

VERSECZ
SZAB. KIR. VÁROS
T Ö R T É N E T E .

IRTA

MILLEKER BÓDOG.

NÉMETBŐL FORDÍTOTTA

BUDAY JÓZSEF.

KIADTA MAGYARORSZÁG EZREDÉVES FENNÁLLÁSA
ALKALMÁBÓL VERSECZ SZAB. KIR. VÁROS TÖRVÉNY-
HATÓSÁGI BIZOTTSÁGA.

~~~~~  
II. KÖTET.  
~~~~~

BUDAPEST, 1886.

RÁTH MÓR BIZOMÁNYA.

Nyomtatta Kirchner J. E. özvegye Verseczen.

IV. Könyv.

ÚJ IDŐK.

1848—1886.

XVIII. Szakasz.

1848 — 1849.

I-ső Rész: 1848.

Alkotmányünnepély márczius 25-én. — Forrongások a szerbek között. — A május 17-iki esődülés. — A nemzetőrség szervezkedése. — Az alibunári szerb tábor szervezkedése. — A császári csapatok ingadozó magatartása. — Újabb csapatokkal szaporíttatnak. — A Szt.-Mihályi esetpaté. — Fehértemplom ellentállása. — Károlyfalva. — Vljakovác. — A július 11-iki „verseczi esata”. — A fehértemplomiak segélyezése. — Mayerhoffér fellépése. — Blomberg ingadozása és elvonulása. — A nemzetőrség magatartása. — A megyei hatóság átteszi székhelyét Verseczre. — A szerbek új tábort szerveznek Alibunáron. — Damjanics átveszi november 1-én Verseczen a főparancsnokságot. — Lagerdorf eleste. — Alibunár eleste. —

A város képviselőtestületének újraszervezése.

Megkezdjük immár Versecz város története legérdekesebb időszakainak egyikét, midőn községünk 1848-ik és 1849-ik évi viszontagságainak előadásához fogunk. Versecz, minthogy közel fekszik a szerb határokhoz, és mert akkori lakosságának több mint fele szerbek valának, mely néptörzs e város délnyugati vidékeit is lakja, a szerb mozgalmak területébe esett. E mozgalmak elbeszélése nem lehet feladata ezen szakasznak, még kevésbé okainak kutatása; e feladat másokat illet meg. Itt csak azon eseményeket fogjuk előadni, melyeknek színhelye ama emlékezetes időben Versecz volt, s azt, mily szerepet játszott városunk ama mozgalmak közepett.

A márcziusi napok bécsi és pesti eseményeinek híre megérkezik vidékünkre is. A temesváriak márczius 18. és 19. én s a rá következő napokban fejezik ki ünnepélyesen örömüket, mely nemsokára Verseczen is visszhangra

talált. Márczius 25-én adták ünnepélyes módon hírül az összesereglett népnek a magyarországygyülés vívmányait, mely alkalommal Csiky Lajos szolgabíró, az egykori járási szolgabíró Kumanovics Sándor, Volits Sándor, Nedelkovic Tódor, Kleszky Ferencz városi főorvos és Pésa Szvetozár főjegyző tartottak beszédeket rögtönzött szószékről a kamarai-tisztartósági hivatal udvarában. Itt nyilvánult legelőször a két nemzetiség véleményének különbözősége és a szerbek megalégedetlensége az újításokkal szemben; az utóbbi a magyarérzelmű szónokok beszédeit zavaró rosszaló közbekiáltásokban jelenkezett leginkább; így például Kleszky főorvos kénytelen volt beszédét megszakítani és a szószéket elhagyni ¹⁾.

A mindennapias élet nyugalmanak helyét ezentúl gyakran lázas nyugtalanság foglalta el, az itteni szerbek között pedig mind sűrűbben tünedeztek fel a titkon dúló forrongásnak jelenségei.

A Pozsonyba menesztett újvidéki küldöttség reményei és óhajai május 8-án nem teljesültek; ez felidézte a szerbek lázadását, összes súlyos következményeivel együtt; a nyilván való elégületlenség sok helyütt hangosan tört elő.

A délmagyarországi dráma különben ápril végén vette kezdetét.

Rajacsics József érsek, azelőtt verseczi püspök, május 13-án tartandó nemzeti kongresszust hívott vala össze Karlóczára, hogy ott a szerbek képviselői ügyeiket tárgyalják. Ápril végével Csernovics Péter Temesmegye főispánja neveztetett ki kormánybiztosnak, ki eleinte egyben másban sikert aratott ugyan, de mert elég erélylyel nem bírt, későbbi működése eredménytelen volt. Daczára erőlködésének, daczára azon körülménynek, hogy a gör. keleti püspökök némelyei, mint Popovits István a verseczi, kik még a kormány befolyása alatt állottak, elleneztek a követek küldését az érsek által egybehívott kongresszusra ²⁾, ezt a kijelölt napon még is megtartották. Különösen a papság

¹⁾ Baumann Kristóf feljegyzései. 52. l.

²⁾ Horváth M.: „Magyarország függetlenségi harcának története.“ I. Köt. 129. l.

látott hozzá az izgatáshoz. Így például a vrányi plébános maga tépte le a kormánybiztosnak az elrendelt statáriumra vonatkozó hirdetményét, s durván sértő beszédet tartott Csernovics ellen ¹⁾.

A május 13-án Karlóczán tartott népgyűlésen (szkupstina) elhatározták a szerb vajdaság felállítását, s egyszersmint egyhangulag megválaszták SzuplikácZ István ezredest vojvodává, Rajacsics metropolitát pedig a szerb nemzet pátriarkájává. Központi bizottságot (glavni odbor) is alakítottak, melynek élén SzuplikácZ, Rajacsics és egy fiatal szerb: Stratimirovics György, állottak. Különböző szerb helységekben fiók-bizottságokat hoztak létre, melyek szoros összeköttetésben álltak a központi bizottsággal. Az amúgy is harcias népséget mielőbb fegyver alá terelték; s ezrivel özönlöttek hozzájuk felfegyverzett lázadók Szerbiából és Boszniából.

Vereczen a szerb-nemzetiségű párt élén a már említett Kumanovics és Emánuel György állottak. Azonban a nagy mozgalomhoz nyíltan csatlakozniok, a városban állomásozó katonaság miatt, lehetetlen volt. Zendülések mindazáltal előfordultak. Május 17-én nagy tömegben csődültek össze a szerbek Kumanovics vezérlete alatt a püspöki lak előtt, hangos fenyegetéssel követelvén a püspöktől a magyar nyelven szerkesztett keresztelési anyakönyvek kiadását, melyeket összetépték és szélylyelszórták. Néhányan a csődülök közül vörös-fehér-kék zászlót tűztek a székesegyház tornyára, míg más négyen vezérüket emelték vállaikra s úgy vitték a püspöki laktól a városházáig. E csődülésnek egyébiránt más következményei nem voltak, és a zászló is nem sokára eltávolítottatott ²⁾.

Egy nappal hamarább, május 16-án, kitűzte a városi közgyűlés, hogy a XXIII. törvényczikk 11. §-jának eleget tegyen, a tisztújítás határnapját június 3-ára; egyúttal elrendelte, hogy a lakosság a nemzetörségbe besoroztassék ³⁾.

¹⁾ Lakatos Ottó: „Arad története.“ I. Köt. 115. l.

²⁾ Baumann Kristóf feljegyzései. 52. l.

³⁾ Közgyűlés jegyzőkönyve, május 16-áról.

Május 28-án érkezett ide Szemere Bertalan belügy-ministernek 1848. évi május 22-én 1960 sz. a. kelt intézvénye, melyben a várost felhívja, hogy a nádornak május 20-án kelt meghívója folytán július 2-án Pesten összeülő országgyűlésre, az 1848-iki törvény alapján, követet küldjön, s ez okból ennek megválasztása iránt intézkedjék ¹⁾.

A tisztújítás azonban ez évben nem tartatott meg, követválasztásra pedig épen nem került a sor; hanem annál gyorsabban szervezték a nemzetőrséget. Hat századból álló zászlóaljat állítottak fel, minden század 200 főből, a zászlóalj tehát 1200 emberből állott. Az első század a volt polgárcsapatból alakult, a többi öt, fölkelést elrendelő olyanmő parancs folytán keletkezett, hogy minden ház egy embert állítson. Kizárólag németekből alakult a nemzetőrség, a szerbeknek tetszésükre bízták, be akarnak-e lépni vagy sem; s ezek jobbnak látták, hogy távol maradjanak. Csupán egy szerb vétette fel magát, egy kovácsmester; de ez is később visszalépett. A német lakosságnak jobbadán minden 15—60 év közötti ép férfja soroztatott be. Minden nemzetőr maga költségén szerezte be fegyverzetét, mely többnyire puskából, pisztolyból és kardból állott. Saját költségükön szereztek be ruházatukat is, mely egyszerű s katonás szabású volt, s vitorlavászonból vagy csinvatból készült. A kevésbé tehetősök megelégedtek eleinte egy egy vasvillával vagy kaszával, később nekik is jutott lőfegyver. A feloszlott „polgárcsapat“ főbb és altisztjei gyakorolták be a nemzetőröket. Hadgyakorlatokat minden nap tartottak, valamint rendes lögyakorlatokat is a városkert régi lövöldejében. A történyekhez szükségelt puskapor, Paszt Károly városbirónak felügyelete alatt, — ki a nemzetőrség szervezése körül nagy érdemeket szerzett, — osztatott ki az egyes nemzetőröknek. Harczázati kiképeztetésről egy cs. kir. kapitány gondoskodott.

A verseczi nemzetőrségi zászlóalj hat századának kapitányai valának: Frombach János, Frombach Sámuel, Berwanger Ignác, Lederer, id. Mihailovics József és Steiningner.

¹⁾ Gazdasági okmányok. 1848. évből, 263 sz. a.

Az esküt egy, külön e célra Temesvárról jött küldöttség előtt tették le; e küldöttség tagjai valának: Vukovics Sebő, Winkler, id. Ormós Zsigmond és Krájer 1).

A vészterhes fellegek mindinkább összetornyosulának Versecz felett; borzalommal néztek a vihar elé, mely nem-sokára ki is tört. Stratimirovics, ki a szerb haderő szervezésére vállalkozott vala, nagy gyorsan három hadosztályt alkotott a rendetlen tömegekből. Ezek egyikének feladata volt volna Versecz ellen indúlni s innét részint Temesvár, részint Fehértemplom felé nyomulni; gyülekvő helyükké és táborukká Alibunárt szemelték volt ki. Az alibunári tábor rendezésével Stanimirovics Dömét bízták meg, ez egykor verseczi kereskedő volt, majd Szerbiába vándorolt ki, honnan a mozgalom kezdetekor visszajött Magyarországra; itt a karlóczai központi bizottság a „szerb Bánát“ biztosává nevezte ki.

Stanimirovics rendkívüli erélyvel és nagy hévvel fogott megbízatásának végrehajtásához. Június 1-én Verseczre jött s itt a nyilvános piarczon beszédet tartván a szerb lakosság előtt, ezeket nyíltan lázadásra hívta fel. De mert e miatt a nemzetőrök üldözőbe vették, Izbistyére menekült, a mely falú a fehértemplomi határör-ezredhez tartozott, egy századnak székhelye volt, a lázadók kezeibe még nem esett vala; hanem még tisztjeinek engedelmeskedett. A temesvári főhadparancsnokság ez alkalommal világos bizonyítékát adta ingadozó magatartásának, s ép ez ingadozása volt nagy befolyással arra, hogy a lázadás mindinkább terjedjen, és erősbödjék. Midőn az üldöző versecziek Stanimirovics kiadatását követelték, az ottani kapitány oltalmába vette őt s átküldötte az ezred törzskarának székhelyére Fehértemplomra, honnan Dreyhan alezredes Pancsovára kísértette. Itt Róth tábornok, — ugyanaz, kit később seregestül elfogott Perczel Mór, — szabadon bocsájtotta az izgatót; mi több, ez még engedélyt is nyert további lázító beszédek tarthatására. Már most Vukovics

1) Mándukics Miklós: „O Vrseczu“ a „Vrsácska Kula“ 1867. évfolyamának 5. számában.

Sebő, Temes megye alispánja és május 24-e óta Csernovics mellett kormánybiztos, felhívta a temesvári főhadparancsnokságot, hogy mozdítaná el hivatalától Dreyhan alvezredet, ki a lázadókkal való egyetértésének már többször is adta vala jeleit; de hiába; a főhadparancsnokság Dreyhant minden ellene emelt vád ellenében védelmébe vette ¹⁾.

Június elején már megalakult volt az alibunári tábor. Stanimirovics és Koics, egykori főhadnagy, most nemzeti őrnagy, megalkották volt azt legnagyobb részt a bánátilyr határőr-ezred felkelésre bírt fegyverfogható legénységéből; másik, sokkal kisebb része, Dunán túlról jött szerbiai népségből állott; ez utóbbiakat megkülönböztetésül a magyarországi szerbektől, közönségesen „szervianusoknak“ hívták. Volt a táborban néhány — mint mondják 6 darab — ágyújok is; apró, forgatható löszerek valának, melyek a csajkások kerületéből származtak. Az ide egybegyűjtött harcz-erő, mely jobbadán nádkunyhókban tanyázott, már ekkor 4—5 ezer emberre felszaporodék. A helységben magában „főök-odbor“ székel, mely bizonyos Stojánovics elnöklete alatt, néhány pópából és az alibunári póstamesterből alakult vala meg ²⁾.

A jó egyetértés, mely annyi éven át a két nemzetiség között fennállta, ekkor már teljesen felbomlott. Aljas izgatók nem átállották felzaklatni mind azon szenvedélyeket, melyek a műveletlen népséget embertelenségekre ragadni képesek ³⁾. A mi ezután következett valóságos fajharcz volt minden iszonyatosságaival.

Nehogy a lázadás a volt Bánát keleti felében lakó oláhok között is terjedjen, hadcsapatokat kezdett összepontosítani Verseczen a magyar kormány ⁴⁾. — A helység

¹⁾ Horváth M.: „Magyarország függetlenségi harcza.“ I. Köt. 185. l.

²⁾ Klapka György: „Memoiren.“ III. Köt. 15. l. — Horváth, I. Köt. 187. l. — Baumann feljegyzései. 53. l. — Dr. Schütte A.: „Ungarn und der ungar. Unabhängigkeits-Krieg.“ 2. Kiadás. Drezda 1854. II. Köt. 89. l. és mások.

³⁾ Schütte: „Ungarn.“ II. Köt. 85. lapján található rá példa.

⁴⁾ Horváth Mih.: „Magyarország függetlenségi harc. története.“ I. Köt. 180. l.

rendes őrseregét ez időben a hannoverai király nevét viselő huszárezrednek egyik százada képezte Eszterházy Sándor gróf őrnagy, parancsnoksága alatt; ezek a most méntelepül használt egykori lovaskaszárnyában tanyáztak. Vukovics közbenjárására, a Rukovina-féle gyalogezred négy százada mindjárt kezdetben küldetett ide Temesvárról. Később Blomberg ezredes parancsnoksága alatt, még 4 század Schwarzenberg-uhlános, 1 huszár század, és a Rukovina-féle gyalogezred harmadik zászlóalja jött hozzájuk 2 darab 6-fontos ágyúval, hogy az alibunári táborral szemben védelmi állást foglaljanak el¹⁾.

A Dél-Magyarország különböző vidékein szétszórtan állomásozó hadcsapatok talán elég erősek voltak volna a szerb lázadás elfojtására, ha parancsnokaik között nincsenek ingadozók, kik az erélyes fellépést halasztgatták. Így például a verseczi új katonai parancsnok, egyúttal a szerbek ellen működő csapatok balszárnyának vezére, ki a lázadás kitörésekor Zomborban volt állomáson, majd, mert Temesmegye déli része veszélyben forgott, Új-Pécs környékére küldetett vala, kezdetben a magyar ügy mellé állott. A temesvári főhadparancsnokság ellenben a semlegest játszotta.

Blomberg a temesvári főhadparancsnokság rendeletére Új-Pécsről Verseczre jött dzsídásaival, s átvette itt a parancsnokságot²⁾. Ez körülbelül június 24-én vagy 25-én történt. Legénységét a város német részében szállásolták el; zsoldjukat, nem különben lovaik számára a takarmányt a várostól kapták; miért is nem csak pénzbeli adót róttak ki a lakosságra, hanem széna és zab szolgáltatására is kötelezték.

Ama két hat-fontos ágyúnak, melyeket a versecziek önvédelmükre Rukovinától a temesvári várból kaptak vala, nem voltak kezelői; csak két tüzér jött volt azokkal. Hogy e bajon némileg segítsenek, verseczi nemzetőröket oktatott

¹⁾ Horváth M.: „Magyarország függetl. harc. történ.“ I. Köt. 181. l.

²⁾ Blomberg lakása a vásártéren volt „a két pisztolyhoz“ ezimzett házban.

be az ágyúk kezelésére egy dzsidástiszt. Július 10-én azután 16 egyenruhás tüzért küldött az aradi nemzetőrség.

Nagy része azon csapatoknak, melyek ama napokban itt táborozának, nemzetőrökből állott. A veszély első napjaiban eljöttek a dettaiak; ezeket követték a vingaiak, zádorlakai, és szent-andrásiak. Ámde az itt elősorolt csapatok nem maradtak mindig Verseczen; egyes hadosztályok gyakran tanyáztak a környéken, Fehértemplomon, és egyebütt; de azért Verseczen folytonosan mintegy 1000 ember állt harczra készen.

A Versecz vidékén uralkodott zavarok miatt június hó elején az akkori közoktatás-ügyi-minister Eötvös József báró rendeletére, beszüntették az iskolákban a tanítást ¹⁾. Így állottak az ügyek június hó közepe táján. De hogy elbeszélésünket folytathassuk, szükséges előbb egy pillantást vetnünk az események színhelyének más vidékeire is.

Azon támadás után, melyet Hrabovszky altábornagy Pétervárad parancsnoka Karlócza ellen június 12-én intézett, Csernovics a szerb lázadást elnyomottnak hitte, és a központi odborral oly egyességre lépett, hogy, míg a szerbek részéről a királyhoz Innsbruckba elindított követség távol leszen, az ellenségeskedések szüneteljenek. E fegyvernagyvársnak, mely július 4-éig volt volna fenntartandó, a magyar ügyre nézve semminemű jó eredménye nem volt; részint azért, mert hadierejüket tétlenségre kárhoztatta, részint azért, mert a szerbeknek alkalmat nyújtott táboruknak háborítlan megerősítésére. Különben úgy is megszegté azt már 26-án, tehát kihirdetése után két nappal, az ő biztosuk Újvidéken; Versecz vidékein pedig éppenséggel nem is hederítettek reá.

Most az úgynevezett „kis háború“ fejlődött ki a két ellenfél között, melynek rendesen a szerbek, különösen pedig a szervianusok voltak kezdői. Általában véve — miként Klapka mondja — annyi erélyt és tevékenységet fejtettek ki, hogy katonai szempontból tekintve teljes elismerést érdemeltek ki. Mesterileg vívták a védelmi harczot is, összekötve támadó viszonzásokkal a — haza ellen.

¹⁾ Lakatos Ottó: „Arad története“, I. Köt. 118. l.

A hazafias érzelmű községek és a fellázadtak közötti első összeütközésnek színhelye Szent-Mihály volt; ez Versecztől nyugatra eső falú, melynek jobbadán oláh lakosai a háború egész folyamata alatt rendületlen hűséggel viseltettek magyar hazájuk és ennek kormánya iránt. Szent-Mihály a határövidékhez tartozott ugyan, de határos volt a torontálmegyei Ürményházával, melynek lakosai magyarok, és Szent-Jánossal, melynek lakosai szintén oláhok valának, s mely falvaktól csak a Terézia-csatorna választotta el. Folytonos érintkezésben lévén a megyei igazgatás alatt élő polgárokkal, miként ezek, úgy a szent-mihályiak is lelkesedéssel fogadták vala az új vívmányok hírért. A község érzelmeit ösmerték is az egész környéken, s a központi odbor ügynökei hiába próbálták őket megtántorítani. A mennyiben Szt.-Mihálynak közelléte aggodalommal tölté el az alibunári tábort, és a mennyiben a Verseczen létező magyar tábor ellen szőtt terveiket tekintve, stratégiai fontossággal is bírt, azt határozták el Alibunáron, hogy Szt.-Mihályt erő-hatalommal birtokukba ejtik.

A központi odbor meghagyása folytán június 25-én küldöttség jött az alibunári táborból Szent-Mihályra, és felszólítá a községet, hogy a többi községek példája szerint, 50 felfegyverzett férfiút küldjön Alibunárra. A szent-mihályiak első meglepetésükben el is küldötték a követelt harcosokat, kiket a helység tartalékosaiból rendeltek vala ki. Ámde még ugyanaz nap érkezett a magyar kormány küldötte is a községbe, hogy a ministeriumnak június 10-én és 16-án kiadott nyilatkozatait kihirdesse és szétosztssa. A plebános megmagyarázá a szent-mihályiaknak a nyilatkozványok tartalmát, mire ezek azonnal kocsikat küldöttek Alibunárra, és visszahozták harcosaikat. Egyidejűleg hírt adtak a népesebb szomszéd községeknek: Ürményházának, Szent-Jánosnak és Zichyfalvának, és kérték ezeket, hogy szükség esetén segélyükre legyenek, viszont ígérvén, hogy készek minden áron megakadályozni a szerbeket, hogy a megye területére ne ronthassanak. Azonfelül nem mulasztották el felállítani előőrseiket Alibunár ellenébe.

Az utóbb nevezett helyről másnap újabb küldöttség jött, mely hat szervianusból és két pancsovai kereskedőből állott, ámde ezek már nem bírták a szent-mihályiakat elhatározásuktól eltántorítani. Az utóbbiak tüstént tudósították fenntemlített szomszédaikat, hogy a segélyadásnak ideje immár itt vagon.

Június 28-án megjelent ismét egy küldöttség Szent-Mihályon, ez most egy szerb pópából, egy granicsárból és egy szervianusból állott. A szent-mihályiak mindhármukat elfogták és Temesvárra szállították; a mennyiben pedig nem kételkedtek abban, hogy a lázadók ezt megtorolni fogják; tanácsosabbnak látták, hogy maguk támadják meg őket, mit szomszédaik segítségével meg is cselekedtek; megrohanták ugyanis az alibunári sánczokat, megmázták, s örzőiket visszakergették a falúba; s csak is akkor vonultak vissza, midőn híret vették, hogy Illanca felől több száz főből álló lázadó csapat közeledik.

Haza érkezhén, rögtön követeket küldöttek Verseczre Damaszkín főszolgabíróhoz, értesítették veszélyes helyzetükről, és segílyt kértek a lázadók ellen. Damaszkín nemzetiségére nézve maga is szerb, de a lázadás elfojtását illetőleg, a kötelességtudó legerélyesebb hivatalnokok egyike volt. Azonnal kirendelt két század gyalogost és két század uhlánost Szent-Mihály, Ürményháza és Zichyfalva védelmére.

A szerbek nem várták meg sokáig a szent-mihályiakat. Július 1-én támadták meg a falut három ágyúval és egyszerre több oldalról; fel is gyújtották több helyen, még mielőtt a katonaság összeszedelődhetett. De mihelyt a katonaság megtámadta őket, hátrahagyva több halottat és sebesültet, azonnal visszahúzódtak. Csakhogy mire a győzők visszatértek a harczból, a helység a lángok martalékává lett. 70 ház és a küzdelemben résztvett lakosok vagyona elpusztult. A katonaság is nehéz veszteséget szenvedett; 3 sebesültje és 2 halottja volt, ezek közt d'Orsay Miksa gróf kapitány, ki az üldözés hevében messze előrenyomulván egy faluba, csapatától elszakasztott, és a nagyobb erővel szemben, hőiesen küzdve elesett. D'Orsay

gróf volt az első tisztt, ki az alkotmányért küzdött harcban a magyar szabadságért életét adta.

Az otthonuktól megfosztott szent-mihályiak a körülfekvő falvakban kerestek menhelyet. Még egy csapás érte a falút. A katonaság visszavonulása után, újra megjelentek a lázadók és kirabolták a megmaradt lakatlan házakat. Azt hitték már most Alibunáron, hogy a szent-mihályiak ennyi veszteség után megpuhultak, és újabb követséget küldöttek hozzájuk, hogy őket az átpártolásra bírják. Ámde ezeket a követeket is elfogták a visszamaradt szent-mihályiak és beküldöttek Temesvárra ¹⁾.

A szent-mihályiakénál nagyobb érdeklődést keltett és nagyobb visszhangra talált Fehértemplom sorsa, mely város támogatásában Versecz játszotta a főszerepet. Ugyanazon időben, mikor az alibunári tábort alkották, fiók-tábort is rendeztek be a ráczok a Fehértemplomtól délnyugatra fekvő, s szerbek által lakott Vracsevgay nevű faluban. A lázadók főcélja volt, hogy megakasszák a közlekedést a nevezett város és a verseczi magyar tábor között. Ugyanezen okból a Versecz közelében fekvő helységekből, melyeknek barátságában meg nem bízhattak, nagy számmal terelték a lakosokat táborukba; így hajtottak el Izbistyéről 100-at, Ulmárról még többeket, hogy ekkép megfojgyasztván a fegyverfogható férfiak számát, hajlandóbbakká tegyék e községeket a hozzájuk való csatlakozásra ²⁾. Június 22-én kénytelenek voltak a fehértemplomiak, mert ellentállásra véderejük elégséges nem volt, fegyvert s löszereket adni a szerbeknek. Versecztől ekkor segílyt nem kaphattak, minthogy itt veszélyeztetve hitték a bányákat és oda küldöttek volt el a nélkülözhető véderőt. A lázadók azonban visszavonultak Alibunárra ³⁾.

Azon helységek közé, melyek Fehértemplom példájára hívek maradtak a hazához, Károlyfalva is tartozott. Ennek német lakosait Kriksz Antal róm. kath. plébános buzdította vala az ellentállásra; miért is a lázadók megtor-

¹⁾ Horváth M.: „Magyarország függetl. harc. történ.“ I. Köt. 198. l.

²⁾ Ugyanott, 202. l.

³⁾ Ugyanott, 203. 204. l.

lásképen a szent-mihályiak által elfogott pópáért, a falut megrohanván, lelkészét fogolyul vitték magukkal. Krikszet Karlóczára kísérték, honnan csak hosszú fogság után bocsájtották szabadon ¹⁾.

Hogy semmit se mellőzünk, fell kell itt említenuk, hogy a délmagyarországi oláhok egy június 27-én Lugoson tartott népgyűlésen, kijelentették elszakadásukat a karlóczi érsekségtől, kijelentették, hogy a magyar ügyszöz csatlakoznak, és egyúttal kimondották, hogy a temesvári és verseczi görög keleti püspökök a román nemzetiség ellen eddig folytatott törekvéseik miatt, hivatalaiktól megfosztandók, s hogy Temesvárra Petrovics lippai protópópa, Verseczre pedig Vuja Ignác oraviczi protópópa küldendő püspöki helyettesként; a népgyűlés e határozatát később a ministerium is megerősítette ²⁾. Mind ez azonban a Verseczen és közvetlen környékén lefolyt eseményekre semmi nemű hatással nem volt.

Verseczen a helyzet napról napra válságosabbá lett; mindinkább kitűnt, hogy szerb lakosságának legnagyobb része egyetért az alibunári táborral. Ha semmi egyéb bizonyíték nem léteznék is erre, kétségtelenné már azon egy eset is tenné, hogy a szerbek, kik, midőn felszólítottak, hogy a törvény értelmében tegyék le mint nemzetörök az esküt, ezt konokul megtagadták, most ellenben mintegy 2000-en, Kumánovics vezérlete alatt, követelték, hogy a nemzetörök közé besoroztassanak. A német lakosság erre reá nem állott, különösen mióta szerb csapatok kezdettek szerte barangolni a vidéken ³⁾.

Július 5-én megadta magát Vljakovác, melynek lakosai legnagyobb részt szerbek valának, az alibunári tábornak. Midőn ez megszállotta a helységet, számos kihágás történt, melyeket a lakosok közösen követtek el a táborbeliekkel.

Ennek hírére azonnal segítség indult Verseczről Vljakovácra; a lázadók némi harczolás után megszaladtak;

¹⁾ Horváth M.: „Magyarország függetl. harc. történ.“ I. Köt. 207. l.

²⁾ Ugyanott, 209. 210. l.

³⁾ Ugyanott, 320. l.

mindazáltal a közeli környékben tartózkodtak és veszélyessé tették a vidéket.

Ép ezért azt határozták el Verseczen, hogy Vljakováczt elfoglalják. Ez meg is történt július 8-án, mikor is rendes katonaság és nemzetőrök megszállották a falut. Ámde a vljakovácziak visszavonultak templomukba és innét lövöldöztek a katonaságra; mely e miatti bosszúságában a templomot megrohanta, és a védekezőket részint lekasabolta, részint pedig elfogta. Dühükben a katonák felgyújtották a falut és teljesen elpusztították ¹⁾.

Ugyanezen napokból még egy eseményt kell felemlítenünk. Paulis községében a határőrök oly osztálya állomásozott, mely nem tartott a lázadókkal. Ezek tehát váratlanul megtámadták a falut, sok katonát megsebesítettek, hetet pedig levágtak. Az elesettek között volt Andreovics kapitány is. A harczképes férfiak úgy ezen, mint a vidék többi szerb falúból ezentúl lassan lassan átszállingóztak a lázadókhöz.

A vljakováczi véres napok után visszahúzódtak a szerbek Versecz közvetlen környékéről és az alibunári táborban készültek Versecz ellen intézendő támadásra. Segédcsapataik ugyan is megszorodván, már azt hitték vezéreik, hogy támadó fellépésre elérkezett az idő. Bízta a sikerben, hisz reményüknek kecsegtető alapot találtak azon körülményben, hogy számuk nem csak jóval nagyobb mint a verseczi őrseregé, hanem, hogy azonfelül az itteni szerb lakosság nagy részének segélyére is számíthattak. Tervük kivitelére, — minthogy a szerbek általában bizonyos tekintetben vallásos érzelműek, és nagyobb szerű vállalataik lebonyolítására szeretik az ünnep- vagy más fontosabb emléknapokat választani, — július 11-ét tűzték ki, a mely napra, ó-naptár szerint, Péter és Pál apostolok ünnepe esik.

Az említett nap délelőttjén csakugyan teljes csatarendbe sorakozva jöttek az Alibunár felől Verseczre vezető országúton. A lázadók serege két részre volt osztva, egyik

¹⁾ Streckfuss Adolf: Der Freiheitskampf in Ungarn in den Jahren 1848 und 1849. Berlin. 1850. 95. l. — Baumann-féle feljegyzések 53. l.

osztályát képezte több mint 2000 grancsár, kiket Koics nemzeti-örnagy vezérelt; a másik osztály mintegy 500 szerviánusból állott, kiknek vezére Tadics kapitány vala. Hoztak magukkal 6 darab ágyút is. Az expedíciót kísérte Stanimirovics odbor-biztos.

Verscezen nem is sejtették a fenyegetőleg közeledő veszedelmet. Délelőtti fél tíz órakor észrevette ugyan a paulisi országútra kiállított előörs, hogy a Paulissal szemben fekvő mélyedésben nagy porfelleg kavarodik s mozog előbbre, de hogy mi legyen az, biztosan meghatározni nem tudta. Néhány perczczel később kis szerviánus sereg jelent meg a három emberből állott előörs előtt, de ennek néhány lövésére gyorsan vonult vissza. Az előörs egyik embere rögtön a városba sietett, jelentést teendő Damaszkín főszolgabírónak. 11 órakor jött a második most már határozott értesítés, mely nagyobb hadcsapat közeledtéről hozott hírt a kaszárnyába, hol Blomberg ezredes is jelen volt. Ez a huszárok és dzsidások trombitásai által rögtön megfuvatta a riadót; a jelt a gyalogezredek és a nemzetőrség dobosai azonnal tovább adták, a róm. kath. plébánia tornyában is megkondult a vészharang. Félórába sem tellett és a különböző nemű hadcsapatok már is összesereglettek vala, hogy a város előtt Vlajkovác felé állást foglaljanak.

Verscezen a magyar hadcsapatoknak nem volt éppen minden veszélytől ment állomásuk. A várost ugyanis három oldalról kerítik szőlők és rétek, a mi nagy előnyére szolgált a szerbek által megkisérlendő támadásnak. Növelte azonfelül a veszélyt az is, hogy — mint fennebb már jelezve volt — a város lakosságának nagy része a szerbekkel tartott, s így előforduló alkalomkor mindig félni kellett, hogy hátulról is megtámadtatnak. Ámde, a mint várható volt, a lovasság és a rendes gyalogság, hadbíró törzstisztének kitűnő vezérlete mellett, kivívta a diadalt a nagy részben rendezetlen és katonailag nem képzett egyének által vezetett ellenség fölött.

Blomberg a verscezi nemzetőrök legnagyobb részét visszahagyta a városban, hogy a lakosság szerb részét szemmel tartsák, s esetleges felkelésüket megakadályozzák;

négy század lovas és négy század gyalogsággal pedig, valamint a táborban volt vidéki nemzetőrökkel kivonult a pancsovai országútra az ellenség céljára, magával vivén az aradi nemzetőrség tüzérei által kezelt két ágyút is. A magyarok hadereje valamivel több mint 1000 emberből állott, a lázadók 3000-nél is többen lehettek.

Az ütközet kezdetén nem kedvezett a magyaroknak a szerencse, a mennyiben a nemzetőrök egyik osztálya, mely Paulison, a Versecz felé vivő úton foglalt volt állást, a helység lakosai által bekerített és majdnem teljesen megsemmisített; de a tulajdonképeni csata mégis a magyarok fényes győzelmével végződött. Alig hogy megpillantotta egymást a két ellenfél, megkezdették a szerbek a harcot a város ellen intézett sikertelen ágyútűzzel. Ágyúik alatt fekvő helyen voltak felállítva Paulis mellett és golyóik az eperfaültetvények mellett létezett mezei tégláégető kemenczékig repültek el. Ezt az ágyúzást az e napon különösen remekelő aradi tüzérek oly sikerrel viszonozták, hogy első lövéseikkel már leszerelték az ellenség két lövegét. Más lövésük lerombolta a Köveres patak mellett az országúton állott, a szerbek által megszállott korcsmának egyik sarkát. A harc nem tartott sokáig. Rövid ágyúzás után, a jobbra kanyarodott uhlánosok Paulis felől, a balra kanyarodott huszárok pedig a másik oldal felől, megtámadták részint oldalt, részint hátban az ellenséget, melynek sorai megzavarodtak. Eleinte a közeli kukoriczaföldeken kerestek menedéket a szerbek; de mint-hogy a gyalog katonaság, valamint a lippai és szent-andrási nemzetőrök itt is felkutatták, visszavonulásuk nemsokára vad futássá vált. 2 órakor vége volt a csatának. A győzelem teljes vala.

Magyar részről elesett: Klár József őrmester, kinek mint nehézsebesültnek ott nyujtották át a csatatéren a számára megérkezett volt hadnagyi kineveztetést; Kreczuk Márton dzsidás-káplár és Marek Márton dzsidás-közvitész; a hannoverai királyról nevezett huszárok közül egy káplár, és 17 nemzetőr; ezen utóbbiak között, kik Paulison vesztették el életüket, volt a szent-andrási nemzetőrök kapitánya is.

Midőn 12-én és 13-án a csatátért megtisztították, az ellenség 350 halottjára találtak. A tulajdonképeni csataterén 305en feküdtek, a többi 45-re szerte-szét a retisovai mezőkön akadtak, hol részint nehéz sebeikben, részint a nagy forróság következtében veszték vala el. A halottak közt volt a szervianusok vezére Tadics is, kit egy ágyú mellett találtak leterítve ¹⁾.

A magyarok kezeibe esett foglyok száma 169 volt, közöttük 120 szervianus, és a két vezér: Stanimirovics és Koics. A lázadók ezeken kívül még elveszítettek 4 ágyút, 2 puskaporos kocsit, nagy mennyiségű fegyvert, kész töltenyeket s több mint 200 ágyúgolyót. A zsákmány érdekesebb része három zászló volt, kettejük e szerb felirattal: „Jertek testvérek az Isten nevében! Csak egyetértsünk; éljen a szerb szabadság!“ A harmadik fekete-sárga színű volt s rajta a császári jelvények díszlettek. A foglyokat másnap a kocsik hosszú sora szállította Temesvárra, hol Vukovics kormánybiztos, később igazság-ügyi-miniszter sürgetésére, június 18-án Stanimirovics és Koics, mint hazárulók a rögtön-ítélő bíróság által halálra ítéltettek. Az ítélet rajtuk következő napon, vagyis 19-én, kötél által végre is hajtatott. A többi fogoly részint Temesvárott és Aradon, részint Csanád és Békés megyében börtönöztetett be.

Blomberg ezredesen kívül, ki oly jelesen vezérelte volt a viadalt, kitüntek még ez ütközetben, mely a szabadságharcz délmagyarországi küzdterén az első szabályszerű csata volt, Eszterházy Sándor gróf és őrnagy, mint a huszárok parancsnoka; továbbá Krestyánszky kapitány, mint az illyr-bánáti határezred egyik részének parancsnoka és a katonaság tisztjei közül: Illich és Kreczycy.

Üldözöbe nem vették a megfutamadott ellenséget; részint azon csalódásuk miatt, mely szerint ama nagyszámú kocsikat, melyeket a ráczok, lovasság hiányában, küzdő erejük gyorsabb tova-szállíthatása végett magukkal hurczoltak vala, s melyek a magas kukoriczáokban voltak el-

¹⁾ A hely, hová a panesovai országúton elesett szerbeket temették, kőből rakott és szent képekkel ékített emlékoszloppal van jelölve.

rejtve, egy második csatarendnek tartották; részint mert Blomberg a futók üldözését egyenesen megtiltá.

Egy nappal később, július 12-e és 13-a közötti éjjel, a boszú egyik kegyetlen művét hajtották végre Verseczen. Ugyanis 11-én délben, midőn a város előtt vívott csata leghevesebben folyik vala, a harcztérről egy dzsidás-trombitást küldének a városba azon parancscsal, hogy a nemzetőrségnek s a lakosságnak még rendelkezésre álló fegyverképes embereit a küzdőterre hívja ki. A trombitás — mint beszélük — kürtölve és kiáltozva vágtat vala az úriútczán végig, midőn Kumánovics maga, ott létezett házából, reá lött azon szándékkal, hogy a katonát ártalmatlanná tevén, a segély-csapat kiküldését megakadályozza. Azonban csak a lovat sebesíté meg, a katona sértetlen maradt. Ez később kitudódott.

A felingerült nép elkeseredésében a katonai hatóság szeme láttára, s részben támogatva a katonák által, ostrom alá vette Kumánovics házát s azt nagy részben lerombolta. Kumánovics menekülni akart, de az őt kereső felingerült nép utólérte a róm.-kath. plebániával szomszédos kertben, hol egy puskaövéssel leterítette. Innen azután tovább szándékozott a tömeg, és más jegyes szerbeken is megboszúlja magát, ha Eszterházy gróf és több csendesebb vérű polgár vissza nem tartóztatják ¹⁾. Vukovics is látta a csődületet a szomszéd Bernácsky-féle ház egyik ablakából.

A verseczi csata híre már július 15-én Budapestre is eljutott. A képviselő-ház akkor tartá első ülését, és a miniszternek nyilatkoznia kellett a hadügyek állapotáról. Sürgönyt kapott vala, mely Verseczről győzelmi híreket hozott, de az ütközet részleteiről pontos tudósítást nem tartalmazott. Azt is jelenté ugyanekkor a miniszter, hogy előkészületek tétettek, Alibunárt összpontosított erővel meg-támadni ²⁾.

¹⁾ Baumann Kristóf féle feljegyzések, 54. és 55. l. — Horváth M.: Magyarország függetl. harc. tört. I. Köt. 321. l. — Streckfuss: „Der Freiheitskampf in Ungarn.“ 96—98. l. — Klapka és mások.

²⁾ Chownitz Julianus: „Geschichte der ung. Revolution.“ Stuttgart, 1849, I. Köt. 246. l.

Midőn a csata utáni napon a foglyokat Temesvárra hozták, az azokat kísérelő verseczi nemzetörököt nagy örvendezéssel és szíves vendégszeretettel fogadták a temesváriak. Délután Rukovina báró, a vár parancsnoka, az egybegyűlt verseczieket rövid beszéddel üdvözlé, melyben hős tettekért megdicsérte őket; azután átadott nekik 750 darab karabélyt, 8 ládát, melyeknek mindegyike 25 darab csappantyús gyutacsra készült fegyvert tartalmazott, és 2 darab hat-fontos ágyút, azon kijelentéssel, hogy e fegyvereket védelmükre használhatják, tartoznak azonban összes vagyonukkal azokért jótállani, s majdan csak is egyedül neki visszaszolgáltatni. Este haza indultak a versecziek.

A győzelemnek jelentékeny hatása volt. Mint varázstüetésre tűntek el egyszerre a lázadás külső jelei az egykori Bánát megyéiben. Azok, kik előbbi viselkedésükkel leginkább vonták volt magukra a gyanút, láthatólag versenyeztek most a kivívott győzelem fölötti tetetett örömnilvánításokban. A határörvidéknek a magyarokkal rokonszenvező községei egymás után vonták ki magukat a szerb behatások alól és hangosan sürgették, hogy a magyar hadsereg vonuljon a határörvidékre s vessen véget a ráczi lázadásnak. Fehértemplom polgársága is kérve kérte Blombergét, igérvén, hogy nemzetőrségüket az ő csapataival egyesítendik. S valóban ez üdvös eredményű lépés volt volna, minthogy a lázadókkal tartó községek is megijedtek vala, s közülök néhány — valamint azon határörszázad is, mely előzőleg Dreyhan alkudozásai folytán Fehértemplomból kivonula, — fegyvereit letette.

Hogy mekkora volt a rémület és a félelem, mely a verseczi csata utáni időkben a volt Bánát felett lengett, leginkább mutatja az, hogy Pancsován, mely pedig meglehetősen messze fekszik Versecztől, és mely város a bánáti szerb lázadás központi fészke vala, oly lehangoltság szállotta volt meg a kedélyeket, hogy Rajacsics szükségesnek látta, ott személyesen megjelenni, hogy a bágyadozó lelkekbe új erőt öntsön és a hamvadó lelkesedés tüzeit újra éleszsze.

Blomberg, ki különben a csata lefolyása alatt feddhetetlenül viselte vala magát, soká nem volt rábírható,

hogy támadólag lépjen fel a határőrvidék ellen. Vajjon a halálra ítélt Stanimirovics vallomásai, melyek nyilvánvalóvá tették a bécsi reakció egyetértését a rácz lázadókkal hökkentették-e meg? — vagy figyelmeztetve volt-e már ekkor a reakció vezérei által? — még eddig nincs kiderítve.

Néhány nap múlva azonban, midőn a verseczi tábor a Máriaássy ezred egy zászlóaljával és a Zsivkovics-féle ezred négy századával megsziporítottatott, Blomberg nem mentegethette többé késedelmeskedését, mint eddig tette, csapatainak elégtelen voltával, s engedve a sürgetéscsknek, végre átlépte a határőrvidéket. De ezen mozdulatával — bár néhány izgatót elfogott, és a dunamenti zárvonalt részben ismét helyreállította — már nem tudta megszilárdítani újra a beléje helyezett, de megrendült bizalmat. A magyar ügyért melegebben búzgó katonaságot Eszterházy gróf parancsnoksága alatt Verseczen hagyá, míg a harc indokai iránt kevésbé érdeklődő idegen cseh-uhlánosokat a Zsivkovics-ezred négy gyalog-századát magával vivé. Nem fogadá el továbbá, sem a fehértemplomiaknak, sem a verseczi táborban volt többi nemzetöröknek, kik hozzá csatlakozni kíváncsoztak, ajánlatait; Asboth őrnagynak sem engedé meg, hogy nemzetöreivel a határőrvidékre benyomuljon. Eme magatartásának az lett a vége, hogy később nyíltan átpártolt az ellenséghez.

Minthogy Blomberg nem zsákmányolta ki a győzelmet kellőképen, nem is volt annak egyéb haszna, mint hogy Versecz felmentetett és Fehértemplom megerősödhetett. Hatása is nemsokára elpárolgott, s már július végével ismét gyülekeztek Vracsevgájban rácok, hogy Fehértemplomot újabban nyugtalanítsák. Augusztus 1-én 4 század Zsivkovics-ezredbeli, és két század a Rukovina-ezredhez tartozó gyalogos, két század lovassággal küldetett ki Le Gaynak a Zsivkovics-féle ezred alezredesének parancsnoksága alatt Verseczről Fehértemplomra; e csapatok a reá következő napon megtámadták ugyan a lázadóknak a Loquá-ban ütött táborát és szélylyelszörták; de midőn néhány nap múlva Le Gay csapataival visszahivatott, a

fehértemplomiak ismét magukra hagyattak. Ez okból azután a fegyverviselésre nem alkalmas lakosságnak egy része, az elvonuló katonasággal együtt, áttelepült Fehértemplomból Verseczre.

Július hó végén, — a nap ismeretlen — a Kudriczi-úton Gerber asztalosmester házában tűz támadt, mely az uralgott hőség okozta szárazság folytán, a szintén akkor keletkezett heves szél által segítve, félórai dühöngés után 28 házat hamvasztott el a Csukur-málában ¹⁾.

Augusztus hónapjában nem fordultak elő különösebb események, Versecz nyugalmat élvezhetett, minthogy a július 11-iki csata után az alibunári tábor szétoszlott vala. Azonban a verseczi állapotok nem voltak éppen a legrendezettebbek ez időben. Már az is mutatja ezt, hogy június 5-étől kezdve szeptember 5-éig egyetlen egy ülést sem tartott a tanács, melynek működését a viszonyok teljesen megbénították vala. Az ez időszakról szóló tudósítások csak a fehértemplomiaknak a verseczi tábor által történt gyámolítására vonatkoznak; s habár Blomberg e gyámolítást nem eszközölte is mindannyiszor a kellő erélylyel, sőt egyszer-másszor meg is akadályozta; még is vették annyi hasznát a fehértemplomiak otthonuk védelmében, mint a mennyire személyes hősiességük a ráczoknak megnehezítette városuknak elfoglalását ²⁾.

Augusztus 19-én a városra intézett nagy támadásnak híre jött Fehértemplomról, hová a verseczi nemzetőrségnek egy kis csapata s néhány tüzér segítségül indult vala; a hírhozó fehértemplomiak kértére Blomberg egy csapat uhlánossal útnak indult Fehértemplom felé. Ha komoly szándékkal indult volna, még résztvehetett volna az ütközetben; ámde Fehértemplom előtt pihenőt parancsolt katonáinak, daczára annak, hogy az ágyúzást hallotta és a harcz még további 3 óra hosszáig tartott. Midőn végre beérkezett Fehértemplomra, már akkor az odavalók visszaverték volt a támadást, de Blomberg még ekkor sem engedte meg, hogy pihent csapata az ellenséget üldözőbe

¹⁾ Baumann Kristóf foljegyzései, 55. l.

²⁾ „Die serbischen Bewegungen in Südungarn.“ Berlin, 1851. 171., 172. l.

vegye; megjelenésének éppen csak annyi haszna volt, hogy a szerbek gyorsabban vonultak vissza. Estére azután Damaszkín vezérlete alatt még két század Rukovina-ezredbeli gyalogság érkezett Verseczről Fehértemplomra ¹⁾.

E napon Blomberg a tőle segílyt esdő fehértemplomi polgárok előtt így nyilatkozott: „nem tehetek, nem szabad tennem semmit.“ Tehát már ekkor nem volt többé szándékában a szerb lázadás elnyomásánál közreműködni ²⁾.

Augusztus 22-én vonult Verseczen át Fehértemplomra a Kassa vidékén alakult 9. honvédszászlóalj, melynek vitézeit süvegeikről „vörös sapkásoknak“ nevezték, kik is a szabadság harcz további folyamában bátorságuk és hősiességükkel kiváló hírt szereztek maguknak.

Ezen napokban a szerbek vracsevgáji táborában egy férfiú tűnt fel, ki nemsokára döntő befolyást gyakorolt a dolgok állapotára. Mayerhoffer Ferdinand, csász. kir. ezredes volt ez, a belgrádi konzul; rövid idő múltán ő játszotta egyikét a legfontosabb szerepeknek a szerb lázadás tragoediájában. Első törekvései föllépése alkalmával oda irányultak, hogy a hadsereg vezénylő tiszteit a magyarok ügyétől elidegenítse. Fehértemplom parancsnokánál Dreyhannál hamar czélt ért; a második Blomberg volt, ki vele a mint látszik, már augusztus 10-én összeköttetésben állott.

Mayerhoffer augusztus 24-ére értekezletre hívta a fehértemplomiakat magához a vracsevgáji táborba, hová horvát-ország bánjának küldötte, Nugent Albert gróf, szintén megjelent vala; Blomberg mint a cs. kir. hadsereg közvetlen közelben levő egyik parancsnoka, szintén hivatalos volt ez értekezletre, de nem jelent meg ott, mert már előzőleg titkon találkozott vala Mayerhofferrel Vracsevgájban. Ennek következtében másnap Fehértemplomra ment, összegyűjtette a polgárokat a városházán és javaslá nekik, hogy Mayerhoffer ajánlatát fogadják el és a szerbekhez csatla-

¹⁾ Horváth M.: „Magyarorsz. függetl. harcz. tört.“ I. Köt. 333. l.

²⁾ Streckfuss A.: „Der Freiheitskampf in Ungarn in den Jahren 1848 und 1849.“ Berlin, 1850. 105. és 106. l.

koznának. Közbejárásának azonban nem volt semmi eredménye ¹⁾).

Minthogy Fehértemplom az előbbiek következtében inkább erősített táborhoz, hogyses városhoz hasonlított; Vukovics kormánybiztos gyakran küldött oda élelmezésükre lisztet Verseczről. Így történt augusztus 30-án is. Mint-hogy ez alkalommal a fehértemplomi őrség egy része kivonult, hogy az országútat megtisztítsa, a szerbek újabb támadást kíséreltek meg Fehértemplomra. Blomberg e napon ismét augusztus 19-iki szerepét játszotta. 6 század dzsidással, és 4 század Rukovina-féle gyalogsággal kísérte volt az élelmiszerek küldeményét és a támadást megelőző éjjelt Vojvodinczon töltötte, másfél óra járásnyira Fehértemplomtól. Korán reggel hallotta az ágyúzást, még is délig halogatta az elindulást. Most is úgy tudta rendezni menetét, hogy ép akkor érkezett a tett helyére, mikor a honvédek szuronyt szegezve hajtották maguk előtt a szerbeket. Most sem engedé meg lovasságának, hogy az ellenséget üldözze, vagy legalább az ágyúkat tőle elvegye. Csak a Rukovina-féle gyalogszázadokat ragadta magával hevük és parancsnokuk tilalmának ellenére, űzni segítették a szerbeket. Blomberg még ugyanaz nap indult vissza Verseczre, de a fehértemplomiaknak segítségül még csak egy embert sem hagyott vissza csapatából ²⁾).

Az augusztus havi ütközetek alatt 5 ágyújok volt a fehértemplomiaknak, ezek közül 2-öt verseczi fiúk kezeltek; augusztus 3-án elesett Heim tüzér, ki Heim Lipótnak tekintélyes verseczi zsidó kereskedőnek fia volt.

Minthogy Fehértemplom őrserege szeptember 7-én vracsevgájt elpusztította, a szerbek maguknak új táborhelyül a Karason át vezető „ördöghídját“ szemelték ki. Az e táborban parancsnokló cs. kir. kapitány: Bobalics Péter, Besszarabics Vinczét cs. kir. főhadnagyot küldé ki néhány csapattal, hogy felfelé a Karas mentén haladva, a verseczi országútat tartsa szemmel. Midőn Szuplikác az összes szerb csapatok parancsnokságát átvette, akkor a Besszarabics

¹⁾ Horváth M.: Függetl. harez. I. Köt. 336., 337. l.

²⁾ Horváth M.: Függetl. harez. I. Köt. 339. l.

vezénylete alatt állott osztály 1186 embert számlált az illyr-bánáti granicsár ezredből, és 8 ágyúval bírt, de ezek közül 4-nek csak egy-fontos golyóknak való öble volt 1). E hadosztály mindjárt kezdetben Lagerdorfot szemlélte volt ki táborhelyeül.

Lagerdorf, Versecz és Fehértemplom között fekszik, e két város közötti összeköttetést vélték a szerbek annak elfoglalása által megszakíthatni. Egyidejűleg Udvarszállást is megrohanták, mely helység lakosai magyarok valának; ezeknek marháit elhajtották, azután falujukat felgyújtották s porrá égették.

Verseczre nézve válságossá válhatott volna a lagerdorfi tábor. Már felemlítettük Blomberg ingadozó magatartását. Jellasics bán berontása elhatározó befolyással volt Blombergre. Mayerhoffernek, egy a magyarok kezeibe került hivatalos irata, melyet szeptember 20-án intézett Karlóczáról a bánhoz, következő megjegyzésre méltó szavakat tartalmazza: „Blomberg ezredes tanácskozáásra hívatott magához Verseczre; néhány óra múlva oda indulok“ 2).

A lagerdorfi szerb tábor csapatai, jobbadán granicsárok, szeptember 21-én megszállották Jám, Vojvodincze és Kustély helységeket, felszólították ezek lakosait a lázadáshoz leendő csatlakozásra, azután néhány nap alatt teljesen kiüríték a magtárakat és a jámi uradalmi épületeket, a zsákmányt pedig elvivék magukkal lagerdorfi táborukba. A körülbelül 400 főnyi ellenségnek előörsei és portyázói egész a verseczi határig csatangoltak, sőt az itt kukoriczatöréssel foglalkozott németeket lovastól, kocsistól elhajtották Lagerdorfra 3).

Három nappal később 300 nemzetőrt 3 ágyúval küldöttek Fehértemplomról az ellenség által megszállott helyekre, ezek a szerbeket visszaverték és Lagerdorfig üldözték. Előzetes megegyezés szerint, ugyanakkor a verseczieknek is meg kellett volna támadniok Vojvodinczot; de Blomberg

1) Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps, 44., 47. l.

2) Klapka: „Memoiren“ 2. Kiad. III. Köt. 36., 37. l.

3) Baumann Kristóf feljegyzései, 58. l.

ki mostan már nem titkolódzott többé, meghiúsítá a tervet, a mennyiben meg nem engedé a verseczieknek a kivonulást.

Még mielőtt ezek történtek, meghívta volt néhányszor a lagerdorfi tábor parancsnoka, Bobalics Péter cs. k. kapitány, a verseczietek magához táborába, hogy egyességet kötnének vele; de mindannyiszor eredménytelenül. Végre sikerült Blombergnek, ki néhány nappal hamarabb már künn a táborban értekezett vala Mayerhofferrel, rábírní a verseczietek azon ígéretre, hogy kiköcsiznak Lagerdorfra az ügy megbeszélésére. Ennek szeptember 24-én reggeli 7 órakor kellett volna megtörténnie. Ámde midőn a 30 személyből álló küldöttség, melyben mindkét nemzetiség, a tanács és a lakosság minden rétege lehetőleg képviselve volt, a helyszínére ért, a honnan elindulandók voltak, arról értesültek, hogy Blomberg már régen elindult, s azt üzeni nekik, jöjjenek csak sebesen utána. A mi küldöttségünk akadálytalanul haladt át a szerb előőrsökön s Lagerdorfon is vendégszeretőleg fogadtatott. Oda érve, Blomberget is megtalálták, ki tisztjeinek egyikével s több szerb tiszttel heves beszélgetésbe volt merülve. A tüstént megnyitott tárgyalásnál Mayerhoffer konzul vitte a főszerepet, míg Blomberg látszólag a verseczietekhez csatlakozott. Mayerhoffer előadá a küldöttségnek, hogy ő is a császár embere, de azonfelül osztrák is, s hogy igen jó szándékkal viseltetik a verseczietek iránt, miért is felszólítja őket, fogadnák el az általa felolvasandó egyességet; ez a többi között a következő pontokat is tartalmazta:

1. Versecz a „szerb-osztrák hadsereghez“ csatlakozik.
2. Leteszi a fegyvert.
3. Járul a kiadások fedezéséhez; . . . s így ment az tovább.

A mi küldöttségünk erre úgy nyilatkozott, hogy saját felelősségére ily egyességet nem fogadhat el, minthogy pedig meghatalmazása nincsen, szükséges mindenek előtt, hogy a községhez ez iránt kérdést intézzzen. Mayerhoffer válasza erre az volt: „Ám legyen, de ha 48 óra alatt választ nem kapunk, halomra lövetjük Verseczet“.

E közben Verseczen nagy jelentőségű dolog adta elő magát. Blomberg ugyanis, alig hogy a versecziek Lagerdorfra értek, titkon sürgönyt küldött Verseczre, a lovasság parancsnokának, meghagyván neki, hogy dzsidásainak kíséretében hozza ki azonnal a versecziek 6 ágyúját a lagerdorfi táborba. A versecziek azonban mindjárt sejtették az áruást.

Vukovics Sebő kormánybiztos, ki éppen jelen volt, szép beszédet tartott a gyorsan egybehívott német községi képviselőkhöz s a nemzetőrség tisztjeihez; e beszédében bátorította a verseczieket, vigasztalta a hazafias érzelműeket, s kijelenté, hogy az ágyúk a versecziekéi, és kell hogy az övéik maradjanak.

Erre a verseczi nemzetőrség mind a 6 százada kivonult és hármassorrendben állást foglalt a róm. kat. temető előtt, a hol az ágyúk valának. Már ekkor Blomberg beérkezett parancsára befogták volt a lovakat úgy az ágyúk, mint az azokhoz tartozó puszkaporos kocsik elé, a fogatok nyerges lovain már rajt ültek az uhlánosok indulásra készen. A többi dzsidás a század-kapitányával élén szintén állást foglalt a temető előtt és kardot rántott. A dzsidások mellett sorakozott a Rukovina-ezred gyalogsága is; de ez újóbbi csapat nem viseltetett ellenséges indulattal a versecziek ellen. Midőn az indulási parancs kiadatott, az ott őrtálló nemzetőrök ellenszegültek az ágyúk elhurczoltatásának, néhány német polgár pedig Vukovicshoz sietett. Ez éppen el akart utazni Temesvárra; az idő 11-re járt. Midőn a dzsidások szándékát hírül hozták neki, így nyilatkozott: „Okvetlenül Temesvárrott kell még ma lennem; az ágyúkat semmi áron se adjátok ki kezeitek közül, tiétek azok, és csak ti használhatjátok, ne adjátok meg magatokat. Nem sokára elégséges segítséget küldök Becskerekről.“ Erre elutazott.

Alig hogy visszaérkeztek, kik Vukovicsnál voltak, már is oda lépett egy dzsidás-tiszt a temető elé, s parancsot adott az ágyúknál volt legénységnek az indulásra. Most azonban keresztbe tették a nemzetőrök szuronyaikat a kapu és az azon kívül állott tiszt előtt. Az ágyúk őrizetével

jelesül a nemzetőrök 6., Mihailovics József kapitány alatt állott százada volt megbízva; a többi 5 század oldalt állt vala. A tiszt kijelenté, hogy ezredesétől kapta a parancsot s az ágyúkat ki kell vitetnie; erre Mihailovics s a nemzetőrök azt válaszolták: „Mieink az ágyúk, a lovakat pedig ki kell fogni;“ ez meg is történt azonnal. Az ágyúkat még le is emelték taligáikról s az uhlánosok felé fordították. Leirhatatlan izgatottság fogta volt el a nemzetőröket. A pillanat felette veszélyes volt. De baleset nem történt. A dzsidások kapitánya gyorsan felfogta a helyzetet. Uhlánosaival és kétes hűségű gyalogságával erőszakosan el nem vihette volna az ágyúkat, visszavonult tehát, és az ágyúk meg voltak mentve ¹⁾.

Midőn Blomberg a követekkel együtt este visszajött a szerb táborból, s tervét meghíúsítva látá, s egyúttal a szemrehányásokat hallá, melyekkel elhalmozták: kijelenté a tanács előtt, hogy fegyvereit Magyarország védelmére ²⁾ nem fogja használni, s hogy Versecz lakosai ezentúl ne számítsanak az ő támogatására; mert ezentúl a neki alárendelt csapatokkal közönbös szemlélője leend az eseményeknek ³⁾. Parancsot is adott egyidejűleg a 4 század dzsidásainak, s a 2 század gyalogosainak, hogy útra készüljenek; még az nap ki is vonult a temesvári úton, s az éjjelt a nagy réten töltötte ⁴⁾.

Itt érte őt az időközben Vukovics által Temesvárott Pirét báró altábornagytól és bánáti hadparancsnoktól kieszközölt parancs, miszerint a Rukovina-féle gyalogságot Verseczen hagyván, vonuljon lovasságával Makóra ⁵⁾. Ennek következtében másnap visszatért Verseczre a Rukovina-féle két gyalog század ⁶⁾; míg Blomberg a Schwarzenberg nevét viselő dzsidásokkal Versecz vidékét elhagyá, hogy később

¹⁾ Baumann-féle feljegyzések, 59–62. l.

²⁾ Lakatos Ottó: Arad története, I. Köt. 138. l.

³⁾ Die serbischen Bewegungen in Süd-Ungarn, 199. l.

⁴⁾ Baumann Kristóf feljegyzései, 62. l.

⁵⁾ Horváth M.: „Magyarország függetlenségi harcza,“ I. Köt. 526. l.

⁶⁾ Baumann Kristóf feljegyzései, 62. l.

nyíltan a magyarok ellen harczolva, a szabadságharcznak bánáti csatáterein nem éppen jelentéktelenül szerepeljen ¹⁾).

Eme verseczi események akkor azon álhírrre szolgálhattak alkalmat, hogy Versecz megadta volna magát ²⁾).

A császár által október havában kiadott manifestumok nemcsak Rajacsicsnak és a szerbeknek, hanem egyúttal valamennyi, márczius hónapja óta a magyar miniszterium alá rendelt csapat- és vár-parancsnoknak szólottak és azt eredményezték, hogy október hó végén a temesvári és aradi várak kapúi bezárultak, a parancsnokok a magyar kormánynak az engedelmességet felmondották, a magyarokat pedig felségsértőknek és lázadóknak bélyegezték.

Minthogy a Temesvárótt Murányi Ignác másod-alispán alatt hivataloskodó megyei hatósági személyek, önmaguk veszélyeztetése nélkül, már a mondottak megtörténte előtt sem teljesíthették tisztüket; ennél fogva október hó második felének első napjaiban titkon odahagyták a magyar ügyszöz hű maradt tisztviselők Temesvárt s áthozták a megye székhelyét Verseczre ³⁾).

A dolgok eme fordulata folytán a bánáti magyar hadtest számára, melynek törzse Nagy-Becskereken állomásozott, nem maradt más út a visszavonulásra, mint Török-Becsén át a Bácskába. Versecznek pedig és Fehértemplomnak, Bogsán és a Bánát déli részeiben fekvő egyéb német bányavárosoknak, melyek annyi áldozatkészséggel és kitartással a szerbek hatalmaskodásainak és támadásainak eddig oly sikeresen ellentállottak, ezentúl nemcsak a szerbek túlnyomó erejétől, hanem meg a temesvári őrcsapatoktól és az oláh-bánáti grancsároktól is kellett remegniök. Három oldalról egyszerre fenyegette azokat a pusztulás veszedelme.

¹⁾ Blomberg 1850-ben vezérőrnagyi rangot és 2. osztályú korona-rendjelt nyert. — A Rukovina-ezred parancsnokáról Kollmann őrnagyról bővebb értesülést nem szerezhettünk; Blomberg távozta után nem sokára ő is eltűnt az események színhelyéről; a Rukovina-féle két század kapitánya Krauss pedig — mert csapatával nem vonult ugyanakkor Temesvárra — 7 évi várfogsággal büntettetett.

²⁾ Die serbischen Bewegungen in Süd-Ungarn. 200. l.

³⁾ Horváth M.: „Magyarország függetl. harca,“ I. Köt. 528. l.

Ily körülmények között Pesten arról tanakodtak, nem volna-e tanácsosabb feladni a bánatot, mit különösen Kossuth javasolt, ámde a bánáti magyar hadparancsnokok: Kiss és Bakonyi tanácsára, annak további megtartását határozták el¹⁾.

A szerbek, kik azt hitték, hogy Blomberg elvonulása folytán Versecz védereje meggyengült, október elején ismét közeledtek a város felé; a pancsovai úton jöttek oly szándékkal, hogy a várost megtámadják. Már a város alá érkeztek vala; de rövid harc után gyorsan visszahúzódtak ismét. Ez alkalommal a szerbek három halottat hagytak hátra, a magyarok közül egy sem esett el. Ugyancsak október havában, több ízben portyázásra indultak a szerbek a vidéken lévő kamarai-helységekbe; így például kétszer támadták meg Zichyfalvát; innen azonban mindannyiszor visszaverettek²⁾.

Október 13-án Török-Becsét is megtámadták a szerbek; ezen támadásuk sem sikerülvén, Szuplikátz tábornagyuk beszüntetett minden támadó hadműveletet, és rendetlen csapatainak szervezése, felfegyverzése és taktikai kiképzéséhez látott. Eltekintve attól, hogy a szerbek a magyarok záróvonalát nyugtalanították, a következő hetekben semmiféle támadást nem intéztek a magyarok ellen. Ezen időben a szerb haderő már „osztrák-szerb hadtest” nevet viselt.

Ez időszak első jelentékenyebb eseménye, melyet a szerbeket illetőleg feljegyeznünk kell: az alibunári új tábornak szervezése volt. Október végén már hozzáfogtak szervezéséhez. E célból ide rendelték a Bácskában, Csurugon létezett táborból a pétervárad határőr-ezredhez tartozott 2 zászlóaljat (1404 embert) 6 ágyúval Jovánovics Mihály cs. k. kapitány vezérlete alatt; majd még 1 zászlóalj ugyanazon pétervárad ezredből, s ismét egy zászlóalj a német-bánáti határőr-ezredből jött hozzájuk; lövegeik száma is megszorítottatott kettővel. Később a pétervárad ezred második

¹⁾ Klapka György: Memoiren, III. Köt. 62. I.

²⁾ Baumann-féle feljegyzések, 62. I.

zászlóalját egy csajkás-zászlóalj váltotta fel. November elején tehát Alibunáron 4 zászlóalj volt összpontosítva 8 ágyúval; összesen véve körülbelül 5000 ember. Ezek közül az Alibunárral szomszédos Károlyfalván szállásolták el Baraics Jefta cs. k. főhadnagy parancsnoksága alatt a németbánáti ezredhez tartozó zászlóaljat, 2 három-fontos löveggel 1).

A verseczi tábor, mely Blomberg távozása után megfogyott volt, szintén kapott erősítést. Ez ugyan időközben sem tölté munkátlanul idejét. Midőn a temesvári őrsereg október 18-án Csákovát megszállotta vala, a verseczi csapatok egy része, hogy a császári csapatok netaláni támadása készületlenül ne találja, a temesvári országút mentén töltötte éjjeleit.

Ugyanezen időben a verseczi őrsereg lehetőleg megerősítette a várost. A város felé vezető három országút elején erődöket (Redoute) emeltek. A temesvári úton az erőd ott vala, hol azt ma a vasút metszi; a pancsovai úton a mai Frisch-féle szeszgyár közelében, ott, hol a szentképes emlékoszlop áll; a fehértemplomi úton szintén nem messze a várostól. Veszély idején ezen erődöket ágyúkkal szerelték fel, s ekkor ott rendes katonaságból és nemzetőrökből álló őrszemek tanyáztak. Magát a várost, illetőleg annak németek által lakott részét, torlasz-övvvel vették körül; e torlaszokat építési anyagokból emelték. Ilyenek állottak a kudriczi és fehértemplomi út végén, a városkertnél, a városházánál, az Elek-templomnál s így tovább.

A verseczi tábor parancsnokságát november 1-én Damjanics János alezredes vette által, ki a tábor erősítésére a 3. honvédzászlóalj két századát, 370 lovas nemzetőrt és két ágyút hozott vala magával. Néhány nap mulva 450 vásárhelyi lovas és 400 csongrádmegyei gyalogos nemzetőrrel szaporodott meg a tábor. Damjanics legnagyobb rendben és szigorú fegyelemben tartotta csapatait; félték tőle, nehogy valakit akár hazafias buzgalmában, akár kötelessége teljesítésében hanyagnak találjon 2).

1) Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps in den Jahren 1848 und 1849, Bécs, 1861, 67., 68. és 80. l.

2) Horváth M.: Magyarország. függetl. harcza, II, Köt. 79. és 80. l.

Kevés idő múltán sajátos csapattal gyarapodott a verseczi tábor. Rózsa Sándor volt az, Magyarország legnépszerűbb betyárja és kisdud serege. Rózsa Sándor engedélyt kért vala a honvédelmi bizottságtól, — előbbi büneiért nyerendő kegyelem feltétele alatt, — egy fegyveres szabadcsapatnak alakíthatására. Kossuth megadta az engedélyt, némelyek ellenzésének daczára; a kegyelmet azonban szerzendő harci érdemeitől tette függővé. Rózsa Sándor ennek folytán 100 kemény s bátorlelkű legényt szedett össze Csongrád megye juhászai és csikósaiból, s mindnyájan lóháton jelentek meg a nagy-beckereki főhadiszálláson. A kormánybiztos kiegészíté itt hiányos fegyverzetüket, s azután a verseczi táborba küldé őket, hol éppen támadásra készültek a lagerdorfi tábor ellen ¹⁾.

Midőn a meghiusult októberi tárgyalások, és a két várnak elpártolása után, tehát november elején, a háború újból kezdetét vette, akkor a verseczi tábor és Fehértemplom képezték a magyar hadsereg balszárnyát. Verseczből és Fehértemplomból őrséget küldöttek az oláhok ellen az elsánczolt bányavárosokba Bogsán, Resicza és Szász-kára. Az összeköttetést Versecz és a nagy-beckereki központ között, részint mozgó hadszakaszok, részint a Zichyfalvát és Módost állandóan megszállott csapatok tartották fenn. November közepén a Verseczen és Fehértemplomon fekvő és Damjanics alezredes parancsnoksága alatt álló hadosztály, 5 zászlóaljából, 3 lovas századból és 30 ágyúból állott; megjegyezzük azonban, hogy a verseczi és fehértemplomi nemzetőrök, kik 2 teljes zászlóaljat képeztek, a fennebbi számban már benfoglaltatnak ²⁾.

November 2-án Csákovárról egy csapat uhlános, kísérve egy sereg oláhtól, indult Versecz ellen; de csak Vojtekgig értek, honnan ismét visszavonultak előbbi állomásaikra. Ezen óvatosságuk Damjanicsban azon meggyőződést kelte, hogy a temesváriak sokkal gyengébbeknek érzik magukat, hogysem Verseczet egyelőre nyugtalanítani merészelnék.

¹⁾ Horváth M.: Magyarország. függetl. harsza, II. Köt. 80. 81. l.

²⁾ Klapka György: Memoiren, III. Köt. 49. 52. l.

E körülményt felhasználandó, elhatározta Damjanics, hogy a lagerdorfi tábort, mely a Versecz és Fehértemplom közötti összeköttetést folyton fenyegette, s azon felül a szerbeknek alkalmat nyújtott, hogy a környéken fekvő védtelen falukat portyázásaikkal nyugtalanítsák, elpusztítják. Szándokát november 9-én hajtotta végre. A mondott nap reggelén a 3. honvédzászlóalj egy századával, a székelyek zászlóaljának egy századával, a württembergi huszárok fél századával, 2 hat-fontos ágyúval és Rózsa Sándor lovascsapatával előre nyomult a verseczi országúton; ugyan ekkor Elek kapitány vezérlete alatt a 9. honvédzászlóalj két századát Vojvodinczon át indította útnak, hogy az ellenséges tábort megkerülje.

Lagerdorfort 3 erőd (Redoute), 1200 jól felfegyverzett katona és 3 ágyú védelmezte. Messze a falu előtt fogadták a szerbek a magyarokat, még pedig kemény ágyútűzzel; ámde Freudenreich Ferencz főhadnagy alatt állott tüzeink csakhamar elhallgattatták a szerbek ágyúit. Heves csata támadt most, melyben ember ember ellen vívott kézi fegyverével. A magyar tisztek maguk haladtak elül, jó példát adván vitézeiknek. Rövid, de véres ütközés után a szerbek, különösen Földváry Károly, a 3. honvéd-zászlóalj fél-szemű kapitányának támadása folytán, visszavonultak a faluba; itt azonban a „vörös sapkásokkal“ találtak, kik már ekkor rohamlépésekben érkeztek vala meg Vojvodinczról s most nagy hévvel támadták meg őket. A váratlan támadás zavarba hozta a szerbeket, s bár makacsul védelmezték, mégis kénytelenek voltak elhagyni a falut is. Midőn most a Karas felé vonultak, a huszárok vették üldözőbe őket, míg rendetlen futásban szerte-széjjel nem oszlottak. A falut még az ütközet folyamában gyújtották fel az elkeseredett csapatok; az erődöket később tették egyenlővé a föld színével.

Érzékeny vesztség volt a győzelem ára. Igaz, hogy a legénység között csak 4 volt a halott és 15 a sebesült; de a tisztek közül elesett volt Resser a württembergi huszárok hadnagya, és a 9. honvéd-zászlóalj hadnagya Fáy Gyula. A magyarok eme vesztségével szemben arány-

talánul nagy volt a szerbeké; ezek legtöbbet szenvedtek a „vörös sapkásoktól“, kik feldühösödve szeretett hadnagyuk Fáy halála miatt, a már legyőzötteket is lekaszabolták. A hivatalos összeírás szerint 673 szerb halottat temettek el. Azonkívül sok menekülő veszett el a Karas folyóban is, mely tetemeiket leúsztatta egész a palánkai partokig. — Fogolyként 68 hozatott Verseczre. Zsákmányul esett 2 darab, egy-fontos golyókat vető ágyú és 1 puskaaporos kocs; Rózsa Sándor csapatával, részint a szerb táborból, részint a szomszédos szerb-érelmű falvakból, mintegy 2000 darab szarvasmarhát és juhot szerzett vala össze. Egy székelyvitéz egy zászlót hozott diadalmi jelül, melyet egy általa lelőtt grancsártól vett el. A győzelem legjelentékenyebb eredménye azonban abban rejlett: hogy Versecz és Fehértemplom között az összeköttetés teljesen helyre állítatott, a környék pedig megszabadult a megtámadtatás folyton fenyegető veszedelmétől.

Damjanics a katonaság tisztjein kívül dicséretre méltóknak találta még Parcsetics Zsigmondot, a nemzetörök őrnagyát, ki alatt a lovat lötték vala le az ütközetben; Damaszkín főszolgabíró, ki egy kis önkényes sereget vezérelt, és Rózsa Sándort csapatával egyetemben. Mondják, hogy Rózsa Sándor, ki e csata alkalmával Parcsetics parancsnoksága alatt állott, egymaga 12 ellenséges egyént vágott le. — Lagerdorf elfoglalása napján részben felgyújtották Partha és Oresacz falvakat is, mert lakosaik a falujokon áthaladó magyar csapatokra lövöldöztek vala.

E naptól kezdve Damjanics neve híressé lett a hazában. Damjanics mindjárt az ütközet után átadta a parancsnokságot Kiss Pálnak a „vörös sapkások“ őrnagyának, maga pedig Becskerekre utazott, hogy Vetter főparancsnokkal a további teendők iránt értekezzen. Ez értekezés alkalmával Vetter némely megjegyzéseket tett Damjanics csapatainak lagerdorfi kihágásait illetőleg; az utóbbi ezeket büszkén s talán kissé nyersen is visszautasítja. Ennek folytán a két vezér meghidegült egymás iránt, mincképpen a szabadságharc későbbi folyamában is káros következménye vala, a mennyi-

ben Damjanics mindent elkövetett, hogy Vetter a főparancsnokságot ne viselhesse ¹⁾).

E csata után nem sokára Rózsa Sándor ellen azon méltó gyanú támadt, hogy régi hajlamai újra ébrednek benne; kételkedni is kezdettek azon, vajjon az a haszon, melyet fegyverei nyújtanak, feléri-e azon erkölcsi kárt, melyet megkegyelmezése előidézend. Hét héttel a lagerdorfi nap után Rózsa Sándor csapatját csakugyan fel kellett oszlatni.

A lagerdorfi győzelem után majdnem minden nap nyugtalanították egymást a verseczi tábornak Zichyfalván tanyázó előőrsei és az alibunári szerb táboréi. De habár a verseczi tábor meggátolta is úgy a császári, mint a szerb csapatokat előnyomulásukban, az oldalvást fekvő távolabbi falvakat még sem menthette meg a megrohanástól. Még a Parcsetics által szervezett népfelkelésnek sem volt e tekintetben semmi eredménye.

Damjanics védképesnek érezvén magát, november 9-e utáni időkbén 3 gyalog és 1 lovas századot küldött a bányakerületbe az ottani csapatok erősítésére. De a császári hadsereg fölös erejével nem bírván, december hó végén mégis kénytelenek voltak feladni a kerületet, a mikor az ott volt magyar csapatokból 2 század honvéd és a lugosi nemzetőrök két százada Versecsre vonult vissza ²⁾).

November 9-én SzuplikácZ tábornok áttette főhadiszállását Pancsovára, hogy a hosszú vonalban fölállított szerb csapatok fenyegetett jobb szárnyához közelebb lehessen ³⁾).

November hó második felében Vetter tábornok, a bánáti magyar hadtest parancsnoka, nagyobbszerű támadó hadműveletet tervezett. E szerint valamennyi szerb hadállomás egy és ugyanazon időben megtámadandó és át-

¹⁾ Klapka György: Memoiren, III. Köt. 54—56. l. — Horváth M.: Magyarország függetl. harc. tört. II. Köt. 80. és 81. l. — „Die Opposition“ 187. sz. Pest. 1848. nov. 16-án.

²⁾ Horváth M.: Magyarország függetl. harca. II. Köt. 81—85. l.

³⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps in den Jahren 1848 und 1849. Bécs. 1861. 82. l.

törendő volt volna, hogy így az ellenség Pancsova felé visszaszorítottassék, s ott az összepontosított haderő által elnyomassék. A merész terv kivitelére november 30-a volt kitűzve. A magyar hadtest főcsapata Nagy-Becskerek-ről indult Tomaszovác ellen; a második csapat Kiss Pál őrnagy vezérlete alatt Verseczről indult meg és Nikolinczon át az alibunári országúton haladt előre; a harmadik csapatot Maderspach alezredes vezérlé Fehértemplomról a Karason átvezető „ördöghídjánál“ lévő elsáncolt tábor ellen. Tomaszovác előtt a hadművelet főrésze nem sikerült, és csakis a fehértemplomi hadcsapat hajtotta végre a reá bízott teendőket.

A verseczi hadcsapat, mely Versecz őrseregének egy részéből állott, Kiss Pál parancsnoksága alatt indult meg a fővezéri rendelkezés értelmében, ugyanezen napon Alibunár ellen; Nikolincznál egy csapat fegyveres parasztra akadt, kiket könnyű szerrel széjjel vert, mire a helységet megszállotta; majd az ellenség felkeresésére Károlyfalvának tartott; itt reá találván heves ütközetbe bocsátkozott, melynek az lett vége, hogy a szerbek Alibunárra vonultak vissza. Kiss azonban nem zsákmányolhatta ki kellőképen kivívott előnyeit, részint saját hadierejének elégtelen volta, részint a szerbeknek segélyül érkezett nagyszámú csapatok miatt; sőt a megszállott Nikolinczot is kénytelen volt nem sokára odahagyni. Minden oldalról ellenséges csapatoktól körülvéve, az nap délutánján kezdé meg a visszavonulást Verseczre, hová estére — nagyobbyszerű vesztség nélkül — megérkezett. — Hadakozásának az a haszna volt, hogy az általa foglalkoztatott alibunári és károlyfalvi szerbek gyámoltó csapatokat nem küldhettek az ugyanekkor megtámadott „ördöghídi tábor“ védelmére ¹⁾.

Tomasovác ellen intézett sikertelen támadás után december 5-én Kiss Ernő tábornok megbízta Klapka Györgyöt, a táborkari-ügyek vezetőjét, újabb támadási tervet kidolgozásával. E terv alapján elhatározták, hogy Tomaszovác sánczait szemben meg nem támadják; a harczot megkezdik

¹⁾ Klapka György: Memoiren, II. Kiad. III. Köt. 58—61. l.

az ellenségnek Károlyfalván és Alibunáron álló jobb szárnya ellen; szétrobbantják a szerbek vonalát fel a Temesig, majd Pancsovát fenyegetvén, rákényszerítik a Tomasováczon lévőket, hogy Pancsovára vonuljanak vissza, hol azután összepontosítván a haderőt, döntő csapást mérnek rájuk.

Deczember 11-én az egyes hadoszlopok kijelölt állomásaikra érkeztek. Deczember 12-én minden ponton megkezdendő volt a támadás. Erre vonatkozólag következő utasítások adattak ki:

1) Damjanics ezredes magával vivén 2 zászlóaljat, 3 lovasszázadot és 8 ágyút, — hadosztályának maradékát a környék biztosítása végett Fehértemplom parancsnoka Maderspach alezredes vezérlete alatt hagyván, — deczember 12-én Ulmán és Nikolinczon át Károlyfalvára, majd szétvervén itt az ellenséget, Alibunárig nyomul előre, hol Gergely őrnagynak Zichyfalváról előnyomuló csapatával egyesül. 13-án Illancsán és Jarkováczon át tovább tör, s jelentést tévén a tomasováczi hídfő ellen Nagy-Becskerekről nyomuló főhadosztálynak, hátban intéz támadást az ellenségnek tomasováczi táborára.

2) Gergely őrnagy 2 zászlóaljjal, 2 lovasszázaddal és 4 ágyúval, 11-én indul Zichyfalvára, 12-én előnyomul Sz.-Jánoson át a Verseczről jövő hadosztály támogatására Alibunárig, itt hozzácsatlakozik és alárendeltje marad, míg a főhadosztályal egyesülhetnek.

3) A bánáti hadtest többi maradványa előnyomul a tomasováczi sánczokig s ott megvárja, míg Damjanics hadosztálya megérkezik és támad.

Ezekből látható, hogy e hadműveletnek főszerepe Damjanicsnak volt szánva ¹⁾, ki éppen ekkor érkezett vissza Pestről, hová a kormányval tartandó sürgős tanácskozás végett utazott vala, s a ki annak kivitelét magára vállalta ²⁾.

Most tehát Versecz felől volt intézendő a főcsapás, még pedig úgy, hogy közvetlenül Alibunárt érje és ennek táborát, mely amazt oly gyakran nyugtalanította. Alibunár

¹⁾ Klapka György: Memoiren, III. Köt. 67. és 68. l.

²⁾ Horváth M.: Magyarország függetl. harc. tört. II. Köt. 88. l.

terjedelmes nagy mezőváros, mely a róla elnevezett nagy mocsárnak délnyugati sarkán egy mélyedésben fekszik. Keletről nyugat felé vonuló, meredek, csakis egyes lövészek által megmászható lejtő uralkodik 20 méternyi magasságában a helység felett, még pedig annak egész hosszában. Csak egyes mély úton járhatnak föl s szállhatnak le a kocsik. Fönn síkság terül el; s innen délnyugati irányban valami egy órajárásnyira kezdődik a deliblái futóhomok. A lejtő szélén egyes szilárd épületek, egy temető, több gyümölcs- és szőlőskert látható. A lejtő meredeksége kelet felé Károlyfalván túl, nyugat felé Szeleuson át egész Illancsaig terjed. A terület erődítésre teljesen alkalmas. Amott fönn három zárt, egymással futóárokkal egybekötött s egymást védelmező sáncz, a leghatalmasabb ellenséggel is daczolhatott volna. A szerb hadtest parancsnoka el is rendelte volt a tábor erődítését; e célból oda is rendelte volt Zsivánovics genie-tisztet; de a tábor parancsnoka Jovanovics nem építteté fel a sánczokat, bátorságába elbizakodottan, nélkülözhetni vélte az erődítvényeket. Csak Baraics földözte hadállásának arczvonalt Károlyfalván túl egy futóárokkal ¹⁾).

Damjanics, — miután hadosztálya a 10. honvéd-, és a Wasa-féle zászlóaljjal megerősödött, Gergely őrnagyot pedig 9 gyalog, 1 huszár századdal és 3 ágyúval Zichyfalváról egyenes irányban Alibunárra elindította vala, — december 12-én megindult Verseczről 12 gyalog-századdal, másfél század huszárral és 9 ágyúval Károlyfalva ellen ²⁾. Déli 12 órakor ért a nevezett helység elé, az ellenséget részint a helységben, részint az országút felett uralkodó sánczokban találta. Gergely őrnagy jelentéseit be sem várva, azonnal jelt adott a támadásra. Baraics kétségbe esetten viaskodott. Majdnem három órai harcz után szurony-szegezve foglalta el a 3. és 9. honvédzászlóalj a falut is, a sánczokat is, és viaszorította a szerbeket Alibunárra. Csak lépésről lépésre hátráltak ezek; Baraics maga, Zsivánovics a had-

¹⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps, 80. és 81. l.

²⁾ Horváth M.: Magyarország függetl. harcz. tört. II. Köt. 88. l.

mérnöki kar tiszte és Rajacsics hadnagya 20—30 emberrel fedezték visszavonulásukat ¹⁾.

Időközben a Zichyfalváról elindult Gergely őrnagy megtámadta az Alibunár északi oldalán állott Jovánovicsot, de nem bírván a szerbek túlnyomó erejével, csak védekezésre szorítkozott; ekkor jöttek a károlyfalvi menekülők Alibunárra, hírt hozván a rettegett „vörös sapkások“ elönyomulásáról, a mi az ekkép két tűz közé szorult alibunári őrséget nagy aggodalomba ejté. Gergely, észrevevén az ellenséges hadsorok ingadozásait, azt következtette abból, hogy a magyarok megérkeztek Károlyfalvára; újabb támadásra vezénylél tehát csapatait és makacs küzdelem után, éppen azon pillanatban foglalta el Alibunárt, midőn az ellenség mögött föltűnt Damjanics hadosztálya. Jovánovics a magaslatokra vonult vissza, az ott felállítva volt tartalékosok, kis időre visszatartották ugyan a magyarokat; ámde a szerbek hadállása minden oldalról be volt kerítve, sánczok nem voltak, melyek támpontúl szolgálhattak volna, és így Jovánovics és egyes századai fegyveres kézzel kénytelenítettek visszavonulási utat törni maguknak Újfalva (Neudorf) felé. Az ellentállás nélkül, vad futásban Pancsova felé gomolyodó ellenséget a württembergi huszárok 2 százada vette üldözöbe, s többszöri sikerült rohammal teljesen tönkre verte. Alibunár egészen, Károlyfalva részben lön a lángok martalékvává. Egyike volt ez a szabadságharcz legvéresebb ütközeteinek; — mily eredményt lehetett volna elérni, ha a testvér nép ennyi elpocsékolt hős vért, a magyarokkal egyesülten, a szabadság, az alkotmány, a haza oltárára hoz vala áldozatúl! —

A szerbek vesztesége tetemes volt, 500-nál több halottjuk és sebesültjük vala. Elveszítettek 2 ágyút, ugyanannyi puskaporos kocsit, 9 mozsarat, 300 darab löfegyvert és 2 zászlót. Az elesettek között volt Zsivánovics és Rajacsics, kik a huszárok kardjai alatt hullottak vala el. A

¹⁾ Klapka György: Memoiren, III. Köt. 69. I. — Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps. 92. I.

magyarok 80—100 halottat és sebesültet számláltak össze. Az alibunári tábor végkép megsemmisült ¹⁾.

Damjanics még ugyanaz nap nyomult előre Illancsaig. Visszaverte Jarkovácson a december 14-e és 15-e közötti éjjeli megtámadtatást, és 15-én Szárcsán egyesült Kiss hadosztályával, mely a tomasováczi sánczokat már kiürülve találta. A szerencsés hadművelet azonban megakadt most. A magyar csapatok, kik Arad és Temesvár megfigyelésére valának kirendelve, érzékeny veszteségeket szenvedtek vala. Resicza és Bogsán bányavárosokból pedig azon hír érkezett, hogy hatalmas osztrák hadosztály rontott be Erdélyből, mely egyesülten az oláh fölkelőkkel, a granicsárokkal és a temesvári őrség néhány szakaszával, ép készülöben volna Bogsánon át Versecz felé nyomulni.

Kiss a temesváriakat vissza akarta szorítani várukba s ez okból előnyomult Csákováig; itt vette azon tudósítást, hogy a császáriak 19-én Bogsánt elfoglalták. Kiss a fennebbi folytán részben a császáriak háta mögé került vala; de nem használta fel kellően hadállásának clőnyeit, a versecziek és fehértemplomiak ugyanis, kik nagy veszélyben forogtak, kérelmeikkel ostromolták őt, s ő megindulva esedezésükön, visszavonult.

Alighogy észrevette az ellenséges hadcsapat, mely Bogsánt megszállotta, hogy Versecz erősbitést nyert a magyar hadseregtől, azonnal vissza is húzódott Lugosra ²⁾.

December 29-én áttette Kiss tábornok főhadiszállását Zichyfalvára, s magához vonván az összes Verseczen és Fehértemplomon nélkülözhető haderőt, három hadosztálylyal indult el onnan Pancsova felé. Itt azonban 1849. évi január 3-án megkísérelt támadása nagy vereségével végződött. Szomorú volt nézni a magyarok visszavert hadosztályát, midőn Verseczre megérkezett. A csapatok a rendkívüli kemény tél miatt is iszonyúan szenvedtek vala ³⁾.

¹⁾ Klapka György: Memoiren, III. Köt. 69. és 70. l. — Erlebuissé eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armeekorps, 92. l. — Horváth M.: Magyarország függetl. harez. tört. II. Köt. 88. és 89. l.

²⁾ Klapka György: Memoiren, III. Köt. 76. és 77. l.

³⁾ Horváth M.: Magyarország függetl. harez. tört. II. Köt. 93. és 94. l.

E hadosztályt Fehértemplom hős védője Maderspach vezérlette vissza, ki már ekkor magával hozta nem sokára Zsombolyán bekövetkezett halálának csiráját. Fuchs József házában feküdt mint súlyos beteg. Helyettese Villám (Blitz) őrnagy lett.

E szerencsétlen hadműveletnek az lett következménye, hogy Kiss helyett Damjanics, ki nem rég tábornokká léptettetett elő, vette át a bánáti magyar hadtest parancsnokságát.

1848. évi deczember 30-án Damaszkín főszolgabíró mindazok összes vagyonát, kik Temesvárra menekültek vala, zár alá helyeztette ¹⁾.

A reá következő napon pedig tisztújítási bizottság alakított, hogy a tanács nyár óta függőben volt újra választása megejtethessék; ennek következtében az eddigi tanács feloszlattatott ²⁾.

1849. évi január 3-án a község választó polgársága és a volt tanács Damaszkín elnöklete alatt „közgyűlést” tartott, melynek tárgyát Vukovics kormánybiztosnak Verseczen január 2-án kelt leirata képezte. E leiratban ki nyilatkozta a kormánybiztos, hogy a mennyiben a község elüljáróságának azon biztosító ígérését, mely szerint a tisztújítás minden akadály és nehézség nélkül egy nap alatt végrehajtható leszen, a körülmények nem igazolták; a kormánybiztos engedélye, mely csak is ezen záros határnapra szólott, és csakis a jelölt módon megtörténhető tisztújítás reménye fejében adatott vala, megszűnt, illetőleg a béke helyre álltáig elodáztatik.

A mondott okból egyúttal szükségesnek találta Vukovics a tanács egyes hivatalainak — meghagyva az azokkal járó fizetéseket és azokhoz csatolt javadalmakat — kinevezés útján történő betöltését, olyaténképen, hogy jövőben ne a város bírása, hanem — miként azt a törvény is rendeli — mindig a polgármester legyen a tanács feje.

Az újonnan kinevezett tanácstagok legnagyobb része, miután a választó polgárság is megnyugódott kinevezteté-

¹⁾ 1849. évi jan. 12-én tartott tanácsülés.

²⁾ Ugyanott.

sükben, letette az esküt a főszolgabíró előtt, hűséget fogadván a hazának és az alkotmánynak ¹⁾. De a tanács kevés kedvvel és még kevesebb bátorsággal lépett hivatalába; a Pancsovára intézett szerencsétlen támadás balvégzetű eredménye, nemkülönben ama felmerült lehangoló hír, hogy a Bánátban működő összes magyar csapatok vissza fognak vonulni Szegedre, nagyon nyomasztólag hatott a kedélyekre ²⁾.

¹⁾ 1849. évi jan. 3-án tartott közgyűlés.

²⁾ 1849. évi jan. 4-én tartott tanácsülés.

XIX. Szakasz.

1848—1849.

II-dik Rész: 1849.

A magyar hadesapatok visszahúzódnak a Maros felé. — Theodorovits Versecz ellen indul. — Január 19-e: A magyarok elhagyják, a szerbek megszállják a várost. — Rajacsics bevonulása. — Kerületi-bizottság alakítatik; — ennek működése. — Bem tábornok bánáti hadjárata. — Károlyi Sándor május 3-án kardesapás nélkül elfoglalja a várost. — A régi állapotok visszaállítatnak. — Temesvár az ostrom alól felmentetik. — A versecziek hódolatukat viszik Temesvárra. — Emanuel kerületi szolgabíró, mint a császári hatóságok első képviselője jelenik meg július 17-én. — Jagodits Pál, császári kormánybiztos. — Vizsgálatok. — A városi képviselők önigazolása.

A mitől félnek vala, bekövetkezett. A miniszteriumnak január 13-án kelt intézvénye folytán, kiadta a magyar hadtest parancsnoksága ugyanazon hó 16-án 1212. sz. a. kelt azon, határozott utasításokat tartalmazó rendeletét, mely szerint az itt működött dandárnak valamennyi ágyújával és összes lökészetével Verseczet és Fehértemplomot el kellett hagynia. Január 17-én délután közölte a betegen fekvő Maderspach ezredes helyett parancsnokló Villám örnagy Watz polgármesterrel azon fontos hírt, miszerint a dandárparancsnokság utasított, hogy január 19-én a két várost: Verseczet és Fehértemplomot hagyja el, s hogy az a város lakosságának azt tanácsolja: óvakodjék minden credménytelen ellenszöguéstől, s egyáltalán adja meg magát kegyelemre.

Ezek következtében rögtön egybehívatott a városi tanács és a választó polgárság közgyűlésre, mely azon

indokból: „hogy az idő igen rövid és a város megszálló őrség nélkül nem maradhat,“ azonnal küldöttséget menesztett Temesvárra annak kijelentésére, hogy a város aláveti magát a bánáti főhadparancsnokság rendeleteinek, és a személy- és vagyon-biztonság érdekében, védelméért esedezik. A hódoló küldöttség Szabó Antal kiérdemült alispánból, Watz Mihály polgármesterből, Volits Sándor a város bírájából, Vászits András főjegyzőből, Halász Mihály ügyészből, továbbá Berwanger Ignátz, Hatz Károly, Nesics György, Pescha Szvetozár, Theodor György, Czveics Lázár és Popovits György polgárokból állott ¹⁾.

Ugyancsak 17-én hívtattak Maderspachhoz a nemzetőrség tisztjei is. Ez kinyilatkoztatta nekik, hogy a magyaroknak távoznok kell, ennél fogva oszolják fel a nemzetőrség is, illetőleg rakja le fegyvereit. — Lehet képzelni mily érzelmekkel fogadta a nemzetőrség e lesújtó hírt. Azonban a kényszerűségnek engedniök kellett. Öt század azonnal lerakta fegyvereit, melyeket azután a távozó magyarok magukkal elvivének; csak Mihailovits József százada, mely az 1838-ban alapított „polgárhadból“ alakult vala, s melynek fegyverei régibb időkből származtak, nem szálította be ezeket, hanem megtartá.

Megérkezett a nap, melyen a magyarok Verseczet elhagyandók valának. Nem folyhatott le egészen símán. — A halál által elragadott Szuplikácž vojvodának utóda Theodorovits tábornok Pancsován január 4-én vette által az osztrák-szerb hadtest parancsnokságát. Azon körülmény, hogy Versecz a Temesvárra vivő útban feküdvén, megakadályozta a szerbek összeköttetését a temesvári császári őrsereggel; továbbá az, hogy Damjanicsnak itteni deczember havi szereplése folytán Versecz jelentőségben még Nagy-Becskerekkel is vetekedett, sőt egy darab ideig a magyarok bánáti főtáborhelye gyanánt tekintetett ²⁾, a szerbek hadserege új fővezérének figyelmét csakhamar e városra irányozta. Mondják, hogy a város ellen intézendő

¹⁾ Január 17-iki közgyűlés. Délután.

²⁾ Chownitz Julián: Geschichte der ung. Revolution. Stuttgart. 1849. II. Köt. 155. I.

rendes hadi rohamnak terve is forgott volna agyában. Ime most azon hírt vette, hogy a magyarok elvonulnak onnan. A szerb haderőnek Versecz felé nyomulása erre azonnal ténynyé vált.

Petrovits István államtitkárnak, az összes szerb fejedelemségi segélycsapatok parancsnokának, — ki születése helyétől közönségesen Knicsaninnak neveztetett, — vezérlete alatt összepontosult Számoson január 16. és 17-én a szerb-osztrák hadtest balszárnyát képező dandár, mely a német-bánáti határőr-ezred 3. és 4. zászlóaljából és 6000 szerviánusból állott, és 12 ágyúval bírt.

A központon, a főhadiszállással, hol Theodorovits tábornok személyesen parancsnokolt, volt a pétervárad határőr-ezrednek három, az illyr-bánáti ezrednek két zászlóalja, egy osztály szerb-nemzeti uhlános, és 12 hat-fontos ágyú; — ennek, Újfaluból (Neudorf) kiindulva, Alibunáron és Károlyfalván át kellett előnyomulnia.

A Jovánovics Száva szerb fejedelemségi őrnagy parancsnoksága alatt álló jobb szárnyat, hol Stanojlovics kapitány is működött, képezték: 4000 emberből álló szerb segédcapatok 6 ágyúval. Ezen szárnynak utasításul az volt adva, hogy Dolováról, táborozási helyéről, egyenes irányban nyomuljon előre Nikolincz felé, hogy egyesülhessen ¹⁾. — A Versecz ellen indult szerb haderő tehát mintegy 17.000 emberre tehető, 30 ágyúval.

Január 18-án, reggeli 6 órakor indult meg Knicsanin dandára Számosról, s jött ugyanazon úton, melyen nem rég Damjanics tört vala előre. Délután 3 óra tájban Szeleusra érkezett. Knicsanin most haladék nélkül átkocsizott Alibunárra, a fő-hadiszállásra. Itt az elpusztult faluban szintén megjelent egy verseczi küldöttség, ez jelentést tett arról, hogy a magyarok egy része már elvonult Verseczről, egyúttal esedeztek az iránt, hogy császári csapatok szállanak meg a várost. A szerbek láthatták ebből, hogy ütközetre nem fog kerülni a dolog, de azért Theodorovits nem állt

¹⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps. 121. l.

el szándékától: hogy mint igazi tábornok, Verseczet a hadművészet szabályai szerint fogja elfoglalni. Ennélfogva Knicsanin dandárjának, mint kanyarodó szárnynak, Zichyfalván át kellett kerülnie, míg a Jovánovics Száva alatt álló jobb szárny, a mozgékony forduló sarkot képezte.

Szeleusról 5 órakor este indult el Knicsanin, áthaladt Sz.-Mihályon, át a mocsár-száritó csatornán és Sz.-Jánoson. Itt visszamaradt Petrovits Milovoj az ágyúk felével és Koszanics kapitány a 3. zászlóaljjal; a 4. zászlóalj Kling kapitány alatt, és az összes szervianusok tovább mentek Zichyfalvára. Két tiszt, közöttük Baraics főhadnagy 6 lovasal, előre nyargaltak, hogy a nevezett községet a szerbek megérkeztéről értesítsék és a csapatok élelmezése iránt intézkedjenek, a mennyiben ezek az egész napon át táplálékot nem kaptak vala. A falú bírójától tudták meg, hogy a verseczi magyar hadcsapat, a helységen leendő átvonulását a következő napra jelentette vala be. Zichyfalván volt a magyarok kórháza. Meghagyták a bírónak, hogy a lakosságot nyugtassa meg és biztosítsa, hogy Knicsanin csapatai nem fognak nekik kárt okozni. Ámde miután a faluban valamennyi élelmi szert összerequiráltak, sőt a lovakat is elvitték, a lakosság nagy része elmenekült. Hajnali 3 órakor érkezett meg a dandár, de 6 órakor már riadót vertek a dobosok, jelt adván, hogy Versecz felé kell indulni.

Knicsanin dandárja 7 órakor tovább folytatta útját. A nagy rétet, mely más időkben járhatatlan, most kemény fagy borította, úgy hogy azon át egyenes vonalban közeledhettek a város felé. A Szent-Jánoson maradt hadosztály azon parancsot kapta volt, hogy a mennyiben a dandár Zichyfalvánál derékszögben folytatta útját, haladjon ennek átfogóján előre, hogy a zömhöz csatlakozhassék. Ámde midőn Knicsanin Margitta elé érkezett, még semmi jelét sem látták közeledésének. A menetet azonban folytatni kellett. Körülbelül déli 12 óra volt, midőn Knicsanin a rét tulsó partjára ért, ekkor maga előtt mintegy 2—3000 lépésnyire apró huszár-örjáratokat pillantott meg a fennebb eső síkon. Nem sokára megérkezett az elővéd jelentése is, mely

szerint Damjanics ép most vonul ki gyorsan a városból egész haderejével, mely a magaslaton, merőleges irányban a szerbek útvonalára, már bontakozni kezd ¹⁾).

A verseczi dandár visszavonulását Damjanics személyesen vezérelte. Útra készen állottak már 18-án. 19-én hajnalban megindultak egyenkint a hadosztályok. Alig hogy félóránnyira mentek volt az első csapatok, sürgöny jött utánuk, hogy visszatérjenek. Időközben ugyanis tudtára esett Damjanicsnak, hogy a szerb sereg egy része Zichyfalván töltötte az éjt és most útját el akarja vágni. Damjanics tehát összevonta csapatait, és visszavonulásának útját Moraviczán át vette. Hadereje mintegy 3000 emberből állott ²⁾).

Midőn Damjanics csapataival kivonult a városból, előtte a magyar-érelmű menekülők kocsijainak hosszú sora haladt lassan és nehézkesen. Nem volt szükség, hogy a nagy rét jeges síkján közeledő Knicsaninnal csatába bocsátkozzék; mégis állást foglalt a temesvári út nyugati oldalán s harczolt két óra hosszáig, mely idő alatt ama menekülők jól előre haladhattak.

Damjanics a magyar-érelmű lakosság irányában lovagias köteleiséget teljesített ³⁾).

Alig hogy Knicsanin dandárjának előhadától a parancsnokhoz érkezett vala a jelentés, hogy Damjanics most vonul ki a városból, már utolérte volt Knicsanint Petrovics M., ügetve hozván az ágyúkat; míg Koszanics a részint felágyult, részint síkos talajon csak lassan tudott előre mozogni, s ennél fogva még bizonytalan távolban volt. Knicsanin azon volt, hogy mielőbb lekerülhessen a jégről, és, — habár oly helyen is, mely felett a magyar ágyúk uralkodtak — szilárd földön állást foglalhasson.

Közel a parthoz szilárdon épült házikó állott; mellette vezetett az út felfelé a csendesen emelkedő és Versecz felé

¹⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps. 121—126. l.

²⁾ Baumann-féle feljegyzések. 66. l.

³⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps. 117. l.

vivő magaslatra, melyet most a magyarok szállottak valameg. Jobbra ama házikótól, kissé oldalvást sánczok valának; az október havában épült erődítvény (Redoute), mely most elhagyottan állott. Még valamivel távolabb szintén jobbra kisdud erdő; balra pedig mintegy 600 lépésnyi távolban, s hasonlóképen a mocsár partján szép és szilárd épületű nyári lakás volt ¹⁾, mellette meredek út vezetett szőlőkön át ama magaslat legmagasabb pontjára, mely szemben állott a szerb sereg arczvonálával.

A dandár központja ama kis házikóra támaszkodott; ama nyári lakot pedig a német-bánáti ezred egy osztálya szállotta meg Baraics vezérlete alatt, támogatására egy másik hadosztály szintén utánna sietett. Baraicsnak meg volt hagyva, hogy mentül több emberrel szállja meg az ottani szőlőket föl a magaslatig, minthogy ezt a magyarok mindedig elmulasztották. A jobb szárnynak nem volt támasz-pontja, s valamint a központ is, ki volt téve a magyarok golyóinak.

A magyarok kezdték meg az ágyúzást, a szerbek viszonozták lövéseiket. Baraics e közben megmászta a magaslatot. A magyarok észreveszik, egy egész zászlóalj támad reá, s a kartácsok pusztító tüze kiveri őt a szőlők-ből. A német-bánáti ezred harmadik osztálya, Kling kapitány vezérlete alatt szintén segélyére siet, és ama nyári lak támogatására. Ezen összeütközés következtében a magyar had jobb szárnya előre nyomúlt, míg a balszárny helyén maradt, és így a csata arczvonala ferde irányú lett. Ehhez képest a szerbeknek is meg kellett változtatniok hadállásukat. A jobb szárnyon fedezet nélkül állott szerviánusok siettek is elfoglalni az üresen álló erődítvény sánczait és az erdőcskét, hogy így majd nagyobb ellentállást fejthessenek ki. Maga a központ sem tudta tovább kiállani a magyar golyók záporát, és helyet keresett hová megvonulhasson. Csak a balszárny, a német-bánáti 4-ik ezred tartotta még magát; de a magyar csapatok rohanva jöttek az említett épület felé, — s így a szerbek ezen pontot is elveszítették.

¹⁾ Az Angyelkovics-féle tanya-épület.

A szerbek ágyúikat csak is első felállási helyükről használhatták, minthogy vontató lovaiknak majdnem fele elveszett. A nyári lak jobb és bal oldalán Petrovics Milovoj 6 ágyúja állott; tőle jobbra, mintegy 400 lépésnyire Knicsanin működött más 6 ágyúval, vele voltak seregének legkiválóbb csapatai, ezekkel iparkodott a magyarokat feltartóztatni előnyomulásukban. Koszanics még nem érkezett vala meg, tartaléknak pedig egy század sem maradt fenn.

A szerbiánusok ugyan nagy büszkén már kitűzték volt zászlójukat az elhagyottan talált sánczokon, valamint a kis erdő szélén is; de ennek semmi értéke sem volt, mert e két védpont nagyon távol feküdt tovaszállíthatlan ágyúiktól; a magyarok első, 2 zászlóaljából álló harczo-nala, jobb szárnyával előbbre nyomulván, mind közelebb hömpölygött, s mind szűkebbre szorította a kört Knicsanin és ütegei körül. A szerbeknek nem voltak vontató lo-vaik, hogy ágyúikkal hátrálhattak volna. Már teljesen kétségbe estek. Már az ágyúk kezelő személyzete is ember ember ellen küzdött. Knicsanin titkára Kovacsevics Tódor maga volt kénytelen az ágyúk kezelésénél segédkezni. Ekkor jelent meg Koszanics zászlóaljának zárt tömegeivel ama házikónál, várva a további parancsra. Nemsokára roham léptekkel nyomult előre. Az által, hogy a magyarok jobb szárnya előre nyomult vala, első harczo-vonaluk és a második között, mely még mindig a magaslat szélén, első hadállásában maradt, mintegy 600 lépésnyi köz támadt. Eme hézagba vezérlé Koszanics seregeit s egyúttal meg-támadá a legelül haladt volt zászlóaljat oldalvást és hát-ban is. Ez mintegy akaratlanul engedett a túlnyomó erő-nek, míg a rohanva támadók a magyarok közvetlen kö-zelébe értek; ekkor megfordultak ezek s hátrálni kezdet-tek. Damjanics célját, melynek kedvéért harcra kiállott, teljesen elérte; ama menekülők, jól tova haladhattak idő-közben. Az utánna nyomuló szerbekkel víva, minden meg-zavarodás nélkül, szép rendben elérte az első harczo-vonal a magaslatot, s ekkor megindult az egész magyar dandár, hogy megkezdett tovavonulását folytassa.

Mikor a szerbek a fensíkra értek, váratlanul hullottak hátulról jobb felől csapataik közé az ágyúgolyók. A szerb hadtest zömétől jött e meglepetés. A városnak nyugati szélére Theodorovits tábornok érkezék vala törzskarával és a többi csapatokkal; ép most vonultak fel; Jovánovics M. a távolból nem tudta megkülönböztetni az ember ember ellen küzdő szerbeket a többi magyar csapatoktól, nagy sietve rájuk lövöldöztetett. Midőn Theodorovitsnak az ütközet folyamáról jelentést tettek, tüstént elküldé a pétervárad-i ezred egy zászlóalját 4 ágyúval Knicsanin támogatására. Még ez a segédcsoport is részt vett az ütközetben, annak végén; általa a magyar csapatok összébb szorítottak az országútra, melyen azután végig sepretek a szerb ágyúk; de leginkább csak az újonnan, Csarapics Panta vezérlete alatt jöttek; Knicsanin dandárjának ágyúiból alig tudtak kettőt előbbre vonszolni. — A szerbek utánuk nyomultak a magyaroknak a temesvári úton egész a nagy rét végéig, hol az út balra fordul Moraviczára. Időközben alkonyodni kezdett, Knicsanin tehát felhagyott az üldözéssel és vissza-indult a város felé ¹⁾.

Míg ez Versecztől éjszakra eső tájakon történik vala, addig a város déli és délnyugati oldalain hasonló harcziás jelenetek folytak le. Damjanics január 19-ét tüzte vala ki a tovavonulásra, hogy a Maros, illetőleg a Tisza körül összpontosuló magyar hadsereghez csatlakozhassék. Ámde Theodorovits tábornok megelőzte őt, s így elindulása hamarabb történt, mintsem szándékában volt; a Knicsanin által tett kerülő miatt pedig Moravicza felé vette útját. A csapatok a meghatározott időnél hamarabb indulván Verseczről, elkéstek a Fehértemplomról jövő, e város őrseregét képezett csapatok, úgymint a Hrabeczy őrnagy vezetése alatt álló 28. honvéd-zászlóalj, Phillipowszky tüzér-őrnagy parancsnoksága alatt volt 8 ágyúból állott üteg, s a Hunyady-huszárok egy százada. E csapatok 23 foglyot is vittek vala magukkal. A fehértemplomi úton éppen akkor

¹⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps. 126—129. l. — Az ezen ütközetben elesett szerbek a „Vrelá“-n közös sírokban nyugsznak.

érkeztek Verseczre, midőn a szerb sereg központjának hadai a városba nyomultak. Délutáni 4 óra körül lehetett az idő. A szerb sereg Jovanovics Száva alatt álló jobb szárnya,—megrémulve ezen, mert magyar csapatok megjelenését dél felől még csak nem is sejtette, megállott a várostól délre. A honvédek ennek következtében sietve nyomultak a városba, annak délnyugati részén, ott, hol a selyemgyár-útca végződik, hogy Damjanicscsal egyesülhessenek; nem tudták ugyanis azt, hogy a szerb hadtest már ide érkezik.

A már 2 óra tájt Versecz alá érkezett Theodorovits tábornok, ki a város előtt táborkarával és a péterváradi ezred zászlóaljával várakozott, és Knicsaninnak erősbítést küldött vala, meghallá az apró fegyverek durrogásait. Sietve küldé Sárics kapitányt, a péterváradi ezred utóvédének néhány szakaszával, tekintené meg, hol és merre csatároznak. Bevonulását is elhalasztá, míg Sárics jelentést nem teend. Ez éppen jókor érkezett a csata helyére, hogy a Fehértemplomról jötteket megakadályozza, hogy a városon át előre törjenek. A város délnyugati részén álló szerb jobb szárny is időt nyert az alatt, hogy sorakozhassék.

De vessünk egy futó pillantást az ez idő alatt a városban történetekre is. A Damjanics dandárjához tartozó lugosi nemzetőrök, 2 darab egy-fontos ágyújokkal még visszamaradtak volt a városban, nem sejtve, hogy a szerbek oly hamar meg fognak jelenni. Az ágyúszó hallattára felriadtak, gyorsan utánna siettek volna a hadtestnek, de a Temesvár felé vezető út már el volt zárva. Nem soká tanakodtak, hanem délnek fordultak, honnan a fehértemplomi csapatok jövendők valának, kiknek érkezését már a puskák ropogása is jelzé, ezekkel iparkodtak egyesülni. Néhánya azon verseczi nemzetőröknek, kik fegyvereiket megtartották vala, elkapatva a harczvágtyól, hozzájuk csatlakozott. Ez a csapat ott mérkőzött meg a szerviánusokkal a Meszics partján, a zsidó temető közelében, és levervén az útjokat elállókat, szerencsésen egyesült a fehértemplomiakkal ¹⁾.

¹⁾ Az ezen ütközetben elesett szerviánusok sírja a zsidó temető mellett létezik és képes emlékoszloppal van megjelölve.

Másnap, vagyis 20-án reggel, azon örcsapatnak parancsnoka, mely csapat a szerb tartalék-hadak löszereit kísérte Verseczre, jelenté: hogy az elmúlt éjjel, 12 óra tájban, midőn a kocsik csoportjával Vlajkováczról Versecz felé közelednék, haránt metszve az utat, egy hadoszlop vonult el előtte. Azon hiedelemben, hogy valamely szerb zászlóalj vonul Verseczre, s hogy a löszert szállító csapat az út irányát eltéveszté, maga is balra fordult és utánna indult, egyúttal gyorsítá menetét, hogy utólérhesse. Észre vette azonban, hogy minél gyorsabban követi, annál inkább sietnek az előtte haladók. A szerbek nemzeti dzsidásainak altisztje, a jelentést tevő, nem bírta ezt magának megfejtteni. Végül az előtte haladókat egészen elveszíté szem elől. Megállt, hogy csapata megpihenjen; s midőn hajnalodott, nem messze Paulistól, a verseczi nagy rét közelében lelte magát, előtte pedig ott voltak az elvonult hadosztálynak nyomai Zichyfalva felé vezető irányban. — Kevésbe múlt, és a kerülő úton elmenekült 28. honvéd-zászlóalj a szerbek tartalék-löszereit zsákmányúl ejti. — Két nap múlva, mikor már elveszettnek hitték a zászlóaljat, érkezett Zsombolyára, hol a többiekkel egyesülhetett ¹⁾.

De forduljunk most az osztrák-szerb hadtest központja felé. Milekics kapitány kikérte magának az engedélyt Theodorovitstól, hogy a városba vonulásnál az ő zászlóalja képezhesse az elővédet. A tüzelés megszűnt; Milekics előre haladt. Az elővédet követte 11 óra tájban Theodorovits tábornok, Mayerhoffer ezredes, Knicsanin, Nugent és velök valamennyi csapat. A bevonulás összeütközés nélkül esett meg, a mennyiben a hadtest némely csapatai, úgymint Sárícs kapitány és a szerviánusok egy csapata már be nyomult vala a városba. A német bánáti ezred 3. zászlóalja teljesíté az előrsi szolgálatot. Éjfél utáni 2 órakor már az utolsó szerb hadak is bevonultak. A teljesen ki-merült csapatok nyugalomra tértek, az utóbb jöttek szál-

¹⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armeekorps. 130—132. l. — Klapka György: Memoiren, III. Köt. 83. l. — Horváth M.: Magyarország függetl. tört. II. Köt. 96—97. l. - Böhme, „Weisskirchen“ 158. l.

lást kerestek maguknak. Még a jobb szárny hadcsapatai is beérkeztek vala a városba ¹⁾).

Hogy mekkora volt mind két fél vesztesége eme napon, a Versecz előtti csatározások alkalmával, ki nem fürkészhető. Szerb források szerint, az ő részükről körülbelül 100 ember veszett volna el ²⁾); de ez felette kevésnek látszik. Az izraelita temető mellett levő emlék-oszlop 54 szerviánusnak sírját jelöli. A másik ütközet halottai a „Vrelá“-n alusznak örök álmukat. Szemtanúk állítása szerint 500—700-an lehettek. A magyarok vesztesége teljesen ismeretlen.

Versecz megszállásával a szerbek helyre állították az összeköttetést Temesvárral. A Damjanics vezérlete alatt állott magyarok Zombolyára vonultak s innét január végével Ó-Aradra.

Versecz odahagyását magyar részről tetemes veszteség gyanánt tekintették, s ennek híre mindenütt nagy szomorúságot keltett ³⁾. Ellenben a szerbek önérzetét nagyban emelte az, hogy az elhagyott várost megszállhatták. „Végre valahára megérte az osztrák-szerb hadtest azon örömet, hogy mint győző (?) vonulhatott be egy városba! Szintén jól esett a diadal e munkáját végrehajtanunk ⁴⁾!“ — Így ír az osztrák-szerb hadsereg egy tisztje, névtelenül megjelent munkájában, melyben akkori élményeit leírja, és melyet a január 19-iki események előadásánál nyomon követtünk. E tisztnek nyilatkozatai annál becsebbek, a mennyiben némelyek állítása szerint, az nem más, mint az ifj. Nugent gróf maga. Osztrák kútforrások Versecznek Theodorovits által történt megszállását úgy tüntetik fel, mint az 1849. évi események egyik legfontosabbikát ⁵⁾.

¹⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps, 131. l.

²⁾ Ugyanott, 132. l.

³⁾ Chownitz Julián: Geschichte der ung. Revolution. Stuttgart. 1849. II. Köt. 165. l.

⁴⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps. 132. l.

⁵⁾ Adlersteini Janotyeckl János: „Die letzten 2 Jahre Ungarus.“ Bécs 1851. III. Köt. 353. l.

Január 19-én délután 4 órakor, a legelül benyomult szerb csapatok, a péterváradi határőr-ezred csapatai, a róm.-kath. templom előtt állottak fel, s eljök kellett szállítaniok a német lakosoknak a házaikban visszamaradt egyes fegyvereket 1).

Néhány németnek azon meggondolatlan tette, hogy a Fehértemplomról jött csapatokhoz csatlakozva, részt vettek a szerbek elleni csetepatéban, balvégzetű volt a város németek által lakott részére. A küldöttség ugyanis kijelentette volt a szerbek vezérei előtt, hogy a város hódolni kész, s azon ígéretet tette vala, hogy a lakosság minden ellenségeskedést kerülni fog; most tehát amazok cselkedete által, meg lett szegve emezek ígérete. Bünhődésül a szerb vezérek másnap reggel három órai 2) szabad zsákmányolást engedtek csapataiknak a város német részében. A fosztogatásban leginkább a szerviánusok vettek részt, azután a péterváradi granicsárok; a német-bánati ezred katonái megtartóztatták magukat attól. Hogy a prédálás alkalmával itt ott nagyobb kihágások is történtek, magától érthető. A németek kára szertelen vala. Különösen sokat szenvedtek a zsidók; két gazdag kereskedő: Specht és Heim Lipót összes vagyonukat veszítették; az utóbbinak házáat is felgyújtották, mely az istálló, a pálinka-főzde és a selyemgombolyító helyiségek kivételével porrá is égett 3). Egyébiránt a rablásra engedett határidőnek be nem tartását szigorúan fenyítették; egy szerviánust, kit időn túl leptek meg a zsákmányolásnál, Knicsanin azonnal föbbe lövetett. Előfordultak ez alkalommal a legkülönbözőbb jelenetek, melyek egyfelől a legaljasabb boszúszomjban, másfelől a legnemesebb emberbaráti érzelmekben lelték indokukat s magyarázatukat.

Mint hogy a verseczi nemzetőrök Mihailovits-féle százada, mely a magyarok elmenetele alkalmával fegyvereit megtartá, arról vádoltatott, hogy a bevonuló szerb csapa-

1) Baumann-féle feljegyzések. 67. l.

2) A zsákmányolás időtartamát illetőleg, nem egyezők az adatok, legtöbben azt állítják, hogy 3 óráig tartott.

3) Baumann Kristóf feljegyzései. 68—70. l.

tok elleni csatározásban részt vett legyen, úgy Mihailovitsnak, mint csapatának már január 20-án délelőtt meg kellett jelennie Knicsanin előtt, kinek szállása a temesvári utczában levő Barajevác-z-féle házban vala. Mihailovits csak nagy ügygyel bajjal védekezhetett, s csak is egyedül Knicsanin kegyességének köszönhatték a nemzetőrök, hogy bajuk nem esett ¹⁾.

Január 23-án Rajacsics patriárka is Verseczre jött. Első tette volt, hogy az őt fogadó Popovics Istvánt, a magyarok iránt tanúsított jó indulata miatt, méltóságától megfosztá és büntetésül a feneki zárdába küldé szerzetesnek; a hol cz, a szenvedett méltatlanság feletti bánatában, néhány holnap múlva meghalt ²⁾. Rajacsicot még az nap,



A verseczi „kerületi-odbor“ pecsétje.

vagy is január 23-án, nagyszerű fáklyás zenével tisztelték meg a verseczi szerbek ³⁾.

Rajacsicsnak Verseczen léte azt is eredményezte, hogy úgy a városnak mint környékének közigazgatása szerb rendszer szerint rendeztetett be. Verseczen feloszlattatott a tanács és a patriárkának január 25-éről keltezett rendelete értelmében életbe lépett az „odbor“ intézmény, azaz:

¹⁾ Id. Mihailovits József saját nyilatkozata.

²⁾ Mandukits Miklós: „O Vrsezu“ a „Vrsacska Kula“-ban 1867. Évf. 8. sz.

³⁾ Baumann-féle feljegyzések 71. és 73. l.

felállított Verseczen egy cs. k. kerületi bizottság („ogrusni odbor“ = k. k. Bezirks-Comité), mely nem csak a volt verseczi tanács teendőit végezte, hanem egyúttal a körülfekvő falvak felsőbb hatósága is volt; magukban a falvakban azonfelül helyi bizottságok alakítottak; így például Perkoszován, Dettán és Moraviczán. A kerületi bizottság tagjait maga Rajacsics nevezte ki, jobbadán az ide való szerbek közül ¹⁾.

A verseczi kerületi odbor elnöke, a szent szék ügyésze: Nesits György vala; titkára volt: Czveics Lázár; gazdasági főnöke: Mesterovics Miklós. Verseczi németeket is választottak bizottsági tagokul, ilyenek voltak: Thor Mátyás, Herzog Sebestyén gyógyszerész, Prandell János, Grünwald Péter, Paszt Károly és mások. Azonban Herzog, Prandell, Grünwald és Paszt lemondottak e díszes állomásukról. — Minthogy a verseczi kerületi bizottság a környék faluinak felsőbb hatósága is volt, e falvak lakosai közül néhányat szintén bevettek a bizottságba; így p. o. Kudriczról Millecker Mihályt. A környékbeli falvakban a helyi bizottságokat a „verseczi kerületi-nemzeti-biztos“ Milutinovits Gergely maga szervezte és állította fel ²⁾.

Verseczen új és szigorú rendőrszabályzat lépett életbe, rendőrségi igazgatóvá pedig Risztics Miklós neveztetett ki, kit a köznép rendesen csak „Nikolsi“-nak nevezett. Risztics a róm. kath. plebánia templom előtt akasztófát állított fel, talán csak a német lakosság rémitésére, mert hisz nem vétetett használatba ³⁾.

Néhány napi pihenés után, Knicsanin összes szerviánusaival elindult Nagy-Becserekre, és megszállotta félkörben a Bega-csatorna és a Tisza között fekvő területet. Koszanics előbbre küldetett Nagy-Kikindára; Theodorovits nem sokára szintén távozott a főhadiszállással, melyet február 1-én Zsombolyán helyeztek el. — Rajacsics is el-

¹⁾ 1849. évről szóló okmányok.

²⁾ Ugyanott.

³⁾ Baumann-féle feljegyzések 71. l.

hagyta Verseczet s működése helyét — hogy közelebb legyen a főhadiszálláshoz — áttette Nagy-Becskerekre ¹⁾.

Mielőtt a szerb csapatok elvonulának, a kerületi bizottság elnöke Nesits magához hívatott 60 jobbmódú német lakost s kijelenté előttük, hogy a város német lakossága 60,000 frt. harácsot tartozik fizetni; minthogy pedig ez összegnek rendszeres kivetésére és behajtására elégséges idő nincsen, a megjelentek mindegyike 1000 frtot köteles letenni 2—3 óra lefolyása alatt; ellenkező esetben igen kellemetlen dolgok várakoznának reájuk. Kijelentette egyébiránt azt is, hogy a követelt 60,000 frt. utólagosan a német lakosoktól be fog hajtatni, a mikor a megidézetteknek az, a mennyivel most a reájok esendő résznél többet fizetnek, vissza fog téríttetni ²⁾.

A harácsot azonban csak 33,000 frt. híjával bírták fizetni; minélfogva németeink e nyomasztó szükségükben másfelé is folyamodtak. Megbízott embereket küldöttek ez ügyben nemcsak Temesvár parancsnokához Rukovinához, hanem magához a császári hadsereg főparancsnokához Windischgrätzhez is Pestre ³⁾. Közvetlenül az odbor elnökének, Nesitsnek kezeihez fizettek 17,600 frtot, s később a császári csapatoknak 9016 frt. E pénzeket a tehetősebb lakosok előlegezték, a német községi tagok pedig 1852-től kezdve 6 egymásra következő éven keresztül részletekben térítették vissza ⁴⁾.

A szerb uralom e korszakában a helybeli szerbek között szintén alakult „nemzeti őrcsapat“; ennek szervezete hasonlított az egykori német polgárhad szervezetéhez, csak-hogy kevesebb emberből állott mint emezeké.

Márczius 14-én eltávozott Verseczről a rendőr-igazgató Risztics védkiséretével, mely 40 szerviánusból állott. He-

¹⁾ Klapka, Horváth és mások.

²⁾ Baumann Kristóf feljegyzései. 72. l.

³⁾ 1849. évi jún. 25-én tartott közgyűlés.

⁴⁾ 1852. évi nov. 28-án tartott ülés jegyzőkönyve. — Más forrás szerint (1853. évi máj. 31. ülés) a községnek 1849. évben csak 27.126 frt. 55 krt. előlegeztek pengő pénzben.

lyét Angyelkovics János foglalta el ¹⁾. Risztics a későbbi szerb miniszterelnöknek atyja, igen durva férfiú volt, miért maguk az itteni szerbek is azon voltak, hogy innen elté- tessék ²⁾.

Ugyanezen hónap 15-én és 16-án a verseczi néme- tektől, majd a kudriczi és fehértemplomiaktól is, lószerszá- maik egy részének átadását követelték; a mit illetéknép beszerezhettek, azt 17-én Pancsovára küldötték. Az eltu- lajdonított tárgyakért régi tulajdonosaiknak kellő kárpót- lást ígértek ³⁾.

Márczius 15-ét azonban más fontosabb esemény is tette emlékezetessé. E napon ugyanis 20 német lakost, közöttük Daniel kanonokot, — kit egyébiránt mint kom- promittált egyént, a szerbek bevonulása óta, részint a lel- készlakon, részint más házakban tartottak volt őrizet alatt — a rendőr-igazgató Angyelkovics felügyelete mellett, előbb Pancsovára, majd Zimonyba kísérték fogságba. Hasonló sors érte április 16-án Frombach Jánost is más három német polgárral ⁴⁾.

Angyelkovics hivatalba lépése után azonnal eltávolít- tatta a róm. kath. templom elől az oda helyezett akasz- tófát s néhány nap múlva a fehértemplomi utcán felül, de benn a városban, újólag felállíttatta ⁵⁾.

A mily nagy búzgósággal a szerbek siettek, hogy az újonnan elfoglalt területet közigazgatási tekintetben szer- vezzék, ép oly nagy tevékenységet fejtett ki a temesvári főhadparancsnokság által még az előző évben kinevezett császári érzelmű megyei hatóság is, mely magát „temesi központi bizottságnak“ („Temeser Central-Comité“) nevezé. E hatóság hivatalnokai nem törődtek sokat a szerb odbor- ral, sőt gyakran ellene dolgoztak, mi a szerbeknek okot adott sok keserű és hangos panaszra, de a melyek

¹⁾ Baumann feljegyzései, 73. 1. és levéltári okmányok.

²⁾ Mandukits Miklós: „O Vrsczu“ a „Vrsacska Kula“-bau. 1867. Évf. 7. sz.

³⁾ Baumann feljegyzései, 73. 1.

⁴⁾ Ugyanott, 73. 1.

⁵⁾ Ugyanott, 74. 1.

figyelembe nem vétettek. Ezen „temesi bizottság“ Emanuél Györgyöt nevezte ki kerületi szolgabírává Verseczre. Oly nagy volt ezen temesvári tényezők ellenszenvé az új, szerb autonomikus közigazgatás ellen, hogy némelykor szándékosan zavarták ennek működését, sőt egyes helyeken a szerbek helyi „odbor“-bizottságát a temesvári csapatok által szét is kergettették, miként ez — a többi között — Moraviczán is megtörtént 1).

A szerb közigazgatás, illetőleg a verseczi „kerületi odbor“ működése három és fél hónapig tartott. Ezen idő alatt Versecz katonai őrségét a császári hadsereghez tartozó 2 század határőr-ezredbeli katona képezte. A temesvári császári hadparancsnok egyenes rendeletére jött rendes katonaság Verseczre őrségül. Bizonyos neme az engedménynek volt ez, melyet nem csak a verseczi németeknek, hanem a fehértemplomiaknak is, daczára a tavali nyár derekán tanúsított maguktartásának, nyújtottak vala; mert a magyar helységek szerviánusokat kaptak őrseregül 2).

Versecz katonai parancsnoka az elsőbb időkben Radojkovic őrnagy vala; térparancsnok pedig eleinte Sárics kapitány, ápriltól kezdve Baraics Jefta kapitány 3).

A szerencsétől kísért tavaszi hadjárat után a magyar kormány figyelmét ismét délmagyarországra fordította. Szebennek és Brassónak elfoglalása után, Bem azon megbízást kapta, hogy hódítsa vissza a Bánátot és tisztítsa meg azt az ellenségtől. Április 17-én Bem már Karánsebesen volt. Április végén, midőn az Erdélyből Oláhországba kikergetett Puchner-féle császári hadosztály Orsovánál ismét az országba tört, az ősz hadvezér, ki Temesvárt zárolta vala körül, Károlyi alezredest küldé 6000 emberrel Csákován és Dettán át Versecz felé, mert hírét vette vala, hogy az említett császári hadosztály parancsnoka, Malakowski tábornok felhagyott tervével, mely szerint Karánsebesen át Lugosra szándékozott vala nyomúlni, s most

1) 1849. évi okmányok.

2) Klapka György: Memoiren, III. Köt. 81. l.

3) 1849. évi okmányok.

már a Néra völgyében egész Fehértemplomig hatolt. Károlynak meghagyá, hogy Verseczet szállja meg, innen aztán nyújtson egyfelől segílyt a szorongatott oravicziaiaknak, másfelől hódítsa vissza Fehértemplomot.

A szerbek azon reményt táplálták, hogy egyesülten a temesváriakkal, nem különben az erdélyi császári hadtesttel, mely éppen ekkor igyekezett azon, hogy Fehértemplomon át velük összeköttetésbe juthasson, urai maradhatnak a Bánátnak. Midőn Bem már Temesvár előtt állott, támadásra készültek. Tomasovácznál a Temesen át vezető hídát félig lebontották és megszállották a bal partot; Pavellics őrnagyot pedig a német-bánáti határ-ezred egy zászlóaljával és egy csapat Schwarzenberg-féle dzsidással Versecz és Alibunár felé küldötték, hogy ezen oldalról fedezve legyenek ¹⁾.

Versecz szerb lakosai Baraics Jefta császári kapitányt kérték volt ki maguknak katonai parancsnokul. Ámde ez, csapatok és ágyúk nélkül, az előnyomuló magyarokat fel nem tartóztathatta. Midőn tehát május 3-án ide ért annak híre, hogy a magyarok közelednek, még ugyanaz nap délelőtt 9 és 10 óra között, eltávozott innen a nemzeti-graniczárok itt állomásozott két százada, nemkülönbön azon 40—50 szerviánus is, kiket 2 darab egy-fontos ágyúval a főrendőr-biztos Angyelkovics hozott vala ide. Hozzájuk csatlakozott mintegy 300 verseczi szerb, s így indultak Fehértemplomra. Baraics Izbistyére vonult vissza, egyike volt a legutoljára távozottaknak, délután fél három órakerült lóra a városháza előtt, hogy Verseczet elhagyja ²⁾.

Délutáni 3 és 4 óra között, tehát alig hogy az utolsó szerbek távoztak, ellentállás nélkül vonult be Károlyi 3 zászlóaljával, közöttük a Vysocki vezérlete alatt álló lengyel legióval. A magyarok ismét Versecz urai voltak a nélkül, hogy egy kardcsapás vagy egy lövés történt volna ³⁾.

¹⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps. 182. I.

²⁾ Ugyanott, 182. I. és Baumann feljegyzései 75. I.

³⁾ Ugyanott.

A következő napon, május 4-én délelőtt összehívattott a „közgyűlés“; Károlyi kijelenté itt a tanácsnak s a város képviselő testületének, hogy addig is, míg Török Gábor, a kormány biztosa, megérkezik és további intézkedéseket tesz; a régi, a magyarok elvonulásakor január havában fennállott tanácsnak hivatalba kell lépnie, hogy a rend fenntartassék, a kiadandó rendeletek végrehajttassanak és a hivatalos összeköttetés a megyével újra létesíttessék, melynek közvetítése a jelenlevő Klevetay Zsigmond, esküdt által történend¹⁾.

A tanács, melynek élén Watz Mihály mint polgármester, Volits Sándor mint főbíró állott, azonnal meg is kezdé működését. Az azon nap délutánján megtartott második közgyűlésen elhatározott, hogy a Zimonyban fogva tartott verseczi lakosok szabadon bocsájtatása iránt kérvényezni fognak; meg is választott egy küldöttség, melynek tagjai: Obradovits Gaja, Jankovits János, Demetrovits Panta, Marinkovits Márk, Pekarovits Gábor, Popovits György, Kadits Tódor és Barbulovits György valának; ezeknek meghagyott, hogy induljanak azonnal útnak és eszközöljék ki az összes község nevében a foglyok szabadon bocsájtatását²⁾.

Ugyancsak ezen napon megszállottak a magyarok Vojvodincz mellett egy vízi malmot, melyben a császári csapatok számára őrlöttek vala. Midőn ennek híre Baraics-hoz jutott, ez 12 emberrel rögtön oda sietett, hogy a magyarokat elűzze. Az expeditió szerencsétlenül járt. Baraics maga lövést kapott altestébe és nehéz sebével visszaszállítottatott Izbistyére, hol következő napon meghalt³⁾.

Károlyi már május 5-én küldé hadtestének egy részét Oraviczára Arányi Vilmos huszárőrnagy támogatására, ki még ugyanezen napon, egy órai véres harcz után, az elleniséget nem csak az ottani hegyeken elfoglalt hadállásából kiverte, hanem az egész környékről is diadalmasan elűzte⁴⁾.

¹⁾ Május 4-én délelőtt tartott közgyűlésnek jegyzőkönyve.

²⁾ A délutáni ülés jegyzőkönyve.

³⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österr.-serb. Arnee-Korps, 182. l.

⁴⁾ Miletz J.: Bem délmagyarországi hadjárata, 32. l.

Május 8-án végre elindult Károlyi hadosztályával Fehértemplomra, hová délutáni 3 órakor megérkezett. Fehértemplomot rohammal foglalták el, az ellenséget pedig Szászkaig üldözték. Ezen alkalommal Szerb-Versecz nemzeti őrseregéből elesett 80 ember, 70 pedig fogságba került ¹⁾.

Verseczen át ezentúl minden nap haladtak csapatok, melyek az előre nyomuló magyarok után siettek. Május 10-én az ősz vezérőrnagy Bem vonult át városunkon, Fehértemplomnak tartván, hogy ott a főparancsnokságot átvegye. Az nap este ért oda ²⁾; 15-én pedig a Puchner-féle hadtestet Orsovánál már általúzta a határokon.

Időközben Perczel tábornok május 7-én diadalmas csatában legyőzte a szerbeket Tomasovác és Uzdin között. Pavellics őrnagy, ki ekkor a szerb fő-hadtesttől elvágtatott, Kubin mellett által ment a Dunán, s néhány nap múlva, Belgrádon át visszakerülvén, ismét egyesült azzal Karlóczánál ³⁾. Perczel 10-én minden ellentállás nélkül foglalta el Pancsovát; ennek következtében a szerb lázadásnak a Bánát területén vége szakadt.

Itthon Verseczen, a még május 7-én tartott általános közgyűlésen, kiküldöttek egy bizottságot, melynek feladatává tétetett, addig is, míg a bejelentett kormány-biztos megérkezik, megejteni az elővizsgálatokat, úgy a zsákmányolás alkalmával elrablott és feltalált tárgyak visszadása; mint a zsákmányolásban résztvettek kifürkészése és megbüntetése tárgyában ⁴⁾.

Május 15-én egy vojteki oláh parasztot és egy verseczi szerb csizmadiát ítéltek itt Verseczen kötél általi halálra; az elsőt azért, mert orvúl lőtt a magyar csapatokra, az utóbbit azért, mert gyalázólag szólott a magyarokról. Az ítélet végrehajtására május 18-a volt kitűzve, végrehajtási helyül pedig ama kis tér a Pescha-féle ház előtt, melyre a püspöki lak előtt elvonuló (Residenz-Gasse) és a

¹⁾ Baumann Kristóf feljegyzései, 75. l.

²⁾ Ugyanott, 76. l.

³⁾ Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Korps, 186. l.

⁴⁾ 1849. évi május 7-én tartott ülés jegyzőkönyve.

pósta-útca végei nyílnak. Az ítélet azonban csak az oláhon hajtattott végre, a verseczi ember kegyelmet kapott a bitófa alatt, s azonnal szabad lábra is helyeztetett ¹⁾.

Minthogy az elfogott verseczi lakosok kiszabadulásának eszközlésére Zimonyba menesztett küldöttség némi sikert aratott, a mennyiben május 20-án 10 szabadon bocsájtott fogoly haza érkezett ²⁾; a május 23-án tartott általános közgyűlés a Zimonyban visszamaradt Obradovits Gábor és Barbulovits György mellé még három polgárt, névszerint: Thomits Jakabot, Radák Istvánt és Boplov (?) Istvánt küldé oda, részint hogy az ottani ítélőszéknek az említett 10 polgár szabad-lábra helyezéseért a város köszönetét megvigyék; részint, hogy a fogva maradt 13-nak kiszabadításán működjenek. Azon reményben éltek ugyan is itthon, hogy e 13 férfinak szabadon bocsájtatása jótékonyan fog hatni arra, hogy az itteni németek és szerbek között egykor fennállott egyetértés újból helyre álljon ³⁾.

Ugyancsak május 23-án Hauk katonai parancsnok rendelkezése folytán 2 ökröt sütöttek meg a vásártéren, ezeknek húsát azután, megfelelő bor- és kenyér-adagokkal egyetemben, a szegényebb nép között osztották ki; megünneplendők illetéknépen Budavárának május 21-én a magyar hadak által történt visszafoglalását ⁴⁾.

Versecz katonai parancsnoka ez időszakban Hauk Lajos volt, ki előbb őrnagy, majd Bem főtábornok hadsegéde s végre alezredes vala; távolléte idején Gassner Károly és Somogyi József kapitányok helyettesíték őt mint térparancsnokok. Az itt állomásozott őrsereg a 67. honvéd-zászlóalj két századából állott.

Hauk sürgetésére ismét életbe lépett a verseczi nemzetőrség; ekkor Mihailovits József lett annak őrnagya és parancsnoka. Most is csak a vagyon-biztonság fölötti örökösödést és a város védelmét tüzték ki feladatukúl, és soha

¹⁾ Baumann-féle feljegyzések, 77. l.

²⁾ Ugyanott, 76. l.

³⁾ Május 23-iki közgyűlés jegyzőkönyve.

⁴⁾ Baumann-féle feljegyzések, 77. l.

sem vonultak tova a város határából, bárha Hauk ezt többször elrendelte vala.

Hauk egy új honvéd-zászlóalj¹⁾ is szervezett itten, mely „2. német-bánati honvéd-zászlóalj“-nak neveztetett el. Több mint 300 verseczi német lépett be abba, közöttük több családapá is. A verseczi szerbeknek 158 embert kellett volna ahhoz állítaniok; de az ujonczozás egyáltalán nem vezetett sikerre. Végre megengedte Murányi alispán, hogy a szerb község pénzért fogadhasson fel helyetteseket ¹⁾.

A veszély napjaiban tanusított hűség és haza iránti szeretet elismerésül május hó végén Murányi Ignác alispán 2, a panyovai területen talált vaságyút küldött Új-Aradról az itteni német községnek, illetőleg nemzetőreinek, kifejezván azon reményt, hogy ezek tudni fogják használni ez ágyúkat ott, hol az ország szabadsága, a haza érdekei kívánni fogják. De a mennyiben ezen ágyúk nem voltak felszerelve, a községi képviselő megbízta Mihailovits Ferencz tanácsnokot a felszerelés eszközöltetésével. Az említett ágyúk azután Resiczára vitettek kifúratás végett, talpat és targonczát pedig helyben készítették alájuk ²⁾.

Tekintve azon számos áldozatot, melyet a község az elmúlt télen hozott vala, Murányi alispán közbenjárására felmentetett azon teher alól, hogy a Temesvár megostromlásához szükséges sánczmunkálatoknál segédkezzék; pedig Versecztől e célra 7000 munkásember állítása volt követelve ³⁾.

Minthogy a Zimonyban fogva tartott verseczi németek kiszabadítása ügyében oda menesztett második küldöttség nem csak hogy semmit sem eszközölhetett ki; hanem még maguk a küldöttek is ott marasztattak; ennél fogva Csernovics főispán személyesen meghagyá, még következő polgároknak, úgymint Kadits Tódor, Jankovits János, Alexits Demeter, Szerjanovits Simon és Alexandrovits Szilárdnak, hogy oda menvén, annál is inkább esdekелjenek

¹⁾ Az 1849. évi okmányok és jegyzőkönyvek, és az 1850. évi febr. 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1849. évi május 31-én tartott közgyűlés.

³⁾ 1850. évi febr. 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

a foglyok elbocsájtásáért, mert ellenkező esetben visszatartással kellene élnie.

De minthogy az új küldöttség, a második küldöttség sorsától tartván, kevés bátorságot tanusított, kérelmére még két német polgár: Paszt Károly és Prandell János, neveztetett ki abba ¹⁾. Ámde e küldöttség is csak augusztus második felében jött haza, a nélkül, hogy feladatát megoldotta volna ²⁾.

Most elérkezettnek látszott az idő, hogy a függőben maradt tisztújítás megtartassék. Június 23-án nyújtotta át a községi képviselő az itt időző főispánnak Csernovicsnak előterjesztését, úgy a tanács újra választása, mint a hivatalnokok fizetésének felemelése tárgyában, az ezekre vonatkozó kérvényekkel egyetemben. Csernovics pár nap múlva értesíté a községet, hogy a tisztújításnak az 1848. évi XXIII. és XXIV. t. cz. értelmében leendő megtartását megengedi, illetőleg elrendeli; s hogy a második, a fizetések felemelésére vonatkozó kérvényt a belügyminiszterhez pártolólag már fel is terjesztette. Ezzel összefüggőleg Nyéky Béla főszolgabíró a tisztújítás napját július 4-ére tűzte ki. Az utóbbi július 2-án kelt átiratával felhívta egyúttal a községet, hogy az országgyűlési képviselőnek, múlt évben kétszer megkísérlett, de soha nem sikerült megválasztását is tanácskozása tárgyává tegye, és a választók összeírását eszközölje. Az ezek következtében július 4-én és 5-én tartott közgyűléseken hozzá is fogtak mindkét rendbeli választás előmunkálataihoz és az utóbbi napon választási elnökül Mihailovits Mátyást választották meg ³⁾. Ámde a választások ez úttal is abban maradtak.

Minthogy az aprópénz hiánya naponta érezhetőbbé lett, elhatározta a július 18-án tartott közgyűlés, hogy 20.000 frtnyi értékben városi utalványokat (assignátákat) fog kibocsájtani; ki is küldött egy bizottságot, mely Gröber Károly elnöklete alatt az erre vonatkozó tervezetet dol-

1) 1849. évi június 25-én tartott közgyűlés.

2) 1849. évi aug. 23-iki közgyűlés.

3) 1849. évi július 4. és 5-én tartott közgyűlések.

gozza ki. A bizottság a következő napon tartott gyűlésen már be is mutatta javaslatát; e szerint:

1. csak három nemű utalvány volt volna kibocsájtandó, és pedig 3, 6 és 10 kr. értékű jegyekben.

2. Minthogy esetleg nagyobb lehetne a szükséglet, s minthogy a forgalomban megromlott s elszakadt jegyeket újjakkal kellend kicserélni, azt javaslá a bizottság, hogy 30.000 frt. értékig nyomtatassanak ez utalványok; annyival inkább, mert ennyinek elkészíttetése sem kerülend nagyobb költségbe.

3. Az utalványok a kevéssel ezelőtt Fehértemplom városa által kiadott 20 kros assignáták nagyságában állítassanak ki, habos sávú papiron, mindegyik fajta más más színben, s mindenik fajból 10.000 frtnyi összegben. A jegyek szövegének zártételéhez: „biztosítja a város elűljárósága“ adassanak még e szavak: „a letéteményezett értékkel“; mert e jegyek alapja nem lehet más, mint a városi pénztárnál ezen utalványokért befizetett, illetőleg beváltott összeg. A kiállítás díszéül használandó a város címeres pecsétje. A jegyek nyomtatásának egy helybeli megbízható polgár jelenlétében kellene történnie, s nyomtatás után a vésett lemezeknek a város tulajdonaként őriztetnie.

Ezen javaslat azon módosítással fogadtatott el, hogy egyelőre, kísérletkép, minden fajból csak 5000 frt., tehát összesen 15 ezer forintnyi utalvány nyomtatassék ¹⁾. A mennyiben pedig kevéssel ez előtt, határozatba ment vala, hogy a megyei hivatalnokok ellen, a városi lakossággal szemben tanúsított önkényes eljárás miatt, a vármegyei hatóságnál Aradon, és ha ez célra nem vezetne, az időközben Szegedre átköltözött kormánynál panasz emeltessék; az ezen panasz benyújtására kiküldött bizottság egyúttal ezen utalványok kinyomatásával is megbízott. Első feladatát sikeresen hajtotta végre a küldöttség, Aradon ugyanis megigérte Murányi alispán, hogy az ügyet orvosolni fogja, — második megbízatását azonban végre nem hajthatta. A küldöttséget vezérlő Demeter György tanácsos

¹⁾ Július 19-én megtartott közgyűlés.

jelentése szerint az utalványokat Szegeden kinyomatni nem lehetett; ott ugyanis csak egy könyomda létezett, azt pedig a kormány annyira igénybe vette vala, hogy más munkák teljesítésére ideje nem maradt 1).

Július 30-án tudtára adta Nyéky főszolgabíró a községnek, hogy a püspökség ideiglenes kormányzója Vuja Ignác áttette székhelyét Verseczre 2). Augusztus 4-én pedig kihirdették az országgyűlés által Szegeden hozott, és a nemzetiségek egyenjoguságára, valamint a zsidók emancipációjára vonatkozó törvényt, a mit a lakosság nagy örömmel fogadott 3).

Időközben az 1848—1849. évek nagy drámája végéhez közelgetett. Augusztus 10-én vette a község a hírt, hogy a császári csapatok közelednek. Ennek következtében a 11-én tartott közgyűlésből — hogy a közeledők elé ideje korán lehessen küldöttségeket meneszteni — két-két választó polgárt küldöttek Pancsova és Temesvár felé, azon meghagyással, hogy késedelem nélkül értesítsék a községet a csapatok megérkezésének idejéről 4).

12-én elmenekültek a kamarai és megyei tisztviselők, átadván úgy a kamarai sóház, valamint a megyei terményraktár kulcsait a polgármesternek. Ugyanekkor szükségesnek találta a város elöljárósága s képviselte, rendkívüli intézkedéseket életbe léptetni, hogy a békességet és a közbiztonságot fenntarthassa 5).

Másnap azt hallották, hogy Temesvár az ostrom alól felmentetett, és szabadon közlekedhetni a várral. A községi képviselő tehát azonnal küldöttséget indított Temesvárra, hogy újabb kifejezést adna a község hódolatának s kijelentené, miszerint ez a császári kormány rendeleteinek magát alávetni kész. E küldöttség, melynek vezére Szabó Antal, kiérdemült alispán vala, Watz polgármester-

1) Augusztus 2-án megtartott közgyűlés.

2) Ugyanott.

3) Augusztus 8-iki közgyűlés.

4) Augusztus 11-iki közgyűlés.

5) Augusztus 12-iki közgyűlés.

ből, Demeter és idősb Mihailovits Ferencz tanácsnokokból, továbbá Marinov Márk és Obrádovits Szilárd választó polgárokból állott ¹⁾).

A küldöttség Temesvárott felette kegyes fogadtatásban részesült, mit leginkább vezetője jeles szónoklatának lehetett köszönni; a katonai kerületi parancsnok, Wernhard báró vezérőrnagy még védlevelet is adott neki az itteni község számára ²⁾).

A hazatérő hódoló-küldöttséggel megérkezett az új kormány első képviselője is. Emánuel György vala ez, ki július 17-én kijelenté a községnek, hogy kerületi szolgabírává neveztetett ki, s hivatalát már el is foglalta. Tanács-
tagok- és választó polgárokból alakult küldöttség sietett azonnal hozzá tisztelegni, kijelentvén a község készségét rendeleteinek teljesítésére.

Az új főszolgabírónak első rendelkezése a magyar bankjegyeket illette; a második a tanács önigazolását követelte. A magyar bankókra vonatkozó rendeletet 17-én és 18-án hirdették ki dobszó mellett; e szerint hadi törvényszék elé leendő állíttatással fenyegettetett mindenki, ki 48 óra lefolyása alatt összes magyar bankjegyeit, az e czélra a polgármester által kirendelt és a városházán összeült bizottságnak által nem adja. Az illetéknép összegyűjtött bankjegyek azután a temesvári hadparancsnoksághoz szállíttattak be.

Emánuel második rendelete köteleességévé tette a tanácsnak, nyilatkozzék: mi indította arra, hogy a magyarok alatt hivataloskodjék, mennyiben mozdította elő ezek működését, — általában véve, mit hozhat fel önigazolására? A tanácsnak erre adott feleletében azt az érdekes felvilágosítást találjuk, hogy Baraics kapitány Versecz volt katonai parancsnoka, midőn május 3-án a szerb csapatokkal a várost elhagyá, maga szólította fel az előbbi tanácsot, ragadja meg a közigazgatás gyeplőit, nehogy a városban fejetlenség uralkodjék és a közbiztonság veszélyeztetve

¹⁾ Augusztus 13-iki közgyűlés.

²⁾ Augusztus 17-iki közgyűlés.

legyen. Ez volt tehát egyedüli célja működésének — így nyilatkozott a tanács — és sikerült is ezt teljesen elérnie ¹⁾. E feleletével a tanács az ellene intézett első vágást szerencsésen elhárította.

Augusztus 20-án délelőtti 9 órakor, érkezett meg Temesvárról a hazafelé tartó fehértemplomi határőr-ezred 6 ágyúval és néhány lökészetet hordó szekérrel; de csak a város előtt táborozott. A lakosság kényszerítve volt, a csapatnak az élelmet a táborba szállítani, mely célra a község képvisellete 121¹/₄ akó bort és 70 mázsa lisztet vásárolt vala. Délután 4 órakor az ezred útját tovább folytatta ²⁾.

Szeptember 4-én a Khevenhüller gróf-féle gyalogezred egy zászlóalja (Landwehr-Bataillon), 800 ember, érkezett Verseczre; következő napon a Fiquelmont gróf-féle könnyű lovas-ezred (Dragoner) egy százada, 100 ember, szintén ide jött állomásra. A gyalogságot magánházakban szállásolták el ³⁾.

Szeptember 12-én Mayerhoffer jött Verseczre, ki időközben vezérőrnagygyá és a 9. kerület (District) parancsnokává léptettetett elő. Ez Kernyécsa földesurát Jagodits Pált nevezte ki teljhatalmú kormánybiztossá a verseczi főszolgabírói járás (Bezirk) számára, ki már 13-án egy bizottságot alakított, annak megvizsgálására, mennyiben mozdította elő a tanács a magyar ügyet, illetőleg mennyiben vett tényleg részt annak szolgálatában. E bizottság elnöke Milutinovics Gergely, titkára Pescha Szvetozár volt.

Ez alkalommal már nem menekült ki oly könnyen a tanács a hínárból. A vizsgáló-bizottság 15-én akarta megkezdeni működését, és le is pecsételte a levéltárt. A tanács ekkor óvást tett az iránt, hogy a bizottság oly tagjai részt vegyenek a vizsgálatban, kik részint régebb idő óta ellenségei a tanácsnak, részint maguk is annak tagjai valának. De ez nem használt volna semmit is, ha Versecz akkori

¹⁾ Augusztus 23-iki közgyűlés.

²⁾ Jegyzőkönyvek és Baumann-féle feljegyzések.

³⁾ Szeptember 1-én megtartott közgyűlés és Baumann Kristóf feljegyzései.

katonai parancsnoka, Gerber őrnagy keresztül nem viszi, hogy a küldöttség függeszse fel működését mind addig, míg a tanácsnak Kernyécsára a kormánybiztoshoz indított, és a község azon panaszát, hogy vádlói egyúttal bírái nem lehetnek, előterjesztő küldöttsége vissza nem tér ¹⁾. A tanács által Kernyécsára küldött bizalmi férfiak Ilits Vitális tanácsnok és Halász Mihály ügyvéd valának ²⁾.

Szeptember 21-én felfüggesztetett a tanács és a rendőri ügyek vezetésével Manojlovics György és Paszt Károly bízattak meg ³⁾.

22-én visszakerült az utolsó 10 fogoly Zimonyból, miután 6 hónapig távol valának tűzhelyeiktől. Kiszabadulásukat legnagyobb részben a verseczi katonai parancsnoknak Gerber őrnagynak köszönhették ⁴⁾.

Szeptember 26-án az állomás parancsnoksága által Klevetay Lajos tanácsnok egy cs. kir. főhadnagy kíséretében Zimonyba küldetett, hogy a tanács igazolására vonatkozó okmányokat a kerületi parancsnokságnak megvigye. A község kívánatára velök utazott Watz és Demeter is ⁵⁾.

Néhány nap múlva befejeztetett a vizsgálat s a tanács igazoltnak jelentetett ki. Október 3-án a cs. kir. katonai-kerületi-kormányzó Doschen vezér-őrnagy, és a cs. kir. kormánybíztos Jagodits kettős elnöklete alatt, — a cs. kir. kormánybíztos Szuplikác, a járási szolgabíró Emánuel György, és Milutinovics esküdt jelenlétében, a helyi igazgatás szabályozása céljából, ülés tartatott a választó polgárokkal és a felfüggesztett tanács tagjaival.

Jagodits az ülést azzal nyitotta meg: mily nagy öröme szolgál, hogy a katonai-kerületi-kormányzóval egyetértőleg a tanácsot újra alkotnia sikerült. Reményli, hogy ha nem teljesült is mindenkinek kívánsága, az álta-

¹⁾ Szeptember 15-iki közgyűlés.

²⁾ 1850. évi január 21-én tartott közgyűlés.

³⁾ 1849. évi október 3-iki közgyűlés.

⁴⁾ Baumann-féle feljegyzések, 79. l.

⁵⁾ Deczember 28-iki közgyűlés.

lános óhajnak még is megközelítőleg elég tétetett; a község különben megnyugodhatik a kinevezésekben, annál is inkább, mert csak ideiglenesek, és csakis a községi önkormányzat szervezéseiig bírnak érvénynyel, akkor a község maga választandja hivatalnokait.— Minthogy ugyanazon egyének jutottak volt a tanácsba, kik annak előtte tagjai valának, csakhogy nem az általuk azelőtt viselt állásra; az egészet tulajdonképen úgy lehetett tekinteni, mint a régi tanács visszahelyezését. Város bírójává lett Paszt Károly, polgármesterré Demeter György, szószólóvá Obradovits Gábor. A 6 tanácsnoki állomás kettővel megsaporítottatott. A választó polgárok, illetőleg községi képviselők, ugyanazok maradtak. A megtörténekről a község falragaszok útján értesített s egyúttal arról is, hogy a tanács jelenlegi szervezése az 1846. évben Possavetz kormánybiztos alatt létre jöttek teljesen megfelel. Az újonnan kinevezett tanács október 4-én tette le esküjét 1).

Doschen vezérőrnagy, ki csak is a tanács visszahelyezése végett jött vala szeptember 30-án Zimonyból Fehértemplomon át Verseczre, már október 3-án tova utazott innen Temesvárra 2).

1) Október 2-án és 3-án megtartott közgyűlések és Baumann Kristóf feljegyzései, 80. l.

2) Baumann-féle feljegyzések, 80. l.

XX. Szakasz.

A „Vojvodina“ időszaka.

1849—1861.

Politikai intézkedések. — Versecz elveszti törvénykezési s közigazgatási jogait. — Az utóbbiakat 1855-ben ismét visszanyeri a város. — Költségvetési viszonyok. — A városháza épül. — Tudósítások a hitfelekezetek beléletéből. — A protestánsok fiók-egyházzá alakulnak. — A tanügy állapota. — Mindkét népiskola négyosztályúvá lesz. — A németek fiókiskolát nyitnak. — 1852-ben alreáliskola állítatik fel. — 1854-ben tanítóképezde létesül. — Az ismétlő iskola szervezése.

Ő Felsége 1849. év április 4-én kelt sajátkezű intézkedésével megbízta volt Rajacsics patriárkát, mint különleges teljhatalmú császári bízost, az osztrák-serb hadtest által megszállva tartott tartományi kerület, úgymint: Szerem, Bács-Bodrog és Torontál vármegyék, továbbá a Temes megyében fekvő verseczi szolgabírósi járás ideiglenes igazgatásával; — egyúttal kilátásba helyezte a leendő közigazgatási kerület törvényszerű szervezését ¹⁾.

Az 1849. évnél, a megelőző szakaszban előadott eseményekből tudjuk, hogy az említett sajátkezű intézkedés kelte után következett napokban, az utóbb említett ígéret megvalósítására még csak gondolni sem lehetett. Ámde bekövetkeztek a temesvári és világosi napok, Magyarország leverve, békákban hevert. A mi közvetlenül e napok után Verseczen és környékén történt, azt szintén tudjuk.

¹⁾ Stojácskovits A.: Ueber die staatsrechtlichen Verhältnisse der Serben etc., 36. l.

Az 1849. évi november 18-án kelt császári nyílt-parancs folytán, Bács-Bodrog, Torontál, Temes és Krassó megyékből, valamint Szerem megye rumai és illoki kerületeiből, — mely területek Magyarországtól elszakítottak, — egy új, úgynevezett korona-ország alakított, melynek neve: „Szerb vajdaság és temesi bánság“ volt, s mely különálló, a bécsi miniszteriumnak közvetlenül alárendelt közigazgatást kapott ¹⁾.

A tartomány közigazgatásának vezetése eleinte egy ideiglenes tartományi főnökre ruházott, kinek székhelye Temesvár vala. E méltóságra Grünbicheli Mayerhoffer Ferdinándot szemelték vala ki. Azután az új korona-tartomány területét két „vidéki-főbiztosságra“ osztották fel, melyeknek élén egy-egy „vidéki-főispán“ állott. E fő-biztosságok egyike, a „bács-torontál-verseczi,“ kiterjedt Bács és Torontál megyékre és a verseczi szolgabírói járásra, a vidék főispánja pedig Szerbogradi Nikolits Izidor lett, kinek székhelye Zomborban vala ²⁾.

Ennek fennhatósága alatt állott a verseczi főszolgabírói járás kormánybiztosa Jagodits, kinek ismét a főszolgabíró Emánuel — ki most járási főbiztosnak neveztetett — volt alárendelve.

Az 1849. évi márczius 4-én szentesített birodalmi alkotmány (Reichs-Verfassung), melynek alapján a nevezett országrészek Magyarországtól elszakítottak, felsőbb rendelet folytán Versecczen első ízben november 4-én hirdettetett ki a gör.-keleti székesegyházban, majd 1849. évi december 26-án a róm.-kath. plebánia templomában ³⁾.

A „szerb vajdaság és temesi bánság“ tartományi fő-kormányzósága részéről 1850. évi január hó végén Versecc város és a hasonló kerület számára egy vizsgáló-bizottság küldetett ki, melynek elnökévé Cabalini báró csász. kir. őrnagy tétetett ⁴⁾.

¹⁾ Stojácskovits A.: Ueber die staatsrechtlichen Verhältnisse der Serben etc., 36., 37. l.

²⁾ Az illető jegyzőkönyvek szerint.

³⁾ 1840. évi decz. 28-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1850. évi febr. 3-án tartott ülés jegyzőkönyve.

E bizottság elnöksége február 4-én átiratot intézett a tanácshoz, melynek értelmében czélszerűnek találtatott, hogy a helybeli tanácsnak közigazgatási és gazdasági tekintetben alárendelt városi község összes ügyviteléért egyedül a polgármester tétessék felelőssé, mely oknál fogva Versecz város összes hatóságainak elnöksége reá ruháztatott 1).

Ezen vizsgáló bizottság márczius hó végével már befejezte volt működését. Soká fennmaradó, de szomorú emléket hagyott vala maga után. Büntetéskép katonai szolgálattételre kárhoztatott és a császári hadseregbe besoroztatott igen sokat, nem csak azon lakosok közül, kik mint honvédek a szabadságért küzdöttek vala; hanem azok közül is, kik csupán a nemzetörök közé valának beosztva. A tanács ellenben könnyű szerrel menekült meg a bajból. Cabalini jelentését a tanács ellen benyújtott több rendbeli panasz tárgyában megejtett vizsgálatokról, a felsőbb hatóság arra vonatkozó előterjesztésével egyetemben, a cs. kir. helytartóság 1853-ban egyszerűen tudomásul vette, s az többé szóba sem került 2).

Kezdetben a törvénykezés nem volt elválasztva a közigazgatástól; Paszt, a város bírása tehát mindaddiglanra, míg ez így maradand, és az összes tanácsnak a gazdasági és közigazgatási ügyekkel is kellend foglalkoznia, kitűzte a napot a törvénykezési ülések megtartására, a polgármester pedig kirendelte arra felváltva a kellő számú tanácsnokokat 3).

Kevés idő múltán szabatosan körülírták e „városi törvényszék“ illetőségét. A kormány-biztosság 1850. évi július 20-án kelt intézvénye értelmében, a városi törvényszék — kivéve néhány nagyon is különleges esetben — nem hozhatott többé oly bírói végzést, mely ellen fellebbezni lehetett, az ilyenműek tárgyalása a szervezendő törvénykezési hatóságoknak voltak fenntartva 4).

1) 1850. évi febr. 5-én tartott ülés jegyzőkönyve.

2) 1850. évi nov. 19-én tartott tanácsülés.

3) 1850. évi febr. 18-án tartott tanácsülés.

4) 1850. évi febr. 25-iki tanácsülés.

1850. évi május 14-én szabályszerűen állítottatott fel a verseczi járás számára a rögtönítelő-bíróság.

E felette terhes időkbén a város lakosságának egyik régi óhajtása teljesült. Bácska, Torontál és Versecz cs. k. vidéki főispánja május 26-án, intézvény alakjában tudatta a tanácssal, hogy a helytartóság ugyan e hó 18-án kelt rendelete következtében, ezentúl Versecz tanácsa is úgy, mint Újvidék, Zombor, Szabadka és más szabad királyi városok tanácsai, egyelőre s közvetlenül, — az az a kormánybiztos, s illetőleg a járási biztosnak közvetítése nélkül, — a csász. kir. vidéki főispánnak leszen alárendelve.

Továbbá elhatározottat az is, hogy úgy polgári mint fenyítő ügyek elbírálása tárgyában a tanács az igazság-ügyi miniszterium biztosának Néverynek van alárendelve, s hogy jövőben minden tanácsi jelentés a főispáni hivatalhoz intézendő, kitől a tanács szintén közvetlenül fogja megkapni a meghagyásokat.

Mindezek következtében elrendelte a tanács és a képviselői testület, hogy az eddigi „rendőri hivatal“ ezentúl „városi kapitányságnak“ címzettessék¹⁾.

Az ideiglenes tartományi főnöknek, Mayerhoffernek köszönhette a község, hogy Versecz egyrangúvá tétetett az új tartomány többi szab. királyi városával; nem is mulasztá el, külön e célból Temesvárra indított küldöttség által, köszönetét neki megküldeni. Ezen idő óta viseli Versecz a „szabad királyi város“ címet, bár az erre vonatkozó oklevelet mai napig sem kapta meg.

Versecz ezen egyenjogosítása a többi várossal az ideiglenes tartományi főnök működésének végső tényei közé tartozik; még ugyanezen évi május havában rendelkezési állapotba helyeztetett s az új korona-tartomány igazgatása újabb változáson ment keresztül.

A tartományban 1850. év szeptember havában életbe léptetett második provisorium következtében, Verseczen is több rendbeli változások történtek. A császári miniszterium azon biztosa, ki Mayerhoffer visszahivatása után a

¹⁾ 1850. évi június 1-én tartott ülés jegyzőkönyve.

tartományi kormányzat élére állíttatott, teljesen elválasztotta a törvénykezést a közigazgatástól. Ennek következtében Temesvárott, Zomboron, Nagy-Becskereken és Lugoson cs. kir. tartományi törvényszékek állíttattak fel; az egyes járások pedig járás-bíróságokat kaptak.

Ezen újabb „ideiglenes cs. kir. igazságszolgáltatás“ következtében elvételét a tanácstól a polgári ügyekbeni bírászkodás és az árvaügyek s árvapénzek tömeges kezelésének joga. Az előbbi 1851-ben, az utóbbi a következő évben.

Mindez nagy változást idézett elő a városi tanács kebelében. A cs. kir. tartományi kormány 1851. év márczius 15-én kelt rendeletével Watz Mihály tanácsnokot polgármesterré nevezte ki, az eddigi polgármestert Demeter Györgyöt pedig járásbíróvá ¹⁾. A tanács kebelében ugyanekkor megszűnt a város bírójának állomása, továbbá a nyolcz tanácsnoki állomás közül, — melyeknek ketteje csak 1849-ben a tanács újjászervezése alkalmával állíttatott fel, — hat. Az ez állomásokon volt hivatalnokok legtöbbje a helyi cs. k. járás-bíróságnál alkalmaztatott.

Az árvaügyek elintézésének jogát 1852. év elején vették el a tanácstól és különösen e célra kinevezett „árvaügyi bizottságnak“ adták át ²⁾.

A korona-tartomány második provisoriuma sem volt hosszú életű. Azon császári resolutio, mely a helytartóságok, a kerületi hatóságok és járási hivatalok szervezésére vonatkozott, 1852. évi szeptember 14-én iratott alá, és a bel-igazság- és pénzügyek vezetésével megbízott cs. kir. miniszterium 1853. évi január 19-én kelt intézvénye kapcsán hirdettetett ki.

Eme nagy változtatásról, mely az új korona-tartomány eddigi összes közigazgatási beosztását átalakítandó volt, a Verseczieknek már 1851. év nyarán volt tudomásuk és az, úgy a tanács, mint a képviselő testület kebelében nagy lehangoltságot szült. Értésükre esett vala, hogy a tartomány kerületekre fog felosztatni, melyeknek mindegyike

¹⁾ 1851. évi márczius 24-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1852. évi ülések jegyzőkönyvei.

egy-egy hajdani megye területét fogja magában foglalni, s így Versecz, a hasonló nevű kormány-biztossággal együtt, a temesvári kerülethez fog tartozni; a mennyiben pedig a kerületek járásokra fognak osztatni: Versecz városa a verseczi járásnak lesz alárendelve.

Jó eleve igyekeztek tehát a város autonomikus jogait megóvni a megcsonkíttatástól. Watz Mihály polgármester indítványára, úgy a tanács, mint a képviselő testület az 1851. évi szept. 15-én tartott közgyűlésen elhatározta a felfolyamodást, nehogy Versecz városa, — miként az czélba vétetett — a verseczi járásnak alárendeltessék. Be is nyújtottak felsőbb helyre egy folyamodványt, melyben Versecz függetlenítéséért, vagyis az iránt esedeztek, hogy ne a járáshoz csatoltassék, hanem saját és önálló közigazgatási területet képezzen. E folyamodványt külön küldöttség vitte Temesvárra a tartományi kormányzósághoz, mely azt még ugyanazon év november havában a bécsi cs. k. miniszterium elé terjesztette ¹⁾. Különben eme kérvényük sorsa felől többé mit sem hallottak a Versecziek.

Mint hogy a tanács teendőit két tanácsnok el nem végezhetné, a községnek e tárgyban benyújtott kérelmére megengedte a tartományi kormányzóság 1853. év ápril 19-én kelt rendeletében, hogy egy harmadik tanácsnoki állomás szerveztessék ²⁾.

A második provisorium meghozta a telekkönyvi hivatalokat, a földosztályozást, a cs. kir. adóhivatalokat, az országos csendőrséget, a pénzügyőrséget és a dohány-egyed-árúságot. Ennek következtében 1851-ben Verseczen cs. k. pénzügyőri biztosság, és cs. k. csendőr-szakasz-parancsnokság állíttatott fel, az utóbbi egy hadnagygyal, mint szakaszparancsnokkal. A fennállott szabályzatok szerint a csendőrség szállásáról és részbeni élelmezéséről a városi községnek kellett gondoskodnia. Ugyanezen esztendőben feloszlatták az itteni kamarai sóhivatalt.

¹⁾ 1851. évi szeptember 15-én és november 19-én tartott ülések jegyzőkönyvei.

²⁾ 1853. évi ápril 25-én tartott ülés jegyzőkönyve.

Az ideiglenes földadó alapjául szolgált 1852. évi felvétel szerint a város határa magában foglalt:

Szántóföldekben	12.998 holdat	1318□-ölet
Rétekben	7745	„ 549 „
Szőlőkben	3638	„ 164 „
Legelőkben, ide számítva az egyesek által elhagyott, és a község tulajdonához csatolt telkeket	3560	„ 1108 „
Erdőkben	848	„ 599 „
Nádasokban	1247	„ 1300 „

Összesen: 30.039 holdat 238□-ölet

a terület többi részét képezték a beltelkek, utak, kopár hegységek és terméketlen térségek ¹⁾).

1852. évben Ő Felsége I-ső Ferencz József bánati útjában Verseczet is meglátogatandó volt. Ezen reményében a városi hatóság a püspöki lakot jelölte volt ki Ő Felsége szállásául, és azt közköltegen kijavíttatta. Egyúttal megtette volt a legterjedtebb intézkedéseket is a fogadás minél ünnepélyesebbé tételére. Ő Felsége azonban, — úti terve megváltoztatván, — nem jött városunkba. A város képviselő testülete tehát egy küldöttséget bízott meg, — mely Watz polgármesterből, Halász Mihály városi ügyészből, továbbá Vojnovits Timót, Jankovits János és Zéh Ferencz képviselőkből állott, — hogy vigye meg Ő Felségének Temesvárra a község hódolatát ²⁾).

1852. évben néhány verseczi lakos segedelmével a magyar szabadságharcz három tábornoka: Figyelmessy (Merks), Stein és Czeecz, kik 1849 óta a hazában bujdosnak vala, átmenekült az ország határain. Midőn ez a cs. k. kormány tudomására jutott, a menekülés elősegítésében legtevékenyebbeket: Tangel Andrást, ennek fiát Ferenczet, valamint Frombach Jánost, kit hosszab, kit rövidebb ideig tartó várfogságra ítélte el.

¹⁾ Vászits András: Denkschrift etc. 16. l.

²⁾ 1852. évi június 2-án és 9-én tartott ülések.

A korona-tartomány harmadik és utolsó szervezete 1853. évi október 1-én lépett életbe. A tartomány legfőbb politikai hatósága, mely először „cs. k. tartományi igazgatóság“ nevet viselt, majd 1851. évi augusztus 30. óta „cs. k. kormányzóságnak“ nevezetett, a fennemlített napon „cs. kir. helytartóság“ nevet nyert. Ekkor megszűnt a verseczi járás számára felállított kormánybiztosság, a járás pedig, valamint Versecz városa is, a temesvári kerülethez csatoltatott. Versecz városa ekkor még megtartotta volt közigazgatási önállóságát és közvetlenül a temesvári kerületi hatóságnak volt alárendelve.

De ezen önállóság napjai meg voltak számlálva, a helybeli járási hivatal, melynek felállítása már 1854. év kezdetén célba vétetett, már-már megkezdé működését. A városi képviselő testület 1854. évi február 21-én megtartott ülésén Watz Mihály polgármester indítványára határozatba ment, hogy — vonatkozással a „Temesvárer Zeitung“ nevű akkori hivatalos lapban közzétett ama hírre, hogy a koronaország új szervezete mielőbb életbe lépend — a közigazgatás független kezelhetéseért, valamint külön törvényszékért a község újólág folyamodni fog.

A mondottaknál fogva Watz polgármester, továbbá Milloschitz Tamás, Jankovics János, Vojnovits Timót képviselők Temesvárra küldettek, azon meghagyással, hogy a helytartóságnál a fennebbi határozat értelmében szerkesztett kérvényt benyújtsák, s alázatosan esedezzenek, hogy a verseczi község e kérvényét Ő Felsege elé juttatván, pártfogásával támogassa ¹⁾).

Ámde az új szervezet életbe lépett, mielőtt a község folyamodványának eredménye felől értesítést nyerhetett volna. Június hó második felében Versecz város elveszítette közigazgatási önállóságát, és ép úgy mint a verseczi járás egyéb falusi községei, úgy igazságszolgáltatási, mint közigazgatási tekintetben alárendeltetett a helybeli járási hivatalnak, melynek főnökévé Trifunác Pál nevezetett ki ²⁾.

¹⁾ 1854. évi február 21-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1854. évi ülések jegyzőkönyvei.

Őszszel a verseczi járási hivatal, melynek — felállítására óta — kiegészítő részét képezte a verseczi járási bíróság, egyúttal vizsgáló bíróságává lett úgy a verseczi, mint a csákovai járásnak ¹⁾.

1855. év tavaszán beszünttetett a mindaddig fennállott ostromállapot.

Valamivel később, május havában, tudomásukra esett a verseczieknek, hogy fennebb említett kérvényük, melyben a járási hivataltól független külön közigazgatásért esedeztek vala, a cs. kir. helytartóság hathatós támogatása folytán kedvező elintéztést nyert.

A magán úton vett hírt nem sokára megerősítette a hivatalos értesítés is. A temesvári kerületi hatóság ugyanis május 30-án kelt intézvényében közlé ama örvendetes hírt, hogy a cs. k. belügyi miniszterium ápril 29-én 4555. M. I. szám alatti intézvénye szerint Ő Felsége ápril 19-én legkegyelmesebben megengedte: „hogy a Versecz városát illető közigazgatási ügyek vezetése átruháztassék a város által saját költségén fenntartandó tanácsra, mely közvetlenül a kerületi hatóságnak lesz alárendelve. A verseczi járási hivatal pedig — meghagyatván jelenlegi személyzete — egyfelől a verseczi járás közigazgatási teendőit, másfelől úgy a városnak, mint a hasonló nevű járásnak igazságszolgáltatási ügyeit fogja intézni.“ —

A járási hivatal június 15-én szünt meg eljárni a várost illető közigazgatási ügyekben, az ebbeli teendőket 16-án vette által a tanács. Az átadás Raics János, különösen e célra kiküldött kerületi első biztosnak jelenlétében és annak személyes vezetése mellett történt.

A Versecz számára fölállítandó külön bíróságot illetőleg csak annyit követeltek a várostól, hogy azon esetre, ha a szükség annak felállítását csakugyan követelné, a város legalább a hivatalos helyiségeket engedje át díjtalanul. Bár a város magát erre kötelezte, még sem kapott soha külön bíróságot.

¹⁾ 1854. évi szeptember 6-án tartott ülés jegyzőkönyve.

Míg ezentúl az új korona-tartomány sem közigazgatási, sem igazságszolgáltatási tekintetben változást nem szenvedett, és Versecz városának ezen kormányzat alatt elfoglalt helyzete, 1855-től kezdve az alkotmányos élet helyreállításáig, szintén nem változott; addig a község belkormányzata véges-végiglen rendezetlen — vagy mint azt hivatalos nyelven nevezték — ideiglenes állapotban maradt.

A csász. kir. szerb-bánáti helytartóság 1856. évi augusztus 6-án kibocsájtott intézvénye folytán a városi képviselők száma 30-tól 54-re emeltetett. A mennyiben pedig a tanács egyes hivatalai között nagy bonyolodottságok és zavarok tapasztaltak, egyúttal elhatározott annak ideiglenes újrászervezése, mely ugyanezen magas hatóságnak azon évi szeptember 23-án és 1858. évi ápril 15-én kelt rendeletei alapján végre is hajtott.

1857-ben állították fel a városi mérnöki és erdészeti hivatalt ¹⁾, 1858-ban pedig a városgazdai állomást ²⁾.

A városi tanács ez időszak utolsó éveiben állott: a polgármesterből, 3 tanácsosból, s a melléjük rendelt, szükséges fogalmazó és kezelő személyzetből, továbbá a segédhivatalokból; ilyenek voltak: a városi biztosság, a városi orvos, a könyvvivőség, a pénztári-, építészeti-, gazdai-, s erdészeti hivatalok. A tanács megbízásképen végezte a közigazgatási teendőket, és e tekintetben egyenrangú volt a tisztán közigazgatási járási hivatalokkal; saját hatáskörében pedig — mint községi elüljáróság — gyakorolta mindazon jogokat, és gondoskodott azon köteleességek teljesítéséről, melyek az azon időbeli rendeletek értelmében s városi közönséget, mint testületet, illették és terhelték; eme teendőkben a község képviselői, az akkor úgynevezett „községi tanács“ támogatta.

Ez a „községi tanács“ állott a polgármesterből mint elnökből, a tanácsosokból, mint szavazattal bíró elbádogból, és 54 szavazó községi tagból. Tanácskozmányaik és határozataik tárgyát képezték a községi vagyon kezelését illető,

¹⁾ 1857. évi okt. 23-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1858. évi január 15-én tartott ülés jegyzőkönyve.

a rendszerinti gazdasághoz nem tartozó dolgok és ügyek, valamint minden, a mi az egyetemes község jogaira és érdekeire vonatkozott.

A gyámsági ügyek elintézésére létezett árva-bizottság, melybe a város 4 ülnököt nevezett ki, s a mely üléseit a járási főnök elnökléte alatt tartotta meg.

Első fokú hatóság volt a tanács az iparos- és kereskedelmi ügyekben; 1855 óta az építkezési ügyekben is.

Az úrbéri ügyeket illetőleg a község a temesvári első fokú úrbéri törvényszéknek volt alárendelve, mely 1856. évi január 30-án kezdte vala meg működését; — a verseczi telekkönyvek összeállítását 1855-ben végezték vala be, és 1856-ban állították fel a cs. kir. telekkönyvi hivatalt.

Általán véve a legszigorúbb bürokratizmus uralkodott ezen időkben a közigazgatásban; a kormány-rendszer nem tűrte meg, hogy a község szabadon vagy önkormányzatilag ténykedjék. A tanács és a képviselőtestület tagjait részint egyenesen kinevezte a felsőbb hatóság, részint a képviselőtestület ajánlatára erősítette meg. A szabad választás joga akkor nem létezett.

A község költségvetése, illetőleg a községi pénztár bevételei és kiadásai, ez időszak folyamában annak végéig megháromszorosodtak. Az 1853. évi költség-előirányzat bevételként 57.222 frtot és 32 krt., kiadásként 57.302 frtot 2 krt. tüntetett fel pengő pénzben, volt tehát 79 frt. 30 krnyi hiánya ¹⁾. Ellenben az 1859. évi előirányzatban már 230.242 frtban a bevételeket, a kiadásokat pedig 232.661 frtban találjuk megállapítva ²⁾. Valamint ezen esztendőben, úgy ez időszak második felének valamennyi éveiben meghaladták az előirányzat kiadásai a bevételeket, mindazáltal községi kirovás még sem történt, mert a hiányt mindannyiszor a megelőző év tényleges maradványa fedezte,

¹⁾ 1852. évi okt. 18-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ Vászits A.: Denkschrift etc. 30. l.

ez pedig 1852-ben 124.724 frtot 55³/₈ krt. ¹⁾, 1859-ben 165.277 forintot tett ki pengő pénzben ²⁾.

Az 1858. évre kivetett nyilvános adót a következő kimutatás tünteti fel:

I. Egyenes adó:

a) Telekadó	31.263	frt.	15	kr.
b) Személyes kereseti adó	8.948	„	30	„
c) Házosztályadó	1.762	„	15	„
d) Jövedelmi adó	6.170	„	16 ¹ / ₄	„
e) Országos és úrbéri kárpótlási pótlékok	22.467	„	22	„
Ehhez az egyenértéki illeték	1.766	„	—	„

Összesen: 72.377 frt. 38¹/₄ kr.

pengő pénzben, vagyis: 75.996 frt. 51⁹/₁₀₀ kr. o. értékben.

II. Közvetett adó:

f) Fogyasztási adó bor után	21.000	frt.	—	kr.
g) „ „ hús után	9.250	„	—	„
h) „ „ törköly után	2.019	„	27	„
i) „ „ seprő után	1.362	„	54	„

Összesen: 33.632 frt. 21 kr.

pengő pénzben, vagyis 35.313 frt. 96⁷/₁₀₀ kr. o. értékben, ezen összeget fizette a város községe kiegyezés folytán a kincstárnak ³⁾.

Az országos és megyei utak jó karban tartására fordított közmunkához ugyanezen esztendőben Versecz 6390 gyalog- és 4936 ígás napszámmal tartozott járulni ⁴⁾.

Felszabadulása vagy váltsága czímén összesen 901.294 frt. 53 krt. pengő pénzben fizetett vala a város a kamarának ⁵⁾. Azon számadás szerint, melyet a kamarai könyvivőség egy, 1846. év nov. 10-én kelt leirat következtében összeállított vala, s melyet a cs. kir. pénzügyi miniszterium a szabadságharcz után felülvizsgáltatott, a még fizetendő hátralék 43.352 frt. 28¹/₄ krra rúgott pengő pénzben. A

¹⁾ 1852. évi márczius 2-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ Vászits A.: Denkschrift etc. 30. l.

³⁾ Ugyanott 21., 22. l.

⁴⁾ Ugyanott 30. l.

⁵⁾ 1852. évi június 26-án tartott ülés jegyzőkönyve.

nevezett miniszteriumnak 1855. évi október 28-án kelt intézvénye értelmében ezen összeg egy év lefolyása alatt volt volna lefizetendő. Bár a községi képviselőlet egymás után hozta a határozatokat, hogy ez összeg mielőbb lefizetessék ¹⁾; ez még sem történt meg — és Versecz mai nap sincsen megváltva.

Fel kell itt említünk, hogy Versecz városa az 1854. évi június 26-án kelt császári nyílt parancs alapján létrehozott 500 milliómos állami kölcsönhöz 120.000 pengő frttal járult, és ezen összeget 4 év alatt 30.000 frtos részletekben le is fizette ²⁾.

Időközben a régi városház mind szűkebbé, az újonnan vásárolt Spaits-féle ház pedig naponta roskatagabbá lett. E baj elhárítása megszorította a községi képviselőlet gondjait. Már 1853-ban, midőn városi „delegált járásbírószágért“ folyamodának, elhatározták, hogy a régi városháza és a régi Spaits-ház közötti szabad téren emeletes épületet építenek ³⁾; de a község óhaja nem teljesült, s így az építkezés is abban maradt. 1857-ben már annyira pusztulásnak indult vala a Spaits-ház, hogy részben le kellett bontani ⁴⁾; 1858-ban tehát elhatározták az új városháznak a Spaits-féle telken, a régi városháza mellett leendő felépítését, s az ahhoz való költséget, mely az első előirányzat szerint 42.259 frt. 27 krban pengő pénzben volt megállapítva; meg is szavazták ⁵⁾, a cs. kir. helytartóság sem vonta meg attól a kellő engedélyt. Az új városházának tervét és költségeinek előirányzatát Bücher Wilmos cs. kir. mérnöksegéd készíté; később őt nevezte ki a helytartóság az építkezés vezetőjéül ⁶⁾.

1859. évi február 15-én megtartott árlejtés alkalmával, a mikor az építési költségek már 47.544 frt. 97³/₁₀ krba voltak előirányozva, a munkát Killer Zsigmond és Arlet

¹⁾ 1856. évi jan. 22-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1854. évi júl. 28-án tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1853. évi aug. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1857. évi július 20-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1858. évi jún. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁶⁾ 1859. évi ápril 1-én tartott ülés jegyzőkönyve.

Ferencz szegedi építészek nyerték meg, kik 12% leengedése mellett 41.839 frt. 69³/₁₀ krért oszt. ért. vállalták el a városháza építését. Azonban, minthogy Arlet nem sokára visszalépett, társa Killer egymaga hajtotta azt végre.

1859. évi július 7-én tették le ünnepélyesen az új épület alapkövét. Az alapköbe Stojácskovics polgármester indítványára egy, latin, német és szerb nyelven szerkesztett emlékirat záratott, mely magyar nyelven ilyenénkép hangzott volna:

„Első Ferencz József ausztriai császár uralkodása alatt; Coronini-Cronberg János gróf cs. kir. tartományi főnök-; Schmiedburg Victor báró, cs. kir. helytartósági alelnök-; Marquet Alajos, a temesvári kerület cs. kir. főnöke-; Csajághy Sándor, Csanád egyházmegye róm. kath. püspöke-; Kengyelác Emilián, a verseczi egyházmegye gör. kel. püspöke-; Stojácskovics Sándor, cs. k. kerületi biztos, a város ideiglenes polgármestere-; Trifunác Pál cs. kir. járási főnök, mint verseczi járásbíró-; Szamos-Újvári Dániel Marczell róm. kath. kanonok s városi plebános-; Trandaphilovics Fülöp, a város gör. kel. protópópájának — idejében tétetett le eme városház alapköve, melynek építésére Killer Zsigmond mérnök és építész vállalkozék, 1859. év július 7-én.“

Az építkezés emlékére Vászits András tanácsos Versecz város monografiai leírását szerzé, melynek egy tisztázott példánya szintén az alapköbe záratott ¹⁾. 1860. év nyarán teljesen elkészült a majdnem 50.000 frtba került, csinos, góthstylü épület.

Az uralkodó személye iránti ragaszkodásának számos jeleit adta a község ez időszakban. Midőn Ő Felsége 1853. év február 18-án az ellene intézett merénylet alkalmával szerencsésen megmenekült, itt is elhatározták, hogy a Bánátból felküldendő üdvözlő s hódoló küldöttséghez csatlakoznak; s midőn Ő Felsége, hogy a községek a kiadásoktól megkíméltesse, a küldöttségek fölmenetelét ellenzé, a csanádi püspök Csajághy Sándor indítványára

¹⁾ Úgy az emlékirat, mint a város leírása még azon évben megjelent nyomtatásban (35 l. 8-ad röt) Verseczen Kirchner J. E.-nél.

100 frtot szavazott meg a város a Bécsben építendő fogadalmi templom alapjának javára. Különben a szerencsés megmenekvés fölötti örömét ugyanazon év május 22-én megtartott nagy ünnepélyességek által nyilvánítja a község ¹⁾.

Következő 1854. év ápril 24-én Ő Felségeik örvendetes egybekelését szintén nagyszerű ünnepélyességekkel ülte meg a község. A jelentős nap előestéjén valamennyi nyilvános épület fényesen kivilágíttatott, egyúttal nagy fáklyás menet rendeztetett. A helybeli katonai őrség ingyen zsoldot kapott a város pénztárából; a szegények között pedig 100 forintot osztatott szét a város. Watz polgármestert kinevezé a község azon küldöttségbe, melyet a Bánát indított Ő Felségeikhez, hogy az itt lakó nép szerencsekívánatait tolmácsolná ²⁾.

Ép ily magasztosan ünneplé meg a város Ő Fenségének a Trónörökösnek születését (1858. aug. 21.). A kerületi hatóság útján feliratot terjesztett a városi képviselőtestület Ő Felsége elé, és a helybeli két kórház mindegyikének 100 frtot adományozott ³⁾.

A hitfelekezeti élet eseményei között, különösen kettő vonja magára figyelmünket; a róm. katolikusok ugyanis végre felépíthették templomukat, az itt lakó protestánsok pedig fiókegyházzá alakultak.

A római katolikusok temploma már 1851. évben annyira roskatag volt, hogy hosszabb esőzések alkalmával tartaniok kellett attól, hogy a víz lezuhog az oltárookra. A kamara, mint kegyúr a kijavíttatást nem akarta eszközölni, arra utalt: van az egyházközségnek 8000 p. frtnyi alapja, mely e célra szolgálhat ⁴⁾. Ennek következtében mi sem történt. A dolog ezen állapota arra indította Watz polgármestert, hogy a templomnak Brandeisz Ferencz építész által kidolgozott, és 26.210 frt. pengő p. költséget igénylő terv szerinti alapos kijavíttatását indítványba hozza. Minthogy a mindennapos templomi

¹⁾ 1853. évi márczius 14-én és 18-án megtartott ülések jegyzőkönyvei.

²⁾ 1854. évi ülési jegyzőkönyvek.

³⁾ 1858. évi ülési jegyzőkönyvek.

⁴⁾ 1851. évi ülések jegyzőkönyvei.

szükségletek fedezésére szintén pénz kívántatik, azt határozta a városi képviselőség, hogy a templom alapjából csak 6000 forint fordítottassék a mondott célra, a többi költség pedig három éven át, minden adóforintra eső 20 krnyi kirovás által fedeztessék ¹⁾. Ám ez indítvány — bár elfogadtatott — nem hajtatott végre. 1854-ben a még 1848-ban készült és 59.262 frt. 30 kr. p. p. költséget előirányzó tervezet jött tárgyalás alá, ezt a tartományi építészeti igazgatóság vetette el, mert az újabb idők aesthetikai követelményeinek nem felelt meg ²⁾.

Ennek következtében még ugyanazon évben új tervet dolgoztattak ki, mely szerint a költségek 114.594 frt. 50¹/₄ krban p. p. állapították meg; e terv kiviteléhez a temesvári cs. kir. helytartóság is megadta az engedélyt ³⁾. Az építkezéshez már 1856-ban kellett volna fogni ⁴⁾. De a község előre látta, hogy az épület egyhamar elkészülni nem fog, s azért egy ideiglenes templom felállítását határozta el ⁵⁾. E templom építési költségeit 8339 frt. 22 kr p. p. irányozták elő ⁶⁾. Ez megtörténvén, megválasztá a képviselőtestület a bizottságot, melynek feladata volt a plebánia templom építésénél a felügyelet gyakorlása ⁷⁾.

Az ideiglenes templom felépítése hamar ment végbe. Az 1856. évben megtartott árlejtésen Brandeisz Ferenc nyerte el a munkát. Az imaház a Lehr-féle telken állott iskolaépület helyére volt építendő; minthogy ennek következtében néhány osztályt ideiglenesen máshová kellett elhelyezni, s minthogy amúgy is szükség volt néhány tanteremre, az építési tervet úgy módosították, hogy az ideiglenes templom, ha használata megszűnik, iskolává legyen átidomítható ⁸⁾. Ez által a költségek 12.196 frt. 52 kr

¹⁾ 1852. évi június 20-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1854. évi ápril 17-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1855. évi jan. 14-én és márcz. 16-án tartott ülések jegyzőkönyvei.

⁴⁾ 1855. évi július 25-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1855. évi aug. 21-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁶⁾ 1855. évi nov. 7-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁷⁾ 1855. évi nov. 18-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁸⁾ 1856. évi máj. 17-én tartott ülés jegyzőkönyve.

p. p. emelkedtek ¹⁾. Még azon évi november 9-én adta át Brandeisz az ideiglenes templom kulcsait a templomépitési bizottságnak, 1857. évi június 28-án pedig felszentelték azt ²⁾.

Időközben azonban megtagadta a helytartóság a plebánia templom építéséhez szükségelt engedélyt ³⁾, mint-hogy a község nem tudott elegendő alapot kimutatni a költségek fedezésére. Ez ugyanis a létező szabad házhelyek felének eladásából, minden telket 400 frtra p. p. számítva, 131.000 frtot remélt a szóban levő célra összeszerezhetni. Midőn nem sokára belátták, hogy a kijelölt házhelyekért csak 90.000 frt. fog befolyjni, Watz polgármester még 8 osztályzatú és 3 évre szóló kirovást hozott indítványba, mi által még 79.350 frtot lehetett volna összeszedni ⁴⁾. A képviselőtestület is újabb tervet fogadott el, mely szerint az építés költségei 167.236 frt. 27 krra p. p. voltak felszámítva ⁵⁾. Mindezek azonban csak rövid időre késleltették az ügyet; mert 1857-ban 80.000 frtot, 4 részletben fizetendő, szavazott meg a község a templom építésére, azon kijelentés mellett, hogy később ugyan ennyit fognak nyerni a szerbek is a város pénztárából ⁶⁾.

Végre 1859. évi december 20-án megtartatott a templom építésére vonatkozó árlejtés; a legutolsó tervezet szerint ekkor a költségek 130.042 frt. 55 krra o. é. voltak előirányozva. Bibel János oraviczai építész vállalta el a munkát 5%val drágábban az előirányzott összegnél ⁷⁾. 1860. évi márczius 1-én fogtak a régi, az ideiglenes templom beszentelése óta elhagyottan állott templom lebontásához ⁸⁾, és már ugyanezen évi június 14-én tették le ünnepélyesen az új templom alapkövét ⁹⁾.

¹⁾ 1856. évi júl. 11-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1856. évi nov. 22-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1857. évf. 22. sz.

⁴⁾ 1857. évi márcz. 6-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1855. és 1856. évekből való jegyzőkönyvek.

⁶⁾ 1856. évi aug. 28-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁷⁾ 1857. évi júl. 21-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁸⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1860. évf. 10. sz.

⁹⁾ Ugyanazon évf. 26. száma.

Az erre vonatkozó, egy szelenczébe zárt, s az alapköbe elhelyezett okmány ekkép hangzik:

Pio nono, pontifice Maximo, Ecclesiam Dei gubernante; Francisco Josepho primo, Austriaco Imperatore et Rege Apostolico; Josepho Sokcsevits, Libero Barone, Int. Stat. Consiliario et Vojvodatus Serbico-Banatici Gubernatore.

Primarium Ecclesiae hujus, quae labii germanici Communitatis Romano-Catholicae pietate et sumptibus, ductu et auspicio Alexandri Stojacskovics, Consilii Locumtenentialis Secretarii et provisorii Civitatis hoc tempore Consul, surrexit, S. Gerardi primi Episcopi Csanadiensis, M. et Dioecesis hujus Patroni Honori dicatae Lapidem, Sede Episcopali vacante, ex delegatione Stephani Oltványi Cathedralis Ecclesiae Csanadiensis Praepositi M. et Capitularis Vicarii benedixit et posuit Alexander Bonnaz, Consiliarius Locumtenentialis et Cathed. Eccl. Csanad. Canonicus — cooperante Marcello Daniel de Szamos-Ujvár, Canonico et Civitatis Parocho, SS. Theologiae Doctore.

Werschetzini anno reparatae salutis nostrae MDCCCLX mense Junio die decima quarta 1).

A templom építésének keresztülvitele különböző következményeket vont maga után. Eddig mindkét hitfelekezet szükségleteit a város közpénztára fedezte; most, hogy a róm. katolikusok templomának építési költségei meg-

1) „Werschetzer Gebirgsbote“ 1860. évf. 26. száma. Az okirat magyar nyelven így hangzik: „Midőn kilenezedik Pius pápa az Isten egyházát kormányozá; első Ferencz József, ausztriai császár és apostoli király uralkodása alatt; Sokcsevics József báró, belső titk. tanácsos és a szerbánáti vajdaság kormányzójának idejében. Ezen egyháznak, — mely a nómet ajkú róm. kath. hitközség kegyeletéből és költségén, Stojácskovics Sándor, a helytartósági tanács titkárának és ez időben a város ideiglenes polgármesterének vezérlete és védnöksége alatt épült, Szent Gellért első esanádi püspök, vértanú és ezen egyházmegye védszentje tiszteletére felajánlatott, — a lapkövet, a püspöki szék üresedésben lévén, Oltványi István, a csanádmegyei székesegyház nagyprépostjának és káptalani helynöknek megbízásából megáldá és letévé Bonnaz Sándor helytartósági tanácsos és a csanádi székesegyház kanonoka, — segédkezvén Szamos-Ujvári Daniel Marcell, kanonok a város plebánosa, a sz. isteneszet tudora. Kelt Verseezen helyreállított üdvösségünk 1860. évében, június hó 14. napján.“

szavaztattak, egyenetlenkedések támadtak; ezek miatt azon határozat hozatott 1857-ben, hogy ezentúl minden hitközség saját vallási ügyeit külön tárgyalja s kiadásait is maga fedezze ¹⁾).

A római katolikusok ezenkívül halottas kocsit szereztek bé 1852-ben, megvették továbbá 1854-ben a temesvári út építésénél 1853-ban teljesített szolgálatok után nyert kárpótlási összegből származó 1400 frtért p. p. Thier József szőlőjét a róm. kath. temető nagybővítése céljából ²⁾).

A gör. kel. lakosság hitfelekezeti élete nem volt oly gazdag az eseményekben, mint a katolikusoké. 1853-ban Kengyelác Emilián választatott meg verseczi püspöknek, ki azon évi július 10-én tartá meg bevonulását, a mikor is a temesvári úton levő képes oszlopnál a képviselőtestület élén a városi polgármester fogadta ³⁾). A verseczi püspökség tehát négy évnél tovább volt főpásztor nélkül.

Minthogy a gör. keletiek temetője kerítetlen volt, 1853-ban először csak árokkal vették körül. 1854-ben elhatározta a hitközség, hogy a temesvári úton 1853-ban végzett munkálatok után reá háramló kárpótlási összeg a temető bekerítésére fordíttassék. E határozatot azonban nem hajtották azonnal végre, sőt a mennyiben 1856-ban annak lehetősége is előállott, hogy a temetőt — ha a vasút vonalába esnék — máshová kellend elhelyezni, a célba vett kerítés felállításával egyelőre egészen felhagytak; ellenben azt határozták el, hogy a mondott pénzért a székes-egyház udvarán házat építenek ⁴⁾).

Az 1848-iki törvények alapján a protestánsok is egyenlő jogokat nyertek a többi hitfelekezetekkel; de a mennyiben Verseczen csak egyes és szétszórtan lakó protestánsok találtattak, az illető törvényeknek itt eleinte kevés foganatuk volt. Az első, Verseczen letelepedett protestánsok a Szepességéből származtak ide, jobbadán szegény, de munkás emberek voltak; 1854-ben azonban az itteni protes-

¹⁾ 1857. évi nov. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1854. évi febr. 21-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1853. évi júl. 8-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1856. évi máj. 2-án tartott ülés jegyzőkönyve.

tánsok, kik majdnem mindannyian az ágostai hitvallást követték, Klevetay Lajos elnöksége alatt fiók-egyházzá alakultak vala, mely a Birdai anyaegyházhoz csatlakozott. Ezen egyháznak lelkésze Horváth Dániel koronként meglátogatta a hívőket, a mikor is számukra a gör. kel. egyházközség által készségesen átengedett valamely iskolai helységben isteni tiszteletet tartott. E kis hitközség 1857-ben január 25-én megtartott gyűlésében már azon határozatot is hozta vala, hogy mielőbb tanítót fogadand, mely célból az egyháztagok önkénytes adakozásra kötelezték volt magukat; de a határozat még ekkor megvalósítható nem volt.

E hitközség fejlődésének történetében jelentős az 1858. év, ekkor ugyanis iskola és imaház építhetésére a baromvásártéren két üres házhelyet kapott a várostól, nemkülönbén temetkezési helyül a gör. kel. temető éjszaki oldalán $\frac{3}{4}$ hold földet ¹⁾. Az új temetőt 1860. év május hó 13-án szentelte fel céljának Horváth lelkipásztor. Azóta díszlik a temető kapuja fölött a felirat: „Der Weg zum Herrn“ (Az úrhoz vezető út ²⁾).

A legtöbb alkotás és átalakítás ezen, az újításokban oly gazdag időszakban mégis csak a tanügy terén történt. Nincs Versecz történelmében oly korszak, mely e tekintetben fölülmúlná.

Mind a német, mind a szerb népiskola magasabb színvonalra emeltetett; a tanerők száma megkétszereztetett; a német népiskola nem csak névleg, hanem a szó szoros értelmében a tartomány „mintaiskolájává“ lett; a tanulni vágyók tovább képzésére reáliskola és tanítóképezde állíttatott fel; a gör. kel. egyház theologiai intézete újra szerveztetett; az izraeliták iskolája kibővítettet; az ágostai hitvallásuak iskolája megalakult; az ismétlő oktatás szabályoztatott.

Úgy az osztrák tartományok, valamint a magyar korona országainak tanügye élén ezen időszakban a cs. kir.

¹⁾ 1858. évi okt. 15-én tartott ülés jegyzőkönyve. — Engedélyezve a helytartóság által 1859-ben júl. 20-án 10.090 sz. a. — 1859. évi szept. 28-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1860. évf. 21. sz.

oktatásügyi miniszter Thun Leo gróf állott; magyarországot illetőleg, működésének főelve volt: a lakosság művelődését az európai kultúra színvonalára csak is ott emelni, a hol az egyúttal a német nemzetiség előmozdításával és a magyar elem elnyomásával történhetik, és egyúttal az államkincstár igénybe vétele nélkül keresztül vihető ¹⁾.

Versecz, melynek lakossága felerészben német ajkú vala, látszólag igen kedvező talajt nyújtott a szabadelvűség elfojtásában kulmináló új elvek meghonosítására; ebben rejlik annak oka, mért mozdította annyira elő az akkori kormány a német iskolaügyet itt Verseczen.

Az 1849-ben és 1855-ben kiadott „Organisations-Entwurf“-ok (a tanügy rendezését illető tervezetek) szabályai szerint rendeztetett be az iskolaügy itt is. Az új koronartartomány legfőbb tanügyi hatósága kezdetben a „cs. kir. szerb-bánáti tartományi iskolai hatóság“ („k. k. serbischbanater Landes-Schul-Behörde“) volt, mely a helytartóság egyik osztályát képezte. Ez fennállott 1855. év közepéig, a mikor a helytartóság maga vette át a tanügyek vezetését. Ugyanezen év augusztus 19-én megkötetett a római szentszékkal a konkordatum, melynek következtében ismét újabb változások történtek a tanügy terén. A német tan nyelvű-katholikus iskolák igazgatása most a kerületi esprességekre bízott, ezek pedig a „csász. kir. iskolai tanács“-nak rendeltettek alá.

Még 1850. év január 16-án küldé meg az akkori Verseczi cs. k. járásbiztosság a „Grundsätze für die proviso-riche Organisation des Unterrichtes in Ungarn“ (a magyarországi tanügy ideiglenes szervezésére vonatkozó elvek“) című szabályrendeletet több példányban a városi tanácsnak, mely azokat első sorban mindkét helyi iskolai-felügyelőségnek adta át mihez tartás végett ²⁾. 1851. év tavaszán valamennyi német és szerb tanítónak fizetése 100—100 frttal p. p. megjavíttatott ³⁾. Ugyan ezen évben

¹⁾ Dr. Kiss Áron: A nevelés- és oktatástörténet kézikönyve, I. kiad. 229. l.

²⁾ 1850. évi febr. 3-án tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1851. évi máj. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

két két tanerővel szaporítottatott meg a német és a szerb iskolák tanítói személyzete, úgy hogy ekkor a szerb iskoláknál már 7, a német iskoláknál pedig 9 tanító működött 1).

Iskolai szükségletekre 1852-ben 11.292 frt. p. p. volt előirányozva 2).

Ettől kezdve a két nemzetiség iskolái nem haladtak többé együttesen, sem fejlődésükben nem tartottak lépést egymással, miért is mindegyiknek sorsát külön külön kell előadnunk. Német részen az első újítás abból állott, hogy a község a német iskolák helyi felügyelőjének (Lokal-Inspector) Paszt Károlynak, ki eddig díjtalanul végezte teendőit 1851. évi november 1-től kezdve évi 300 frtot p. p. szavazott meg fáradozásaiért 3), 1851. év végével megszűnt az eddigi szokás, mely szerint a tanítók egyike a r. kath. plebániánál az egyházi teendőit végezte 4). Mennyire emelkedett a német iskola mindjárt ezen időszak kezdetén, mutatja azon körülmény, hogy 1852-ben a tanulók száma egyszerre 132-vel szaporodott meg 5).

A temesvári cs. k. tartományi iskolai hatóság, melynek hatáskörébe tartozott a tanügy előmozdítása, és főfelügyelete, Stenzer Józsefet, verseczi r. kath. segédlelkéssz nevezte ki az újonnan alapított al-reáliskola és a német tannyelvű kath. elemi iskolák igazgatójául 6), ugyancsak ő bízott meg később a tanítóképezde valamint a zsidó népiskola vezetésével.

Az iskolai szünnapok eddig aug. 1-től szept. végéig terjedtek, mostantól kezdve a népiskoláknál a szünidő szeptember 1-én vette kezdetét és tartott október 18-áig 7).

1854. évben felsőbb rendeletra egy „iskolai bizottság“ alakítottatott részint a tanács, részint a képviselőtestület tag-

1) 1851. évi ülések jegyzőkönyvei.

2) 1852. évi márcz. 2-án megtartott ülés jegyzőkönyve.

3) 1851. évi szept. 2-án tartott ülés jegyzőkönyve.

4) 1851. évi ülések jegyzőkönyvei.

5) 1852. évi ápril 14-én tartott ülés jegyzőkönyve.

6) 1852. évi szept. 29-én tartott ülés jegyzőkönyve.

7) 1854. évi októb. 3-án tartott ülés jegyzőkönyve.

jaiból, oly célra, hogy az iskola és a társadalom között az összeköttetés létre jönné ¹⁾).

A német iskola mind ez ideig 3 osztályú volt, oly berendezéssel, hogy az első osztály egy alsóbb- és egy felsőbb osztályból állott. Az 1856/7 iskolai év kezdetén ez iskola a négyosztályú „fő-clemi iskolák“ sorjába lépett, a mennyiben úgy a fi- mint a leányiskolánál még egy-egy 4-ik osztály nyitattott meg, a melyben a rajzolás is tanítatott; a tanerők száma ez alkalommal ismét kétfelével szaporítottatott ²⁾).

1856. évi január 2-án párhuzamos osztály nyitattott az I., január 10-én pedig más párhuzamos osztály a II. fiúosztály mellett ³⁾).

A róm. kath. templom újra építése alkalmával megszünt lenni a régi iskolaház, mely az ó templom háta mögött állott. 1856-ban bontották le, mert a tér, melyen állott vala, szükséges volt az új templomhoz, ennek folytán magánházakba kellett néhány osztályt elhelyezni.

Miután 1855-ben Stenzer segédlelkész n.-szt.-mihályi plebánossá neveztetett ki, egy darab ideig az igazgatói teendőket Chudy J. Pál reáliskolai tanár látta el; majd Bilszky József, orsovai káplán neveztetett ki igazgatóúl; minthogy pedig ez is nem sokára elhagyta Verseczet, a cs. k. tanügyi miniszterium 1856. évi június 18-án Eissinger Pált, mehádiai helyettes plebánost tette az itteni katolikus tanintézetek igazgatójává ⁴⁾).

A verseczi tanügyi kerület felügyelőjének indítványára 1858. évi február 18-án elhatározta a község, hogy a nem rég keletkezett új városrészben, nem messzire a régi lovaskaszárnyától kétosztályú fiók-iskola állíttassék fel. Ugyanoda új iskolaháznak építését is tervezgették ekkor, a mennyiben azonban eme szándékuktól elállottak vala, az új iskolát bérelt helyiségekben ugyanezen évi október 17-én nyitották meg ⁵⁾).

¹⁾ 1854. évi ülések jegyzőkönyvei.

²⁾ 1855. évi szept. 12-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1856. évi január 22 -én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1856. évi július 11-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1858. évi okt. 2-án tartott ülés jegyzőkönyve.

Ezen időszakban félévenkinti vizsgálatok voltak szokásban, ilyen alkalmakkor jutalmak is osztattak ki; képeket, könyveket és más iskolai tárgyakat nyertek a jobb tanulók; e célra a község kezdetben 20 frtot, majd 60 forintot p. p. szavazott meg. 1859-ben azonban teljesen beszüntették a jutalmak adományozását ¹⁾.

Az 1858/9. iskolai évben 11 tanteremben 9 tanító, 2 hitoktató és 2 tanítónő oktatta az ifjúságot. Volt 1492 tanítvány, ezek között 834 fiú, 658 leány ²⁾. Megemlítendő, hogy 1860-ban Neumann Ferencz fő-elemi tanító bízgó munkálkodásáért arany érdem-kereszttel tüntettetett ki.

Fordítsuk most figyelmünket a szerb iskolákra. Még ezen időben is fennállott a régi szokás, hogy végzett theologusok tanítottak, míg plebániát kaptak ³⁾. Hogy e tanítók paedagogiai képzettségre szert tegyenek, meghagyatott nekik, tegyék le a zombori szerb tanítói képezdében a rendes vizsgálatokat, ellenkező esetben állásukat elvesztendik ⁴⁾. 1857-ben pedig Temesvárra kellett menniök a szerb tanítóknak, hogy ott az akkori „tanítási módszert“ elsajátítsák ⁵⁾.

1856-ban a szerb fiiskola szintén 4 osztályú „főiskolává“ lett; leány iskolájuk azonban továbbra is 3 osztályú „elemi iskola“ maradt ⁶⁾. Ezen évtől kezdve 9 tanító működött a szerb iskoláknál.

Mélyebbre ható újítások gyanánt következőket említhetjük fel: a cs. k. tartományi iskolai hatóság 1853. évi december 18-án kelt rendelete alapján, 1854-ben az ó-szláv nyelvű tankönyvek helyett szerb nyelven nyomattak hozattak be az iskolákba ⁷⁾.

¹⁾ 1858. évi okt. 29-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ Vászits A.: Denkschrift etc. 31. lap.

³⁾ 1851. évi ülések jegyzőkönyvei.

⁴⁾ 1853. évi aug. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1857. évi okt. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁶⁾ 1855. évi szept. 12-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁷⁾ 1854. évi feb. 25-én tartott ülés jegyzőkönyve.

1856-ban elrendelte ugyanazon hatóság, hogy a német nyelv tanítását már a második elemi osztályban meg kell kezdeni ¹⁾).

A szerb népiskola külön igazgató alatt állott, ki ez időszak kezdetén, úgy mint régebben, a tanácstagjainak egyike volt, később azonban a gör. kel. egyház lelkészei közül szemeltetett ki e hivatalra. Az igazgatóság majdnem az egész időszakon át Stefanovics Lázár plebános kezében volt, fáradozásaiért időnként némi jutalmat nyert a városi pénztárból, közép számítással: évenként 200 frtot p. p.

1858/9. iskolai évben a szerb iskoláknak 611 tanítványuk volt, ezek között 404 fiú és 207 leány; megjegyzendő azonban, hogy a szerb ajkú gyermekek közül igen sokan a német nyelv kedvéért a német iskolákat látogatták ²⁾).

1851-ben indítványba hozta a német iskolák helyi felügyelője Paszt Károly, hogy az akkor még 3 osztályú katolikus népiskolánál egy 4-ik osztály mint „ipar iskola“ állíttassék fel, az indítványt a községi képviselő helyeselte s ez osztály felállítását el is határozta ³⁾).

Még hozzá sem láttak eme határozat végrehajtásához, midőn egy újabb határozat azt már fölöslegessé tette; ez is az említett helyi tanfelügyelő indítványán alapult, ki időközben Temesvárott járván bővebb értesülést s felvilágosítást szerzett vala. A képviselőtestület ugyan is a mondott év október 22-én tartott ülésében egy al-reáliskolának felállítását határozta el ⁴⁾).

Ezen iskolát két osztályra tervezték három tanítóval, úgy, hogy a tanítók egyike ezen intézetnek is, a népiskoláknak is, igazgatója legyen, egyikök pedig a rajzolásban adna oktatást. Egy egy tanítónak évi fizetése, eltekintve egyéb javadalmaitól 500 frtban p. p. állapított meg ⁵⁾).

Az iskola fenntartására előirányzott évi 2744 frtot p. p. a város pénztára volt fedezendő. A

¹⁾ 1856. évi máj. 2-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ Vászits András: Denkschrift etc. 31. l.

³⁾ 1851. évi jún. 24-én és szept. 20-án tartott ülések jegyzőkönyvei.

⁴⁾ 1851. évi októb. 22-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1851. évi novemb. 15-én tartott ülés jegyzőkönyve.

tartományi kormány a község ezen határozatát helyeselte és helyben hagyta ¹⁾).

A község új iskolája számára gyorsan megszerezte a kellő helyiségeket; Watz Mihály polgármester indítványára megvette 1852. év május hó 23-án megtartott nyilvános árverésen a „Concordia“ épületet 16.000 pengő forintért, oly czélból, hogy ott a felállítandó reáliskolát és esetleg a zsandár-állomást elhelyezhesse ²⁾).

A temesvári cs. k. tartományi iskolahatóság július 19-én 983. szám alatt kelt intézvényével értesíté a községet, hogy a cs. k. vallás- és közoktatásügyi miniszterium ugyanazon hó 4-én 5394/45. sz. alatt kelt intézvényével a verseczi al-reáliskolának felállítását engedélyezte — még pedig azon megjegyzéssel, hogy ez intézet a helybeli róm. kath. elemi iskolával álljon összefüggésben ³⁾).

Most mindenek előtt azon igyekeztek, hogy az újonnan szerzett épületet céljának megfelelőleg átalakítsák. A tartományi iskolai hatóság javaslatára bizottságot küldött a városi képviselőt Pancsovára, hogy az ottani reáliskola felszerelését tanulmányozná ⁴⁾), az épület czélszerű átalakítására pedig 2000 pengő forintot szavazott meg.

Időközben kihirdettetett a pályázat a tanítói állomások betöltésére. Ennek eredményeként feljegyezzük, hogy a tartományi iskolai hatóság szeptember 1-én Neusidler Jánost, bécs-újhelyi tanítót, a természettudományi szakra; Wodetzky Lajost, a jägerndorfi (Szileziában) alreáliskola tanítóját a technikai szakra; Chudy Pált, bécs-újhelyi altanítót a nyelvtani szakra a verseczi al-reáliskolához tanítóként kinevezte. Fizetésük fejenként évi 500 frtban p. p. és lakpénz címén 100 frt. p. p. állapított meg ⁵⁾). Nem sokára ezután megbízta ugyanazon hatóság a városi képviselőt szabályszerű javaslatára és a püspökség részéről

¹⁾ 1852. évi jan. 17-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1852. évi máj. 26-án tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1852. évi aug. 7-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1852. évi aug. 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1852. évi szept. 29-én tartott ülés jegyzőkönyve.

előterjesztett ajánlatára Stenzer János verseczi r. k. káplánt úgy az al-reáliskola, mint a róm. kath. elemi népiskolák igazgatásával; helyben hagyván egyúttal a részére 600 frt. rendes és 100 frt. lakpénzben megállapított évi fizetést ¹⁾. Az igazgató köteles volt a róm. kath. növendékeket a vallásban oktatni, és a magyar nyelvet tanítani. Végre a gör. kel. püspökség részéről Milkovits Uros gör. kel. plebános neveztetett ki az al-reáliskolához a gör. kel. válású növendékek hitoktatójául, ki egyúttal a szerb nyelvet volt köteles tanítani; — fizetése 200 frtban p. p. állapított meg ²⁾.

Minthogy az új tanerők, a szerb tanító kivételével, ki csak november havában neveztetett ki, már szeptember 29-én mutatták vala be magukat a városi tanácsnál ³⁾, — bár az intézet megnyitása november hó 1-ére volt tervezve ⁴⁾ — a tanulók beiratására végső határnapúl október 15-e tűzetett ki ⁵⁾, és reá következő napon megkezdett az oktatás.

A fentebbiek alapján és a temesvári tartományi iskolai hatóság előterjesztésére a cs. k. oktatásügyi miniszterium 1853. évi január hó 9-én kelt intézvényével a verseczi al-reáliskolát nyilvános tanintézetnek jelenté ki s felhatalmazta jogérvényes bizonyítványok kiállítására ⁶⁾.

Magától értetik, hogy először csak az első osztály nyílt meg, melybe 68 rendes és 2 magántanuló iratkozott be; 1853/4. iskolai év kezdetén megnyílt a második osztály is ⁷⁾, sőt a harmadik osztályt is engedélyezték az 1854/5. iskolai év elején ⁸⁾. Ekkor a tanítótestületet egy tanerővel szaporították és chemiai laboratoriumot is rendeztek be az iskola számára; a fizikai muzeumnak és a tantestület

¹⁾ 1852. évi szept. 29-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1852. évi nov. 8-án tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1852. évi szept. 29-iki ülés.

⁴⁾ 1852. évi szept. 13-iki ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1852. évi szept. 29-iki ülés.

⁶⁾ „Erster Jahresbericht der Werschetzer Unter-Realschule.“ 11. l.

⁷⁾ Ugyanott.

⁸⁾ 1854. évi decz. 2-án tartott ülés jegyzőkönyve.

könyvtárának már az előző években vetették volt meg alapját.

1858/9. tanévben 155 tanítványa volt az al-reáliskolának, mely ekkor érte volt el virágzásának legmagasabb fokát. A 155 tanítvány között 83 volt a vidékről jött idegen; nemzetiségre nézve pedig következőképen oszlottak volt fel: magyar volt 12, német: 84, szerb: 42, oláh: 8, bolgár: 2, zsidó: 7.

Az al-reáliskola felállítatván, megbukott a gymnasium felállítását célzó tervzet, mely iránt még 1848-ban is oly igen nagy érdeklődéssel viseltetett vala a városi közönség. Keletkezését illetőleg a verseczi al-reáliskola a legelsőök és legrégiebbek egyike volt. A tulajdonképeni magyar hazában, ha horvátországot, szlavoniát és a katonai határörvidéket hozzá nem számítjuk, csak a pozsonyi és budai reáliskolák szülemlettek meg előbb mint a verseczi.

Igen nagy szűkében voltak ezen időkben a népiskolai tanítóknak, miért is felsőbb helyen már 1852-ben elhatározták, hogy az új korona-tartomány területén egy német tanítóképezdét állítanak fel. A bécsi cs. kir. oktatás-ügyi miniszterium meghagyása folytán tehát tárgyalást kezdett ez ügyben a cs. kir. tartományi iskolahatóság a csanád-megyei püspökséggel. Az utóbbi a tanítóképezde felállítására legalkalmasabbnak találta Verseczet, hol az újonnan felállított al-reáliskola a tanítójelölteknek előkészítő iskolául szolgálhatna. A tartományi cs. kir. iskolai hatóság felszólítására a község teljes készséggel ajánlotta fel a leendő tanítóképezde által szükségelt helyiséget, a kinevezendő képezdei oktatónak lakását, sőt megígérte, hogy az összes helyiségek fűtését is saját költségein eszközölné¹⁾.

Ezen előzmények után Ő apostoli Felsége 1852. évi november 29-én kelt legmagasabb elhatározásával megengedni méltóztatott, hogy Verseczen német ajkú, róm. kath. vallású tanítóképezde állíttathassék fel, s tanítójának 500 frtban p. p. megállapított évi fizetése a magyar tanulmányi alapból fedeztethessék. Az oktatás-ügyi cs. kir. mi-

¹⁾ 1852. évi szept. 24-én tartott ülés jegyzőkönyve.

niszterium ugyanez alkalommal méltányló magas elismerését jelenté ki a községnek, mely oly készséggel vállalta magára a felállítandó intézet egyéb költségeit ¹⁾).

A tanítóképezdét 1853. évi november 1-én szándékozták vala megnyitni ²⁾, de különböző akadályok miatt ez lehetséges nem volt; így hát csak 1854. év végén nyílt meg; tanítójául a cs. kir. miniszterium ezen évi október 4-én Benisch J.-t nevezte vala ki ³⁾.

Eleinte mindkét tanfolyamat egy tanteremben együttesen hallgatták a jelöltek, kiket a képezdei tanár még zenére és énekekre is oktatott, mely fáradozásáért külön díjt nyert a község pénztárából. 1855-ben a miniszterium még orgonát is küldött Bécsből, hogy a tanítójelöltek az orgonálásban is alapos oktatást nyerhessenek ⁴⁾.

A két tanfolyam hallgatóinak együttes oktatása közös tanteremben 1857/8. iskolai év végéig tartott. De a mennyiben az I. évfolyam különösen az eddig szerzett elméleti iskolai ismeretek tökéletesbítésére irányult, a II. pedig túlnyomólag gyakorlati irányú volt, hogy a növendékek a tanítás körüli módszeres eljárást elsajátíthassák; de az együttes oktatás mellett, a kitűzött célt nem igen lehetett elérni; az igazgatóság javaslatára megengedte a szerb-bánáti helytartóság a csanádi püspökséggel egyetértőleg az egyesített két tanfolyam különválasztását s külön termekben leendő oktatását. Minthogy pedig ilyképen a tanítási órák megszorodtak, úgy intézkedtek, hogy az al-reáliskola 3 tanítója, és egy népiskolai oktató mint mellék-tanító segédkezék az oktatás körül ⁵⁾. Ezen tanintézet is rendelkezett külön könyvtárral, melynek alapját Csajághy Sándor, akkori csanádi püspök, vetette vala meg.

Hogy a gyümölcsfa-tenyésztésben, úgy a tanítóképezde növendékei, mint a 4 elemi fiiskola tanítványai oktatást

¹⁾ 1853. évi jan. 17-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1853. évi aug. 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1855. évi okt. 25-én tartott ülés jegyzőkönyve; — a tanítóképezdénél később még Chudy Pál és Glauz Ferencz József is működtek.

⁴⁾ 1852—1855. évi jegyzőkönyvek.

⁵⁾ Fünfter Jahresbericht der Unter-Realschule 1859. 44—46 l.

nyerhessenek, a képezdei tanító Benisch sürgetésére faiskolát rendeztetett be 1856-ban a városkertben a városi tanács, de ezt később a városi széna-rakodó területére helyezték által¹⁾.

A képezdének Verseczen történt felállítása tagadhatlanul nagy előnyére vált városunk tanügyének; azonfelül nagy lendületet adott a Bánát összes tanügyének. Az intézet igen jó hírben állott, és a tanítói pályának többet adott 400 tanítónál, kik közül néhányan igen díszes állásokra emelkedtek; ilyenek péld. néhai Mayer Miksa, ki a magy. kir. oktatás-ügyi miniszterium titkára volt; továbbá Rill József, szerkesztő; Dr. Schwicker J. Henrik tanár; Steinbach Antal, torontál-megyei kir. tanfelügyelő stb.

Az idők követelményeinek megfelelőleg újra szerveztetett a még 1821-ben alapított theologiai tanintézet is, melynek kijelölt célja vala, tudományos papokat nevelni a verseczi gör. kel. egyházmegyének, és mely a karlóczi szerb nemzeti alapból tartatott fenn. Miután 1848 után rövid ideig szünetelt vala, ez időszak végén a nemzeti-ségi viszonyoknak megfelelőleg kettős tanintézetté lett. 3 osztályú tanfolyam volt ott a szerb ajkúak számára, s külön tanfolyam a románok számára; egy-egy tanfolyam 2 rendes oktatóval bírt²⁾.

1857-ben Magyarországon is szokásba jöttek a tanítói gyűlések; életre hívta volt azokat a cs. kir. tanügy-miniszterium intézvénye³⁾. Ezen rendelkezés következtében a verseczi tankerület tanítói még a mondott év október 8-án tartották meg itt Verseczen közgyűlésüket⁴⁾.

1853-ban még csak 40 zsidócsalád volt Verseczen, de ekkor már volt rendes iskolájok külön tanítóval⁵⁾; az előbbi években a „metsző“ (sakter) oktatta e hitfelekezet gyermekeit. Minthogy a hitközség szegény volt, s nagy

¹⁾ 1855. évi nov. 30-án, és 1856. évi máj. 17-én tartott ülések jegyzőkönyvei.

²⁾ Ülési jegyzőkönyvek és Vászits A.: Denkschrift etc. 31. lap.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1857. évf. 26., 27. sz.

⁴⁾ Ugyanaz, 40. sz.

⁵⁾ 1853. évi jún. 21-én tartott ülés jegyzőkönyve.

nehezére esett templomának és iskolájának fentartása, melyeknek évi költségei 1360 frtra p. p. rúgtak vala ¹⁾, folyamodványukra 1853. évi nov. 1-től kezdve 200 frt. p. p. évi segélyt szavazott meg nekik a városi község iskolájuk fenntarthatására ²⁾; e segélyt 1857-ben a városi képviselőtestület még évi 3 öl fával javította meg ³⁾. 1855-ben ezen, időközben két tanítóval bíró „népiskolává“ vált tanintézet, alárendeltetett a katolikus tanintézetek igazgatóságának ⁴⁾.

Ez iskola tannyelve a német és a héber volt; a tanítványok száma 1858/9-ben volt 81; ezek között 43 fiú és 38 leány ⁵⁾.

Sajnos, hogy Versecz tanügyének ily jelentékeny haladását feljegyezvén, egyik iskolájának megszűntéről is meg kell emlékeznünk, ez a megye és város által fenntartott magyar iskola volt, mely mindjárt ezen, reá nézve oly kedvezőtlen időszak elején felozlattatott.

A tanítás terén üdvös újítás gyanánt tekinthetjük a vasárnapi és ismétlő iskolának korszerű újraszervezését.

Már 1851-ben létezett a németeknél „inasiskola“ ⁶⁾, de csak a reá következő évben alakították át gyökeresen az ismétlő iskolát. A cs. kir. tartományi iskolahatóság 1852. évi szept. 17-én kelt intézvénye folytán a szabályszerű ismétlő oktatásban, melyben eddig csak a kereskedő- és iparos-inasok részesültek, ezentúl az iskolákból kikerült összes ifjúságnak, mely élte 16-ik évét még el nem érte, részt kellett vennie ⁷⁾. A tanításra, úgy mint az előző években, a vásár- és ünnepnapok délutáni órái: 2—3-ig voltak kijelölve.

Az ismétlő oktatás újabb változáson ment át 1855-ben. A németek kezdeményezték, a mennyiben a kereskedelmi testület elnöksége és az iparos czéhek félévi részletekben

¹⁾ 1852. évi decz. 15-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1853. évi nov. 12-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1857. évi szept. 4-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1855. évi nov. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ Vászits A.: Denkschrift etc. 31., 32. l.

⁶⁾ 1851. évi ülési jegyzőkönyvek.

⁷⁾ 1852. évi okt. 15-én tartott ülés jegyzőkönyve.

fizetendő évi 410 frt. p. p. segélyre kötelezték magukat, hogy így a szóban levő oktatást előmozdítsák ¹⁾. Példájukat nem sokára a szerbek is követték, ezeknek czéhei ugyanis évi 190 frt. p. p. segélyt ajánlottak ²⁾. Mindezek folytán az 1855/6. iskolai év kezdetén a német iskoláknál 4, a szerb iskoláknál pedig 3 tanító teljesíté az ismétlő oktatást ³⁾.

Két évvel később ismét előbbre haladtak egy lépéssel. Ekkor ugyanis úgy a német, mint a szerb iskoláknál egybekötötték a 4 osztályú főelemi iskolát egy-egy ismétlő iskolával, melyek szintén 4 osztályból állottak, és melyeknél 5—5 tanító működött. Mindazon ifjak, kik a főelemi iskola 4 osztályát végig nem járták, ezen ismétlő iskola osztályait tartoztak látogatni; azon mesterinasok pedig, kik a 4 osztályt vagy a velök összekapcsolt ismétlő iskolát bevégezték, a két osztályból álló „kereskedelmi és ipar iskolába“ vétettek fel, hol hat reáliskolai tanító végezte a tanítást. Minthogy az évi kiadások (10 tanító 50 frtjával és 6 reáltanító 66 frt. 40 krjával = 900 frt. p. p.) a bevételeket túlhaladták, a városi község évi 300 frtot szavazott meg segélyül ⁴⁾

Ez időszak második felében, az akkori iskolai tanácsos, ma Csanád egyházmegyei püspök: Bonnaz Sándor, elévülhetlen érdemeket szerzett magának Versecz tanügyének előmozdítása körül.

1) 1855. évi ápr. 21-én tartott ülés jegyzőkönyve.

2) 1855. évi júl. 17-én tartott ülés jegyzőkönyve.

3) 1855. évi nov. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

4) 1857. évi decz. 3-iki ülés jegyzőkönyve és „Sechster Jahresbericht der Unter-Realschule“ etc.

XXI. Szakasz.

A „Vojvodina“ idősza.

1849—1861.

(Folytatás.)

A forgalom lendülete. — Útépités. — A vasúti és távirdai állomás megnyitása. — A kereskedelem emelkedése. — Bor- és selyemtermelés. — Művelődési viszonyok. — Emberbaráti és közegészségi intézetek. — Katonai őrség. — Szerencsétlenségek.

A mily mértékben igyekezett elnyomni az új kormány az ország alkotmányos intézményeit, ép oly nagy figyelemben részesíté a kereskedelmet és az ipart; mintha csak szándéka volt volna: az általános jólét előmozdítása által elfelejtetni a lakossággal szabadságának elvesztését.

Az új kormány gondoskodásának fő tárgyát képezte a forgalmi eszközök javítása. Már 1850. év tavaszán elrendelte körlevélileg a verseczi járási biztosság az Ulma, Temesvár és Kákova felé vezető utak kiépítését; hogy így a 2 év óta tespedő kereskedés előmozdítottassék, a közlekedés megkönnyítettessék, és az ennek eredményeként kifejlendő versenyzés által, úgy az élelmi szerek, mint egyéb árúk feltünően magas árai megcsökkenjenek.

A munka, valamint a szükségelt anyagok előállítására a fennálló adó arányában vettetett ki az egyes községekre. Versecz, mely 10.941 frt. p. p. fizetett adóba, köteleztetett 545 ölnyi út kiépítésére, 327 köb-öl kő, 218 köb-öl zúzott kő és 2180 mérő kavicsnak előállítására.

Ámde 1851-ben csak a lagerdorfi útát czövekkelték ki és a pancsovai útát 567 ölnyi hosszúságban, — a képes

oszlopig, -- végezték be. 1854-ben épült ki teljesen a Temesvár felé vezető út, melynek kiépítéséhez az előző évben fogtak vala, ekkor végezték ugyanis el a versecziek a Moravicza mellett lévő magaslat átmetszését. 1855. év május havában fejezték be a pancsovai utat, és azután láttak csak hozzá a lagerdorfi útnak kiépítéséhez.

Az ekkép létesített úton azonnal megélné vált a forgalom. Miniszteriális intézvény folytán felállított Temesvár és Pancsova között Verseczen át a postai összeköttetés, mely 1853. évi május 10-én lépett életbe. E posta pénzes leveleket, 10 fontnyi súlyt meg nem haladó küldeményeket, és egy-egy utast szállított tova. A személyszállítási díj mértföldenkint 30 p. krban volt megszabva; a posta menetrendje pedig a következő volt: Verseczre érkezett Temesvárról minden kedden esti 8 óra 30 perczkor; Pancsováról minden szerdán éjjel. Verseczről indult; Temesvárra minden szerdán éjjel; Pancsovára minden kedden esti 9 órakor ¹⁾).

1857. évi augusztus 17-étől kezdve, mindennap fogadtak el szállítmányokat az itteni postahivatalnál.

Versecz kereskedelmét, iparát, különösen bortermesztését azonban leginkább a vasút és a távirda mozdította elő; e két tényező, mely a „távolság“ és az „idő“ jelentős voltát annyira megapasztotta. Verseczet is eleinte Nyugat-Europával, majd a széles világnak a kultura előtt megnyílt összes vidékeivel szoros kapcsolatba s élénk közlekedési viszonyba hozta ²⁾).

Azon engedély alapján, melyet az 1855. évi január 12-én kelt legfelsőbb elhatározás folytán a „cs. k. állami vasút-társaság“ alapítói nyertek vala, kötelezve voltak a vaspályát Temesvártól a Dunáig illetőleg a már akkor létezett oravicza-báziási vonal valamely pontjáig kiépíteni. Alig hogy ezt a község elöljárósága megtudta, azon évi május 8-án kelt kérvényével már is az iránt escedezett a bécsi cs. kir. kereskedelmi miniszteriumnál: hasson oda az építési terv helybenhagyása alkalmával, hogy a társaság

¹⁾ 1853. évi márcz. 13-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1857. évf. 32. sz.

most építendő pályavonala Verseczet érintse ¹⁾. A mennyiben pedig néhány hónap múlva az új vonal kitüzése körüli előmunkálatokkal foglalatokodó mérnöktől megtudák, hogy még: nincs határozottan kimondva, vajjon az új pályavonal fogja-e érinteni Verseczet, vagy más irányban fog-e haladni; hogy a társulatot a városnak kedvező elhatározásra bírja, kijelenté a község, miszerint kész az igényelt földterületet ingyen átengedni a társulatnak, még pedig a város tulajdonát képezőt azonnal, a magánosok birtokában levőt pedig a város költségén megejtendő kisajátítás útján; ily értelmű nyilatkozatot küldöttek azonnal Oraviczára, az üzleti igazgatósághoz, valamint Temesvárra is ²⁾.

A magánbirtokot képező földterületnek a város költségén leendő kisajátítását azonban a temesvári helytartóság nem engedte meg, azon évi december 3-án kelt rendeletében kijelenté ugyanis, hogy a társulatnak amúgy is érdekében álland, a vasutat Versecznek vinni, s így indokolatlannak találja a felajánlott fölösleges áldozatot ³⁾.

A temesvár-jaszenovai vonal építési felügyelősége, melynek élén Mayer Lajos főmérnök állott, itt ütötte fel székhelyét 1856. év tavaszán; 1857. évi augusztus havában pedig munkába vették a négy szakaszra osztott pályatest föl-építményét. 1858. év márczius 1-ére az új vonal nagyjából már elkészült; a technikai felülvizsgálatot május 1-én ejtették meg s ugyanekkor adták át a vonalt a társulatnak. A nyilvános forgalomnak 1858. évi július 18-án nyílt meg a pálya; Versecz tehát e napon kapcsoltatott össze az európai vasúthálózzal. Említésre méltó, hogy a verseczi állomáson eleinte vendéglő is létezett, de mert kellő jövedelmet nem hozott, csakhamar megszüntették ⁴⁾.

Nem sokára a vasúti állomás megnyílt után, megnyílt a távirtdai állomás is. A bécsi cs. kir. kereskedelmi

¹⁾ 1855. évi máj. 8-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1855. évi októb. 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1855. évi decz. 17-én tartott ülés jegyzőkönyve. — A vasút társulatnak átengedett területek 1855. évi októb. 19-én kelt okmány alapján adattak át.

⁴⁾ Ülési jegyzőkönyvek; Baumann-féle feljegyzések, 93. l. és Vátszits And.: Denkschrift etc., 33. l.

és ipari miniszterium ugyan is 1858. évi május 4-én rendelkezte el, hogy állami kezelés alatt álló távirdai összeköttetés létesíttessék Temesvár, Versecz, Fehértemplom, Oravicza és Bázias között, s ez a mondott helyeken mindenütt állomással bírjon ¹⁾. A verseczi távirdai állomás október 15-én nyílt meg; a távirdai hivatal ekkor a városház utczában Riedl Antal házában volt elhelyezve ²⁾.

1858. és 1859. években kiépítették a Verseczről Oraviczára vezető országútat, ezen útnak Kudricz határig terjedő részét Versecz városának kellett kiépítenie ³⁾.

A képviselőtestület 1856-ban már takarékpénztár alapításáról is gondoskodott vala, a mennyiben határozatilag kimondotta, hogy a városi község alapítsa azt különösen az árvapénzek gyümölcsöztetése végett ⁴⁾; azonban ekkor még a takarékpénztár életbe nem léphetett.

A most tárgyalt időszakban, és pedig 1857-ben került fel az első levélgyűjtő szekrény is: a régi városházon volt elhelyezve. 1860. évi június 1-étől kezdve pedig utánvétel melletti küldeményeket is vállalt át a helybeli postahivatal ⁵⁾.

Kereskedelem és közlekedés pangásnak indult ugyan itt 1849 után, de alig pár év multán új lendületet nyert; leginkább a kiépült országútnak lehetett ezt köszönni; az országos vásárok mindinkább élénkültek; de a kereskedést nagyban korlátozták a régi kiváltságok — igaz, hogy a versecziek előnyére. Idegen kereskedők az országos vásárokon kívül portékájukat máskor nem bocsájthatták árúba; csak a gyolcsos tótoknak volt megengedve heti vásárok alkalmával az árulás, de ekkor is csak saját készítményeikkel kereskedhettek ⁶⁾.

Ez időszak elején különösen a malom-ipar mutatott fel haladást. 1850—1852-ig hatnál több száraz malom épült.

¹⁾ 1858. évi júl. 24-én megtartott ülés.

²⁾ 1858. évi aug. 23-án és okt. 15-én tartott ülések jegyzőkönyvei.

³⁾ 1858. és 1859. évi ülések jegyzőkönyvei.

⁴⁾ 1856. évi aug. 23-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1857. és 1860. évf. 21. sz.

⁶⁾ 1850. évi febr. 25-én kelt ülés jegyzőkönyve.

Lazárovits Vazul még „járgány“-malmot is építtetett 1852-ben a baromvásár terén.

Midőn 1855-ben a község az íránt folyamodott a bécsi kereskedelmi ministeriumhoz, hogy a temesvár-jaszenovai vasútvonal Verseczet is érintené, már akkor nagy jelentőségre vergődött vala Versecz kereskedelme. Első és legjelentékenyebb árúczikke a bor volt, évenként átlag véve 300.000 akóval természetettek, törkölypálinkát pedig 1853-ban 10.000 akóval égettek 533 üstön; szilvából ez időben itt már nem égettek pálinkát. A bort leginkább a Bánát fogyasztotta el, a későbbi időkben azonban már Báziason át gőzhajókon szállították Bécs és Prága felé. Mézet szintén nagy mennyiségben termeltek leginkább a pesti vásárok számára, nem különben nyers selymet, gyapjút, juh-bőrt és bélfaggyút, mind ezeket a környékbeli falvak még nagyobb mennyiségben hozták forgalomban az itteni piarczon. A mi a kéz- és iparművek kelendőségét illeti 1854-ben a forgalomba hozottakat 600.000 frtra becsülték. 48 volt a faluk száma, melyeknek központja és piarcza Versecz volt ¹⁾.

Az 1858-ban felállított vasúti és távirdai állomások Versecz fejlődése újabb korszakát idézték elő; legjelentékenyebb befolyást gyakoroltak a borkereskedelemre. Versecznek nem volt más útja, mely Pesttel és Béccsel összeköttetésbe hozta volna, csak a Duna; de az árúknak Báziasig való szállítása már maga annyi időt és költséget emésztett fel, mint a gőzhajón való szállítás az árúk rendeltetése helyéig. Most egycens összeköttetésbe jött Versecz a nevezett helyekkel, melyek terményeinek legkiválóbb piarczaivá lettek. Mindjárt a vasúti állomás megnyílta után megjelentek a bécsi nagykereskedők ügynökei, kik itt paktákat és raktárakat béreltek az összevásárlandó termények számára. 1859. évi február haváig részint asztali, részint aszú borokból mintegy 40.000 akót szállítottak volt el Bécsbe és Regensburgba; míg az utóbbi szüretből hátra-

¹⁾ 1855. évi máj. 8-án kelt ülés jegyzőkönyve.

maradt 400.000 ezer akó a mindinkább fejlődő kereskedés számára jeles árukkal kínálkozék ¹⁾).

Segített az újonnan megnyílt vasúti állomás a tüzelőanyagoknak az utóbbi időkben már nagyon is érezhetővé vált hiányán is. 1855-ben a tüzre való fának öle 20 pengő forintba került. Ekkor jött Verseczre Becker cs. k. pénzügyi tanácsos és járási igazgató; az ő sürgetésére a városi tanács díjtalanul engedett át egy területet a vasúti állomás mellett fa-rakodónak. Ez időtől fogva a facseti, lenkosesti, szudriási, balinczi és rékási pagonyokból szállítottak ide tüzelő fát; Temesvárig ugyanis a Bega csatornáján hozták, onnan pedig vasúton Verseczig. Egy évvel később a steierlaki kőszén elárúsításával foglalkozó oraviczai bizományi iroda szénraktárt állított fel, szintén az itteni vasúti állomásnál ²⁾).

Egyidejűleg a vasúti állomás elnyerhetésére célzó törekvésekkel lépéseket tett a község az iránt is, hogy negyedik országos- és második hetivásár tarthatására engedélyt nyerhessen. Már 1855-ben folyamodott vala mindkettőért ³⁾, a következő évben meg is nyerte a 2. hetivásárra az engedélyt, mely minden szombaton volt tartandó ⁴⁾, de az országos vásár engedélyének kieszközlése több időt vett igénybe. A temesvári kereskedelmi kamara ugyanis csak 1860-ban lépett fel pártolólag a versecziek kérelme mellett ⁵⁾. Ennek következtében megengedte a szerb-bánati cs. kir. helytartóság július 30-án kelt rendeletével Versecznek a 4. országos vásár megtarthatását, azon kijelentéssel: hogy ez minden évben február hó 1-ső és 2-ik napján, a temesvári út végén, a városon kívül fekvő téren legyen megtartandó ⁶⁾.

1853-ban Versecz vidékén is behozatott az alsó-ausztriai ürmérték (az itcze kisebb volt a magyar itczénél; 80 itcze

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1859. évf. 2. sz.

²⁾ Ugyanott, 1860. évf. 14. sz.

³⁾ 1856. évi sept. 29-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1856. évi júl. 11-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1860. évf. 17. sz.

⁶⁾ Ugyanott, 1861. évf. 4. sz.

tett egy akót¹⁾; 1857. évi szeptember 15-én kezdette meg a városi mértékhitelítő hivatal működését²⁾.

Az ötvenes évek közepe táján itt helyben 2 szeszgyár volt³⁾. 1859-ben volt 172 kereskedő, 888 iparos, egy olajmalom és 16 lóhajtotta száraz malom 39 köre⁴⁾. A Lazárovits által a baromvásár terén épített „járgány“-malom 1856-ban Seiberth Antal gépész birtokába került, ki még ugyanazon évben kieszközölte a tanácstól az engedélyt, malmának gőzmalommá leendő átalakíthatására⁵⁾, mit — Fritz András vállalkozóval szövetkezvén — végre is hajtott. 1861. évi február 10-én nyílt meg ezen, fürdőintézettel egybekötött gőzmalom⁶⁾; gőz-sütődét is akartak azzal összekapcsolni, de felhagytak szándékukkal. Legrégibb gőzmalma ez a Bánátnak, és nemcsak hogy első helyet foglal el a verseczi gőzmalmok közt, hanem kitűnő terményei által messze vidéken is jó hírnevet szerzett magának.

Ez időszak végén új sörház létesült Verseczen. Mikor a Gröber-féle birtok házhelyekre részletezve, eladatott a serfőző-jog bérlői még néhány évig ott főzték a sert a régi sörházban; a magyar szabadságharc után azonban nem főztek többé sört Verseczen; hanem Partosról, Pancsováról s más helyekről hozták ez italt. 1859-ben Zoffmann János újra nyert engedélyt a serfőzésre, és ugyanezen évi márczius 22-én nyitotta meg a sörházat, mely a fehértemplomi és kudriczi út sarkán épült és mai napig fennáll. Zoffmann serfőző 1861-ben jeges pinczét is építtetett a zsidó temető mellett, szemben a vasúti indóházzal; e pincze össze van kapcsolva „Gambrinushoz“ címzett sörcsarnokkal és kerttel, és megtekintésre méltó kedves mulatóhely.

A mily nagy lendületet nyert ez időszakban a bortermesztés, oly mértékben hanyatlott a selyemtermelés,

1) 1853. évi jún. 25-én kelt ülési jegyzőkönyv.

2) 1857. évi szept. 11-én kelt ülési jegyzőkönyv.

3) Ülési jegyzőkönyvek.

4) Vászits András: Denkschrift etc. 32. l.

5) 1856. évi márcz. 20-án és jún. 27-én tartott ülések jegyzőkönyvei.

6) „Werschetzer Gehirgsbote“ 1861. évf. 6. sz.

melylyel a következő időszakban teljesen felhagytak a versecziek.

Az 1850. év tavasza kemény fagyokat hozott vala, melyeknek következtében a már 1849-ben is beteges, most pedig már József napja és gyümölcsoltó Boldog-asszony ünnepe előtt megnyitott szőlők igen sokat szenvedtek vala, úgy annyira, hogy a tökéek egy harmadát, kivágni kellett. Különösen a fehér szőlőket viselte meg a mostoha időjárás. A nyár ellenben igen forró volt; a gabona, kukoricza, széna bő terméssel kínálkozték, de a burgonya, tök és a gyümölcsök nem jutalmazták a gazdák fáradozásait. Ez év szürete nagyon középszerű volt, minek az is oka lehetett, hogy korán fogtak hozzá ¹⁾. Január havában a boroknak következő árai voltak akonként: ó vörös: 5—7 frt.; új vörös: 5—6 frt.; ó fehér: 5—6 frt.; új fehér: 4—5 frt. p. p. A szilvapálinkának (Silvorium) fokját 1 p. frttal fizették ²⁾.—Esz تندős szőlőcsöszöket ebben az évben fogadott fel először a község ³⁾.

Az 1851. év sem volt kedvezőbb. Február havában az összes borkészlet 60.000 akó volt ⁴⁾. Ez év tavaszán ültették be újra az előző két évben tönkre ment, több száz holdat tevő szőlőket. A szüret szeptember 10-én kezdődött, de a szőlő kevésbé volt édes, a bor pedig igen silány és nagy részben még a következő év húsvétja körül is zavaros. Különben gabonában igen bő aratást nyújtott ez esztendő ⁵⁾.

Az 1851. évi londoni ipar-kiállítás juryja özvegy Herzog Evát, kiállított verseczi nyers selyemért, a nagy arany-éremmel tüntette ki, míg a fehértemplomiak nyers selyme csak bronz-érmet nyert.

Az 1852. év tele május haváig tartott; ekkor azonban kedvezőre fordult az időjárás és a szüret jól sikerült. Ez év január havában ásták ki az utolsó száz eperfát a kudriczi

¹⁾ Baumann-féle feljegyzések, 80., 81. l.

²⁾ 1850. évi jan. 15-én és 21-én tartott ülések jegyzőkönyvei.

³⁾ 1850. évi ülési jegyzőkönyvek.

⁴⁾ 1851. évi febr. 28-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ Baumann-féle feljegyzések 82—86. l.

országút mellett létezett eperfakertből, melynek más célra fordítását még 1850. év tavaszán határozták volt el; az itt kiszedett fákkal a város régibb eperfa-ültetvényeit egészítették ki ¹⁾.

Az 1853. év rendellenes időjárásáról emlékezetes. Június hó végén lankasztó forróság uralkodott, július 2-ik és 3-án pedig oly hideg eső köszöntött be, hogy a német lakosság csürhéből 12 disznó fagyott meg a legelőn. Az aratás a középszerűnél jóval alantabb maradt, a szüret azonban bőven fizetett. Az ősz végre oly kellemes időjárással kedveskedett, minőre még a legöregebb emberek sem emlékeztek ²⁾.

1854-ben középszerű volt — a mi a mennyiséget illetve — az aratás is, a szüret is; azonban minőségre nézve a bor, különösen az aszú, jeles volt.

Feltűnően nedves volt az 1855. év; a szüret középszerű volt ugyan, de a bor jó, imitt-amott aszút is szűrhettek. Ez évben bizonyos betegség lepte meg a szőlőfűrteket, különösen a kudriczi országút melletti hegyoldalon, hol fele a szőlőfűrteknek elpusztult bele ³⁾. — 1855-ben Özvegy Herzogné is megszüntette a kudriczi úton, szemben a Bernátsky-féle malommal létezett eperfa-ültetvényét s darabonként adta el — házhelyekre osztva — a területet ⁴⁾.

A borterméseikről jeles esztendőik között, kiválólag emlékezetes marad az 1856. év. Későn állt be a szüret, s ép azért a megtöppödött kék szőlő jobbadán aszú bort adott; de a fehér bor is kitűnővé vált. A vörös bor akóját 5—6 frtjával, a fehérét 3—4 frtjával vásárolták ⁵⁾. — Ez évben szervezte a képviselőtestület a városkertészi állomást, melyre ezentúl szakképzett egyén alkalmaztatott ⁶⁾.

Az 1857. évből nevezetes eseményt kell feljegyeznünk. A mondott év február havának 10-én tartatott meg Ver-

¹⁾ 1852. évi ápril 3-án és január 27-én tartott ülések jegyzőkönyvei.

²⁾ Baumann-féle feljegyzések, 89., 90. l.

³⁾ Ugyanott, 92. l.

⁴⁾ 1855. évi ápril 20-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ Baumann-féle feljegyzések 93. l.

⁶⁾ 1856. évi márcz. 18-án tartott ülés jegyzőkönyve.

seczen az első borkiállítás a „két kulcshoz“ címzett szalodában. E kiállításra a bortermelők kádon forrott vörös borokat, és sajtolt fehér, valamint vereses színű (Schillerwein) borokat hoztak össze. Szakértő férfiak közvetlen ízeletés folytán mind a három borfajból kijelölték a jóságra nézve első, második és harmadik rangúakat, s azok termelőit a járási főnök, a városi polgármester s más tekintélyes, ez ünnepélyességre vendégekül meghívott egyének előtt felemlítették ¹⁾.

Ugyanezen évben a bécsi cs. kir. mezőgazdasági társulat mezőgazdasági és erdészeti kiállítást rendezett Bécsben, melyre a verseczi borosgazdák is küldötték vala terményeiket. A verseczi borokat e kiállításon ezüst éremmel tüntették ki, mely mai nap is a városházán őriztetik ²⁾.

Versecz már ezen időkben is legnagyobb bortermelő helysége volt a magyar-osztrák monarchiának. 1857-ben az itteni pinczékben körülbelül 300.000 akó bor feküdt az ászkokon. E mennyiség közt 2000 akó első rendű vörös aszú; 15.000 akó vörös asztali, de nagy szesztartalmú másod rendű; 15.000 akó édes siller, első rendű; 110.000 akó asztali, de nagy szesztartalmú siller másod rendű; 8000 akó fehér jó bor; összesen tehát 150.000 akó első rendű bor volt; melyhez ép oly mennyiségű vörös, fehér és vereses színű gyengébb minőségű bor járult ³⁾.

1857. év december 10-én esti 10 órakor gyenge lökésű földrengést tapasztaltak Verseczen.

Mindez ideig a városi erdők felett a felügyeletet a tanácsos urak egyike gyakorolta; 1857-ben szervezte a tanács az erdészeti állomást ⁴⁾. Az erdészeti hivatal személyzete ekkor 1 erdész és 3 erdőkerülőből állott. 1859-ben építették az akkori városgazda Watz M. indítványára, az erdőfedte hegység egyik zugában, melyet „Bohnen-Platte“-nak neveznek, az ott pusztulásnak indult csöszház helyére

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1857. évf. 4. sz.

²⁾ Vászits A.: Denkschrift etc., 32. l.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ 1857. évi okt. 23-án tartott ülés jegyzőkönyve.

erdéslakot, továbbá a szredistyei határnál és a „Waldspitze“ nevű erdőszelezen egy-egy csöszházat, az utóbbi mellett istállót is. Az erdéslak 300 frtnál o. é. többbe került ¹⁾.

Ezen évben jöttek az első kincstári csődörösök Verseczre ²⁾.

1859-ben még 3 magán selyemgombolyító intézet (Finnland) létezett Verseczen; selyemgubót pedig azon időben évenként még 3000—3600 fontnyit termeltek. Midőn 1855-ben a „Hoffmann és fiai“ című nagykereskedői cég csödbe jutott, minnek következtében a verseczi selyemtermesztés is alapjaiban megrendült; a temesvári cs. k. helytartóság rendeleti úton tett még egyet-mást a selyemészet érdekében, de igen csekély eredménnyel; 1860-ban a kerületi hatóság is át akarta engedni a verseczi határban lévő kincstári (annak előtte megyei) eperfa-ültetvényét a városnak, de ez jobbnak találta azt át nem vállalni.

Ez évtized végén újból napi rendre került a verseczalibunári mocsár kiszáritásának kérdése. Az érdekelt földbirtokosok Hueber cs. kir. helytartósági tanácsos elnöke alatt 1860. év ápril 18-ától 21-éig több rendbeli értekezletet tartának ez ügyben, minnek az lőn következménye, hogy társulattá alakultak, mely az említett mocsár kiszáritását tűzte ki céljául, fennállhatásának alapszabályait azonnal ki is dolgozta, sőt még a kivitel módzatait is megállapította, azon szándékkal levén, hogy mihelyt a tanácskozmányok határozatai helybenhagyást nyerendnek, működését tüstént meg is kezdi.

Már akkor merült vala fel az úgynevezett „Karastervezet“, melynek főszméje: a mocsár vizeinek levezetése a Karasba. E tervet az új vaspálya mérnökei hozták indítványba; de a tanácskozó érdekeltek az új munkálatok alapjául a „Terézia-csatornát“ fogadták el ³⁾. A mondott év végén megváltozott politikai viszonyok azonban a munkálatok megkezdését háttérbe szorították.

¹⁾ 1859. évi január 12-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ Ugyanott.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1860. évf. 19. sz.

Az ötvenes évek kezdetén a város külső képe a vidéki látogatóra nem tett kedvező benyomást. A nyilvános épületek legnagyobb része pusztuló félben volt. A r. kath. templom a szó szoros értelmében rom vala, önvészélyeztetése nélkül senki meg sem közelíthette. A kamarai tisztartóság épülete, valamint a sóház omladozó állapotban voltak; az elsőt kaszárnyának használták ekkor, az utóbbi a járási hivatalnak otthona volt. Az elsőnél lehetett találni lakrészeket, melyeknek sem fedelők sem ablakaik nem voltak s melyekben eső és szél találgákat rendezhettek; az utóbbinak némely falát átjárta volt az éveken át egykor ott őrzött só, minélfogva úndort gerjesztő szomorító tekintetet nyújtott. A tisztartói lak mellett létezett nagy hambár, szilárd épület volt ugyan, de épenséggel nem emelte a város díszét. A már régebben elárvult selyemgyár valamely hatalmas földrengés gyászemlékének látszott. Csak a régi városház, a püspöki palota és a székesegyház voltak volna figyelemre méltó épületek, ha a két utóbbit dűledező kerítései el nem éktelenítették volna. A tekintélyes „Concordia-épület“ akkor még csak felig volt kiépítve.

Az akkori magánépületekről sem lehet sok dicsérőt mondani; jobbadán csúcsos fedelű házak voltak azok utcára fordult homlokfallal, s ritkán többel, mint két utcza ablakkal. Ékítményekre gazdáik igen keveset költöttek. Túlnyomólag zszindelylyel voltak fedve a házak, s a város szélei felé a nádfedelesek sem voltak ritkák. Ha volt is már néhány emeletes ház a városháza előtti téren, nagyon egyszerűek voltak azok s minden díszítmény híjával; sőt ott is, valamint a város egyéb részeiben nagyon gyakoriak voltak a roskatag épületek, melyek egész környéküket eléktelenítették. Az utczák még kövezetlenek voltak, s az éjjeli világitás ismeretlen.

Nem csekély feladat volt Verseczet átalakítani oly várossá, mely a nyugat hasonló jelentőségű városaival az összehasonlítást kiállhassa. Teljesen ugyan most sem sikerült még, de haladása e részben igen jelentékeny; 1850-ben határozták el a fehértemplomi útnak s a városháza előtti

térnek kiköveztetését ¹⁾. 1851-ben végezték be e munkát s ekkor hozta be a városi képviselő a kövezet fentartására szolgáló kövezetvámot ²⁾. Ugyanekkor hagyatott meg a háztulajdonosoknak, hogy házaik előtt járdát rakassanak s azt jó karban tartsák ³⁾. Ezzel egyidejűleg elrendeltetett, hogy mindazok, kik házaik előtt ismét fákat ültettek, azokat eltávolítsák ⁴⁾.

Versecz ekkori térparancsnokának, Marzano ezredesnek kértére a járattabb városrészekben már 1850-ről 1851-re forduló télen 88 olajos lámpást állítottak fel; de e gyér világítást is, — hiányozván a költség, — nem sokára megszüntették ⁵⁾. 1853 nyarán azonban már kényszerülve volt a község az éjjeli világítást újból elrendelni ⁶⁾.

Habár ekkor tettek is egyet-mást, hogy a városnak kedvesebb, díszesebb tekintete legyen, mindazáltal nagyobb-szerű haladás e részben csak néhány évvel később észlelhető. 1852-ben is tettek néhány lépést előre; ugyanis ez évben kövezték ki részben a temesvári és pancsovai útnak a városban elnyúló szakaszát; építettek 7 köhidat a városon átfolyó Mészics patakon át; a határban pedig az összes utakat, különösen a Mészics, Kudricz és Kustély felé vezetőket, alaposan kijavították ⁷⁾.

Midőn ezen időszak közepe táján a Versecz felé vonuló országútak kiépítettek, felsőbb rendelet folytán a városi kövezetet összeköttetésbe kellett hozni azokkal. Ennek következtében 1855-ben kikövezték az egész pancsovai utat, 1856-ban az akkor még sörházútczának nevezett temesvári utat, s végre 1856-ban és 1857-ben a kudriczi utat ⁸⁾. Némely évben 10.000 pengő forintnál többet költött

¹⁾ 1850. évi ápril 3-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1851. évi júl. 22-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1851. évi nov. 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1852. évi jan. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1850. évi decz. 17-én, és 1851. évi márcz. 12-én tartott ülések jegyzőkönyvei.

⁶⁾ 1852. évi júl. 16-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁷⁾ 1852. évi decz. 11-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁸⁾ 1856. évi júl. 5-én tartott ülés jegyzőkönyve.

a város köveztet; eléggé tekintélyes összeg az akkori idők viszonyaihoz képest.

1854-ben véglegesen behozatott a város utczáinak éjjeli megvilágítása, a mennyiben a létezett lámpásokat Bécsben készült 61 darabbal szaporították ¹⁾.

Az 1854-ik évben életbe léptetett építkezési szabályrendelet határozott befolyással volt a város csinosítására. Ez időtől kezdve nemcsak szilárdabb anyagokból építették, tűzbiztonsági tekintetből, a házakat, hanem az újabb épületeket tetszetősebb stílusban is emelték s gondjuk volt, hogy az utczára szolgáló homlokzatok az esztétikai ízlésnek is megfeleljenek. 1859-ben már 59 emeletes lakháza volt Versecznek ²⁾.

1857 nyarán határozatot hozott a képviselőtestület az utcák és terek elnevezése iránt. A névsor összeállítására egy külön bizottság küldetett ki; ez munkáját 1858 tavaszán befejezte; a mikor az utcák és terek német és szerb nyelvű felirati táblákkal látattak el ³⁾. — Sajnos némely félreeső utcáknak nevet ekkor nem adtak, és még mai napig is vannak névtelen utcáink.

Az egyesületi élet fejlődésének, mely az előző időszakban oly szép haladást tőn, ezen évtized nem volt kedvező; különösen az 1849 utáni első évek. A már létesült testületek és egyesületek működését a hatóság nagyon szűk kórlatok közé szorította, s ép ezért legtöbbször önként feloszlott. Ezt tevő az „ipar-egyesület“ („Gewerbe-Verein“), a német iparosok kórházának létrehozója, melyet az ötvenes évek elején 2000 frt. költséggel épített vala fel. A kórház vagyona és annak kezelése most a német csehiek elnökeinek kezébe került, magát a kórházat ekkor „német cseh kórháznak“ („Deutsches Zunftspital“) keresztelték el. Önként oszlott fel az „olvasó-kör“ is, mely a „Concordia épületnek“ a város által történt megvétele után, az azt felépítő részvény-társasággal egyidejűleg szűnt meg létezni.

¹⁾ 1854. évi jan. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ Vászits A.: Denkschrift etc. 35. lap.

³⁾ 1857. évi aug. 5-én és 1858. évi ápr. 1-én tartott ülések jegyzőkönyvei.

Érdekes a „német gazdasági pénztár“ („deutsche Grundkassa“) feloszlásának története. E társulat, daczára az új egyesületi törvénynek, az ostromállapot idejében 1853-ig állott fenn háborítatlanul; ekkor bizta meg Watz polgármester Gabó János tanácsost: alakítson földbirtokosokból egy bizottságot, melynek ezutáni neve „telek-bizottság“ („Grundkommission“) legyen, s mely a mezei gazdaság ügyei fölött tanácskozzék, a tanács felügyelete alatt és jelenlétében tartsa üléseit, s javaslatait is helybenhagyás végett a tanács elé terjessze. — De az új telekbizottság csak a régi rendszer szerint kívánt működni, a „Grund-Kassa“ pénzeit a városi közpénztárból, hol letéteményezve valának, magánháza akarta átvinni. Ennek ellentmondott úgy a tanács, mint a képviselőtestület, megtiltván a bizottságnak, hogy magánházakban összegyülekezék, és a „Grund-Kassa“ pénzeivel a tanács tudomása és beleegyezése nélkül rendelkezék. Erre a „Grund-Kassa“ 1854. év vége felé beszüntette működését; 1856-ban pedig a „telek-bizottság“-ot („Grund-Kommission“) is feloszlatta a kerületi hatóság¹⁾; s így ez időszak közepe táján már nem létezett Verseczen egyetlen egy egyesület sem.

Am a társulási hajlam nem halt ki a lakosságban. Az egyesülési törekvések első nyomaira már 1857-ben találunk az akkor rendezett első verseczi borkiállítás alkalmával; a következő évben pedig az első szabályszerűleg alakult egyesület jött létre. Ez a még ma is létező s kedvező viszonyoknak örvendő „lövész-egyesület“, mely a szerb-bánáti helytartóság által 1858-ban helybenhagyott alapszabályok alapján alakult meg²⁾.

E társulat keletkezésének alkalmából kijavíttatta a város 300 frtnyi költséggel a régi lövöldét³⁾, s ingyen használatra engedte át az egyesületnek, mely annak lebontásáig folyton ott tartotta lögyakorlatait. — Fölemlítjük

¹⁾ 1856. évi jan. 12-én s követk. ülések jegyzőkönyvei.

²⁾ Az engedélyt az említett hatóság 1858. évi jún. 18-án 8001. sz. a. adta meg. — „Werschetzer Gebirgsbote“ 1854. évf. 26. sz.

³⁾ 1858. évi márcz. 23-án tartott ülés jegyzőkönyve.

itt, hogy az első „lövész-király“ Miloschevits Dániel vasárús volt.

A társadalmi élet ez időszakban szép előhaladást tett. Kedélyes volt a lakosság hangulata, magától érthető, hogy nagy befolyással volt erre az akkor megélenkült kereskedelmi forgalom, s hogy nem fojtotta el a mai napok nyomasztó pénzhiánya. A leglátogatottabb vendéglők valának: a „Concordia“ (az épület emeletén, 1854-ig) a „Magyar korona“ és az „Angol királyné“ az úri utczában; a „Tigris“ és „Két pisztoly“ a városházatéren; az „Arany hordó“ a marhavásáron és a „Két kulcs“ a fehértemplomi utczában; daczára az akkori zsandárvilág korlátainak a vendéglői élet igen élénk volt. A színházra is jó idők jártak, majdnem minden évben jöttek színtársulatok, ezek nyáron a városkertben létezett színkörben, télen az „Angol királyné“-hoz címzett vendéglő nagy termében tartották előadásait. Ugyanitt rendezték hangversenyeiket a vas-pálya megnyíltá után ide vetődött vándor-művészek is. Kevés kivétellel Szenel Gyula és Rauch Alajos színtársulatai játszottak itt, természetesen németül; szerb színelőadásokat akkoron még nem ismertek; ellenben volt alkalmuk a verseczieknek 1857-ben magyar színtársulatot is pártfogolhatni; a mennyiben bizonyos Szabó nevű igazgató ide rándúlt operette- és népszínmű társulatával Temesvárról és 6 előadást rendezett vala a „Magyar korona“ termében.

A városkert, az egyetlen nyilvános mulatóhely szintén nagy látogatottságnak örvendett. A város képviselő testülete különös pártfogásba vette volt. 1851-ben eltávolították az ott volt bikaaklot és szénatárt és fallal kerítették be a kert déli oldalát; 1851 és 1852-ben a város felé tekintő oldalát rács-kerítéssel szándékozták ellátni, mely 3500 frtba került volna; de pénzhiányában felhagytak szándékukkal¹⁾. Wojnovits Tim. 1851-ben vendéglővel egybekötött fürdőintézetet akart ott állítani; de a várossal egyességre nem juthatott²⁾; ellenben a Rittinger-féle már

¹⁾ Tanácsi és gazdasági ülések jegyzőkönyvei 1851. évi júl. 22-éről és 1852. évi márcz. 2-áról és 19-éről.

²⁾ 1851. évi jún. 4-én tartott ülés jegyzőkönyve.

omladozó félben levő színek helyett, ugyanezen évben, újat építtetett egy társulat. 1859 óta cukrárszok is építettek oda árusító bódékat.

Mint mindenre, úgy a társas életre is jelentékeny befolyással volt a vaspálya megnyitása. Több idegen és vidéki fordult meg városunkban, a lakosságnak is alkalma nyílt az utazásra s ezáltal ismereteinek gyarapítására. Ez időszak végével újabb tényező járult a város művelődésének előmozdításához, „a sajtó.“ Ugyanis Kirchner János Ede, a temesvári állami nyomda egyik segéde engedélyt nyert 1855-ben a szerb-bánáti helytartóság elnökségétől, hogy Verseczen nyomdát állíthasson ¹⁾. 1856-ik évi május 5-én felállított a sajtó, s május 8-án készült azon az első nyomtatvány. Kirchner ugyanezen évben még engedélyt nyert egy hetilapnak kiadására, melynek 1-ső száma, két negyedréti lap, 1857-ik év január 31-én jelent meg. A lap, melynek címe: „Werschetzer Gebirgsbote“ mai napig is fennáll ²⁾.

A tűzoltás ügye ez időszak kezdetén egészen el volt hanyagolva; a régebb tűzoltási intézkedésekről mintha csak teljesen megfeledeztek volna. A tartományi kormány rendeletére 1852-ben Pancsova felé fordult a község figyelme, s elhatározá, hogy az ott dívó tűzoltási rendszert, városunk viszonyaihoz módosítva, fogja életbe léptetni ³⁾. A tűzoltásra szolgáló szerek nem csak hogy kellő mennyiségben nem voltak meg, hanem a mi meg volt, az is elhanyagolt állapotban volt ⁴⁾. Ez okból újakat szereztek be. 1853. év február 1-én már 5 szivattyúja volt a városnak s 21 vízfordó kocsija, azon felül kellő mennyiségben az apróbb szerek is ⁵⁾. 1855. év tavaszán a tűzoltás ügye már teljesen rendezve volt. A város német részének 4, a szerb résznek 3 tűzi biztosa volt; ezeken kívül volt 40, úgynevezett negyedmes-

¹⁾ 1855. évi június 27-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1857. évi július 21-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1852. évi június 18-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1852. évi jún. 26-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1853. évi febr. 1-én tartott ülés jegyzőkönyve.

ter, s a tűzoltósághoz tartozó minden egyes tagnak teendője is körül volt írva ¹⁾).

Közegészségi tekintetből elhatározta a város 1855-ben, hogy az összes mészárosok által használandó vágóhíd építtessék a városon kívül; e célra 599 frt. 20 kr. volt előirányozva, az építést Hoffmann István építőmester át is vállalta volt 5%-tőli leengedéssel ²⁾. De a közvágó híd csak 1857-ben épült fel; ekkor azonban már 616 frt. 06 kr. költség mellett ³⁾).

Emberbaráti intézet csak kevés volt ez időszakban Verseczen, t. i. a két, hitfelekezetek szerint külön álló városi szegény-ápoloda, melyek egyike „német kórháznak“, másika „szerb kórháznak“ neveztetett; továbbá az „iparosok kórháza.“ 1858-ban a német kórházban 147 beteget ápoltak és 7 bennlakó szegényt gyámolítottak; a szerb kórházban ápoltak 44 beteget, és 13 bennlakó szegényt; — ugyanazon évben az iparosok kórházában 152 beteg mesterlegény orvosoltatott.

A német kórház alaptőkéje 1859-ben 561 frt. 75 kr. volt, a szerb kórházé 8699 frt. 13 kr. o. é. Mindkét kórház tőkéje a város által kezeltetett, mely 1859-ben 4944 frttal járult azok költségeihez. Az iparosok kórházának tőkéje 1859-ben 2029 frt. 70 krnyi alaptőkével bírt, ennek kamataiból és a mester-segédek havi járulékaiból fedezték annak kiadásait. A most rajzolt időszak végén gyakori tárgyalások folytak a két kórház felekezetek szerinti különváltságának megszüntetése iránt ⁴⁾, de a tanácskozmányok eredménytelenek maradtak.

1859-ben volt Verseczen 2 gyógyszerár, 4 orvos, 4 sebész és 5 szülésznő ⁵⁾).

Hogy a hatodik évtized viszonyait részletesebben megvilágítsuk, felemlítünk még egyetmást. 1850. év tava-

1) 1855. évi ápril 21-én tartott ülés jegyzőkönyve.

2) 1855. évi máj. 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

3) 1857. évi decz. 6-án tartott ülés jegyzőkönyve.

4) Vászits A.: Denkschrift etc. 33. 34. l.

5) Ugyanott, 17. l.

szán az élelmi szerek árszabályzatát következőkép állapította meg a „Bezirksvorstehung,“ (járási főnökség), így nevezték az akkori szolgabírói hivatalt:

1 font marhahús ára volt	17 kr. pp.
1 „ borjúhús	20 „ „
1 „ szalonnás disznóhús	22 „ „
1 „ szalonna nélküli disznóhús	16 „ „
1 lánglisztből sült 3 latos zsemlye	1 „ „
1 „ „ „ 6 „ „	2 „ „
1 zsemlyclisztből sült 4 latos zsemlye	1 „ „
1 „ „ „ 9 „ „	2 „ „
1 „ „ „ 13 „ kenyér	3 „ „
1 kenyérlisztből „ 16 „ „	3 „ „
1 font faggyúgyertya, öntött	48 „ „
1 „ „ „ mártott	42 „ „
1 „ szappan	36 „ „
1 „ szalonna	33 „ „
1 „ disznózsír	36 „ „ ¹⁾ .

A fogyasztást illetőleg, következők említendők fel: 1852-ben volt a városban 72 vendéglő, ezekben akkori becslés szerint elfogyasztottak egy év alatt 4400 akó bort; magánházakban pedig 4150 akót. A tanács becslése szerint, egy év alatt felhasználtak pálinkaégetésre 8740 akó törkölyt, 1686 akó seprőt, 300 akó gyümölcs- és 281 akó gabonaczeفرét. Továbbá a létezett 6 mézárszékben levágtak: 397 darab ökröt, tehenet, bikát és 108 borjút; a juhhúsárosok pedig levágtak 1925 birkát, kost és kecskét, 6220 5 fonton alóli bárányt, gödölyét és malacot; végre 300 darab 35 fontnál többet nyomó sertést, és 10 (9—35 fontot nyomó) süldőt²⁾.

Csak 1857-ben engedték meg bárkinék, a közegészségi rendszabályok megtartásának kötelezettsége mellett, a borjú- és juhhúsának kimérését³⁾.

¹⁾ 1850. évi ápril 27-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1852. évi aug. 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1857. évf. 1. sz.

Nevezetesebb eseményként felemlítjük, hogy Szerbia fejedelme Obrenovics Mihály 1859-ik év január 25-én átutaztában Verseczet meglátogatta. A fejedelem a reggeli vonattal érkezett meg, a pályaudvarban a város előkelőbbjei tisztelegve fogadták, Wojnovits Timót városi képviselőnél szállott meg, s ugyanaz nap délutánján tovább folytatta útját ¹⁾.

A városban őrseregként állomásozó katonaságot illető változásokról is vannak érdekes adataink.

Már az előző szakaszban felemlítettük, hogy a világosi gyásznapi után 1849-ik év szeptember 4-én a gróf Khevenhüller-féle 35-ik számú gyalogezred egy 800 emberből álló zászlóalja érkezett ide az ezred parancsnokságával, s hogy ezt másnap a Fiquelmont-féle dragonyosezred 100 főnyi lovasszázada követte. A Khevenhüllerekkel ezredük zenekara is eljött. 1849-ben Gerber őrnagy volt itt térparancsnok, 1850-ben pedig Crassbeck őrnagy. Az utóbbi ugyanazon év április havában helyezettett át Gácsországba. Utána, még 1850-ben, parancsnokká lön Rieben vezérőrnagy. Május hó 27-én a Khevenhüller ezrednek még egy 287 emberből álló kiegészítő csapatja jött Verseczre. Ám még ugyanazon év őszén elhagyta a Khevenhüller ezred Küniegl gróf ezredes vezérlete alatt városunkat ²⁾, s átköltözött Nagyváradra. 8 nappal később a Vilmos herceg nevét viselő gyalogezred egy csapata jött Verseczre. — Ezen év szeptember havában másod ízben használták a róm. kath. temetőben lévő Sz.-Rókuskápolnát löportárnak, miként az már 1788-ban is megtörtént vala ³⁾.

1851-ben gróf Hartmann-féle 9-ik számú ezred gyalogosi jöttek Verseczre őrségül.

1851-ik év őszén meglátogatta Verseczet az új korona-tartomány polgári és katonai parancsnoka Coronini-Cronberg gróf altábornagy.

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1859. évf. 4. sz.

²⁾ 1850. évi aug. 24-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ Baumann-féle jegyzetek, és ülési jegyzőkönyvek.

1853-ik év nyarán Ő cs. k. Fensége Albrecht főherczeg Magyarország akkori polgári és katonai kormányzója és a 3-ik hadsereg parancsnoka szintén itt járt Verseczen, hogy a 12-ik hadtest és a 3-ik hadsereghez tartozó 2 dragonyos-ezred: a szavoyi Jenő herczeg nevét viselő 5-ik számú, — melynek egy százada már azon év tavaszán jött vala Verseczre, — és a Fiquelmont gróf nevét viselő 6-ik számú felett szemlét tartson. Ő Fensége a püspöki lakba szállt; ittléte estvején a város kivilágíttatott; minden egyéb fogadási ünnepélyesség el volt tiltva ¹⁾.

Ugyanez időtájt, augusztus 1-én szentelték fel Verseczen a Konstantin nagyherczeg nevét viselő 18-ik gyalogezrednek, — melynek két zászlóalja már nyár eleje óta itt állomásozék — zászlaját. Az ünnepélyben részt vett Coronini altábornagy is. Zászlóanyául a város községe szerepelt, mely a város czímerével díszített fehér selyemszalagot készíttetett 369 frtért a zászló számára; az ezred legénysége között pedig 24 akó bort osztatott szét ²⁾.

Legfelsőbb elhatározás folytán, mely 1853-ik év június 21-én kelt vala, újólág osztattak be a sorozási járásek a Bánátban; ennek következtében ugyanazon évi szeptember 16-ától kezdve a Konstantin nagyherczeg-féle ezredhez soroztattak be a verseczi sorozási járás hadkötelesei. E sorozási járáshoz tartozott Versecz városa, továbbá a verseczi és oroviczai járás ³⁾.

Az 1853/4-ik év telére szóló elhelyezések alkalmával, a katonai főparancsnokság rendelete folytán, Verseczre jött Cordon báró vezérőrnagy dandárának parancsnoksága és törzskara, a 9-ik számú röppentyű-üteggel; a Konstantin nagyherczeg 18-ik számú ezred törzskara; és ugyanczen ezred 1-ső és 2-ik zászlóaljának tisztikara, és így mindegyik zászlóaljának három százada; — a zászlóaljak többi századai a környéken helyeztetek el. Verseczen ekkor mintegy 2000 főnyi katonaság volt ⁴⁾.

¹⁾ Baumann-féle jegyzetek, és ülési jegyzőkönyvek.

²⁾ Ugyanazok szerint.

³⁾ 1853. évi okt. 23-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1853. évi nov. 14-én tartott ülés jegyzőkönyve.

1854-ik év február 3-án és 4-én eltávozott innét a Cordon-féle dandár a 18-ik gyalogezreddel és a röppentyű-üteggel egyetemben, útjokat Pancsován át Zimonynak vették. Helyettük ugyanezen hó 17-én a varsói herczeg nevét viselő 37-ik számú gyalogezred három zászlóalja és törzskara jött Verseczre; a következő napokban azonban az egyik zászlóaljat a környéken szállásolták el. Márczius hó végén a volt kamarai tiszttartóság üresen állott épületének udvarán 2 táborig sütökemenczét építettek, míg ugyan e hó elején Breszl M. házában 500 sebesült számára táborig kórházat rendeztek volt be. Ez időben Wolf altábornagy volt itt katonai parancsnok ¹⁾.

1854-ik év május havában Ő cs. k. Fensége Albrecht főherczeg másod ízben időzött Verseczen. Ekkor Ő Fensége Coronini-Cronberg polgári és katonai kormányzó, Degenfeld és Marczányi altábornagyok kísérete mellett, 3 gyalogos zászlóaljjal, egy vadász- és egy fehértemplomi határőrzászlóaljjal nagyobb szerű hadgyakorlatokat tartatott a vidéken; — 10 napi itt mulatozás után pedig elhagyván városunkat, Orsovára távozott ²⁾.

Május hó végén, a „krimi háború“ következtében, a Verseczen állomásozott összes csapatok átmentek Oláhországba.

1860-ban dzsidások jöttek Verseczre, egyúttal ide helyeztetett át az Aleman báró nevét viselő 43-ik számú gyalogezred egy zászlóalja, valamint ezen ezred hadfogadó parancsnoksága és pótcsapata ³⁾.

Kevesebb baleset fordult elő ez időszakban, mint egyébkor; de a melyek meglátogatták városunkat, a legszomorúbb időben köszöntöttek be, 1851-ben; mintha csak a lakosság amúgy is lehangolt kedélyét még inkább sújtani lettek volna rendelve. Tavasszal érte az első érzékeny csapás a várost, midőn ápril 9-én és 10-én tüzvész dühöngött a szerbek által lakott részben. A „két törökfej“-hez

1) Baumann Kristóf feljegyzései, 91. l., és ülési jegyzőkönyvek.

2) Ugyanazok.

3) Ugyanazok.

czímzett házban támadt a veszedelem, mely 40 házat pusztított el. A város községe némileg enyhítette a károsultak baját, a mennyiben 33nak kölcsönt nyújtott az árvák pénztárából, s azonfelül a város erdeiből ingyen adott fát az épületekhez ¹⁾.

Nyáron következett be a második szerencsétlenség, most a víz volt a pusztító elem. Már július 27-én vonult át a városon hatalmas zivatar. A zápor, melyet háromnegyed óráig tartó jégverés kísért, roppant károkat okozott úgy a szőlőkben, mint a város területén. A „Jánosárok“ (Johannesgraben) vizei, kilépvén medrükéből, nem csak a lapályon fekvő szőlőket, s az árok partján létezett házakat árasztották el, hanem a városba hatolva, annak alantabb fekvő utczáin is hömpölygették hullámaikat és iszapjukat. Hogy mekkora volt a víz, mutatja az, hogy az „Orbán-utczában“ feküdt 30 darab meglehetősen vastagságú fenyőszálat az Űri-utcza sarkától a Kaszárnya-utcza sarkáig magával ragadta az ár. Két ház omlott össze ez alkalommal, egyik a „Futó-utczában“, a másik az „Osztheimer-utczában“, mindkettő az illető utczáknak az „Orbán-utcza“ felé eső részletében ²⁾.

Augusztus 5-én újabb áradást okoztak a Jánosárok vizei. Ugyanazon vidéket lepték el, melyet ápril 27-én is elborítottak vala, bár most kevesebb pusztítást okoztak, mint akkor. Azonban nagyobb volt a rombolás, melyet ugyancsak a víz a következő, azaz augusztus 5-e és 6-a közti éjjel vitt véghez. 5-én este akkora zápor ömlött le Mészics falujában, hogy 12 házat omlasztott össze; a zápor vizeit a Mészics patakja gyorsan hozta Verseczre. A szerbek által lakott városrészben már viradat előtt hallotta a lakosság a rohanva jövő ár zúgását, nem sokára megtelt a patak, s iszapos hullámai átlépvén partjait, több lábnyi magasságban hatoltak be a házakba, még mielőtt a

¹⁾ 1851. évi ápr. 15-én tartott ülés jegyzőkönyve, és Baumann Kristóf jegyzetei 82. l.

²⁾ Baumann-féle feljegyzések, 83. l. — A cs. kir. pénzügyminiszterium a jégverés által elpusztult szőlők utáni adóból 1204 frt. 27 krt. p. p. engedett le. — 1853. évi júl. 8-án tartott ülés jegyzőkönyve.

menekülni készülő lakosok felöltözködhettek volna. Rémülten futott a meglepett nép az ár által fenyegetett házakból; az e városrészben állomásozó katonaság dobosai pedig szakadatlanul verték a riadót, segélyre híván a másfelé lakókat. Az Elek-templom melletti hídnál megtorlottak a hullámok annyira, hogy a híd védbástyáin át, két lábnyi magasságra emelkedve, zuhogtak tova a temesvári utczába s onnan a kis rét felé. Hatvanegy ház dőlt össze, részint egészen, részint félig; azonfelül igen sok szenvedett nagyobb sérüléseket. Egy gyermek is lelte halálát a hullámokban, mit különben csodával határos szerencsének lehet mondani, meggondolva azt, hogy a veszély váratlan megérkezése folytán még több emberélet is eshetett volna áldozatul¹⁾.

Hasonló elemi csapások elhárítása tekintetéből a képviselőtestület egy küldöttséget bízott meg az óvintézkedésekre vonatkozó javaslatok kidolgozásával; e küldöttség következő év tavaszán oly tervezetet nyújtott be, mely szerint a Mészics patakja a Mayer-féle gyár (hajdan selyemgyár) mellékétől kezdve a „Terézia-csatorna“ felé, — a Jánosárok pedig a veres kereszt felül, tehát szemközt a Staub-féle pinczével, a marhajáráson át a Mészics patakjába vezetessék. A mennyiben eme tervezet költségei a város pénztárának erejét túlhaladták, kivitele abban maradt²⁾.

Elismeréssel kell itt felemlítenünk Watz Mihály polgármesternek 1851-től 1857-ig tartó bízgó hivatalos működését, ki szülővárosának minden irányban való haladását a legnehezebb körülmények között előmozdítani igyekezett. Utódja Stojácskovics Sándor volt (1857—1859), kit hasonló szellem, hasonló bízgóság vezérlett tetteiben.

¹⁾ Baumann-féle feljegyzések, 84, 85. l. és 1851. évi aug. 9-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1852. évi márcz. 13-án tartott ülés jegyzőkönyve.

XXII. Szakasz.

Versecz mint királyi szabad város.

1861—1871.

Politikai fordulat. — A Bánát újra visszacsatoltatik a hazához. — Első követválasztás. — A városi képviselőtestület a szabad királyi városok jogai értelmében szervezettek. — Újabb fordulat a politikai életben, melynek következtében a városi képviselőtestülete lemond. — „Újabb Provisorium.“ — Új képviselőtestület nevezetik ki. — Az alkotmány új életre kel 1865-ben. — Adatok a helybeli hitközségek életéből; a katolikusok temploma épül; a protestánsok önálló hitközséggé alakúlnak. — Tanügy: Az al-reáliskola előbb reál-gymnásiummá, majd polgári iskolává alakítottatik át. A gör. kel. püspökség theologiai intézete megszűnik. — Az 1863-iki inséges év. — A versecziek emberbaráti szeretete. — Egyesületi élet. — A társadalmi viszonyok és kereskedelem felvirágzása. — Új nyilvános tér Verseezen. — Vegyes hírek. — Az 1870-ik évi népszámlálás eredményei.

Időközben megrendült az „össz-birodalom“, és a parancsoló kényszerűség szükségessé tette szervezetének reformálását. 1860-ik év június havában összeült a „megerősített birodalmi tanács“ („verstärkter Reichsrath“); tanácskozmányainak, különösen többsége nyilatkozványának következménye az október 20-iki „császári diploma“ lön, mely a többi között azon ígéretet tartalmazta, hogy Magyarország hajdani alkotmányos intézményeit életre fogja kelteni. Ugyanekkor a Bánát közmegelégedésre törtenendő rendezése is kilátásba helyeztetett.

Mindenek előtt Mensdorff-Pouilly gróf altábornagy küldetett császári udvari biztosként Temesvárra, hogy a különszakadt tartomány lakosainak nézeteit s óhajait meghallgatván, jelentést tegyen. Ez november hó végén meg-

hallgatta a tartomány bizalmi-férfiainak véleményét. A Bánát visszakapcsolása mellett nyilatkoztak a magyarok és németek; a szerbek és oláhok azt óhajtották, hogy nemzetiségük megóvása végett, maradjon a hazától elszakítva ezentúl is. Versecz küldöttei november 26-án akként nyilatkoztak Temesvárott: hogy a Bánát és szerb vajdaság a hazához visszacsatoltassék, a nemzetiségek nyelveinek feltétes érvényesülése mellett 1).

A temesvári kihallgatásokat követte a december 27-én kelt legfelsőbb elhatározás, mely a „szerb vajdaság és temesi Bánátnak“ Magyarországhoz leendő visszacsatolását ez ország államjogi igényei alapján elrendelte 2).

Mindezek híre nagy izgalomba hozta az összes lakoságot. Lelket emelő nyilvánulatok színtere lön január 2-án és 3-án városunk. 2-án egybegyűlt a tanács és a községi képviselő s elhatározta: hogy az általános lelkesedésnek külső ünnepélyességek által is adassék kifejezés. Ennek folytán a következő nap reggelén ünnepélyes hálaadó isteni tisztelet tartatott a róm. katolikusok templomában, estve pedig, fél hét óra után nagyszerű fáklyásmenet vonult a fényesen kivilágított és Ő Felsége arczképével feldíszített városháza elé, melynek erkélyéről Volits Sándor polgármester a födetlen fővel hallgató ezernyi tömegnek a legújabb örvendetes eseményt következő rövid, de jelentős szavakkal hirdeté: „Ő apostoli Felsége, a mi császáruk és királyunk hazánknak szabadelmű alkotmányt méltóztatott nagylelkűen és legkegyelmesebben adományozni, s így minden a hazában lakó és testvéri egyetértésben egymásnak kölcsönösen kezet nyújtó népnek legforróbb óhajait teljesíteni“ 3).

Minthogy azonnal hozzá láttak a fennállott kormányrendszer feloszlatásához és a régi vármegyéknek hajdani területük szerinti visszaállításához; városunk atyái sem maradtak tétlenek. A tanács és városi képviselő 1861-ik évi január 12 én tartott rendkívüli gyűlésen kimondatott

1) „Werschetzer Gebirgsbote“ 1860. évf. 40. sz.

2) A hírt legelőször a „Wiener Zeitung“ 1860. évf. decz. 30-án.

3) „Werschetzer Gebirgsbote“ 1861. évf. 1. sz.

e két testület visszalépése, azon kijelentés mellett, hogy működésüket mindaddig kell folytatniok, míg az újraszervezés az 1848-ik évi 23-ik törvény-cikk értelmében végre nem hajtatik. Ugyanekkor elhatározott az is, hogy Temes megye új főispánja, Némethi Damaszkín János küldöttségileg üdvözöltessék ¹⁾; mi január 16-án meg is történt ²⁾; de 18-án azon határozatot is hozta a képviselőtestület, hogy a megyétől leendő különválás és a szabad királyi városi oklevél kieszközlése céljából küldöttség indíttassék Pestre, Majláth György tárnokmester és Vay Miklós báró, magyar udvari kancellárhoz, továbbá Bécsbe Ő Feliségéhez ³⁾.

Időközben megválasztották 22-én a város azon képviselőit is, kik a megye helyreállítása, és a megyei bizottság szervezése végett a január 28-án tartandó nagy-gyűlésen részt veendőek valának ⁴⁾. Január 31-én a Bánát visszakapcsolásának öröme „testvérisülési bál“ rendeztetett a „magyar koronához“ címzett vendéglő nagytermében, melyet jelenlétével megtisztelt a megye főispánja, számos más temesvári vendég és Reményi Ede, országos hírű hegedűművész, kik mindannyian az ez alkalomból Verseczre indított külön vonaton érkeztek vala Temesvárról ⁵⁾.

Február 4-én ejtetett meg a megye új tisztikarának megválasztatása Temesvárott. Ez alkalommal a verseczi kerület részére főszolgabírául: Osztóics György (székhely Csakova), esküdtül pedig Grausam J.; továbbá, megyei törvényszéki jegyzőül: Bede Gyula, al-pénztárnokul: Beniczky Sándor, számvevőül: Zsutty János, rendőr-biztosul: Makky Pál, szolgabíróul: Szilányi Stojkovits Péter (székhely Detta), esküdtül: Paulovits Ignác, szolgabíróul: Diénes Antal (székhely Versecz), esküdtül: Novák István, várnagyul: Vizkelety József, megye hadnagyul: Pikatty

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1861. évf. 2. sz.

²⁾ Ugyanaz, 3. sz.

³⁾ 1861. évi jan. 18-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1861. évf. 4. sz.

⁵⁾ Ugyanaz, 5. sz.

Mihály, előfogati biztosúl: Csonka László, a selyemtenyészés felügyelőjéül: Trumauer Fridolin 1).

A volt csász. kir. járási hivatal már február 22-én adatott át a verseczi szolgabírói járás újonnan választott hivatalnokainak; az adóhivatal, csendőrség és pénzügyőrség azonban még egy ideig császári maradt 2).

Kevéssel ezután első ízben gyakorolta Versecz országgyűlési képviselő-választási jogát. Ő Felsége ugyanis, mintegy utóhangjául az 1860-ik évi októberi diplomának, 1861-ik évi január 7-én kelt elhatározásával egybehívta ugyanezen évi ápril 2-ára az 1847/8-iki törvények alapján az országgyűlést B u d á r a. A követválasztás napja márczius 11-ére volt kitűzve, a mikor is Bethlen József gróf választatott meg Versecz város képviselőjévé. Bethlen programjának következő sarkpontjai valának: „az 1848-iki törvények épségben tartása, a pragmatica sanctio fenntartása, a különböző nemzetiségek kibékítése“ 3).

Néhány nappal a választás előtt örvendetes értesítést küldött a szabad királyi városi ügyben Pestre és Bécsbe menesztett küldöttség. Versecz megbizottjai ugyanis február közepe táján Pesten azon biztosítást nyerték Majláth György tárnok mestertől, hogy a város addig is, míg szabadalmi oklevele leérkezend, önálló és a megyétől független törvényhatóságnak fog nyilváníttatni, s hogy a tanácsnak a szab. kir. városok módjára leendő szervezésére tisztújítási biztosúl Temes megye főispánja Damaszkín János van kijelölve; Vay báró kancellár pedig, ki ugyanazon időtájt Pesten tartózkodék, megígérte vala a küldötteknek a szabadalmi oklevél kiadatása körüli közbenjárását 4).

Mínthogy pedig a február 17-én Bécsbe indúlt követség eljárását itt is siker koronázta, a mennyiben — bár hosszab várakozás után — Ő Felségénél kihallgatást és

1) „Werschetzer Gebirgsbote“ 1861. évf. 2. sz.

2) Ugyanott, 8. sz.

3) Ugyanott, 8. és 11. sz.

4) 1861. évi febr. 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

legkegyelmesebb bízattatást nyert; a jövőt illetőleg, a legsebbebb reményeket táplálta a lakosság. Általán véve, miként az ország minden részében, úgy itt is magasztos hangulatban volt a nép. Az akkori idő élénken emlékeztetett az 1848-ik évi márczius nagy napjaira. A ruházatban egyszerre a magyar viselet lett uralkodó divattá; búzgón gyűjtöttek Petőfi és Széchényi szobrára; mind megannyi tüntetés az előbbi kormány ellen.

1861. évi február 22-én rendelte el a helytartóság elnöksége a városi hatóságnak szabad királyi városok joga szerinti újraszervezését, márczius 21-én pedig kinevezte — eltérőleg a tárnok előbbi véleményétől — az egykori verseczi polgármestert, akkoron királyi helytartósági titkárt Stojácskovits Sándort kir. biztosúl, megbízván őt a tanács- és városi képviselői testületnek az 1848. évi törvények értelmében leendő újraszervezésével. Ápril 25-én értesíté az ide érkezett új biztos a községi tanácsot kiküldetéséről, s ez azon hónap 29-én tartá utolsó gyűlését, melyben a leendő tisztviselőség állománya lön megvitatva és megállapítva ¹⁾).

Végre június hó 5-én és reá következett napjain megtartatott az óhajtvá várt tisztújítás. Polgármesterré Paszt Károly, város bírójává Pescha Szvetozár választatott meg ²⁾). Június 11-től 14-éig terjedő időben a képviselőtestület tagjait választották meg, kiknek száma 102-ben volt megállapítva; július 23-án tartott nyilvános népgyűlésen megesküdtették és beigtatták az újonnan megválasztott tanácsot és képviselőtestületet. Erre mindjárt az első alkotmányyszerű nyilvános közgyűlést is megtartották az újonnan választott polgármester elnöklete alatt ³⁾).

Pest és Buda városok tanácsainál külön e célra kiküldött bizottság útján szerzett tapasztalatok alapján az ügyvitel és törvénykezést illetőleg következők állapították meg :

¹⁾ 1861. évi ápr. 25-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1861. évf. 23. sz.

³⁾ Ugyanott, 32. sz.

A városi elöljáróság, mint közigazgatási hatóság, két-féle üléseket tart, úgymint: „Közgyűléseket“, melyeken az időnkinti polgármester elnöklete alatt a városi tanács és képviselőtestület jelenlétében tisztán gazdasági és a város vagyona-ra vonatkozó ügyek intéztetnek el, és „Tanács-üléseket“, melyeken a közigazgatásra vonatkozó, és azontúl az árvák vagyona-t illető ügyek tárgyalatnak. Az utóbbiakban szintén a polgármestert illeti az elnöklet, de csak a tanács vesz részt.

A tanács, mint törvényszék, szintén kétféle ülést tart, úgymint: „rendes törvénykezési üléseket“ és „szóbeli tárgyalásokat“; az előbbieket a város bírójának elnöklete alatt 4 tanácsos jelenlétében, az utóbbiakat ugyan azon elnök alatt 2 tanácsos részvétele mellett ¹⁾).

Miként 1848 előtt, úgy ezen időkben is, nem egy tulajdonsága volt a városnak a megyével, mely éppen nem tudott megbarátkozni azzal, hogy Versecz kilépjen kötelékéből. Midőn a temesvári tartományi főtörvényszék feloszlatott, magához vette volt a megye a verseczi telekkönyveket és a Versecz városa hatáskörét illető fenyítő ügyeket; kénytelen volt azonban a telekkönyveket Versecz városának, a budai kir. helytartóság elé terjesztett kérelmére, nem sokára kiadni ²⁾).

A megye azonban még messzebb ment. Ugyanis a magy. kir. helytartóságnak 1861-ik évi február 22-én 2263 sz. a. kelt azon elnöki intézvényével szemben, melylyel az itteni tanácsnak szab. királyi városok módjára leendő szervezését és a városnak a megye kötelékéből való kiválását engedélyezte vala, ellennyilatkozatot nyújtott be ugyanazon országos hatóságnál; azonban ugyancsak azon évi június 26-án kelt intézvényben azon, megnyugtatóra szolgáló felvilágosítást nyere: hogy Versecz város községének a haza és a fejedelem körül szerzett érdemeire való tekintetből már Ő Felsége, néhai I-ső Ferencz 1817-ben, és újabban Ő Felsége V-ik Ferdinánd király 1836-ban, megígérte, miszerint szabad királyi város rangjára fog

¹⁾ 1861. évi aug. 12-én és 13-án tartott ülések jegyzőkönyvei.

²⁾ 1861. évi ülési jegyzőkönyvek.

emeltetni; továbbá, hogy e városnak a kamarától, mint hajdani földes uraságtól megváltása és a megyétől leendő elválása ügyében a megyének közbejöttével megtartott bizottsági tárgyalások még 1816-ban vették kezdetüket, és annyira fejlődtek, hogy azok alapján e város szabadalmi oklevélnek tervezete megfogalmaztatott s legfelsőbb helyre végleges határozathozatal végett 1818-ban fel is terjesztett; a szab. kir. városi oklevél kiszolgáltatását tehát mindez ideig egyedül az hátráltatta, hogy a királyi kamarát megillető váltásági díj kiszámításával nem voltak tisztában. Minthogy pedig a felszámolás 1846-ban szintén befejeztetett, a váltásági díj körülbelül 43.000 pengő forintban megállapítottatott, erről Versecz város községe által a kamarai kincstár javára az adóslevél 1855-ben kiállítatott, és a város vagyonára történt betáblázás által biztosítottatott, s így a kamara, mint egykori földesuraság, és Versecz város községe közötti fennállott viszony megszüntetett, a magy. kir. helytartóság elnöksége, az ügy így állván, jónak találta Versecz városának szabad királyi városok módja szerint leendő szervezését — függetlenül a megyétől és ennek meghallgatása nélkül — annál is inkább engedélyezni, mert a megye a Versecz város felszabadulását illető előleges tárgyalásokban részt vett és hozzájárulását is kinyilatkoztatta; azonfelül még azért is, mert Versecz városának a szabadalmi oklevél kiadatása iránt függőben levő ügye legfelsőbb meghagyás következtében ez év elején ismét tárgyalás alá vétetett.

Egyúttal értésére adta a helytartóság a megyének, hogy egyáltalán nem volt alapos oka, a felsorolt körülmények között Versecz városának szabad királyi városok módjára lett szervezése ellen, jogsérelem ürügye alatt, fölterjesztéssel élnie, annál kevésbé, mert a szabad királyi várossal folytatott tárgyalások folyamáról amúgy is kimerítőbb értesülést veendő annak idejében. A városi tanács és képviselőtestület azon évi november 8-án tartott közgyűlésén az előadottakért jegyzőkönyvileg fejezte ki köszönetét a helytartóságnak ¹⁾.

¹⁾ 1861. évi nov. 8-án tartott ülés jegyzőkönyve.

A Karlóczán 1861. év ápril havában megtartott szerb nemzeti kongresszuson, melyre a helybeli szerb község képviselőkül Volits Sándort és Pescha Szvetozárt küldé ¹⁾ s melyen Verseczről Kengyelác z püspök és Stephanovits Lázár plebános szintén megjelenének, a szerb Vojvodinának újból leendő felállítására iránti óhajukat fejezték ki a jelen voltak; egyúttal egy küldöttséget bíztak meg, mely a verseczi püspök vezérlete alatt ezen óhajukat Ő Felsege elé volt terjesztendő; — ez május 10-én legfelsőbb kihallgatásban részesült ²⁾. Említésre méltó, hogy míg Temes megye törvényhatósága a karlóczai határozatok ellen óvását jelenté ki, addig Újvidék városi képviselöete azok mellett tüntetett. Azon évi szeptember 3-án és 4-én megtartott helybeli városi közgyűlésen az újvidékieknek ide vonatkozó körlevele szintén tárgyalás alá került, azonban egyszerű tudomás vétel mellett félre tétetett ³⁾.

A városi képviselőtestület határozata folytán, kiadattak ugyancz év augusztus havában az újra életbe léptetett „német telekbizottságnak“ a város közpénztárában „gazdasági pénztár“ (Grundkassa) czímen letéteményezve volt pénzei: 1028 frt. 22 kr. részint készpénzben, részint kötelezvényekben ⁴⁾.

1861-ben új pecsétet kezdett használni a város, mely az 1804. évből származóhoz hasonló, csak a rajta levő körirat lett az új viszonyoknak megfelelően változtatva, és így hangzik: „SIGILLUM LIBER. AC REG. CIVIT. VERSCHEZ ANNO 1861*“.

De az ország ügyei most újabb fordulatot vettek s ennek Verseczre is kiterjedt hatása. Minthogy a függöben levő jogi kérdéseket a pesti országgyűlés nem oldotta meg a kormány inye szerint, a törvényhatóságok a reájuk kivetett adót állhatatosan megtagadták, és semmiképen sem voltak rábíthatók, hogy a törvényesen meg nem szavazott újonczozás keresztülvitelénél segédkezzenek, a bécsi

¹⁾ Megválasztattak márczius 24-én.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1861. évf. 20. sz.

³⁾ 1861. évi szept. 3-án és 4-én tartott ülések jegyzőkönyvei.

⁴⁾ 1861. évi aug. 12-én és 13-án tartott ülések jegyzőkönyvei.

kormány újból a reakció terére lépett, minek folytán Magyarország új provisoriumot kapott, melynek csak 1867-ben szakadt vége.

Az 1861. év november 5-én kelt, és Forgách Antal gróf magy. udvari kancellárhoz intézett legfelsőbb kézirat felfüggeszté ideiglenesen az ország összes törvényhatóságainak testületi működését és elrendelte a megyék és kerületek összes bizottságainak, valamint a szabad királyi városok községi képviselőtestületeinek feloszlatását. Városunk képvisellete tehát november 9-én tartott ülésében beszüntette működését, megbízván a város vagyonának további kezelésével és a nyilvános szolgálat további teendőivel a bizalom szavazatával megválasztva volt tanácsot, meghagyván neki, hogy a történekről az új helytartónak, Pálffy Móricz gróf altábornagynak jelentést tegyen ¹⁾.

November 12-én lemondott Temes megye tisztikara a főispánnal együtt, november végén pedig Sós-kúti Szabó Antal cs. k. udvari tanácsos neveztetett ki főispáni helyettesül és Temesvár s Versecz városok kir. biztosául, ki deczember 22-én Verseczre jött, hogy a városi tanács mikénti viselkedéséről tudomást szerezzen magának ²⁾.

A mennyiben később — magasabb helyről származó helybenhagyás mellett — jónak találták megengedni, hogy az anyagi érdekekre való tekintetből a külső tanács ismét életbe léptetessék; vizsgálatokat tartott Szabó itten az újonnan kinevezendő képviselőtestületre és a városi magistratusra vonatkozólag; ezek eredménye teljesen kielégítette, mert távozása alkalmával 1862-ik évi január 14-én dicsérőleg nyilatkozott az utóbbinak loyaltitása és munkaképessége felől ³⁾.

Szabó 1862-ik évi február 19-én kelt intézvénnyével megengedte, hogy a képviselőtestület az 1848 előtti mód szerint szerveztessék, felemelte a képviselők számát 50-ről 100-ra, és kinevezte azokat. A márczius 5-én megtartott

¹⁾ 1861. évi nov. 9-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgshote“ 1861. évf. 52. sz.

³⁾ Ugyanaz, 1862. évf. 3. sz.

közgyűlésen letette a képviselőtestület az esküt és megkezdé működését. Az utasítások szerint ezen új „külső tanács“ ülésein a polgármester elnökölt, vagy akadályoztatása esetén a tanács tagjainak egyike; — s míg a gazdaságot illető összes ügyek azok hatáskörébe tartoztak, addig politikai munkásságuk — azon idők viszonyaihoz képest — csak addig terjedt, hogy tanácskozhattak a felsőbb helyről jött intézkedések és parancsok mikénti végrehajtásáról. Vajjon ily felsőbb meghagyás czélszerű, törvényes vagy eléggé hatásos-e vagy sem? ez tanácskozmányuk tárgya nem lehetett. Oly esetekben, a midőn a képviselőtestületnek határozmányai a tanácséival egyezők nem valának, az előbbeni a felsőbb hatósághoz fellebbezhetett 1). Városunkban nem fogadták valami kedvesen ez intézkedéseket 2).

Rövid idő múlva Mihailovics Miklós rendelkezési állapotba helyezve volt országos törvényszéki tanácsos lépett Szabó helyére. Az, a helytartóság rendeletére, mely május 16-án kelt vala, kinevezte az új tanács tagjait is, és a kinevezésre következett napon feleskedtette azokat. Daczára az előző évben megejtett tisztújítás alkalmával felmerült egyenetlenkedésekből származott több rendbeli panaszoknak, jobbadán ugyanazon egyének maradtak a magistratusban. Azon kevesek közé, kik állásukat elveszték, tartozott Paszt, ki tanácsossá lett, míg a polgármesteri állásra Stancsics György cs. k. kerületi törvényszéki tanácsos emeltetett; Pescha megmaradt város bírójának 3).

Május 24-én tartotta meg első ülését az új polgármester elnöklete alatt az új „külső tanács“ 4), augusztus 14-én pedig a magistratus tartá meg első gazdasági ülését 5).

Míg a város ilyeténképen egyfelől jogaiban csorbítást szenvedett, másfelől olyasmit nyert, mi után rég óta törekedett. A magyar kir. helytartóság 1862-ik évi szeptember

1) 1862. évi márcz. 5-én tartott ülés jegyzőkönyve.

2) „Werschetzer Gebirgshote“ 1862. évf. 10. sz.

3) 1862. évi máj. 17-én tartott ülés jegyzőkönyve.

4) 1862. évi máj. 24-én tartott ülés jegyzőkönyve.

5) 1862. évi aug. 14-én tartott ülés jegyzőkönyve.

1-én 26.908 sz. a. kelt intézvényével illetékesnek jelentetett ki Versecz szab. királyi város tanácsa az önálló és a megyétől teljesen független első fokú igazságszolgáltatásra mindennemű polgári és fenyítő ügyben. Mihailovits Miklós kir. biztos pedig szeptember 16-án kelt értesítésével tudomására juttatta a városi tanácsnak, hogy a város területén elkövetett bűntettek és vétségek ellen Temes megyénél indított fenyítőpercek és vizsgálatok legközelebb átadatnak ¹⁾. Ezen intézkedések megszüntették a megyének Versecz városára gyakorolt utolsó jelentékenyebb befolysát.

1863-ik évi február 3-án adta át a megye Versecz városának az azt illető bünyenyítő ügyeket 3, már elítélt egyénnel együtt ²⁾.

Az 1862-ik év szeptember 18-án kelt legfelsőbb rendelet alapján Versecz városa úgy, mint a többi szabad királyi város, közvetlenül a magy. kir. helytartóságnak rendeltetett alá ³⁾.

1862-ben oszlattatott fel az itt 1860 óta fennállott csász. kir. közjegyzőség, melynek azon időkben ugyanaz volt rendeltetése, a mi a mai nap fennálló magyar királyi közjegyzőségnek.

Az árvaügyeket 1865-ik év végéig a városi törvényszék intézte el; ekkor a tanács rendeletére külön árva-bizottság alakítottatott ⁴⁾; ennek első elnöke Volits Sándor vala.

Újra alakították 1866-ban a szintén rég idő óta létezett, — de két éven át tétlenül pihenő — szerb telekbizottságot is; ennek feladata volt: általában a mezőgazdaságot előmozdítani, különösen pedig a parlag- és tarlóföldeken történő legeltetésnél megtartandó rendre, és a közlegelő használati jogra felügyelni ⁵⁾.

Az 1864-ik évi városi költségvetés szerint a bevételek 194.028 frt. 96 kr.; a kiadások 234.126 frt. 52 krban,

¹⁾ 1862. évi szept. 29-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1863. évf. 7. sz.

³⁾ 1862. évi nov. 8-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ 1865. évi decz. 13-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1866. évi ápr. 11-én tartott ülés jegyzőkönyve.

a hiány tehát 40.097 frt. 56 krban volt feltüntetve. A város tényleges követelései időközben 250.479 frt. 83 kr-ra emelkedtek. A város vagyónának leltára 2,055.843 frt. 84²/₄ kr. vagyont és 132.333 frt. 65 kr. tartozást mutatott; volt tehát ekkor a városnak 1,923.510 frt. 19¹/₂ kr. tiszta vagyona ¹⁾).

Az 1867-ik évi költségvetés következőkép állott: bevétel: 153.044 frt. 67 kr.; kiadás: 159.311 frt. 01 kr.; hiány: 6266 frt. 34 kr ²⁾).

A második provisorium közelgő végének első jelei már 1865-ben merültek fel. Az ezen évi szeptember 17-én kelt legfelsőbb elhatározással az országgyűlés december 10-ére hivatott össze. Igen hevesek voltak ez alkalommal a választási küzdelmek. Kezdetben néhányan Szabó udvari tanácsost állították fel követjelöltül, mások Bethlen József gróf, az 1861-ik évi országgyűlési követ körül sorakoztak. Minthogy a választók nemsokára két pártra szakadtak, úgymint: német-magyar, és szerb pártra, Szabó visszalépett. Dr. Miletics Szvetozár, kit néhány szerb ajánlott vala, szintén nem fogadta el a jelöltséget. Helyébe a szerbek Manojlovits Emil, szabadkai ügyvédet léptették fel. November 29-én volt a választás, a mikor 31 szónyi többséggel Manojlovits választatott meg Bethlen gróf ellenében Versecz város országgyűlési képviselőjéül. Ez volt az egyetlen eset, hogy Versecz nemzetiségű képviselőt küldött a magyar országgyűlésre ³⁾).

Sajnos, ettől fogva 1870-ig a belső község kebelében ellenséges indulattal álltak egymással szemben a németek és szerbek, a mi a város fejlődését semmiképen sem mozgította előbbre.

Az 1867-ik év meghozta végre az ország és uralkodója közötti régóta óhajtott kiegyezést. Azon évi február 18-án délutáni 3 órakor a tanács elnöke Dániel L.,

¹⁾ 1864. évi ápr. 28-án tartott községi tanácsülésének jegyzőkönyve.

²⁾ 1867. évi aug. 5-én tartott közgyűlés jegyzőkönyve.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1865. évf. 49. sz.

Versecz város akkori királyi biztosától, Murányi Ignácztól, ki Budán időzött, következő táviratot kapta:

„Pest, február 18-án. A tanács elnökének Verseczen. A leirat kihirdtetett. Az alkotmány visszaállítatott. Andrassy kineveztetett miniszterelnöknek. Az országos küldöttség hálafeliratot szavazott meg Ő Felségének.

Murányi.“

Az értesítésre várakozó, s különösen a városháza előtt nagy számmal összegyűlt közönség nagy örömezővel fogadta a hírt, és sietett magyar és szerb nemzeti színű zászlók kitérésével kifejezést adni az általános lelkesedésnek. Estve a város, még legtávolabb fekvő részeiben is önkéntesen kivilágított. 19-én minden hitfelekezet templomában hálaadó isteni tiszteletet tartottak. 1848 óta először történt, hogy németek és szerbek együttesen ünnepeltek meg egy eseményt, és először történt meg, hogy a helybeli püspöki egyházra magyar nemzeti zászlót tűztek fel¹⁾.

Június 8-án ment végbe Budán a koronázás. Versecz városát egy küldöttség képviselte, mely Dániel polgármesterből, Novákovits városi bíróból, Pescha Szvetozár ügyvédből, Dr. Kuktay Sándor orvostól és Hruby Károly lovag s helybeli földbirtokosból állott. A koronázási dombhoz, melyen a koronázott király a szokásos kardvágásokat volt teendő, a koronázási ünnepély rendezésével megbízott magy. kir. fő-lovászmeister Szapáry Antal gróf felszollítására, 1/2 köbláb tiszta földet küldött a város Pestre, mely fele részben az itteni német területtől, felerészben a szerbek által lakottból vétetett.

Verseczen ugyanazon nap délelőttjén ünnepélyes isteni tisztelet tartatott valamennyi templomban s a házak zászlókkal díszítettek fel. A következő szombatra tervezve volt kivilágítást és fáklászenét azonban zivatarral vetélkedő zápor rontotta el a lakosság nagy bosszúságára, mely oly lelkesült hangulatban volt, minőben ember emlékezet óta nem látták vala²⁾.

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1867. évf. 8. sz.

²⁾ Ugyanaz, 19. és 23. sz.

Időközben új választás alá került a tanács és a városi képviselőtestület. A belügyek vezetésével megbízott új miniszter Wenkheim Béla báró rendelete alapján egybehivatott az 1861-ben megválasztott képviselőtestület, és ez vitte keresztül a választást. Május 27-én és 28-án 1100 választó szavazott a tanácsra, június 13-án pedig 1002 választó részvétele mellett választatott meg 102 városi képviselő¹⁾. Ezzel véget értek a politikai újítások Verseczen.

Az ország és a király közt létrejött kiegyezés feletti örömeiben Deák Ferenczet, a nagy mű létrehozóját, városunk díszpolgárává választá meg a képviselőtestület 1869-ik évi július 28-án.

Most újból a szabadalmi oklevél kieszközléséhez láttak. Erre vonatkozólag — miként már tudjuk — 1861-ik évi február 9-én kérvényt intézett vala a város Ö Felségéhez, melynek következtében ugyanazon évi szeptember 23-án a szabadalmi oklevél tervezete fogalmazva és előterjesztve lett; az akkor életbe léptetett provisorum azonban megátolta ezen ügy kifejlését; ott pihent az ezentúl elintézetlenül az udvari kancelláriában. 1867-ben újra szorgalmazta a város annak elintézését; a város országgyűlési képviselője személyesen is eljár benne; mind hasztalan, a város most sem kapta meg az oklevelet, mert a váltsági hátralék ki nem egyenlítettett²⁾.

A róm. kath. hitközség törekvései a templomépítési ügyben pontosultak össze. 1861-ik évi szeptember 13-án felépültek az összes falak a kellő magasságra, mit fényesen megünnepeltek; ugyanezen év december 21-én bevégezték a templomhajójának fedelét. 1863-ban pedig befejezték az építkezést. Ez évi június havának 27-én szentelte fel Bonnaz Sándor püspök a harangokat és a tornyok keresztjeit. A két torony egyikébe a régi harangokat helyezték el (egy b, egy es és két g hangút); a másikba az újakat (egy 41 mázsa 1 font súlyú b hangút, melynek átmérője: 5' $\frac{1}{4}$ "

¹⁾ Ülési jegyzőkönyvek.

²⁾ 1867. évi júl. 2-án tartott közgyűlés jegyzőkönyve.

magassága a koronáig 4' 2" ¹⁾, továbbá egy 18 mázsa 61 fontos es hangút). Az utóbbiak közül a nagyobbik Sz. Gellértnek, a kisebbik Sz. Józsefnek van szentelve, mindkettő Hilzer Ignác cs. k. udvari harangöntő műhelyében készült Bécsújhelyben.

December 24-én bevégezték az egész művet, és e hó 27-én ülték meg a róm. katolikuskok az új, városunk legszebb díszét képező, templom felszentelésének 50 év óta óhajtván várt és századok múltán aligha visszatérő ünnepét. Bonnaz püspök, ki már 26-án jött vala Verseczre, a város lakossága által nagyszerűen fogadtatott, még azon nap szentelte fel a főoltárt. A következő napon, — vasárnap volt, — délelőtt a templom felszentelését végezte nagy ünnepélyességgel. Délben a „magyar korona“ czimű vendéglő termében díszebéd tartatott, ősi magyar szokás szerint pedig ökor süttetett a nép számára, melyet gazdagon láttak el borral is.

A templomépítése körül szerepeltek: Swoboda Ernő cs. k. mérnökségéd Temesvárról, mint az építkezés vezetője; Bibel János Oraviczáról, mint építési vállalkozó ²⁾; mint építőmester Brandeisz Ferencz, helybeli. A templom hossza: 30^o 2' 6"; szélessége: 13^o 3'; — a tornyok magassága: 33^o 3'; a templom hajójának magassága: 10^o 3'; a tornyok falainak magassága: 22^o ³⁾.

A templomépítés összes költségei 280.317 frt. 04 kr-ra rúgtak: ezen összegből esik a vállalkozónak kikötött díjára: 203.999 frt. 66 kr., a belső felszerelésre 32.380 frt. 05 kr., különböző kiadásokra: 13.449 frt. 59 kr.; végre a vállalkozó által követelt pótmunkálatok díjára 30.487 frt. 44 kr ⁴⁾.

A templom felszerelését illetőleg megemlítenő: az 52 láb magasságú főoltár és a szószék, mindkettő tölgy-

¹⁾ E harang felirata: „Vivos voco. Mortuos plango. Fulgura frango.“

²⁾ Be nem vallott mellékvállalkozó volt Hoffmann István, helybeli építőmester.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote.“

⁴⁾ 1865. évi jan. 31-én tartott közgyűlés jegyzőkönyve.

fából, faragványokkal (10.143 frt. 15 kr.), 2 gyóntatószék és az öntött vasból készült keresztelõmedence (185 frt.), a hordozható menyezet (Baldachinum) (187 frt.), a két új harang (6539 frt. 67 kr.), és a tornyok olvasztott arannyal négyszeresen befuttatott 2 keresztje (2363 frt. 27 kr.)

Midõn a társulati élet újra megerõsödött, a templom további feldíszítését is egyik céljául tûzte ki. Az 1868-ban megalakult „nõ-egyesület“ két új, mûmárványból készült oldaloltár költségeit teremté elõ, ez oltárok 1869-ben állítottak fel; a „leány-egyesület“ különbözõ templomi szereket adományozott; a „férfi-egyesület“ kezdeményezésére nagyobbserû orgona szereztetett be, melyet Hörbiger nevû bécsi orgonakészítõk építettek 32 változatra, körülbelül 12.000 frtért 1871-ben.

A verseczi gör. kel. egyház életébõl is érdekes adatokkal rendelkezünk. 1863-ban szentelte fel Kengyelác püspök a marha-vásártéren álló veres márványból készült keresztet, melynek felállítására a csizmadia-czéh kötelezte magát Knezevics Sándor elnöksége idejében 1861-ben ¹⁾.

A székesegyház külsejét a megyés püspök megbízásából alaposan megújították 1865-ben: Wabel építõmester, Lauff Ist. G. festõ és Hora aranyozó ²⁾. 1867 és 1868 közötti télendíszes vas rácozattal övezték a püspökútcza (Residenzgasse) felõli oldalon a székesegyház udvarát ³⁾. 1869-ben az Elek-templom udvara is hasonló kerítést kapott, mely mintegy 5000 frtba került.

Hogy el ne maradjanak a róm. katolikusok mögött, új harangot rendeltek meg az itteni, már a múlt század 90-es évei óta létezõ Botta-féle harangöntõ czégnél; e harang 42 mázsa 52½ font súlyú, és 1868-ik év ápril 8-án emeltetett fel a székesegyház tornyába ⁴⁾.

Különösen az isteni tiszteletnek magasztosabbá tételére alakult 1867-ben a „templomi énekhar“; ezen egyesület

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1863. évf. 19. sz.

²⁾ Ugyanaz, 1865. évf. 41. sz.

³⁾ Ugyanaz, 1868. évf. 6. sz.

⁴⁾ Ugyanaz, 15. sz.

1869. évi június 18-án ülte zászlója felszentelésének ünnepét, még mai napig is fennáll, és ének előadásait illetőleg igen szép hírnék örvend.

1867-ben építették a gör. kel. temető mellett a sírásó lakházát, melynek építési költségei 1226 frtban voltak előirányozva ¹⁾).

Különös jelentőségű eseményt kell felemlítenünk ez időszakból, habár az a helybeli gör. kel. hitközséget közvetlenül nem érinté is, értjük a verseczi püspöki megyének ketté válását úgy nyelvjárásra, mint területre nézve. Történt pedig ez azon alkudozások alapján, melyek a román nyelvű gör. kel. hívek követeléseire felett ezekkel folytattak. Az 1865. év július 8-án kelt legfelsőbb elhatározás, a szerb nemzeti kongresszus által erre vonatkozólag tett előterjesztések alapján, szabályozta a verseczi püspökséget olyaténkép, hogy a Berzavától délre, Magyarország területén létező szerb községek, valamint a volt szerb határörvidéken fekvők a verseczi püspökséghez csatoltattak és ez értük területének keleti, románok által lakott nagy részét az újonnan felállított karánsebesi oláh püspökségnek engedte át. Azon évi július hó 15-én hajtattott végre a verseczi püspökség ezen új határok közötti szabályozása és ekkor állott fel a karánsebesi új püspökség is ²⁾. Az ennek következtében történt bennső felosztásból származnak a ma is fennálló verseczi, fehértemplomi és pancsovai protopopaságok.

Nagy tevékenységet fejtett ki az ágostai hitvallásuk kis egyház-községe is. Június 25-én Dr. Szekács József superintendens látogatta meg. Midőn 1864-ben vándorlelkészéget állítottak fel a bánáti kerület számára, az első vándorlelkész Bodiczky Kálmán Verseczet, mint a szétszórt községek legnagyobbikát, választá székhelyül. 1869-ben a fiók-hitközség anyaegyházzá lett, a mennyiben — támogatva a város községe által, mely évenként 200 frtot és 7 $\frac{1}{2}$ öl fát szavazott vala meg neki segélyül, — a mra-

¹⁾ A gör. kel. egyház levéltárában levő okmányok.

²⁾ „Werschetzter Gebirgsbote“, 1865. évf. 30. sz.

moraki káplánt Pantyik Jánost választá meg első lelkész-tanítójául.

1868-ban eladta az evang. hitközség házhelyét 3050 frtért és 6500 frtért egy magánházat vett meg a csatorna- és aranygerenda (Zlatnagrada) utcza sarkán, melyet imaházzá és paplakká alakított át. De a mennyiben a hitközség szegény volt, a város törleszté helyette 2500 frtnyi adósságát; sőt ez összeg visszatérítésének kötelezettsége alól 1881-ben fel is oldá a hitközséget. A vett ház átalakítási költségei adakozás útján fedeztettek; legtöbbit adományozott a hitközség kebelében alakult „nő-egyesület“ (1876-ig 500 frtot) és a „Gusztáv-Adolf-egyesület“ (1332 frtot és 24 krt.)¹⁾.

Vidékről jött térítgetőknek sikerült 1867-ben a „nazarénus“ szakadárok részére itt helyben is néhány proselytát összetoborzani²⁾.

Meghozta a most tárgyalt időszak a zsidóközség tagjainak is forró vágyuk teljesülését, az általuk oly rég óta várva várt s rájuk nézve korszakalkotó eseményt az emancipatiót. E község temetője éjszak-nyugati oldalán a város által 1864-ben adományozott 290□⁰ területtel megnagyobbodott; ennek megtörténte után felépítették az ott létező sírör-lakot³⁾. Az emancipatio örömnepét 1868-ik év január 28-án ülte meg a zsidóközség, a mikor Dr. Móricz Hirschfeld temesvári főrabbi végezte az isteni tiszteletet⁴⁾.

A megváltozott politikai viszonyok folytán a tanügy terén is történtek újítások. Eleinte úgy a németeknél mint a szerbeknél hanyatlás volt tapasztalható; a mennyiben az előbbi időkben rendszeresített ismétlő oktatás megszűnt (1863) és a mindennapi iskolát is hanyagabbúl látogatták. Később azonban, különösen a növevelést illetőleg, jelentékeny haladást veszünk észre.

¹⁾ A ágost. hitv. egyház okmánytára, és a városi képviselőtestület gyűléseinek jegyzőkönyvei.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1867. évf. 32. sz.

³⁾ 1864. évi aug. 3-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1868. évf. 5. sz.

A népiskolákból kikerült leánynövendékek tovább képzése érdekében mindez ideig mit sem lendítettek vala népes városunkban. 1862-ben nyitotta meg Kutka Mária kisasszony a magy. helytartóságnak 1862-ik évi márczius 29-én 13.793. sz. a. kelt engedélye alapján „felsőbb leány-, tan- és nevelő-intézetét,“ melynek célja nem csak oktatni, hanem magasabb műveltségre is juttatni a leány-növendékeket. Következők valának tantárgyai: Vallás, szerb, magyar és német nyelv, irálytan, földrajz, hazai történelem, a legszükségesebb tudni valók a természettudományok köréből, számvetés, szépírás, rajzolás. Gondoskodva volt a francia nyelv és zongora tanításról is ¹⁾. — Ezen még most is fennálló és messze terjedt hírnek örvendő tanintézetben növekedett fel a szomszéd Szerbia előkelőbb családjainak legtöbb leánya az 1880-ik év előtti időkben, mikor még Belgrádon hasonnemű intézet nem volt, de azóta is örvend még igen sok, onnan származó növendéknek.

A „mi asszonyunkról nevezett szegény iskolanövérék“ alkalmazása a német iskoláknál, volt a másik újítás. Már 1864-ik évi január 27-én határozta volt el a községi tanács, Bonnaz Sándor csanádi püspöknek, Stancsich polgármester által tett indítványára, azok meghívását; azon évi november 1-én pedig Bonnaz maga iktatta be ünnepélyesen az idehozott két első nővért ²⁾. Számuk azóta 13-ra szaporodott, és a németek által lakott városrésznek majdnem összes leány-növendékeit ők oktatják.

A zeneművészet ápolása és általánosítása céljából külön zeneiskolának felállítását határozta el 1861-ben a városi képviselő, mely 1862-ik évi január 1-én meg is nyílt. Ezen iskolában ingyen oktatást nyerhetett a hegedülésben és fuvolásban bármely, a népiskolából lemaradt ifjú. Hajek Venczel József ezredkarmestere, ki egyszersmind a városi zenészeknek is volt karmestere, volt ezen iskolának

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1862. évf. 20. sz. és a képviselőtestület 1862. évi júl. 18-án tartott ülésének jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1864. évf. 45. sz.

első tanítója ¹⁾). A zeneiskola, bár sok részben átalakítva, mai napig is fennáll.

A szerb hitközség 1863-ik évi június havában 10.000 forintot adományozott a karlóczi nemzeti alapnak tudományos és művészi czélokra ²⁾.

Mínthogy a tanítók fizetései semmi arányban sem állottak a megváltozott időviszonyokkal, felemelték azokat 1864-ben évi 400 frtra, meghagyván az egyes tanítókat eddigi mellékjárandóságaik további élvezetében ³⁾.

A már eleinte is iskolai czélokra szánt ideiglenes templom épületét 1865-ik évi január 30-án adták át újabb rendeltetésének, miután azt már az előző év őszén kellőleg átalakították vala ⁴⁾.

A magy. kir. helytartóságnak a gör.-kel. consistoriumokhoz intézett meghagyása alapján behozták a szerbeknél is, az egyes egyházmegyei kerületekben, az évenként megtartandó tanítói értekezleteket. A verseczi protopópában az első ilyenmü értekezletet, melyben tanítók, hitoktatók, helyi iskolai ügyelők és a mondott kerület tanfelügyelői részt vevének, itt helyben tartották meg 1866-ik évi október 29-én, a verseczi protopópának Trandaphilovics Fülöpnek, mint kerületi iskolai felügyelőnek, elnöklése alatt ⁵⁾.

1868-ban szintén itt alakult meg az azelőtt „bánáti“, most „délmagyarországi tanítói egyesület verseczi fiókegyesülete“, melybe főkép a verseczi szolgabírói járás katolikus német-népiskoláinak tanítói léptek vala be.

Ugyan csak ez évben oszlattatott fel a Verseczen létezett gör.-kel. theologiai tanintézet, mínthogy ezentúl a karlóczi theologiai tanintézet volt nevelendő az összes gör.-kel. szerb egyházmegyéek számára a lelkészeket.

¹⁾ Közgyűlés jegyzőkönyve felvéve 1861. évi okt. 30-án.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1863. évf. 26. sz.

³⁾ Képviselőtestület gyűlésének jegyzőkönyve, 1864. évi aug. 28-án.

⁴⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1865. évf. 7. sz.

⁵⁾ Ugyanott, 1866. évf. 44. sz.

Nagy változásokat idézett elő a helyi tanügy terén, különösen a német iskoláknál, az 1868-ik évi népiskolai törvény. 1869-ben állíttatott fel a temesmegyei királyi tanfelügyelőség; Marx Antal tanfelügyelő, 1869-ik évi július 15-én látogatta meg először hivatalosan az itteni iskolákat ¹⁾. 1870-ben megszűnt a német tannyelvű katolikus népiskola felekezeti jellege, s ekkor községi iskolává alakult át. Az iskolaszék ugyanazon évi július 18-án szervezte magát Herzog Ferencz József elnöksége alatt ²⁾.

A szerb népiskola ezentúl is felekezeties jellegű maradt. Az ágostai hitvallásuak is fenn akarták tartani felekezeties jellegű iskolájukat, és fenn is tartották; habár a város, a tanulók csekély száma (39) miatt, visszavonni akarta 1869-re megszavazott 200 frt. és 7 $\frac{1}{2}$ öl fából álló segélyét. A hitfelekezet fellebbezése folytán kényszerítettet a város, a segílyt továbbra is megadni, azon okból, mert más hitfelekezetű tanintézeteket is gyámolít, sőt teljesen fenntart (a szerbek iskoláit) ³⁾. A zsidók ellenben feloszlatták 1871-ben addig fennállott népiskolájukat.

Mihelyt a községi iskolaszék működni kezdett, és az eddigi katolikus német iskolák felekezet nélküli iskolákká váltak, megszűnt a helyi iskolák katolikus igazgatósága is. A volt igazgató Dr. Eissinger Ferencz, már 1871-ik év első napjaiban hagyta el Verseczet, hogy új hivatalát: a fehértemplomi városi plebánosságot és az alesperességet általvegye.

Ugyanezen időben szerveztetett újra az ismétlődő oktatás is. 1869-ik évben ugyanis újra behozatott a vasárnapi iskola; de most csak inasok számára; ezek oktatásával 3 német és 3 szerb tanító bízott meg ⁴⁾.

Úgy a németek által lakott városrészben, mint a szerbek által lakottban, is megszorítottak ekkor a népiskolák osztályai; a német városrészben azonfelől felépít-

¹⁾ „Werschetter Gebirgsbote“ 1866. évf. 29. sz.

²⁾ Ugyanott, 1870. évf. 31. sz.

³⁾ A városi levéltár okmányai, és t. Abaffy Mikl. lelkész feljegyzései.

⁴⁾ 1860. évi nov. 3-án tartott képviselői gyűlés jegyzőkönyve.

tetett a fehértemplomi útca déli végén a négyosztályú (két fiú, két leány osztály) fiókiskola 1869 és 1870-ben. Az építkezés 13.323 frt. 21 krban volt előirányozva ¹⁾.

De legtöbb változáson az al-reáliskola ment át; már 1861-ben merültek fel hangok, melyek feloszlatását, illetőleg algymnasiummá leendő átalakítását követelték ²⁾; de ekkor még eredménytelenül hangzottak el. 1863-ban behozatott e tanintézetnél a tornatanítás ³⁾. 1866-ban meteorologiai figyelőállomást szerveztek kebelében ⁴⁾.

A második „provisorium“ után, végre a város képvisellete is felkarolta a gymnasium ügyét. Előterjesztett kérvényére megengedte a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszterium 1868-ik évi deczember 1-én kelt intézvényével, hogy a verseczi al-reáliskola a gymnasiumok számára 1868-ban kiadott tantervnek megfelelőleg fokozatosan átalakíthatassék al-gymnasiummá. Ezek folytán még 1868/9-ik iskolai évben életre kelt az első osztály ⁵⁾, a következő évben a második.

A lakosság egy része nem tudott megbarátkozni a gymnasiummal; az 1870-ik évi szeptember 5-én tartott képviselőtestületi ülésen elhatározták a gymnasiumnak két, az egykori al-reáliskolának pedig még fennmaradt harmadik osztályának polgári iskolává leendő átváltoztatását ⁶⁾. A verseczi polgári iskola első ilyenmő tanintézet volt Magyarországon, utánna mint második a nagy-szombati keletkezett. 1872-ben a polgári iskola a negyedik osztálylyal is megbővítettett.

A most említett képviselőtestületi ülésen szabályozták a polgári és népiskolai tanítók fizetéseit is ⁷⁾. Az ekkor megállapított járandóságok maig is érvényben állanak.

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1869. évf. 14. sz.

²⁾ 1861. évi júl. 30-án tartott képviselői gyűlés jegyzőkönyve.

³⁾ 1862. évi decz. 19-én tartott gyűlés jegyzőkönyve.

⁴⁾ Az al-gymnasium 1869/70. évi értesítője.

⁵⁾ Iskolai értesítő 1868/9. évről.

⁶⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1870. évf. 37. sz.

⁷⁾ Ugyanott.

Popovits Sterie György, az elhalt szerb költő Popovits Sterie János testvére, ki helybeli kereskedő és városi képviselő volt, gyermektelenül elhalálozván, a városháza terén álló, 1868-ban épült emeletes házáat (házzs. 1858—1859), mely a költő születési háza helyén áll, 1870-ben végrendeletileg hagyományozta oly szerb tanulók felségélyezésére, kik a 4-ik gymnasiumi osztálynál magasabb osztályba járnak. Ezen alapítvány kamataiból kiszolgáltatandó első ösztöndíjak azonban csak az alapító özvegyének halála után fognak utalványoztatni¹⁾.

Ezen időszakban is foglalkoztak környékünk mocsárainak kiszáritásával. Az 1862-ik évi ápril 18-tól 23-ig terjedő időben tárgyalások folytak Hueber Zsigmond m. kir. helytartósági tanácsnok elnöklete alatt a német- és szerb-bánsági határőrvidék, a dentai magy. kir. jószágigazgatóság, Versecz városa, és a többi környékbeli helységek képviselői között, a versecz-alibunári mocsár kiszáritása tárgyában. Haky Dániel cs. kir. mérnök, oly tervezettel lépett fel, mely szerint a nevezett mocsár vizei Margiticza és Uzdin között ásandó és a Temesbe torkalló, körülbelül 300.000 frtba kerülő csatorna által, voltak volna levezetendők; de a többség e tervezetet ellenezte, s kimondatott, hogy az 1860-ik évi ápril 21-én helyben hagyott társulati szerződvényhez továbbra is ragaszkodnak²⁾.

Minthogy Schulhof J. a vattinai, margittai és sz.-jánosi kamarai birtokok bérlője, az általa bérelt területet a Moravicza patak áradásai ellen gátokkal védelmezte, a városi képviselőtestület is elhatározta, hogy a városnak a mondott patak bal, most még inkább veszélyeztetett partjain fekvő telkeit szintén védgátok emelése által fogja oltalmazni; e gátok költségei 60.000 frtra tervezettek³⁾.

Az 1863-iki ínséges esztendő idézte elő az első munkálatokat a verseczi réten, a következőket a Schulhof-féle

1) Az 1870. évi szept. 10-én kelt végrendelet, letéve a gör. kel. egyház levéltárában.

2) „Werschetzter Gebirgsbote,“ 1862. évf. 18., 19. sz.

3) 1862. évi június 17-én tartott ülés jegyzőkönyve.

csatorna; ettől fogva — az 1871-ik év kivételével — a városi rétre fordított kiadások állandó rovatot foglalnak el a város költségvetésében.

Az 1863-ik és 1864-ik évben felhasznált munkaerőt fordították:

1. a kis réten létező „Begacsatorna“ kitisztítására;
2. a verseczi nagy rét és a paulisi rét közötti csatorna építésére, ennek hossza 2055 öl, gátjainak szélessége 4 öl, a gátok magassága 7 láb;
3. a nagy réten levő Schulhof-féle csatorna melletti védgát építésére; ez a vattinai határtól a paulisi határig terjed; hossza 5150 öl, szélessége 6 öl, magassága 7 láb.

Fájdalom, ezen időszakból fel kell említenünk oly mostoha esztendőt, melynek párja alig akad, s melyhez hasonló 1793 óta nem fordult elő. Ez az 1863-ik év, mely élénken él még Versecz lakosságának emlékében.

Már június hó elején megszállotta vidékünk lakóit bizonyos aggodalom, midőn látták, hogy a folytonos szárazság következtében a vetések igen silányak, s észrevették, hogy a földművesek zab- és kukoriczaföldjeikről alig várhatnak többet, az elvetett magnál. A szőlők sem nyújtottak sok reményt; a fűrtök, melyek kezdetben bőségesen mutatkoztak, leszáradtak a venyigékről, s ezek szintén nem fejlődhettek kellően. Mindezek következtében korán mutatkozott a drágaság; Versecz pedig kétszeresen érezte azt; nem is lehetett másként; hisz a bortermeles, mely az utóbbi évtizedben oly szép virágzásnak indula, sokakat arra csábított vala, hogy legjobb búzatermő földeiket szőlőkkel ültessék be. Ez által a szőlők területe néhány ezer holddal gyarapodott ugyan; de a gabna-földek megfogyának.

Néhány pásztás eső következtében, mely Magyarország egyes vidékeit felüdíté, a gabonának már magasra emelkedett ára lejjebb szállott ugyan itt Verseczen is; de nem tartósan. Július elején már oly nagy vala a takarmány hiánya, hogy az ökörnek párját, melynek ára annakelőtte 200—250 frt. volt, 80—90 frtért vesztegettek.

A bajt növelték az ijesztő mennyiségben megjelent sáskák, melyek az azelőtt való évben a réten rajzott sáskák petéiből keltek vala ki. Több napon át ki kellett vonulniok gazdáinknak, hogy irtó háborút küzdjenek a pusztító rovarokkal.

Közvetlen szomszédságunkban július 2-án kezdték meg az aratást, mely arra a lesújtó meggyőződésre juttatott mindenkit, hogy 3 hold nem ad többet $\frac{5}{4}$ mérő búzánál, sőt, hogy némely holdon nem termett több 3 messzelynél. Mindinkább szétfoslott az amúgy is gyarló remény. A verseczi határban, átlag véve, két mérővel fizetett egy-egy hold gabnaföld; tehát épen annyit adott, a mennyi beléje vettetett. Miként 1793-ban, úgy most is marokkal tépték a földből a gabonát, gyér volta és szárának rövidsége miatt. A forráság pedig oly nyomasztó volt, hogy a hévmérő árnyékában 35 R. fokot mutatott. A mily szomorú volt egyéb gabonanem aratása, ép oly silány eredményt értek el a kukoriczával, mely az oláh lakosság fő élelmi-cikkét képezi, és végül a szőlővel, a mennyiben a fürtök lassankint mind elszáradának. A házi állatoknak új takarmány nem jutott, és a szegényebb nép elcsapta lovait, sorsukra bízván azokat.

Augusztus hó elején valódi afrikai hőség uralkodott; a kutakban elapadt a víz s a föld meglehetősen mélységig annyira kiszáradt, hogy felszínét vastag porréteg fődte. A szűk aratás következtében Orsován át behozott oláhországi búza lepte el a verseczi piarczot. Az inség következtében a biztonság mind szomorúbb állapotra jutott, daczára annak, hogy a rögtönítelő törvény kihirdettetett, és július 25-én az ily módon hozott ítélet 3 útonállón végrehajtatott ¹⁾.

Hogy a verseczi állapotokat még súlyosabbakká tegye, tűzvész is csatlakozott a többi bajokhoz. Augusztus 17-én nagy tűz pusztította a város erdejét. Már reggeli hét órákor látszott a hegység éjszakkéleti oldalán az égnek emelkedő óriási füstoszlop és nem sokára erre be-

¹⁾ Okt. 25-én szintén rögtönítéletesen végeztetett ki egy egyén.

jelenté a városi erdőkerülő, hogy a „Makk-filkó“ („Eichel-Ober“) nevű hegyormon az erdő ég. A tanács azonnal elküldé a helyszínére a város gazdáját, több hivatalnokot, s városi képviselőt, valamint a rendőri személyzet egy részét, s felszólítá a lakosságot is, vegyen tevékeny részt a közvagyon megmentése körül. A pusztító elem, mely a roppant aszály folytán bő tápanyagra talált, gyorsan harapódzott maga körül és a megfélemezésre siető sokaság minden erőlködése daczára, 40 óra alatt 200 holdnyi erdőség fát elhamvasztotta. Az elpusztult részlet jobbadán fiatal erdő volt.

Vége augusztus 19-e és 20-a közt beállott a rég óhajtott eső; de már csak a szőlőknek használt valamennyire, s némi friss takarmányt növesztett a földesgazdák barmai számára.

A helytartóság rendeletére a városi képviselőtestület már augusztus 17-én alakította meg hivatalosan a „központi segélyező bizottságot“¹⁾; utána nem sokára szerb fiók segélybizottság is alakult. Ezt megelőzőleg Verseczen többfelől hangoztatták volt, hogy Versecz, mint 10 mértföldnyi területben legtekintélyesebb város, arra volna hivatva, kezdeményezze az aziránti működést, hogy a szűkülő sokaságnak nagyobb szerű ínséges munkák által kezeset, illetőleg élelmezési forrás nyitassék, mi által az általános követelményeknek eleget lehetne tenni.

A városi képviselőtestület tehát bizalommal fordult a magy. kir. helytartóságához, 70.000 frtos kölcsönt kérve az állam pénztárából, a nagy réten végzendő csatorna-ásatásokra, hogy így a kereset nélkül levő lakosság foglalkodtathassék, azonfelül még 12 ezer mérő búzát és kukoriczát a kiosztásra váró őszi-vetemény magból; lépéseket tett egyúttal aziránt is, hogy a belga hitelbanktól még 80.000 forintos ínséges kölcsönt vehessen fel.

¹⁾ Ezen bizottság tagjai voltak: Behr János, Mihailovits József, Mesterovits Miklós, Hrubý Károly lovag, Osztoics Antal, Marinovics Márk, Augyelkovits János, Vojnovits Timót, Kőlczer József és ifj. Kormann Mihály.

A képviselőtestület az ínséges állapot enyhítését célzó intézkedéseinek arányában, maga az ínség is napról napra fokozódott. Már ősszel 200-nál több keresetképtelen szegény egyént írtak vala össze; ezek jobbadán szerbek valának. A környék faluiban még nagyobb volt a nyomor. A szüret nem sikerült, a tél száraz volt és hideg, és a baj nagyobbítására magával hozta a marhavészt. — Csak 1864-ik év augusztus havában szakadt vége az ínségnek.

Hogy a szűkölködő népnek kenyérkereset nyújtassék, 1863-ik évi november elejétől kezdve dolgoztattak a réten. Átlag véve 1000 ember talált ott naponta foglalkozást és kielégítő keresetet. Az úgynevezett Béga csatorna kitisztítására fordított munkáért 1864-ik évi február haváig 21.953 frt. 89 krt. fizetett ki a város községe.

Az őszi és tavaszi vetéshez szükségelt magból kapott a város községe a kormánytól:

6149	mérő gabonát,
3100	„ zabot és
1073	„ kukoriczát;

az egész mennyiség a kisbirtokosok között osztatott ki.

Az ínség enyhítésére, illetőleg a kereset- és munkaképtelen helybeli szegények táplálására, míg egyfelől gyűjtéseket rendeztek a városban, addig, úgy a kormánytól, mint egyébbünnen nyertek kegyadományokat, melyek összege 6156 frt. 10 krra szaporodott. A központi segélyző bizottság gyűjtött 1667 frtot, a szerb fiók bizottság 2341 frt. 10 krt; vidékiek adományoztak 178 frtot, a kormány pedig országos adakozásból 1970 frtot küldött. Ezekon kívül adományoztak nagy mennyiségben kenyeret és egyéb élelmiszereket.

A központi segélyző bizottság 51.389 adag kenyérért és 172 font marhahúsért 3.035 frt. $53\frac{2}{5}$ krt. adott ki; a szerb fiók-bizottság 23.411 adag kenyérért 2341 frt. 10 krt. fizetett ki; a helytartóságnak rendelkezésre fennmaradt pénzként visszaküldetett 779 frt. $46\frac{1}{2}$ kr.

Hogy munkát adhasson a szűkölködőknek, 40.000 frtot vett fel a város 5% kamat mellett, ebből kiadott 35.567 frt.

85 kr. A kisbirtokosok segélyezésére leküldött a kincstár 19.900 frtot. Azontúl még 11.000 frtot vett fel a város a zsellérek és lakosok segélyezésére, ez összegből kiosztott 8648 frtot ¹⁾.

A verseczi szolgabírói járásban még sokkal nagyobb volt a nyomor, mint városunkban. A szegény falusi közösségek iszonyú sokat szenvedtek. Temes megye is kapott mindjárt szeptember hó elején gabonát, a szükségét szenvedő földbirtokosok között leendő kiosztás végett. Csak a verseczi szolgabírói járásban 25.000 mérő gabonát osztottak ki, mely három, évenkinti részletben volt visszafizetendő. Azontúl pénzt, lisztet és egyéb élelmi szereket is osztott ki a verseczi szolgabírói járás a szűkölködők között ²⁾.

A versecziek ekkor tanúsított emberbaráti szeretetüknek nem sokára újból nagyszerű jelét adták; midőn t. i. 1867-ben Magyarország némely vidékei hasonló ínség és nyomor által sújtattak, csak Verseczen 1116 frt. 76 krt. gyűjtöttek az ínség enyhítésére ³⁾.

Az emberbaráti szeretetnek még egyik nagyobb szerű tényét kell feljegyeznünk. Midőn az 1866-ik évi balvégzetű csehországi hadjárat befejeztetett, Versecz város királyi biztosának Murányi Ignácznak felhívására kijelenté a városi képviselőtestület, 100 sebesült elhelyezése és ápolása iránti készségét. Ezen ajánlat teljesítésére bizottság alakult Watz M. tanácsos elnöke alatt; ideiglenes kórházul a német városrészben levő iskolaépület levén kiszemelve, ott július 19-én minden osztályban bevégezték a tanítást. 24-én megérkezett a Versecznek szánt, számra nézve 98, többnyire könnyen sebesült katona; fogadtatásuk alkalmával

¹⁾ A számos jöltevő közül leginkább kitűnt: Csanádmegye püspöke Bonnaz Sándor, a „férfi-dalegyesület“, a „műkedvelők német színtársulata“, Fritz András, Obrádovits Gája, Herzog Sebestyén, Hatz Károly és Hruby Károly lovag. — A verseczi ínség enyhítése körül kiváló érdemeket szerzett Stanesich polgármester, ki Ő Felsége legmagasabb elismerésében részesült, s kinek a képviselőtestület egyhangulag bizalmat szavazott.

²⁾ 1863. évi aug. 17-én, szept. 21-én, és 1865. évi jan. 31-én megtartott ülések jegyzőkönyvei; „Werschetzer Gebirgsbote“, 1867. évf.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1867. évf. 13. sz.

a szükséges ségélynyújtásra a férfi-dalegyesület vállalkozók.

Az ápolási és táplálási költségek fedezésére, a város által utalványozott összegeken kívül, szolgáltak a bizottság tagjai által, házanként gyűjtött adományok. A pesti katonai kórháznak is küldöttek innét tekintélyes mennyiségben tépéseket, ruhaneműeket s egyebet. — A versecziek, kik az uralkodó ház iránti törhetlen hűségüknek ama háború kitörése alkalmával június 21-én felküldött loyaltási nyilatkozatukban is adtak vala kifejezést, emez újabb tettükért Ő csász. kir. Felségének ugyanazon évi október 17-én kelt legmagasabb kézírata által, melyben legmagasabb elismerését és háláját adta tudtokra, nyerték megérdemlett jutalmukat ¹⁾.

Eltekintve az 1863-ik és 1864-ik évektől, a város lakosságának jólléte, — minthogy folyvást nagy előnnyel adhattak túl terményeiken, — szemlátomást emelkedett; ez pedig, daczára a közöttük dúló folytonos pártoskodásoknak, jelentékeny hatással volt a helyi társadalmi élet fejlődésére.

Az egyesületi életet korlátozó kormány-szabályzatok enyhébbekké válván, az országszerte alakult hasonló egyesületek példájára, itt helyben is megalakult nem sokára a „német férfi-dalegyesület“, mely alakuló közgyűlését 1861-ik évi augusztus 8-án tartá meg ²⁾. 1866-ik évi május 21-én szentelték fel zászlaját, az ezen alkalommal nagyszerűen rendezett ünnepélyben a temesvári, lippai, pancsovai és fehértemplomi hasonnemű egyesületek testületileg vettek részt, a lugosi és zombolyai pedig küldöttség által képviseltette magát ³⁾.

¹⁾ 1866. évi júl. 5-én tartott ülés jegyzőkönyve és „Werschetzer Gebirgsbote“ 1866. évf. 30., 51. számai.

²⁾ A férfi-dalegyesület megalakításának eszméje az egyesület irományai szerint Herzog Gusztávtól indult ki.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1866. évf. 21. sz. — 1886. évi június 26-án ünnepelte meg ez egyesület, a szerb templomi-énekkar, az iparosok dalegyesülete és a bortermelők dalkörének közreműködése mellett, családi körben tartott ünnepélyes dalestélylyel fennállásának 25-öd évi jubileumát.

A másik egyesület, mely az itteni társadalmi viszonyoknak szintén nagy emeltyűjévé vált, a német „színműkedvelők egyesülete“ volt. Ez és a dalegyesület által gyakran rendezett és mindig nagy látogatottságnak örvendő estélyeken szokott volt összegyülekezni a helyi német társadalom színe-java.

Ez időszak folyamában, ép úgy mint ma, minden évében élvezhette a lakosság a színi előadások gyönyöreit. Német színtársulatok egy évben sem maradtak el, mintegy három ízben magyar színészek is jelentek volt meg; 1865 óta pedig rendszeres időközökben jött Verseczre az újvidéki szerb nemzeti színtársulat vendégszereplésekre. A Zéh Károly által 1865-ik évben a német színműkedvelők téli előadásai számára berendezett „házi színházat“ annak alapítója 1870-ik év nyarán megújította, illetőleg megnagyobbította, újból feldíszíttette s még azon évi október 23-án átadta a nyilvánosságnak¹⁾. Ez idő óta nem kénytelenítettek többé a színtársulatok az „angol királyné“-hoz vagy a „magyar koroná“-hoz (megszűnt 1865-ben) címzett vendéglők termeiben szorongani; itt tartották meg ezentúl a hangversenyeket és más egyéb művészi előadásokat is.

Azon német színtársulatok közül, melyek azon időtájt itt működének, felemlítjük: Pfalczét, Oteppét és Rémay Károlyét, a magyarok közül: Madarászét és Miskolczyét, a szerbek közül az újvidéki szerb színtársulatot és Knezevits Sándorét.

A szerbek részéről a társadalmi viszonyok fejlődésére nagy befolyást gyakorolt a szerb „egyházi énekkar“ az általa rendezett „besedá“-k (ének és szavalati estélyek) által. 1869-ben tartá meg eme társulat zászlaja felszentelésének ünnepélyét, melyre a vidékiek nagy számmal jelentek vala meg.

Az „omladina“ nevű szerb művelődési egyesület egy fiók-egyesülete is alakult meg itt 1868 nyarán, mely mindjárt keletkezése alkalmával 150 helybeli tagot számlált²⁾.

¹⁾ „Werschetzzer Gebirgsbote,“ 1870. évf. 36. és 44. sz.

²⁾ Ugyanott, 1868. évf. 24. sz.

Ez időszakban különösen a kereskedelem vett nagy lendületet, leginkább előmozdították azt a mindinkább fejlődő és népszerűvé váló szövetkezetek. Aránylag nagy számmal keletkeztek a részvénytársulatok. Első volt a takarékpénztár. Miután 1862-ben Stancsich polgármester idejében az utolsó ebbeli kísérlet, hogy a takarékpénztár a város községe által állíttassék fel, hajótörést szenvedett ¹⁾, magánosok létesítették azt 1867 végén. Az alakuló gyűlést 1868-ik évi január 2-án tartották meg, mely alkalommal Hruby Károly lovag választatott igazgatóvá; ugyanezen évi február 20-án pedig megnyílt az új intézet ²⁾. Mai nap is virágzik a takarékpénztár s kiváló jó hírben áll; a kitünő s körültekintő vezérlet, a hű és kötelességeik teljesítésében pontos hivatalnokok fáradhatlansága egyikévé tette az ország legjövödelmezőbb s városunk leghasznosabb intézeteinek.

Ugyanazon 1868-ik év augusztus havában keletkezett a második hasonló intézet a „verseczi kereskedelmi és iparbank“ 1000 darab 100 frtos részvényre, vagyis 100.000 frtos részvénytökére alapítva. Megnyílt november hó 10-én ³⁾. Ugyancsak 1869-ben keletkezett, — miután az 1864-ben tervezett „német borkereskedő-társulat“ létre nem jött, — a „borkereskedő- és kivivő-társaság“ („Weinhandels- und Export-Gesellschaft“) 100.000 frt. részvénytökére alapítva, mely 1000 darab 100 frtos részvényre oszlott szét. — Eme társulatnak Bécsben — sajnos, csak rövid időn át — saját pinczéje volt, hogy a verseczi bort közvetlenül saját neve alatt hozhassa kereskedésbe ⁴⁾.

Ugyanazon évben alakult az „első verseczi gőz-fűrészmalmi és fakereskedési részvénytársulat“ is („Erste Werschetzer Dampfmuhle-, Sägewerke- und Holzhandlungs-

¹⁾ Az erre vonatkozó tanácskozmány 1862. évi szept. 21-én tartott meg.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1868. évf.; az első üzleti évben 486.720 frt. 83 krt. mutatott ki a takarékpénztár mint bevételt, a kiadás 11.337 frt. 57 krral volt kevesebb.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1868. évf.

⁴⁾ Ugyanaz, 1869. évf. 23. sz.

Actiengesellschaft“), tőkénének alapjául 150 darab 500 frtos részvény szolgált. E vállalat építette a mai Pervulovits és Formáty-féle malmot ¹⁾. Szintén ekkor jött létre a „tégla-
vető s építkezőtársulat“ („Ziegelwerks- und Baugesellschaft“), mely augusztus hó 16-án tartá alakuló közgyűlését. E társulat még ugyanazon évben nagyszerű tégláégető kemenczét (berlini Hoffmann Frigyes rendszere szerint) épített a városon kívül, a temesvári út mellett ²⁾. — „Lloyd társulatot“ is szándékoztak ez évben alapítani, valamint „gázvilágítási egyesületet“ is ³⁾, de a jó szándékok nem valósultak. Az „osztrák-magyar hivatalnok egyesületének“ helyi választmánya azonban megalakult december 3-án ⁴⁾.

1870-ben „bor- és terménykereskedő társulat“ („Actien-Gesellschaft für Wein- und Producten-Handel“) alakult; 1871-ben pedig a „Verseczi hitelbank.“ Az utóbbi társulat 1870-ik évi október 13-án nyerte meg az alakulási engedélyt; de alakuló közgyűlését csak 1871-ik év ápril 23-án tartá meg. A szövetkezet célja: a verseczi és környékbeli kereskedelmet és ipart előlegezések és egyéb banküzelmek által előbbre mozdítani. Alaptőkéje 600.000 frtban volt megállapítva, mely 3000 darab 200 frtos részvény útján volt volna előteremtendő; azonban csak 1500 részvény adatott ki, hogy az üzlethez szükséges tőke összehozatásék ⁵⁾. Ez intézet is jó hírnévnek örvend.

Sokat fáradoztak 1871-ben azon is, hogy „takarékos és előlegezési egyesületet“ létesítsenek ⁶⁾.

Oly részvényes vállalat is alakult, melynek nem annyira a társadalmi viszonyok fejlesztése, mint a város szépítése volt célja; ez az úgynevezett „Hambár consortium“ vala. Azon épületeket, melyeket 1834-ig a kamarai igazgatóság foglalt vala el, 1862-ben — bár 73.778 frt. 81 krra voltak becsülve — a város vette volt meg

1) „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1869. évf. 31. sz.

2) Ugyanaz, 34. sz.

3) Ugyanaz, 38. és 44. sz.

4) Ugyanaz, 51. sz.

5) 1862. évi jún. 17-én tartott ülés jegyzőkönyve.

6) „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1871. évf.

50.000 frtért, s azokban katonaságot szállásolt vala el. A mennyiben a város a vételért le nem fizette, felbomlott az adásvételi szerződés és a város vissza kapta a foglalóul illetőleg biztosítékul letett összeget. A kamara 1867-ben az épületek által elfoglalt területet hat házhelyre osztva magánosoknak szándékolta volt eladni, de ezen művelet sem sikerült. 1868-ban alakult a fentemlített consortium, mely a pénzügyministeriumtól az egész területet a rajta lévő épületekkel egyetemben 62.200 frtért magához váltotta. Ebből a consortium még ugyanazon évben átengedte a városnak a hambártól a püspöki lak istállójáig terjedő rész egyik felét — 1253 □-ölet, ölet 22 frtjával — azon szerződésileg kikötött célra, hogy ezzel a város belső piarcztere nagyobbítassék.

1870. év nyarán eladta árverés útján a consortium a területnek a hambártól a püspöki istállóig fennmaradt többi részét öt házhelyre osztva 30.350 frtért; minthogy azon terv, mely szerint az iskola-útca a püspök-útczáig egyenes irányban megnyújtandó volt volna, egy magánház kisajátítása körül elháríthatlan akadályokra találván, abban maradt. A consortium, mely azon erkölcsi kötelezettséget vállalta volt magára, jobban mondva, azon célra alakult, hogy a hambárból, mely most a reá fordított kiadásokat beleszámítva, mintegy 4000 frtnyi árban tulajdona maradt, valami közhasznú dolgot fog létesíteni, névszerint egy tánczteremmel és színházzal egybekötött szállodát; a hambárt 1872-ig visszatartá ugyan, de közmegegyezésre ekkor sem juthatván, Zoffmann Jánosnak adta el, ki abból az első kétemeletes házat építtette Verseczen ¹⁾.

A legjelentékenyebb árúcikk, mint mindenkor, úgy különösen ez időszakban is a bor volt; a vasút megnyíltá óta óriási haladást tett annak termelése, a közbejött kedvező évek pedig még inkább emelték azt. Versecz területén 1864-ik év őszén már 3085¹/₂ hold szőlő létezett ²⁾.

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1870. és 1871. s a t. évf.

²⁾ 1864. évi szept. 3-án tartott ülés jegyzőkönyve.

A bor könnyű, gyors és jóarú forgalma következtében úgy az általános jólét, mint a szőlők és telkek becsára mindinkább emelkedett. Az utóbbi a közlegelőnek a földbirtokosok között történt felosztását eredményezte. A fölosztás Temesmegye urbéri törvényszékének 1870. évi február 17-én kelt ítélete alapján az 1870-ről 1871-re forduló télen történt. Felosztás alá került 1526 holdat tevő terület ¹⁾).

A közlegelő felosztása újabb egyenetlenkedéseket idézett elő a község kebelében; ezek folytán 17-en léptek ki a képviselőtestületből ²⁾). Minthogy most a zsellérek s földekkel nem bíró háztulajdonosok fordultak a földbirtokosok ellen, a szerbek és németek közötti czivódások megszüntek.

Míg a verseczi bor az osztrák örökös tartományok és németország piarczain mindinkább keresett árucikké lett, és a kiállításokon érmeikkel kitüntettetett, addig a verseczi selyemtermelés ez időszak folyamában teljesen elenyészett. 1860-ban özvegy Herzog Éva is felozlatta selyemgombolyító intézetét; az 1863. és 1864. aszályos évek pedig megsemmisítették e gazdasági üzlet azon maradványait is, melyek a selyemhernyók között az előzőtt években előfordult betegségek még véglegesen tönkre nem tettek vala.

A verseczi borok a kiállításokon következő kiténtéseket nyertek: a bécsi 1866. évi országos és erdőgazdasági kiállításon megnyerték a verseczi bortermelők „kitűnő boraikért“ az ezüst érmet; a bécsi „Sechshaus“ kerületi „kereskedő és iparos egyesület“ által a Bécs melletti Rudolfshaimban 1869-ben rendezett mű és ipar kiállításon pedig a verseczi magistratus által kiállított borok a bronzéremre érdemesítették.

Helyi horkiállítás, — ilyenek pedig, ha helyesen rendeztetnek, nem csekély befolyást gyakorolnak a termelendő borok minőségére — kettőt tartottak meg ez

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1871. évf. 1. sz.

²⁾ 1871. évi május 2-án tartott ülés jegyzőkönyve.

időszakban. Az első tulajdonképen a londoni világkiállításra küldendő borok vizsgálata volt s 1862. évi december 10-én tartatott meg a városháza nagy termében, a mikor jutalmakat is osztottak ki a kiválóbbaknak talált borok után. Az ezen alkalomkor kiállított borokat azonban visszaküldé a pesti központi bizottság, mert az utolsó szüretből származtak vala s kiállításra alkalmasaknak nem találtattak. A második kiállítás 1866. évi február 12-én és 13-án tartatott meg, részt vett abban 80 kiállító. Ezt a kiállítást is azért tartották volt meg, hogy tájékoztassák magukat a Bécsben és Párisban tartandó kiállításokra küldendő borok minőségéről¹⁾.

1866-ban hozta Pfeilschmied S. az első kapáló ekét Michaux és társa párisi gyárából Verseczre. Az ekét az itteni kovácsok nem sokára utánozták, sőt javították is²⁾, ez is egyik oka lett a szőlőterület gyarapodásának, mert azt használva, tömérdek munkaerőt lehet mellette megta-
karítani.

Az ipar terén is volt észlelhető az előhaladás, daczára az 1860-ban életbe léptetett iparszabadságnak. 1869. évi november havában pedig Alexandrovits Miklós a második gőzmalmot nyitotta meg, melynek öt garatja vala³⁾.

A nagyváradi magy. kir. állami méntelep egyik osztályát 1866-ban tették át Verseczre, s itt a régi lovassági laktanyában helyezték el. Gyakran 150 különböző nemes fajú ménnel is bir ez osztály, melynek jelentékeny befolyása van az egész környék lótenyésztésére.

Az első artézi kútat Seiberth Antal fúrta 1860-ban a Fritz-féle gőzmalom udvarán. Ugyanaz fúrta az első ily fajta nyilvános kútat 1861-ben a szénatéren; ennek költségeit közadakozásból fedezték⁴⁾. Az artézi kútak azonban, a fúrásnak tetemes költségeket igénylő akkori módszere miatt, ez időszakban általánosan még el nem terjedtek.

1) „Werschetzer Gebirgsbote“ 1866. évf. 6. és 7. sz.

2) Ugyanott, 1871. évf. 37. sz.

3) Ugyanott, 1863. évf. 26. sz.

4) Ugyanott, 1869. évf. 49. sz.

Rég érzett szükségletnek eleget teendő, Fritz Antal 1863-ban, gőzmalma mellett, kényelmesen berendezett, gőz- és kádfürdőkkel bíró fürdőintézetet állított fel¹⁾.

1867-ik évi október 10-én jelent meg a „Vrsacska Kula“ nevű szerb nyelvű hetilap első száma Popovics F. Demeter szerkesztősége alatt Kirchner J. E. kiadásában.

A társadalmi téren élénk mozgalmat fejtett ki a „lövész-egylet“ is, mely egyéb ténykedése mellett 1868-ban a Bécsben megtartott lövészünnepélyben is („deutsches Bundesschiessen“) testületileg vett részt²⁾.

A helyi katonai őrséget illetőleg is több rendbeli változást jegyezhetünk fel ez időszakból. 1865-ik évi június havában kibérelte a község a „magyar koronához“ címzett vendéglő helyiségeit, és átalakította azokat az Aleman báró nevét viselő 43-ik számú gyalogezred itt állomásozott tartalék-zászlóalja számára főszerelési raktárrá³⁾.

1866-ik évi márczius 17-én elhagyta városunkat az I-ső Ferencz József nevét viselő 6-ik számú dzsidás ezred itt állomáson volt százada, hogy az osztrák-porosch háború alkalmából Csehország harctérein működjék⁴⁾. Eltávozásuk óta lovaskatonaság nem vette többé igénybe a régi lovas-kaszárnyát.

1869-ben új katonai laktanya építésének terve foglalkoztatta a községet. E laktanya a Lengauer-féle gyártelepeken fölülű téren lett volna építendő; költségei 69.157 frt. 74 krban voltak előirányozva. Bár a tervezet 1871-ben miniszteri helybenhagyást is nyert vala, az építkezés mégis abban maradt⁵⁾.

Az országok, városok s a t. bár mely irányban történt gyarapodásának legbiztosabb fokmérője ugyan a népszámlálás; mégis kiváló érdekességű annak eredménye akkor, ha bizonyos időszak végén eszközöltetett, miként

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1861. évf. 18. és 36. sz.

²⁾ Ugyanott, 1868. évf.

³⁾ Ülési jegyzőkönyvek.

⁴⁾ „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1866. évf. 12. sz.

⁵⁾ Ugyanott, 1869. évf. 14. szám és 1871. évf. 30. sz.

1869-ik év deczember 31-én történt. A Magyarországon ekkor teljesített népszámlálás Verseczet épen azon állapotjában tünteti fel, melyben fejlődése újabb korszakának előbstején, — azaz kevéssel előbb, hogy sem törvényhatósági jogokkal felruházott várossá lett — állott.

Ama népszámlálási adatok szerint Versecznek akkor 21.457 lakosa volt, kik közül a népszámlálás idején 21.095 volt itthon. A jelen voltak közül a férfinemhez tartozott 10.570, a nőnemhez 10.525 egyén; ezek 6 különböző hitfelekezethez tartoztak, és pedig: róm. kath. vallású volt: 11.635; görög katolikus: 8; görög keleti: 8630; ágost. vallású: 203; helv. hitv.: 43; mózes vallású: 576. — Állapotukat tekintve volt: 5725 nőtlen, 4469 nős, 355 özvegy és 21 nejétől elvált férfi; — 5140 hajadon, 4476 férjes, 879 özvegy, és 30 férjétől elvált nő.

Verseczi illetőségű volt 9757 férfi és 10.041 nőszemély. Az ország egyéb vidékeiről való volt 726 férfi és 430 nő az osztrák tartományokból: 61 férfi, 48 nő; külföldi: 26 férfi és 6 nő. Mindezek közül 57 férfi és 40 nő mint ideiglenesen itt tartózkodó lett felvéve. A bejelentés szerint a 362 távollevő közül a magyar korona területén tartózkodott: 226 férfi és 17 nő; az osztrák tartományokban 18 férfi és 5 nő; a külföldön 12 férfi. A közös hadseregnél tényleges szolgálatban volt 57, a honvédségnél 27 egyén.

A jelen volt összes lakosság között írni és olvasni tudott 3804 férfi, 2471 nő; a többi 6766 férfi és 8054 nőszemély sem írni, sem olvasni nem tudott.

A jelen volt lakosság hivatását tekintve, következőkép osztályoztatott.

Papi hivatalt viselt 22 egyén.

Nyilvános hivatalt viselt, és pedig államit: 15, megyeit: 12, városit: 54 egyén.

Tanítással foglalkozott 39 egyén. Író volt 1; művész, u. m. festő, szobrász, zenész és énekes: 49; ügyvéd: 16.

Közegészségügyi személyzethez tartozott: 8 okleveles orvos, 1 sebész, 9 szülész, 4 okleveles gyógyszerész (2 gyógyszerértárban) és 12 segédkező személy, t. i. állatorvos, betegápoló és ápolónő.

Bortermeléssel, illetőleg mezei gazdasággal és erdőszettel foglalkozott 2016 földbirtokos, 13 bérlő, 3 gazdatiszt, 1497 évszámra felfogadott cseléd, 1405 napszamos; — 11 egyén pedig részint vadászattal, részint halászatból élt.

Az ipar terén működött 1032 önálló vállalkozó, 7 hivatalnok és 951 segéd. Ezek következőkép oszlottak el: az építési és műipar foglalkoztatott 37 önálló vállalkozót, 1 hivatalnokot és 99 segédet; az ércz-, fa- és köipar 349 önálló vállalkozót és 347 segédmunkást; chemiai és élelmi cikkek előállításával foglalkozott 140 önálló vállalkozó, 1 hivatalnok, 119 segéd; a fonó és szövő iparral 127 önálló vállalkozó, 112 segéd; bőr és papir iparral 379 önálló vállalkozó, 5 hivatalnok és 274 segéd. — Gyártmányokat elő nem állító iparosok (kocsmáros, borbély s a t.) közt volt 141 önálló vállalkozó, 3 hivatalnok és 90 segéd.

Kereskedéssel foglalkozott 233 önálló vállalkozó, ezek mellett működött 6 hivatalnok és 108 segéd; szállítással 8 önálló vállalkozó, mellettük 3 hivatalnok és 36 munkás. A pénz- és hitelintézeteknél 13 hivatalnok volt alkalmazva.

Házai vagy más ingatlan birtokai jövedelméből élt 28 egyén. Járadéka vagy nyugdíja után 249, végre szolgálattétel után 1646 mindkét nembeli egyén. Határozott foglalkozás nélküli egyén, tanuló, szegény s a t. volt 14 éven felüli: 142 finemű, 4534 nőnemű; 14 éven alóli pedig: 3284 fi- és 3315 nőnemű egyén.

A népesség, mely között 18.791 családtag, 1616 szolgálta, 688 bérben lakó volt, használt 3887 lakházat, továbbá 1883 kamrát, 563 előszobát, 4919 konyhát, 1073 pinczét, 324 árúboltot és 134 műhelyet; ezeken kívül összeiratott még 1561 félszer, 201 raktár, 1814 istálló, 12 baromudvar és 105 kukoriczagóré.

A hasznos állatok állománya következő volt: 3254 ló; és pedig: 9 nehéz és 48 könnyebb fajú csödör; 6 nehéz és 531 könnyebb fajú kancza; 44 nehéz és 2499 könnyebb fajú herélt; 117 három éven alóli csikó. — 1802 darab szarvas marha, és pedig: magyar fajú: 7 bika, 1399

tehén, 13 ökör, és 225 három éven alóli tinó és ünő; svajczi faj: 131 tehén, 3 ökör, 24 borjú. — 750 nemesebb fajú, és 1164 közönséges juh. — 6 szamár; 2 kecske; 2070 sertés; végre 23 méhkas ¹⁾).

¹⁾ Bericht über das Resultat der Volkszählung in der königl. Freistadt Werschetz im Jahre 1870. — In Druck gelegt vom Ober-Notär und Volkszählungs-Kommissions-Präses Mich. Kovács jun.

XXIII. Szakasz.

Versecz mint törvényhatóság.

1871 — 1886.

Versecz törvényhatósági jogokkal felruházott várossá lesz és első folyamodású törvényszéket nyer. — Ő Felsége I. Ferencz József magyar király Verseczet meglátogatja. — Versecz megyei székhelyül szemeltetik ki. — Rét-kiszáritási ügyek. — A különböző hitfelekezetek belélete. — Iskolaügy. — Társadalmi, szellemi és egyesületi élet.

Az 1870-ik évi XLII-ik törvény-cikkely Versecz fejlődése történelmét egy újabb forduló pontra juttatta. A város az illető jogokkal felruháztatván, önálló törvényhatósággá lett.

1871-ik év nyarán nevezte ki Ő Felsége Lazárovits Vazul királyi tanácsost és szredistyei földbirtokost Temesvár és Versecz szabad királyi városok főispánjává; s ezt az újítások egész sora követte. A város képvisellete azonnal egy küldöttséget választott, mely Volits Sándor árvaszéki elnök, Kovács Mihály főjegyző, Paszt Vilmos főügyész, Klevetay Lajos és Raics Lyubomir tanácsosok, Herzog Ferencz József, ifj. Mihailovics Ferencz, Bauer János és Wersching városi képviselőkbel állott, meghagyván nekik: hogy a kormány új képviselőjének üdvözlétere siessenek, mit ezek, egyesülvén Temesvár város hasonló célú küldöttségével, augusztus 28-án Nagy-Szredistyén meg is tettek ¹⁾.

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1871. évf. 33. és 36. sz.

Az új főispán beigtatása szeptember 19-én történt. A megállapított terv szerint a mondott nap reggelén fél nyolcz órakor a város polgáraiból alakult küldöttség indult Dr. Kuktay Sándor városi képviselő vezérlete alatt, a város Szredistye felé eső határának szélére. A küldöttséghez Temesvár város vendégül meghívott küldöttsége csatlakozott, az utóbbi város polgármesterének vezetése alatt. Rövid várakozás után mozsárdurrogások között megérkezett hintáján Lazárovits, kit Dr. Kuktay német nyelven tartott üdvözlőbeszéddelel fogadott, melyre az ugyanazon nyelven válaszolt. Miután Temesvár küldötteleivel is néhány szót váltott vala, az új főispán megindult a mintegy 60 kocsiból álló menet a város felé, hol a megszállásra kitűzött, akkoron „Klinger“-, most „Alexandrovits“-féle vendégelő előtt fehérbe öltözött iskolás leányok nagy virágcsokor átadásával és rövid üdvözzellettel fogadták.

Most újabb küldöttség kísérte a főispánt a városháza nagy termébe, hol Kengyelác, gör. kel. püspök és Novák József, prépost és városi plebános között a díszhelyet elfoglalta; jobbjá felül ült még Trandafilovits Fülöp protópópa és Paszt Károly polgármester, a kör többi ülőhelyeit a város képviselőtestülete s a városi tanács foglalta vala el. Miután Kovács Mihály városi főjegyző, a kinevezési okmányt felolvasta és az új főispán az esküt letette, Paszt Károly polgármester magyar nyelven, Novákovits Emil, város bírāja német nyelven, Volits Sándor árvaszéki elnök pedig szerb nyelven intéztek hozzá üdvözlő beszédeket, melyekre Lazárovits ugyanazon nyelveken válaszolt.

A gyűlés ezek után befejeztetvén, következtek a tisztelgések; ily czélból megjelent volt a csász. és kir. katonaság tisztikara, a róm. kath. és gör. kel. papság, a városi tanács, a községi iskolaszék, a községi polgári- és népiskolák tantestülete, a protestáns és mózes vallású hitközség küldöttsége és a kereskedelmi és iparbank bizottsága. Délutáni 2 órakor a Klinger-féle szállodában díszebéd volt, melyben 150 személy vett részt, s melynél számtalan pohárköszöntéssel ünnepelték a Versecz városára nézve oly nagy jelentőségű cseményt. Este nagy fáklyás-

menet tartatott, mely alkalommal Pescha Szvetozár szerb, Herzog Ferencz József pedig német beszédet intézett az új főispánhoz. Ezután az ép akkor itt időző „Deressin József-féle czirkuszban“ díszelőadás volt, s már jó későre fordult vala az idő, midőn a férfi-dalegyesület néhány dallal kedveskedett az ünnepeletnek, kit már több évvel előbb az egyesület dísztagjául választott vala meg. Hogy az ünnepnek folytatása legyen a következő napon is, az akkor itt vendégszereplő szerb színtársulat rendezett díszelőadást a Zéh-féle színházban. Így ülték meg Versecz első főispánjának beigtatási ünnepélyét ¹⁾.

Az ugyanazon évi december 2-án megtartott közgyűlésen megállapították a szervezési szabályzat, a hivatalnokok állománya, a szolgaszemélyzet száma és a tisztviselők működési köre. A virilisták számát 42-ben állapították meg, valamint a költségelőirányzatot, melynek összege, bele nem számítva az iskolákat, 61,300 frtra terjedt ²⁾. 1872. évi márczius 4-én ejtették meg a választás alá kerülő képviselők megválasztását ³⁾. Ugyanazon évi július 9-én pedig a tisztújítást tartották meg, a mikor Herzog Ferencz József 43 szóval lett megválasztva a törvényhatóság első polgármesteréül a Seemayer Károly ügyvédre esett 38 szavazat ellenében. A városbírói állomás többé be nem töltetvén, a polgármesteri állomás után a főjegyzői volt most a legfontosabb, ezt ezen alkalommal Gavrilovits Uros nyerte el Czvetkovits Sándor ellenében ⁴⁾. Július 31-én tartá az újonnan szervezett városi képviselőtestület első közgyűlését, mely alkalommal következő ügyosztályok alakítottak: gazdasági-, építészeti-, közegészségi-, pénzügyi-, jogügyi- és iskolai szakosztályok ⁵⁾. Ezzel a város újjászervezése be volt fejezve.

Az új törvényhatóságok ezentúl nem kezelték többé a jog- és igazságszolgáltatást, mint annakelőtte a szabad

¹⁾ Ülési jegyzőkönyvek, és „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1871. évf.

²⁾ 1871. évi decz. 2-án tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1872. évf. 10. sz.

⁴⁾ Ülési jegyzőkönyv 1872. évi júl. 9-éről.

⁵⁾ 1872. évi júl. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

királyi városok; a bíróságokat újabb törvény rendezé, s ekkor Versecz első folyamodású törvényszéket nyert, melynek elnökévé még 1871. év szeptember elején Paszt Vilmos, Versecz városa akkori országgyűlési képviselője, lön kinevezve. Az első törvényszéki tanácsosok valának: Bugarszky Sándor, Deling Ignác és Paunkovits Miklós. Az új törvényszék 1872. évi január 1-én kezdé meg működését, hatásköréhez tartoztak a verseczi és dettai járásbíróságok; az előbbi járás főbírája Beniczky Dénes, az utóbbié Volits Sándor volt. Beniczkyt nem sokára Novákovits Emil váltotta fel. Megemlítésre méltó, hogy Versecz és a törvényszék hatásköréhez tartozó összes vidék telekkönyvi ügyeit az itteni törvényszék kebelében létezett telekkönyvi hatóság tárgyalta el, melynek főnökévé Heegn Károly lett ¹⁾.

A törvényszék hatásköre alá tartozó terület 26.9567 □-mértföldre ²⁾ és 81.879 lélekre terjedt ki. A verseczi járásbíróság alá tartozott 17.1633 □-mértföld 56.223 lélekkel, a dettai járásbírósághoz pedig 9.7934 □-mértföld 25.656 lélekkel; — továbbá a verseczi járásbírósághoz tartoztak következő helységek: Dézsánfalva, Kis-Gáj, Germán, Jabuka, Klopodia, Kudritz, Kustély, Laczunás, Markovác, Mészics, Moravicza, Paulis, Podporány, Retissova, Szolcsicza, Kis-Szredistye, Nagy-Szredistye, Sztamora, Vardia, Vattina, Vljakovác, Vojvodincz, Versecz, Kis-Zsám és Nagy-Zsám; — a dettai járásbíróság pedig következő helységekre terjedt ki: Berekucza, Birda, Brestye, Butyin, Detta, Denta, Ferendia, Gattaja, Móriczföld, Omor, Opaticza, Perkossova, Kis-Semlak, Nagy-Semlak, Sósdiá, Kamarai Szent-György, Zárdai Szent-György, Szkulya és Topolya ³⁾.

Fájdalom, Versecz nem örvendhetett soká törvényszékének. Az 1875-ik évi XXXVI-ik törv.-cikk 1-ső §-a alapján megszűnt 1876-ik évi május 31-én a verseczi törvényszék, illetőleg a fehértemplomihoz csatoltatott. Itt

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1871. évf. 39. és 53. sz.

²⁾ A kisebb számok tízezredrészeket jelentenek.

³⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1872. évf. 2. sz.

helyben csak a telekkönyvi hivatal maradt meg, mely a járásbíróssággal egyesített¹⁾.

Eme politikai újítások idejéből egy felette örvendetes eseményt jegyezhetünk fel. — 55 évi időköz után Versecz ismét szerencsés volt falai közt hódolhatni Magyarország koronás királyának. Ő Felsége I. Ferencz József ugyan is, midőn a magyar határörvidéknek a hazához lett visszacsatoltatása alkalmából s egyúttal a haza déli részeit pusztító árvizek által előidézett ínségről személyes meggyőződést szerezendő e vidéket beutaza vala, 1872. évi május 7-én Versecz városát is boldogítá legmagasabb látogatásával.

Versecz legszebb ünnepi díszét ölté fel e napra. Külön fogadó- s ünnepi bizottság alakult, melynek tagjai Novákovits Emil, a város bírása, Klevetay Lajos tanácsos, Herzog Ferencz József, Schlemmer József, Marinovits Márk és ifj. Mihailovits Ferencz valának, kívülök számos más polgár vállalkozott a rend fenntartására. A pancsovai út és püspökútcza házai, melyek előtt a menet elvonulandó volt, zászlókkal, szőnyegekkel és friss lombbal díszítettek fel, ablakaikat pedig a kíváncsi sokaság foglalta el. A pálya udvarától a vám sorompóig a nép fiaiból alakult bandérium képezett sorfalat, innen pedig a városházáig a gazdák egyesülete, a különböző czéhek, testületek, egyletek és az iskolák mindkét nemű tanulói állottak zászlókkal és egyéb jelvényeikkel. A zászlókkal és fenyőgalyakkal díszített indóház udvarán Lazárovits főispán, Paszt Károly polgármester, 4 városi tisztviselő és 12 városi képviselő várta Ő Felsége megérkeztét; ugyanott az örállomáson levő Aleman báró-féle 43-ik sz. gyalog-ezred zászlóaljának egy díszszázada is volt felállítva.

Egy negyed órával 11 óra után érkezett meg az udvari vonat Temesvárról; a pályaudvaron álló zenekar rázendítette a császárhymnuszt, Lazárovits Vazul főispán pedig német nyelven tartott rövid üdvözlő beszéddel fogadta Ő Felségét, ki ugyancsak e nyelven válaszolt.

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1876. évf. 22. sz.

Ő Felsége ezután a polgármesterrel és Pescha Szvetozár városi képviselővel váltott néhány szót, majd a díszszázadot szemlélte meg. Az indóházban 36 fehérbe öltözött leányka hintett virágokat útjára; kívül szintén katonaság állott, ennek kört képező tisztikara legtöbb tagjához néhány szót intézett Ő Felsége, a legénységnek pedig legmagasabb megelégedése jeléül, öt napi ingyenzsoldot rendelt kifizettetni. Miután még Fehér Sándor, paulisi birtokosnak ott felállítva volt nagy vízszivattyúját is megszemlélte vala a Felség, helyet foglalt a számára kirendelve volt hintóban. Hosszasabb fogadási beszédek, mozsárlövések s négyesfogat tiltvák valának.

Midőn az örömeben ujjongó sűrű tömeg felé közeledének, a Pervulovits-féle malom táján megbokrosodni látszottak az Ő Felsége hintájának tüzes lovai, minek következtében a Felség leszállott és Popovits Mita városi képviselő kocsijára ült, melynek lovait maga a tulajdonos hajtotta. A kocsik most következő rendben indultak el. Az elsőben Czvetkovics városi kapitány és Cziuk városi hadnagy ült, a másodikban Paszt polgármester Wojnovits Timót városi képviselővel, a harmadikban Ő Felsége Bellegarde gróf vezérőrnagygyal, mint tábornoksegédjével, az utána következőben Lónyay Menyhért miniszterelnök a város főispánjával, a többiekben Wenckheim Béla báró, Tisza Lajos, Kerkápoly, Szlávay József miniszterek, Temes megye fő- és alispánja, a környék néhány földbirtokosa kísérték a királyt; a kocsik száma 60 volt.

Az ünnepi díszben ragyogó városháza előtt és annak belsejében¹⁾ 300 fehérbe öltözött s virágot szóró iskolás leányka képezett sorfalat; az előcsarnokban s a lépcső két szárnyán hármassorokban álltak kétfelől a kedves kicsinyek, fenn pedig a terem ajtaja előtt szintén fehérbe öltözött felserdült viruló szüzek koszorúja állott.

A nagy teremben bemutatta a főispán a városi tanács és képviselőtestület tagjait Ő Felségének, ki a hódolókhöz következő szavakat intézé német nyelven:

¹⁾ A városháza belső feldíszítését Schulcz Lénárd bútorkereskedő és Stefanovits Szilárd rőföskereskedő eszközölték.

„Köszönettel fogadom hódolatuk szívből fakadt kijelentését. Megelégedéssel vettem tudomást a békeszeretetről és testvéri egyetértésről, mely e város polgárai között mindinkább megszilárdul. Mondják meg ezt megbízóinknak, s adják át nekik szíves üdvözetemet. Egyébiránt elvárom, hogy a város hatósága az inség enyhítése körül fontos hivatását buzgón teljesítse.“

Ezután a gör. kel. püspökség papsága tisztelgett, bemutatva Kengyelác Emilián püspök által; majd a róm. kath. lelkészek, élükön Novák József prépost és városi plebánossal; a királyi törvényszék személyzete Paszt Vilmos elnök vezérlete alatt; végre a protestáns és zsidó községek, valamint a kereskedői testület küldöttségei. A tantestület a hódolásnál jelen nem lehetett, mert Ő Felsége elutazásáig felállítva maradt tanuló ifjúság között kellett maradnia, a rend fentartása végett.

Egy negyeddel tizenkét óra után elhagyta Ő Felsége a városházát. Eme pillanatban megtelt a kapu fölötti nagy erkély a hölgyek díszes csoportjával, kik kendőket lobogtattak s virágokat hintettek az alatt álló kocsikra. Ő Felsége szíves mosolylyal pillantott fel hozzájuk, s midőn a kocsik megindultak, kegyesen intett feléjük jobbjával. Megható volt forrón szeretett királyunk eme szép búcsúja. A kocsik ugyanazon sorrendben, melyben jöttek vala, s a testületek ugyanazon sorfalai között indultak vissza, mert a tartózkodási idő rövid tartama miatt, senki sem hagyta volt el előbb elfoglalt helyét. Rövid búcsúzás után tova robogott az udvari vonat a verseczi pályaudvarból Fehértemplom felé.

Paszt Károly polgármestert, mint a község fejét, és Pescha Szvetozár postamestert, a város egyik képviselőjét, a fejedelem legmagasabb kegye, a Ferencz József rendjellel ajándékozta meg.

Estve a két kitüntetett polgárt a város közönsége Kovács Mihály főjegyző és Raics tanácsos vezérlete alatt ünnepélyes fáklyásmenettel tisztelte meg. A polgármesternél az előbbi német, az utóbbi szerb nyelven mondott

beszédet, a német férfi-dalegyesület pedig néhány éneket zengett el. Peschánál előbb szerb szónoklatot tartottak és csak azután németet. (Utólagosan Herzog Ferencz József iskolaszéki elnök nyert aranykoronás érdemkeresztet.)

A lövöldében még késő éjjel is folyt a versenylovöldözés megvilágított czéltáblákra, s a város különböző helyeiről felemelkedő röppentyűk számtalan színes csillagot szórtak szét az éji sötétben.

Így végződött ezen városunkra nézve örökké emlékezetes örömnapi!

Hogy Versecz ama napon valóban az ország szeretetteljes atyját fogadta volt falai között, bebizonyítja a néhány nap múltán ideérkezett volt kegyadomány; Ő Felsége ugyanis magánpénztárából 1500 frtot küldte a város szegényei közt leendő szétosztásra ¹⁾.

Midőn 1872-ben a magyar határörvidék a hazához visszakapcsolatott, szükségessé vált a délmagyarországi vármegyék területeinek újabb szabályozása és kikerekítése. A visszacsatolt területből új megyét szándékoztak alakítani, mi Versecznek, mint e terület közvetlen szomszédságában fekvő városnak érdekeit — természetesen — közelről érintette. Már 1873. évi február 28-án menesztett a város képviselőtestülete egy bizottságot Budapestre. E bizottság, melynek tagjai: Demeter György, Pescha Szvetozár, póttagjai Schlemmer József és Wojnovits Timót valának, a város országgyűlési képviselőjének Szeniczey Ödönnek vezérlete alatt azon kérelemmel járult a miniszterium elé, hogy az újonnan alakítandó megye székhelye Verseczre tétessék ²⁾.

1873. év nyarán Szörény megye alakított; a volt határörvidéknek Versecztől délnek fekvő részei pedig a többi megyékhez csatoltattak. De Szörény megye még túl sem volt az alakúíáson, midőn Budapesten a miniszteri tanácsban új tervezet merült fel; ez a keletkezőben levő Szörény megye felosztását, az illir-bánati volt határör-

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1872. évf. 17., 18., 19., 20. és 22. sz.

²⁾ 1873. évi febr. 28-án tartott ülés jegyzőkönyve.

ezrednek az oláh-bánáti határörezred egy részével és Temes megyének déli részével leendő egyesítését, az így képződő területből egy új megyének alakítását, és Szörény megye északi részének Krassó megyéhez leendő kapcsoltatását hozta javaslatba. Az új megye székhelyéül Versecz volt kiszemelve. Neve eleinte még nem volt e megyének, később abban egyeztek meg, hogy az itt volt hajdani megye emlékére „K e v e“ vármegyének neveztessek. A kormány ezen előterjesztésében, mely már Ő Felségének helybenhagyását is megnyerte volt, az is indítványoztatott, hogy az eredetileg fennálló 80 szabad királyi városból csupán 25 hagyassék meg, ezek közt Versecz is.

Minthogy az évfordulat idején, úgy Fehértemplomban mint Oraviczán, oly mozgalmak indultak vala meg, melyek az új megye székhelyének Fehértemplomra, illetőleg Oraviczára leendő áttételét követelték, 1874-ik év január 31-én arra határozta el magát Versecz város képviselőtestülete, hogy az e tárgyban hozandó törvényt illetőleg, a környékbeli helységekkel egyetértőleg, kérelemmel járuland az országgyűlés elé 1).

Versecz vidéke, különösen a szomszéd német falvak teljes készséggel csatlakoztak Versecz kérvényéhez, s így városunk országgyűlési képviselője Szeniczey Ödön május 9-én már benyújthatta az országgyűléshez az első kérvényt, melyben az illetők a Verseczen székhelylyel bírándó Keve vármegyébe leendő bekebelezetésükért esedeztek. A kérvényt következő helységek képviselői írták volt alá: Dézsánfalva, Laczunás, Butyin, Perkossova, Kis-Zsám, Germán, Sztamora, Moravicza, Nagy-Zsám és Vattina; ugyan ily értelmű kérvényt nyújtattak be május 10-én Kis-Gáj, Paulis, Ferendia és Brestye helységek 2).

Május 15-én újabb kérvényt terjesztett elő Szeniczey, ezt aláírták volt következő, torontálmegyei községek: Partos, Sz.-János, Nagy-Margitta, Ürményháza és Szoka; május 19-én pedig átnyújtotta Izbistye, Károlyfalva, Niko-

1) 1874. évi jan. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

2) „Werschetzer Gebirgsbote“ 1874. évf. 20. sz.

lincz és Szeleus határörvidéki helységek ugyan ily tartalmú kérvényeit ¹⁾).

Folytatólagosan bemutatta Szeniczey május 28-án Vljakovác, Dollova, Sz.-Mihály, Petrovoszello és Ó-Moldova kérvényét ²⁾; 29-én pedig Deliblat, Mramorák, Új-Palánka, Radimna és Leskovicz községeket ³⁾).

Ugyanez évi június 2-án ismét benyújtott egy kérvényt országgyűlési képviselők, ebben Szlaticza, Rebenberg, Belobrezska, Vracsevgáj és Divics községek kérték a majdan Verseczen székelő Keve vármegyéhez leendő csatoltatásukat. A környékünkön fekvő helységek közül összesen 59-en folyamodtak ily értelemben, e községek lakosainak összes száma 97.629 volt ⁴⁾.

Mindeddig egészen Versecz óhajai szerint fejlődött ez ügy, mely végre még is ellenkezőleg oldatott meg. A megyék kikerekítése tárgyában a belügyminister elnöktele alatt délmagyarország képviselőivel június havában megtartott értekezlet fenntartani javasolta az akkor létezett felosztást; Keve vármegye felállításának tervét elvetette, Verseczet azonban önálló törvényhatóságnak továbbra is meghagyatni kívánta ⁵⁾. Versecz városának szép reményei, melyeket azon óhajának, hogy megyei székhelylyé leendő, megvalósulására épített vala, füstbe szállának.

Pártviszályok gyakran dúlongtak Versecz községében. Alig hogy az alkotmányos élet első hajnala derengett, a hatvanas években heves küzdelmeket folytattak egymás ellen szerbek és németek, még pedig annyira, hogy Dániel polgármester idejében a képviselőtestület egyik közgyűlését a nép zajongó csapatai háborgatták. — Később a legelő felosztása idézett elő újabb viszályt, ekkor a „földbirtokosok“ és „zsellérek“ állottak ellenséges indulattal szemben egymással.

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1874. évf. 21. sz.

²⁾ Ugyanott, 22. sz.

³⁾ Ugyanott, 23. sz.

⁴⁾ Ugyanott, 24. sz.

⁵⁾ Ugyanott, 25. sz.

Ámde az 1873-tól 1878-ig tartott pártviszályok minden előbbi hasonló tusakodást fölülmúltak. Sajnos, hogy ezek Versecz városa jó hírvének a messze távolban is ártottak. Hogy mely személyek, minő viszonyok és ügyek idézték vala elő az egyenetlenkedéseket, arról mai nap még nem szólhatunk, részint mert sok minden eddig kiderítve nincsen, részint mert az események a közelmúltban folyván le, a történelem ítéletére még meg nem értek. De a mennyiben a történetíró az előfordultakat figyelmen kívül nem hagyhatja, felsoroljuk az eseményeket.

Már 1872-ben, midőn Herzog Ferencz József választott meg polgármesternek, észrevehető volt a képviselőtestület meghasonlása, mely nem sokára oly egyenetlenkedést szült, minőt Versecz még nem látott vala. Most a polgármesterpártiak küszködtek a polgármester ellenesével. Közben oly zavarba sodortattak a község pénzügyei, hogy hivatalnokok és tanítók éveken át sem juthattak fizetéseihez. 1874-ben 240.000 forintos kölcsönt vett fel a város, de ez összeg rövid idő alatt elfogyott a nélkül, hogy a pénzügyi nehéz viszonyok jobbra fordultán csak parányit is lendített volna. Igaz, hogy a rét, melynek csatornáztatásához ép akkor fogtak vala ismételt ízben, tömérdek pénzt emésztett fel a mondott összegből ¹⁾).

A pártok elkeseredett tusakodása közben minden hanyatlásnak indult a városban ²⁾). A társadalmi élet csaknem teljesen szünetelt, nyomasztó hangulat nehezedett az egyesületekre, még a családokba is behatott a torzalkodás. Miután a tanács néhány tagja hivatalától már felfüggesz-

¹⁾ Az 1874-ik évi április 30-án tartott ülés jegyzőkönyve szerint a kölcsön vett 240.000 frtból a nagy rét kiszáritási költségeire 86.583 frt. 82 kr., adósságok törlesztésére pedig 137.496 frt. 48 kr. o. é. fordított.

²⁾ Bizonyítja ezeket három röpirat. Az első 1873. év tavaszán jelent meg névtelenül e cím alatt: „Werschetz in seinen jetzigen Verhältnissen“ (hol nyomtatott és melyik évben nincs kitéve), erre a nyár folyamában válaszolt Herzog polgármester „Antwort“ czímű röpirattal; 1874-ben „Werschetz 1874“ czímű röpirat jelent meg, mely ismét Herzog ellen volt intézve, szerző, nyomda nem nevezte meg magát, a kiadás éve sincs megjelölve a nyomtatványon.

tetett vala, elrendelte a belügyminiszter 1877. évi ápril 15-én kelt rendeletével Herzog Ferencz József polgármester ellen is a vizsgálatot, sőt május 15-én hivatalától őt is felfüggesztette. Ekkor a polgármesteri teendőkkel egyelőre Weifert Károly helyettes főjegyző lett megbízva mint ideiglenes polgármesteri helyettes; félév múltán azonban ifj. Kehrer Károly választatott meg helyettes polgármesternek. Az 1878. év első napjaiban Stancsich György főispán egészségi tekintetből szabadságot kérvén és nyervén, Torontál megye főispánja Hertelendy József neveztetett ki kormánybiztosul Versecz számára, ki e méltóságot 1881. év végéig viselte; — Herzog polgármester azonban, a vizsgálat befejezte után, visszahelyeztetett.

Hogy mily zűrzavar uralkodott legyen a község bel-életében, bizonyítja azon körülmény, hogy a magyar országgyűlés 1878. évi május 25-én külön törvény-cikkelyt volt kénytelen alkotni: „Versecz sz. kir. város központi választmánya által 1878. évre elkésve kiigazított országgyűlési képviselőválasztók névjegyzékének kivételes összeállításáról.“ (Szentelést nyert 1878. év június 28-án.)

Az a néhány polgár, kik hazafias törekvésükkel létre hozták a honvédlaktanyát, adták meg az első lendületet a dolgok jobbrafordulására. Első kísérlet volt ez, hogy az elalélt egyesületi-, s általán véve a közélet új tevékenységre serkentessék. Szerencsés gondolat volt az is, a nem sokára bekövetkező tisztújítás alkalmával, s mindaddig míg az izgatott kedélyek le nem csilapulnak, idegen egyént választani polgármesterül. Így lett azután a helybeli járásbírósnál alkalmazásban volt albíró Hofbauer Péter polgármesterré.

A tisztújítás megtörténte után díszlakomát tartottak augusztus hó 9-én a „Milleker“-féle vendéglő termeiben a kormánybiztos tiszteletére, a mikor ennek felhívására az eddig merev ellenzékeskedésben szemben állott városi képviselők kibékültek egymással.

Hofbauernek utódja, a mostani polgárnagy alatt már jelentékenyen változott a közszellem, s a polgárokat ismét

egyetértő működésben találjuk nemes óhajuk megvalósítása, szülővárosuk kulturális fölemelkedésének előmozdítása körül.

Hogy a város kiadásait feltűntethessük, felemlítjük, miszerint költségvetésében 1872. évre kiadás czímén előirányozva volt: 212.800 frt. 17 $\frac{1}{2}$ kr.; 1873-ra: 477.030 frt. 59 $\frac{1}{2}$ kr.; 1874-ben pedig: 327.243 frt. 80 $\frac{2}{4}$ kr. o. ért. — 1880-ban még 303.260 frt. 65 krt tettek a bevételek, a kiadások pedig 310.819 frt. 93 $\frac{1}{2}$ krt, s így akkor 7559 frt. 28 $\frac{1}{2}$ kr. volt a hiány.

Az 1874. évi XXXV-ik t. cz. alapján királyi közjegyzőség állíttatott fel 1875-ben Verseczen. Első kir. közjegyző Verzár József volt, kinek 1882-ben bekövetkezett halála után Dr. Kormos Béla neveztetett ki királyi közjegyzőül Verseczre.

Versecz város határának részletenkénti katasztrális felmérését 1875. év ápril 25-én kezdték meg. Az 1876-ban befejezett felvétel másolatait használja jelenben a városi mérnöki hivatal.

Az 1877. évi XXII. törvényczikk rendeleteinek alapján az itteni városi hatóság is felállította 1878-ban a községi bíróságot.

1878. év kezdetén Verseczen 3732 házsám volt.

1884. év január 1-én magy. kir. csendőrállomás állíttatott fel Verseczen; személyzete ekkor 1 őrmesterből és 3 csendőrből állott. Az állam eme rendőrségének hatásköre azonban nem terjed ki a város területére, hanem csak annak környékére.

A Frisch-féle szeszgyár létesítése szükségessé tette az itteni pénzügyőrség személyzete létszámának szaporítását, s így 1885. év január 1-ével pénzügyőri biztosság állíttatott fel Verseczen.

A hetvenes évek közepe táján a város pénzviszonyai igen szomorú állapotban voltak; csak akkor kezdettek javulni, midőn 1877-ben a miniszterium rendelete alapján a város pénzügyeinek rendezésére Czveics Lázár, Pescha Szvetozár és Schlemmer József városi képviselőkkel ala-

kült 3 tagú külön bizottság küldetett ki¹⁾. Az 1878 és 1879-ben ez ügyben folytatott tanácskozmányok azon határozatot eredményezték, hogy a bécsi cs. kir. földhitelintézetnél 440.000 frt. kölcsönkép felveendő, abból az osztr.-magyar nemzeti banknak 220.567 frt. 04 kr. követelése fedezendő, 200.000 forinttal a város egyéb tartozásai törlesztendő; — a maradék pedig, mely — miután a kölcsön 14% agió mellett eladott aranyértékű záloglevelekben vétetett át, — 81.032 frt. 95 krt mutatott fel; tartalék alap gyanánt elhelyezendő²⁾. 1880. évi július 1-én csak ugyan felvették a jelzett pénzüzetnél a 438.000 frtos kölcsönt s elenyésztették az addigi bajokat³⁾.

Azóta, hogy Manojlovics Emil választatott meg Versecz város országgyűlési képviselőjévé, ötször egymásután választott a város az időnkinti kormányok pártjához tartozó képviselőt, névszerint 1869-ben Paszt Vilmost, 1871-ben Lónyai Menyhért grófot, 1873-ban Szeniczey Ödönt, 1875-ben Nedetzky Istvánt, 1878-ban Beöthy Algernont. — 1881-ben Grecsák Károly a „közjogi alapon álló“ ügynevezett „mérésékelt“ ellenzéki párthoz tartozó jelölt nyerte meg a város mandatumát; 1884-ben azonban ismét kormánypárti képviselőt küldött a város az országgyűlésre Stojácskovits Sándor személyében.

1881-ben visszakerült újra a városhoz az egykori „Német-Versecz“ határának déli részéből még a múlt században elszakított 37 holdat 697 □-ölet tevő „lagerdorfi posta-telek.“

1885-ik év február 23-án igttatott be ünnepélyesen Rudnai Nikolits Sándor, Versecz város jelenlegi főispánja, — miután Stancsich György saját kértére e méltóságától felmentetett vala.

Minthogy a városházának úgy régibb, mint újabb épületei a hivatalok befogadására elégtelenek valának, az azzal tözsomszédságban levő Angyelkovits- és Demeter

1) 1877. évi ápr. 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

2) 1879. évi decz. 3-án tartott ülés jegyzőkönyve.

3) A városi könyvvivőség adatai szerint.

Panajot-féle házakat is megvette a város, és átalakíttatta saját czéljaira. Ezen vétel folytán az ottani háznégyszög egészen a város tulajdonává lett. Az Angyalkovits-féle házat árverésen szerezte meg 1882-ben, még pedig annak emeletes részét 24.600 forintért, földszintes részét pedig 6250 frtért. A Demeter-féle ház 1884-ben került a város birtokába két más kisebb házzal egyetemben, ezek egyike a bárány és árok utcza sarkán, másika pedig a képesoszlop utczában (Bildstockgasse) van; — mindhárom vételára 14.672 frt. 66 kr. volt ¹⁾.

Midőn az országgyűlés 1886-ik évben a köztörvényhatóságokról szóló XXI-ik törvényczikkelyt alkotá ²⁾, márczius 17-én a részletes tárgyaláskor megragadá városunk képviselője Stojácskovits Sándor az alkalmat s indítványba tevő, hogy az I-ső §. második pontjának 23-ik száma, hol Verseczről mint törvényhatósági jogokkal felruházott városról van szó, pótolassék a szöveg azzal, hogy „e városnak joga: a szabad királyi városi czímet viselhetni, egyúttal elismertetik.“ Indítványának indoklásául felhozta, hogy városunk a kamara iránti kötelezettségének eleget tett, s hogy csakis a közbe jött politikai események és átalakulások gátolták meg a királyi szabadalmi oklevélnek az 1870-ik évi XLII-ik, a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvényczikkely megalkotása előtti kiadatását; továbbá hogy a város, mely a szabad királyi városok jogainak egy részét már 1848 előtt élvezte, e czímet évek óta tényleg viseli, a nélkül, hogy attól eltiltatott volna; hogy a felmerült alkalommal nem a cím adományozása, hanem csak a cím használhatásához való jogosúltságának elismerése kéretik, mi az alkotás alatt levő törvény idézett §-ánál mellesleg épen úgy megtörténhetnék, mint a hogy az 1870-ik évi törvényczikk alkotása alkalmával megtörtént, hogy a város a törvényhatósági jogokkal felruházott városok közé mellesleg felvétetett.

Tisza Kálmán miniszterelnök erre azt jegyzé meg, hogy nem talál sem utat, sem módot, hogy mai nap, á

¹⁾ A városi könyvvivőség adatai szerint.

²⁾ Szentesítést nyert 1886. évi június 27-én.

megváltozott viszonyok folytán, a városnak amaz oklevél, s illetőleg a cím megadathatnék. — A megejtett szavazás alkalmával Stojácskovits indítványa mellőztetett. — Versecz mindezek daczára viseli a „szabad királyi város“ czímet, szemben a legfelsőbb hatóságokkal is, minekutána 1861 óta annak használata ellen soha senki kifogást nem tett.

Megkísérlette a város 1876 óta gyakran és különböző módon, hogy miként nyerhetné vissza az innét elvitt első folyamodású törvényszéket, — de hasztalanúl. 1886-ik évi október 12-én újabb kérvényt intézett ez ügyben a képviselőtestület az igazságügyi m. kir. miniszteriumhoz, de vajjon lesz-e eredménye, a jövő fogja megmutatni.

Emlékezetre méltók az ezen időszakban a „nagy és kis rét“ kiszárítása végett tett intézkedések és végzett munkálatok. 1871-ben a munkákkal mind a két helyen szüneteltek ugyan, de 1872-ben ismét folytatták azokat. A képviselőtestület ugyanis, minekutána a legtermékenyebb talajnak mintegy 4000 holdja három éven át víz alatt volt, s miután meggyőződött arról, hogy a rét a város legjövedelmezőbb bevételi forrása, 1873-ban komoly határozottsággal látott a dologhoz. A város 1871-ben, e czélt szem előtt tartva, csatlakozott vala a „Temes-Begaszabályozási társulathoz“, de csakhamar meggyőződhetett arról, hogy ez úton nem boldogul, rétje kiszárításához segílyt nem nyer, hanem magának kell a bajon segítenie. 1873-ban tehát kijavíttatta a rét védgátjait, és kölcsön vétén Fehér Sándornak Paulison 1872-ben felállított hollandi szivattyúját, meglehetősen eredménnyel leszivatyúztatta a vizeket. Ugyanazon évben új 18 hüvelyk átmérőjű központfutó szivattyút is szerzett be, s felállított annak hajtására 40 lóerejű gőzgépet¹⁾. Ugyan e szivattyú mellett 1878-ban a gépör számára házat is építtetett, valamint raktárt a felhasználandó köszén számára.

A hetvenes évek közepe táján ez ügy is tespedésben volt, 1880 óta azonban nagyobb szerű munkákat vittek ott

¹⁾ 1873. évi jún. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve. — A szivattyú ára 3830 frt., a gőzgépe 6768 frt. volt.

végbe. 1880-ban és 1881-ben teljesen helyre állították a nagy rétet átszelő 4500 öl hosszúságú középcsatornát; a 3400 holdat tevő szántóföldet pedig éjszak és dél felől védő gátakkal vették körül, melyek előtt 1600 holdnyi mezőség terül el mint ártér. 1885-ben az egész területen kiásattak a középcsatornába vezető oldalárkok. Ugyanekkor a nagy rétet csatornáin át 16 hídát is építettek, s minthogy már 1873 óta a paulisi védgát fűzfákkal volt beültetve, 1881-ben a többi elszigetelő gátakat is beültették ilyen csemetékkel ¹⁾).

Midőn a magyarországi vízszabályozási s ármentesítési művek megvizsgálására meghívott külföldi szakértők 1879. évi augusztus 9-én Verseczen időzének, átnyújtottak nekik az alibunári mocsár kiszáritásánál érdekeltek Fehér Sándor paulisi bérlő indítványára egy emlékiratot, melyben a lecsapolásnak Palánka felé leendő irányítását tüntetik fel mint leginkább célravezetőt és legelőnyösebbet ²⁾).

1882-ben a város egymaga foglalt állást a „Karas-tervezet“ mellett. Az azon évi február 7-én tartott törvényhatósági közgyűlésen azt indítványozá Frisch Gyula képviselő, hogy Vilová Stefanovits János őrnagy, Bécsben élő hydrotechnikusnak a délmagyarországi vizek szabályozására vonatkozó terve tanulmányoztassék. Ennek következtében az április 4-én tartott ülésben kiküldetett egy végrehajtó bizottság, mely Stefanovitsot e tárgy megvilágítását célzó felolvasásra felszólítja s ugyanarra Délmagyarország összes érdekeltjeit is meghívá. Május 7-én tartá meg előadását Stefanovits a községi polgári iskola rajztermében, a következő napokon pedig tanulmányi útra indultak Palánkáig. Stefanovits felolvasását a város saját költségein magyar és német nyelven ki is nyomatta. 1882. év végén állami mérnökök Versecz és a Karas között több helyen tettek is fúrású kísérleteket, de a terv kivitele érdekében ennél több nem történt ³⁾).

¹⁾ A városi mérnökség adatai szerint.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1879. évf. 32. sz.

³⁾ Jegyzőkönyvek és a „Werschetzer Gebirgsbote“ szerint.

A városnak vízmentesítésre fordított kiadásait, s szemben ezekkel a nagy rétből származó jövedelmeit illetőleg, érdekes adatokkal rendelkezünk az 1850-től 1880-ig terjedő három évtizedből, melyeket itt kimerítően előterjesztünk.

Miként a város könyvvivői hivatalának kimutatásai-
ból látható, a nagy rét körülárkoltásához 1863/64-ik évben fogtak, s az erre fordított kiadás 35.609 frt. 52 kr-ra rúgott. A következő években 1864-től kezdve 1872-ig a kiadások tételei — kivéve az 1871-iki évet, mikor vízmentesítési munkálatokra nem költekezett a város — 10 frt. 20 kr. mint legkisebb és 6047 frt. 86 kr. mint legnagyobb összeg között váltakoztak; — nagyobbyszerű költekezésekkel csak az 1873-iki évben és az ez utáni időkben találkozunk, a mikor a vattinai főgát és a paulisi védgát építése, továbbá a kisebb szivattyúnak nagyobbal történt kicserélése, s végre a szivattyúzásra fordított kiadások jelentékenyen emelték a kiszáritási s vízmentesítési költségeket.

Így kiadatott:

1873. évben	23.568 frt.	40 kr.
1874. „	10.235 „	89 „
1875. „	41.732 „	25 „
1876. „	7632 „	85 „
1877. „	32.204 „	43 „
1878. „	3307 „	75 „
1879. „	7752 „	40 „
1880. „	6976 „	95 „

A nagy rét vízmentesítésére fordított költségek 1864—1880-ig, vagyis 17 év alatt 181.819 frt. 13 kr. tettek; ez összegből az első 9 évre, vagyis a nagyobb-szerű gátak építése előtti időre 48.408 frt. 21 kr. esik, az utóbbi 8 évre, 1873-tól bezárólag 1880-ig pedig 133.410 frt. 92 kr.

Mint hogy a városi könyvvivőség adatai szerint a városi földek összes bérleti jövedelmének két harmadrésze a nagy rét számlájának javára irandó, a rétre fordított kiadások a bevételekkel szemben következőképen állít-hatók össze:

B e v é t e l e k :

1850. évben	18.437	frt.	21	krnak	$\frac{2}{3}$ -a	=	12.291	frt.	47	kr.
1851. "	18.803	"	28	"	"	"	12.535	"	52	"
1852. "	26.729	"	25	"	"	"	17.819	"	48	"
1853. "	30.475	"	21	"	"	"	20.316	"	80	"
1854. "	34.908	"	52	"	"	"	23.272	"	34	"
1855. "	28.072	"	39	"	"	"	18.714	"	92	"
1856. "	38.081	"	25	"	"	"	25.387	"	50	"
1857. "	56.158	"	10	"	"	"	37.438	"	73	"
1858. "	24.487	"	36	"	"	"	16.324	"	90	"
1859. "	28.435	"	53	"	"	"	18.957	"	02	"
1860. "	40.484	"	90	"	"	"	26.989	"	93	"
1861. "	34.879	"	38	"	"	"	23.252	"	92	"
1862. "	46.942	"	47	"	"	"	31.294	"	84	"
1863. "	32.631	"	88	"	"	"	21.754	"	58	"
1864. "	43.627	"	84	"	"	"	29.085	"	22	"
1865. "	32.989	"	26	"	"	"	21.992	"	84	"
1866. "	45.166	"	85	"	"	"	31.777	"	90	"
1867. "	100.209	"	42	"	"	"	66.816	"	28	"
1868. "	94.341	"	53	"	"	"	62.894	"	35	"
1869. "	71.125	"	42	"	"	"	47.416	"	94	"
1870. "	82.905	"	05	"	"	"	55.270	"	04	"
1871. "	61.447	"	76	"	"	"	40.965	"	17	"
1872. "	47.254	"	71	"	"	"	31.503	"	14	"
1873. "	69.055	"	39	"	"	"	46.036	"	92	"
1874. "	74.034	"	90	"	"	"	49.956	"	60	"
1875. "	75.862	"	82	"	"	"	50.575	"	21	"
1876. "	66.839	"	90	"	"	"	45.893	"	26	"
1877. "	65.575	"	47	"	"	"	43.676	"	98	"
1878. "	82.076	"	08	"	"	"	54.717	"	38	"
1879. "	66.397	"	53	"	"	"	44.265	"	02	"
1880. "	87.563	"	24	"	"	"	58.374	"	16	"

K i a d á s o k :

1864. évben	35.609	frt.	20	kr.
1865. "	10	"	20	"
1866. "	443	"	34	"

1867.	évben	2078	frt.	—	kr.
1868.	„	6047	„	86	„
1869.	„	613	„	52	„
1870.	„	1394	„	66	„
1871.	„	—	„	—	„
1872.	„	2211	„	10	„
1873.	„	23.568	„	40	„
1874.	„	10.235	„	89	„
1875.	„	41.732	„	25	„
1876.	„	7632	„	85	„
1877.	„	32.204	„	43	„
1878.	„	3307	„	75	„
1879.	„	7752	„	40	„
1880.	„	6976	„	95	„

A fennebbi egybeállításból látható, hogy a nagy rétnek haszonbérbe adható földjei után származó jövedelem az első időszakban, vagyis 1850-től kezdve bezárólag 1863. évig, a mikor vízmentesítési művek még nem léteztek, összesen 306.350 frt. 95 kr. volt, vagyis átlag véve évenként 21.881 frt. 14 kr.

E jövedelmek a második időszakban, 1864-től kezdve bezárólag 1872-ig 387.721 frt. 88 kr-ra emelkedtek, ez összegből levonva a 48.408 frt. 20 kr. kiadást, marad tiszta bevétel: 339.313 frt. 68 kr., vagy évenkénti: 37.701 frt. 52 kr.

A harmadik időszaknak jövedelme, 1873-tól kezdve 1880-ig tett: 357.495 frtot 53 krt; mely összegből ha levonjuk a kiadásokat: 133.410 frt. 92 krt., marad tiszta jövedelemként: 224.084 frt. 61 kr., ebből átlagosan jut egy évre: 28.010 frt. 57 kr.

Ha az egy egy évre eső átlagos jövedelmet a holdak száma arányban részletezzük, kitűnik, hogy az első időszakban (1850—1863) egy egy hold jövedelme 4 frt. 09 kr. volt; a második időszakban (1864—1872) 7 frt. 06 kr.; a harmadik időszakban (1873—1880) 5 frt. 24 kr.

A városi adóhivatal kimutatásainak alapján az összes rétnek tiszta jövedelme az 1881. évi adófelvétel sze-

rint évi 21.605 frtra becsültetett, s így országos fejedelmi adóban évenként 6751 frt. 14 kr. fizetendő, vagy is egy egy hold után 1 frt. 30 kr. Ehhez számítandó még a Temes-Bega-vízszabályozási társulat által az említett időig egy egy hold után kivetett 1 frt. 50 krnyi ármentesítési költség is.

A fennebbi adatok egybehasonlításából kitűnik, hogy a nagy rét haszonbérbe adásából származó jövedelem legnagyobb volt 1864-től 1872-ig, vagy is a második időszakban, s hogy eme bevétel 1872 óta ismét csökkent, — minek oka hihetőleg a kedvezőtlen időviszonyokban keresendő.

Mindazonáltal a nagy rét utáni tényleges jövedelem még az utolsó időszakban is meghaladta az 1850—1863 évek között befolyt bérösszeget, ha csupán a város által a vízmentesítésre fordított költségeket vesszük tekintetbe; de ha a vízszabályozási társulat által kivetett költségeket is számoljuk, az utolsó időszak jövedelmei valamivel csekélyebbek mint az első (1850—1863) időszakéi ¹⁾).

Midőn a Temes-Bega-szabályozási társulat az alibunári mocsár medenczéjének kiszáraitására vonatkozó terveit 1877-ben közszemléletre kirakattak, panaszt emelt Versecz városa, mert a kis rét a szabályozás tervezetéből kihagyott vala; de hasztalanul. Menzer Rudolf főmérnök 1885-ben új tervet készített a kis rét vízmentesítése tárgyában, melynek költségei 38.256 forint 74⁵/₁₀ kr-ra voltak előirányozva ²⁾).

1883-ben ásták ki a kis rét kiszáraitására szolgáló Versecz-paulisi csatornát egész a Brandeisz-féle téglaveetőig; ez volt a fennemlített társulat első műve. De mint-hogy egyebet nem tett, a kis rét nem sokára ismét tóvá vált. A nagy víztömeg, mely ott összegyűlt a vele határos városrészben, a Csukur-málában tetemes károkat okozott, a bajos állapot megtekintésére az országos közegészség-

¹⁾ A nagy rét vízmentesítése czéljából a város által eddiglen létesített művek ügyében Kunze József városi mérnök által 1882. évi február 10-én szerkesztett emlékirat.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1885. évf. 20., 21. és 24—26. sz.

ügyi felügyelő Dr. Oláh Gyula maga jelent meg 1886. évi február 10-én.

Erre azután még ugyanezen év nyárutóján 1 kilométernyi távolságra (a Brandeisz téglavetőjétől egész a Novákovits-féle tanyán túl) tovább ásatta a város a társulat költségeire a Paulis-verseczi csatornát, hogy a kis rét vizeinek lefolyása gyorsíttassék és a Csukur-mála a további bajoktól megmentessék.

A már 1877-ben és 1885-ben tervezett Versecz-szredistyei csatornát, mely a Ludas dűlő és a kis rét mellett elvonulva, a Markovác-kudriczi vizeket fogja levezetni, a közlekedési miniszterium rendelete folytán a társaság szintén rövid idő múlva fogja létre hozni ¹⁾.

A hitközségek beléletében aránylag kevesebb változások történtek a most tárgyalt időszak lefolyása alatt. A kath. egyházat illetőleg első sorban felemlíthetjük, hogy a katolikus-autonomia alapján 1871-ben az egyházi tanács megalakult.

Ugyanezen évben alapítottott a harmadik kápláni állomás is; azonban az ezen állomáson alkalmazott lelkész csak a hitoktatói teendőket végezi a községi tanintézeteknél.

1872-ik év őszén lebontatott a róm. kath. temető előtti híd mellett létezett kised János-kápolna, Nepomuki Sz. János szobra pedig az ottani kőkerítés sarkán e célra épült fülkében helyzetetett el ²⁾.

Novák József prépost 1875-ben önként lemondott plebánosi hivataláról s nyugalomba vonult. Helyére jött Rózsa-Lehotai Ruzsinszky Kornél, ki Ő Felségétől „de Monte Pestino“ nevű préposti címet nyert vala és azon évi augusztus 15-én itteni hivatalába ünnepélyesen beigtattatott.

1883-ban a róm. kath. temetőben a kor viszonyainak megfelelő halottas házat és azzal összekapcsolt sírásói

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1886. évf. 9. sz., és 1886. évi máj. 14-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1872. évf. 48. sz.

lakot építettek. Ezen építkezés költségei 5600 frtra rúgtak¹⁾; létrehozatala különösen Waiser Ferencznek a hitközség elnökének köszönhető. Egyúttal kifizették ekkor Bonnaz püspöknek a templomépítési tartozás hátra volt utolsó részletét.

Ez időszakban két ízben (másodszor 1883-ban) szolgáltatta ki helyben Németh József címzetes püspök a bérmálás szentségét.

Nagyobb tevékenységet fejtett ki az utóbbi időkben a helybeli mózes vallású község. 1873-ban Versecz a kerületi rabbi székhelyévé lett, kinek hatásköre a Versecz városi és járási, valamint a fehértemplomi zsidóságra terjed ki. A hitközség 1885-ben ismét 71 □-öl területet nyert temetőjének kikerekítése végett²⁾. Ugyanezen évben „templomi énekkart“ alapítottak a hitközség kebelében, mely egyesületnek célja: ünnepélyesebbekké tenni a vallási gyakorlatokat. 1886-ban tágasabbra építették a zsinagógát s nagy, 200 egyént elfogadni képes karzattal látták el; ugyanekkor 5 változatú orgonát is szereztek be. A mondottakra szükséges költségek fedezésére, melyek majdnem 8000 frtig emelkedtek, a „Chewra Kadisa“ nevű jótékony egyesület összes 3500 frt. készpénzét ajánlotta fel és adta kölcsönképen. A most említett egyesület 1873-ban alakult a hitközség kebelében. A megújított imaházat 1886-ik évi szeptember 14-én avatták fel vallásos céljára.

1886-ik év január 1-én Versecz a hasonló nevű „anyakönyvi kerület“ székhelyévé is lett; e kerület Versecz városára és a verseczi és dettai szolgabírói járásokra terjed ki; — szeptember havában már a fehértemplomi járásbeliek is kérelmezték, hogy a verseczi kerülethez csatoltassanak.

A szerb, jobban gör. kel. hitközség életéből következőket jegyezzük fel: 1875-ben 5 új harangot önttettek Pozdech Ferencz budapesti harangöntőnél, ezeket novem-

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1884. évf. 4. sz.

²⁾ 1885. évi febr. 4-én tartott ülés jegyzőkönyve.

ber 14-én húzták fel a toronyba 1). — 1881-ben Kengyeláczi Emilián püspök 6000 forintos alapítványt tett az egyházmegyei plebánusok özvegyeinek és árváinak gyámolítására, ez alapítvány gondnokául unokaöccsét Dr. Radics Emiliánt nevezé ki 2).

1885-ik év június 25-én halt meg hosszas szenvedés után Kengyeláczi püspök. Az új püspök megválasztásáig az egyházmegye gondozása a mézicsi zárda archimandritájára Dimitrievics Nektariusra bízott. 1886-ik évi október 27-én a karlóczyi püspökválasztó gyűlésen a gergetegi zárda archimandritája és horvát-slavon országgyűlési képviselő Ruváracz Hilarion választotta meg verseczi püspökké; a választást már Ő Felsége is megerősítette volt, midőn a megválasztott az új méltóságról lemondott 3).

Az ágostai hitvallásuk életéből felemlítjük, hogy 1875-ben Fehértemplomon alakult egy fiók-egyház, mely az itteni anyaegyházhoz csatlakozott, s hogy ugyanezen évben az itteni imaház számára harmoniumot szereztek be.

Az evang. ágostai hitvallású bánági egyházmegye 1881-ik év október 4-ik és 5-én itt Verseczen tartá meg Konventjét. Az elnökségen kívül, mely tisztet Kramár Béla esperes, temesvári lelkész, és Ambrózy Béla báró felügyelő végezték, az esperességnek majdnem összes 24 községéből jelentek volt meg küldöttek. Nagy örömmel vették tudomásul Versecz város kegyeletes határozatát, mely szerint az a hitközségnek 2500 frtos adósságát, mely a kamatokkal együtt majdnem 4000 frtra emelkedett vala, elengedte. — 1883-ik év őszén feloszlatta a hitközség felekezeti iskoláját 4). — 1886-ban az evangélikusok 350 frt. költséggel őrházat építettek temetőjükben 5).

1) „Werschetzer Gebirgsbote“ 1875. évf. 47. sz.

2) „Werschetzer Gebirgsbote“ 1881. évf. 52. sz. és 1885. évf. 26. sz.

3) 1887. évi január 23-án Karlóczán tartott újabb választás alkalmával Dimitrievics Nektarius választotta püspökké, a választást Ő Felsége u. e. évi január 29-én erősítette meg. A fordító.

4) Tiszt. Abaffy Miklós lelkész feljegyzései szerint.

5) Ugyanazon feljegyzések alapján.

Az iskola és tanügy terén számos változás történt ez időszakban. Különösen nagy haladást tüntet fel a népoktatás; legjobban bizonyítják ezt az 1870-ik és 1881-ik évi népszámlálások. Míg ugyanis az első alkalommal a jelenvolt 21.095 lakos között csak 6275 személy tudott írni és olvasni, 14.820 pedig nem; addig 1881-ben 22.329 lakos között már 11.036 egyén találtatott, kik írni és olvasni tudtak, az ehhez nem értők száma pedig már 11.023-ra olvadt. Vala le, s ezek között pedig 3281 volt a 6 éven alóli gyermek.

A Verseczen létezett kir. kath. tanítóképezde 1871-ben feloszlattatott, illetőleg a hasonnemű szegedivel egybekapcsolatott. November 26-án hagyta el az utolsó képezdei tanár Glauz Fr. J. Verseczet, hogy működésének új terére Szegedre átköltözzék¹⁾; az egykori Bánátnak azóta nincsen tanítóképezdéje; a hozzánk legközelebb fekvő képezdek a szegedi és az aradi. A verseczi képezdénél Glauzon kívül mint tanárok működtek: Benisch Sándor, Chudy Pál és Dr. Zeynek lovag.

A néptanítók fizetése 1870-ben 50 frttal javíttatván, évi 450 frtról 500 frtra emeltetett²⁾. 1873-ban kimondotta elvben a városi képviselőtestület, hogy a tanítók fizetését ötödéves pótlékkal javítani fogja³⁾, de csak 1885-ben alkotott ez ügyet illető, s jövőben életbe léptetendő szabályrendeletet, melyben az ötödéves pótlékot a fizetés 300 frtos minimumja után 5%-jában állapítja meg.

A tanköteleseknek 1872. évben végrehajtott összeírása következő eredményt tüntetett fel:

A városnak németek által lakott részében volt tanköteles 6—12 éves: 1800; 12—15 éves: 250.

A szerbek között, 6—12 éves gyermek volt 1216; 12—15 éves tanköteles 210⁴⁾.

1) „Werschetzer Gebirgsbote“, 1871. évf. 49. sz.

2) 1872. évi nov. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

3) 1873. évi decz. 22-én tartott ülés jegyzőkönyve.

4) 1872. évi decz. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

Ezen évben 80.000 frtos kölcsön felvételét tervezgeték, melyet két egyenlő 40.000 frtos részletben úgy a német mint a szerb iskoláknál teendő építkezésekre szándékoztak fordítani ¹⁾).

A polgári iskola felállítása után darab ideig két külön községi iskolaszékünk volt, egyik a polgári iskola, másik a népiskolák számára; különvált volt az iskolák igazgatása is. A népiskolák élén mint igazgató-tanító Daum Miksa állott, a polgári iskola igazgatója kezdetben Wodetzky Lajos, majd Benedek Ignác vala. Később (1876-ban) a községi tanintézetek igazgatósága ismét egyesítettett. Ekkor Benisch Sándor választatott igazgatóvá, 1878-ban pedig Buday József, ki mai napig viseli ezen tisztet. Az igazgatóság egyesítése előtt a községi iskolaszéknél külön egyén volt alkalmazva mint tollvivő, ki egyúttal mint pótтанító is működött. Később e teendők az igazgatóra bízattak, ki azonban rendes tanórák tartására nem köteleztetett. A két iskolaszék elnökei valának Herzog Ferencz József és Schlemmer József, amaz a polgári iskola, emez a népiskolák számára. Majd Herzog F. J. alatt egyesítettett a két iskolaszék, kit 1879-ben Moldoványi Sándor követett; — 1882 óta Seemayer János polgárnagy áll az iskolaszék élén.

Ez időszak kiválóbb eseményei közé sorozhatjuk a „délmagyarországi tanítói egyesületnek“ 1872-ik évi augusztus 21-én, 22-én és 23-án itt Verseczen megtartott „VI-ik közgyűlését.“ E gyűlés megtarthatásának előmunkálatainál bízgón közreműködött — úgy szólva — a város összes polgársága; költségeinek fedezésére a köztörvényhatóság 100 frt. és a takarékpénztár 150 frtot szavazott meg. Nagyszerűen sikerült is. Több mint 300 tanító és számtalan iskolabarát jelent volt meg; ki van mutatva, hogy a délmagyarországi tanítóegyesület összes eddigi közgyűlései között ez volt a leglátogatottabb. A kiadott program szerint 21-én este 9 órakor tartatott meg az előkészítő ülés Hetzl Samu egyesületi elnök előülése alatt; ez alkalommal egyebek

¹⁾ 1872. évi aug. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

között Schwicker János Henrik választatott meg a közgyűlés elnökévé, Wodetzky Lajos és Scherka G. alelnökeivé. Gyűlés után ismerkedési estély volt a városkertben.

Augusztus 22-én reggeli 7 órakor tartották meg a „nép és ifjúsági irodalom-“ és a „zene ügyi“ osztályok gyűléseiket, 9 órakor pedig a főgyűlés nyitotta meg. Következők tartottak felolvasásokat: Wodetzky Lajos e tétel felett: „Az iskola a népjólétének kútforrása és alapja“; Hoffmann M. Nagy-Becskerekéről: „A magyar községi iskola jogaiért való küzdelmében“; Hetzl Samu Temesvárról: „A házi nevelés hiányai — mint a tanítói szenvedések kútforrása“; végre Kohn A. szintén Temesvárról: „Miként hassanak népiskoláink növendékeikre, hogy azokat a hazaszeretetben nevelhessék.“

Augusztus 23-án a „torna-ügyosztály“ ülése volt, ezután ismét közgyűlés, melyet érdekessé tett egyebek közt Kohlbauer József nagy-szredistyei tanítónak felolvasása, mely „a tanítók és azok özvegyeinek és árváinak nyugdíjaztatása“ című tételt fejtegette; majd Wiener M. zombolyai tanító választatott meg az egylet elnökévé. Délután a tanszer-kiállítást látogatták meg a jelenvoltak. E gyűlés jelentőségét növelte azon körülmény, hogy ebben vettek részt először a volt határörvidék tanítói.

Ha felemlítjük még azt, hogy előtte való napon nagy díszebéd és fényes tánczvigalom volt, ez emlékezetes napok eseményeiről hű képet nyújtottunk ¹⁾.

A magyar tanügy legfőbb intézője, a vallás- és oktatás-ügyi miniszter Trefort Ágoston ő nagyméltóságának látogatása is ez időszakba esik. Dél-Magyarországon és a felosztatott határörvidéken 1873-ban tett körutában meglátogatta városunk iskoláit is. A mondott év április 17-én érkezett Verseczre Temesvárról, vele jöttek Mészáros Ferencz és Gönczy Pál miniszteri tanácsosok, Lazárovits Vazul Temes megye főispánja, Marx Antal Temes megyének és Suttag Ferencz a volt határörvidéknek királyi tan-

¹⁾ Freund M.: „Verhandlungen des VI. süidungarischen Lehrertages etc.“, Temesvár 1873.

felügyelői. Nedeczky István országgyűlési képviselőnk szintén csatlakozott vala a miniszter kíséretéhez.

Az indóháznál a képviselőtestület fogadta ő nagyméltóságát, kihez Herzog Ferencz József polgármester és iskolaszéki elnök intézett üdvözlő beszédet, s kit azután 30 kocsi hosszú sora kísért a városba, hol néhai Kengyelác Emilián püspök palotájában szállott meg, a mennyiben ez iránt már előtte való napon, Temesváron vette volt a távirdai úton küldött meghívót. Ide sietett most tisztelegni a városi képviselőtestület, a tanács, az iskolaszéki tagok Schlemmer József vezérlete alatt, a királyi törvényszék, a papság, a szerb tanítói kar és a mózes vallású hitközség küldöttsége. A tisztelgések megtörténvén, a szerb iskolákat látogatta meg ő nagyméltósága, azután a gör. kel. székesegyházat, majd a községi polgári iskolát, hol Wodetzky Lajos igazgató a tantestület élén üdvözlő beszéddel fogadá. Ő méltósága az intézet valamennyi helyiségét megsejmelte, néhány kérdést intéztetett a tanárok által a tanulókhöz, különösen a magyar nyelvből, és maga is pár nyájas és kegyes szót váltott néhány növendékkel. Innét a Mi Asszonyunkról nevezett szegény iskolanővérek vezetése alatt álló leányiskolát, majd a fiúnépiszkolát s végre a róm. kath. templomot tekintette meg, mely utóbbiban Novák József prépost által fogadtatott.

A püspöki palotában felszolgált rövid reggeli után, délelőtt 11¹/₂ órakor, tengelyen hagyta el városunkat a miniszter úr, 8 hintó kísérette őt útjában Fehértemplom felé. Említésre méltó, hogy a miniszter az iskolákat, azok állapotát és felszereléseit illetőleg teljes megalégedését fejezte ki ¹⁾.

Ez időszakban is szaporítani kellett a népiskolák osztályait úgy a németeknél, mint a szerbeknél; — az utóbbiaknál azonban csak az időszak kezdetén. 1873-ban a szerb iskoláknál állíttatott fel az 5-ik osztály, 1878-ban pedig a német tannyelvű községi népiskola bővített meg a

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1873. évf. 16., 18. sz., és a polgári iskola 1873. évi értesítője.

6-ik osztálylyal. 1886-ban a város községe 1 hold földet engedett át a szerb nyelvű iskoláknak a gör. keleti temető tözsomszédságában, hogy azon faiskolát alakítsanak¹⁾; a községi iskoláknál pedig 1883-ban határozta el az iskolaszék az iskolai és népkönyvtár felállítását, a mennyiben annak pénzalapja már 4000 frtnyi összegig növekedett, s a régi reáliskolától örökölt könyvtár a reáliskola megszűnte óta nem gyarapítottatott vala; a határozat részben már végre is hajtattott. 1885-ben a fiók-népiskolánál a 3-ik fiúosztály felállítása határozottatott el, ez osztály 1886-ban életbe is lépett.

Az 1876-ik évi deczember 5-én megtartott közigazgatási bizottsági ülésben Temes megye kir. tanfelügyelője Marx Antal azon nagy jelentőségű indítványt tette, hogy a hitfelekezeti szerb iskolák tanítóinak fizetése többé ne fedeztessék a község pénztárából, s hogy ez iskolák — épen mert hitfelekezetiiek — teljesen elkülöníttessenek a községi iskoláktól. E tárgy felett hosszab és igen élénk vita támadt, melynek végeztével az indítvány 12 szavazattal 6 szavazat ellenében elvettetett²⁾.

Már 1877-ben indítványoztatott és 1886-ban két ízben is felelevenítettett a képviselőtestületi gyűléseken azon indítvány, hogy a szerb népiskolák osztályai, a mennyiben a tanítványok csekély számához képest fölös számmal vannak, összevonattassanak és kevésbítettessenek. Első ízben a város pénzügyeinek rendezésére kiküldött bizottság tette ez indítványt; másod ízben több német nyelvű városi képviselő ifj. Mihailovits József vezérlete alatt, utoljára Höschl Frigyes városi képviselő; ám ez indítvány mindannyiszor leszavaztatott.

Míg ez időszak folyamában egyfelől a kir. kath. tanítóképezde megszűnt, illetőleg Szegedre átvittetett, az ágostai evang. hitfelekezet iskolája pedig, növendékeit a községi tanintézeteknek átadván, feloszlott; addig másfelől újabb iskolákat is látunk keletkezni. 1872-ben megnyílt Kutka

¹⁾ 1886. évi jan. 23-án tartott ülés jegyzőkönyve.

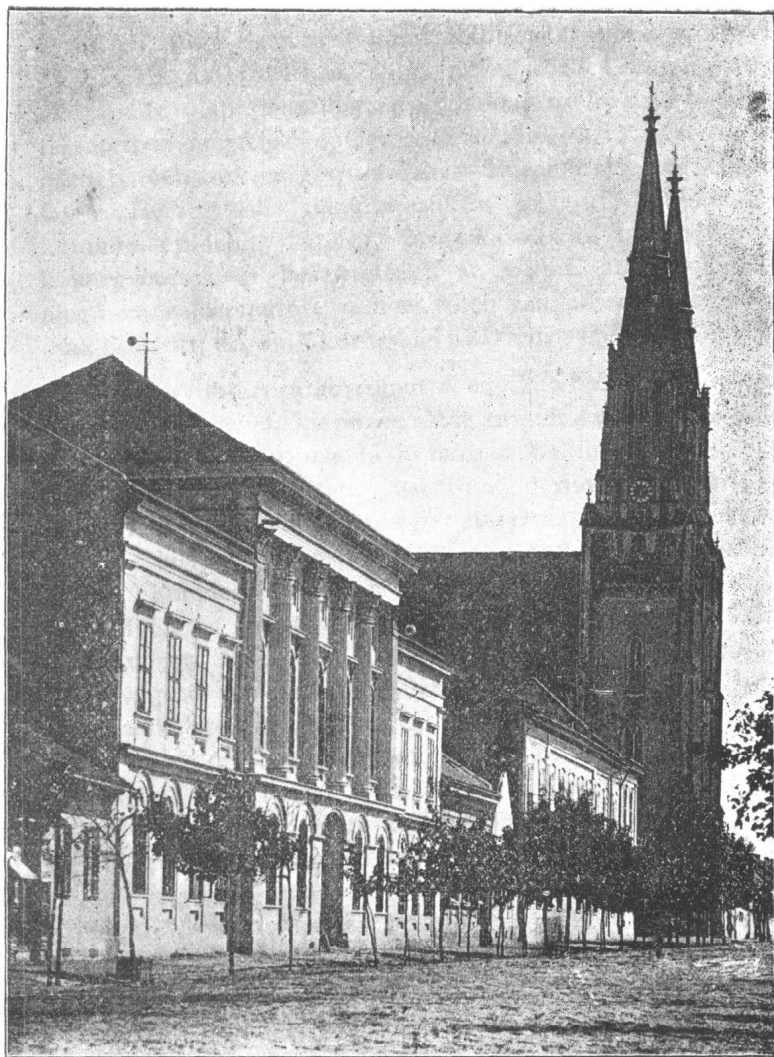
²⁾ 1876. évi decz. 5-én tartott közíg. bizottsági ülés jegyzőkönyve.

Mária magán leány tan- és nevelőintézeténél a 3-osztályú polgári iskolának első osztálya; a községi tanintézeteknél pedig az 1874-ik évben tervezve volt s leányok számára felállítani szándékolt „polgári iskola“ helyett 1876-ban a „felsőbb leányiskola“ 1-ső osztálya rendeztetett be; a következő évben vagyis 1877-ben pedig második osztálya nyitott meg.

Az ismétlődő oktatás mindez ideig csak az iparostanonczok vasárnapi taníttatására szorítkozott. 1883-ban megkísérelték ugyan a tanítást hetenkint háromszor az esti órákban megtartani; a mi nem sikerülvén, a következő évben visszatértek ismét a vasárnapi oktatáshoz. 1886-ban ápril 18-án beszünttetett e tanítás és az 1884-ik évi XVII-ik törv.-cikk rendeletei értelmében felállított az „iparos inasok iskolája.“ Ez úgy a német, mint szerb nyelvű inasok számára berendezett egy-egy előkészítő tanfolyamból áll és a tulajdonképeni iparos iskolából, melynek I-ső évfolyama 1886. év ápril havában, II-ik évfolyama 1886. év szeptember havában nyitott meg. 1886-ban a földműves ifjúság számára is életbe lépett a vasárnapi oktatás.

Lendületet nyert ez időszakban a „kised óvoda“ ügye is. Verseczen ugyan az ötvenes évek óta mindig voltak és vannak „játszó iskolák“ és „óvodák“; valamennyien magán vállalatok voltak, többnyire nem szakképzett egyének által nyitva kereset forrásul. 1870-ben tette le a takarékpénztár az óvoda első alapját, 1869. évi tiszta nyerevényéből 322 frt. 27 krt. szavazván meg egy létesítendő Fröbel-féle gyermekkert javára. Ez első alaptőke az 1870—1874 közötti években részint adományozások, részint gyűjtések folytán annyira növekedett, hogy 1880-ban már 10.000 frtnál nagyobb összeg gyűlt vala egybe. 1872-ben Lonyay Menyhért gróf is adományozott a kised óvoda alapjának egy „magyar állam-vasúti“ részvényt 3000 frank értékben, azon alkalomból, hogy az előző évben Versecz város országgyűlési képviselőjévé lett megválasztva, és oly kijelentés mellett, hogy ez összeg „Lonyay alapítvány“ czímen kezeltessek ¹⁾. A gyűjtések és adakozások fényes

¹⁾ 1872. évi júl. 5-én tartott ülés jegyzőkönyve.



A polgári iskola, a leánynevelőiskola s a r. k. templom.

sikere arra bírta a képviselőtestületet, hogy oly nemű határozatot hozzon, miszerint a gyermek-óvóintézet már 1874. év őszén nyitassék meg ¹⁾. Ámde különböző körülmények megakadályozták annak végrehajtását. 1883-ban újból felkarolta Seemayer János iskolaszéki elnök az ügyet és kieszközölte 1884-ben, hogy az időközben mindinkább gyarapodó alap pénzeiből egy, óvodai céloknak minden tekintetben megfelelő épület felemeléséhez szükséges tágas házhely vétessék meg a városkert-utczában Herzog Gusztáv és Herzog Eliz tulajdonosoktól 4000 frtéért ²⁾. Az alkotandó épületet illetleg, tárgyalások folytak eddig s költségvetések is készítették; az eszme azonban még meg nem valósúlhatott, a mennyiben rendelkezésre ez ideig csak 6000 frt. áll, míg körülbelől 12.000 frt. igényeltetnék ³⁾.

A nagyobb szerű mozzanatok egyike a belvárosi községi iskolák épületeinek kiépítése. Már másfél évtized óta volt kénytelen a község magán házakban helyiségeket bérelni a mindinkább szaporodó osztályok számára. Seemayer János iskolaszéki elnök búzgó utánjárásának sikerült az építkezéshez szükséges engedélyt már 1882-ben kieszközölni. Sittner Ferencz oraviczai építész vállalta el az építést, elengedvén az árlejtés alkalmával a 60.219 frt. 40 kr-ra előirányozott összegből 10%-ot ⁴⁾. 1884-ik év folyamában be is végezte az építést úgy, hogy ezen évi október 1-én az iskolák átvitethettek az új helyiségekbe. Minthogy az iskola útca és fehértemplomi út sarkán lévő ház teljesen kiépítettett, ide helyeztettek az összes leányiskolák, míg a most szintén kiépített és megbővített egykori „Concordia-épület” földszinti termei a népiskolák összes fosztályait fogadták be; és ugyanezen épület emeletes része a polgári fiiskolának lett otthonává. — A két épület kiépítése és részben átalakítása a 10.670 frt. 37 krt. tevő pótköltségekkel egyetemben 64.767 frt. 80 krba került ⁵⁾.

¹⁾ 1874. évi ápr. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1884. évf. 12. sz.

³⁾ Ugyanott, 42. sz.

⁴⁾ 1884. évi jan. 29-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁵⁾ 1884. évi decz. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

A költségek a Bécsben székelő „osztr. földhitel-intézettől“ e célra felvett és törlesztés útján visszafizetendő 65.000 frtos kölcsönből fedeztettek.

Minekutána az 1870/71-ben megszűnt reál-gymnasium helyébe a polgári iskola lépett, ennek negyedik osztálya is megnyílt 1871/72-ben. Leglátogatottabb volt e tanintézet 1872-ben, mikor 170, 1873-ban mikor 197, és 1874-ben mikor 155 tanítványa volt. — 1879-ben ismét felállította a polgári iskola az 1871-ben megszűnt meteorologiai figyelőállomást ¹⁾.

De a polgári iskola felállításával a lakosság vágyának, mely középiskolát óhajtana, elég nem tétetett. A közep-tanoda utáni törekvések vörös fonalkint húzódnak végig évek óta a városi képviselőtestület tanácskozmányain. Alig hogy elodáztatik az ügy, már ismét napirendre kerül. Így például legközelebb 1886-ik évi október 12-én elhatározta a képviselőtestület, hogy fő-reáliskola felállítása iránti kérelemmel járuland a közoktatási miniszterium elé, mely nem rég fő-gymnasiumért esdeklő kérelmét meg nem hallgatta.

A tanügy és művelődési viszonyok tárgyalása alkalmával nem hagyhatunk érintetlenül három kiváló eseményt; első az, hogy Versecz városa 1876-ban a Budapesten műcsarnok létesítésére alakult egyesületbe mint alapító tag lépett be 1000 frttal ²⁾); a második az, hogy a városi község a legújabban Csákován felállított gazdasági iskolánál 150 frtos ösztöndíjt alapított valamely ott tanuló verseczi származású növendék számára ³⁾); a harmadik végre az, hogy 1882-ben Frisch Gyula városi képviselő indítványára, a közgyűlés határozatot hozott egy városi Muzeum felállításá iránt.

1873. évi május 1-én megalakult a szabadkőművesek páholya itt Verseczen; a budapesti „Nagy Oriens“ skót szertartást követő fiókja volt, és „Egálító“ nevet viselt. Feloszlott 1879-ik év november 25-én tartott utolsó gyűlése alkalmával.

¹⁾ Meteorologiai megfigyelő: Režucha Venczel, polg. isk. tanár.

²⁾ 1876. évi jan. 24-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1885. évi aug. 17-én tartott ülés jegyzőkönyve.

A most tárgyalt időköz társadalmi életének fejlődésében két külön szakaszt különböztethetünk meg, a polgárok között a hetvenes évek közepe táján uralkodott viszálykodások választják el ezeket egymástól.

Az időszak elején a német színművészet szokatlan virágzásnak indult Zeh Károly buzgolkodása folytán, ki 1871/72 és 1872/73 évek téli évadjaiban kitűnően működő társulatokat hozott össze.

Az egyesületi élet szintén megélénkült. Az első egyesület, mely ez időszak kezdetén alakult, az „iparos képző-egyesület“ volt. 1871-ik év tavaszán átalakult ez „munkás-képző-egyletté“, azonban nem sokára újra felvette régi nevét s azontúl csakis tagjainak művelődését tüzte ki végcéljául¹⁾.

1871-ik év augusztus 27-én és 28-án a szerb „omladina“ tartá meg itten 6-ik gyűlését, melyre nem csak az egylet tagjai, hanem a szerbek által lakott vidékekről jött vendégek is nagy számmal sereglettek vala össze. Vasárnap augusztus 27-én délelőtti fél 12 órakor nyitották meg ünnepélyesen a gyűlést a városkertben létezett színkörben. Délután az általános „dal-egyesület“ tartotta meg gyűlését, mely az ének és zene fejlesztését illető nevezetes határozatokat hozott. Hétfőn összegyülekeztek a társulati tagok, hogy az igazgatósági bizottságnak az elmúlt évben kifejtett működését bíráló alá vegyék és a következő évre új igazgatóságot válasszanak. Végül a miniszteriumnak azon intézvénye olvastatott fel, mely szerint csakis a magyar korona országainak lakosai lehetnek az egyesület tagjaivá. Ez a Verseczen megtartott gyűlést történelmi jelentőségűvé tette. Minekutána egész nap e fölött vitatkoztak, a következő napon, mikor már a különböző nézetek kifejtve, a különböző javaslatok előterjesztve valának, azon határozatot hozták: keressen az újonnan választott bizottság más területet, hogy az egyesület céljai megvalósíthatassanak. Erre a királyi biztos a gyűlés feloszlását rendelte el. Mire az összes jelenvoltak abban állapottak meg, hogy ugyanazon

1) „Werschetzer Gebirgsbote“ 1871. évf. 36. sz.

nap délutánján 4 óra tájban „népgyűlés“ név alatt újból összejönnek; ezt azonban a helybeli rendőrség megakadályozta. Az omladina 6. közgyűlése ilyenén befejezést nyert.

A külföld nevezetesebb személyiségei közül egyebek közt jelen voltak: Vrbicza Maso vojvoda Montenegroból, Pavlovits árchimandrita Boszniából, Szerbiából pedig Kujuncsics és Joannovits állami tisztviselők, továbbá Gergits tanár és Vlaikovits kapitány ¹⁾.

Nem sokára ez esemény után a „szarvashoz“ címzett itteni kávéházban szerb olvasókört alapítottak helybeli szerb polgárok ²⁾.

1871-ben Hofmann Károly czukrász nagy „kioszk“-ot építtetett a városkertben. 1872-ben pedig az erdőben készült az erdészlak és az ottani mulatóhely közelében a „róka-lebuj“ nevű pincze (Fuchsbau).

Az „önkéntes tűzoltó egyesület“ eszméjét szintén 1872-ben pendítették ugyan meg, de csak a következő 1873. évben érvényesülhetett.

Ugyancsak ezen évben alakult a „polgári casino“ és a „Versecz és vidéke társasköre“. Az első január 20-án nyílt meg; az alakuló közgyűlést azonban csak február 6-án tartották meg. Helyisége a Zoffmann János-féle nagy bérház első emeletén volt, még pedig fényesen berendezve. Több mint 40 különböző hírlapot lehetett ott találni. Elnöke Herzog Fer. József volt. A „társaskör“ ugyanekkor alakult Bissingen Ferdinánd gróf védnöksége és Heinrich Ferdinánd vajkováczi földbirtokos elnöksége alatt. Mindkettő a társas szellem fejlesztésére alakult s eleinte csakis e célnak szolgált; azonban belesodortatván a mindinkább élesbedő pártviszályokba, e tény az egyiknek a polgári casinónak feloszlását vonta maga után 1877-ben.

1873-ban új átalakuláson ment keresztül a mózes vallású hitközségben régóta létező „Chewra kadisa“ (szent atyafiság) nevű emberbaráti céloknak szolgáló kegyes egyesület.

• ¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1871. évf. 36. sz.

²⁾ Ugyanott, 44. sz.

Tornász-egylet is létezett ezen időkben Verseczen.

1874-ben márczius 23-án szervezkedett a „beteg és rokkant munkások budapesti pénztárának verseczi fiókja“ („Vorort der Budapester Arbeiter-, Kranken- und Invaliden-Kassa“); alapítói jobbadán az „iparosok önképző-egyesületének“ tagjai voltak, mely utóbb nevezett egyesület néhány év múlva megszűnt. — Ugyanez év véghónapjában a tél kezdetén alakult meg a „korcsolyázó egylet“ is.

1875-ben kezdték meg az előmunkálatokat, hogy városunk „lövész csapat“ (Schützen-Korps) szerveztethessék. Felsegélyezésére Ő Felsége is adományozott magán pénztárából 200 frtot. 1877. év őszén vonult fel először csinos egyenruhában a harczias csapat. 1879. év június 8-án tartotta meg zászlószentelési ünnepélyét, mely alkalmával a fehértemplomi kir. törvényszék elnökének Paszt Vilmosnak neje teljesíté a zászlóanyai tisztet. A zászló, melynek csak szalagja új, az 1809-ben létezett városi honvédségnek (Landwehr) ereklyéje.

A „bortermelők egyesületéről“, mely szintén 1875-ben alakult meg, más helyen teszünk említést.

Hogy mily szellem vezérelte azon időkben az egyesületek alkotóit, leginkább a „városi tűzoltóság“ név alatt keletkezett második önkénytes tűzoltó-egylet alakulása alkalmával volt tapasztalható; versengés szülte, a mi csak ártalmára volt a tűzoltói intézménynek Verseczen. 1877-ben midőn a polgári casino megszűnt, beszüntette működését a lövészársulat, az önkénytes tűzoltó-egyesület is ¹⁾.

Az egyesületi élet második viruló szaka 1879-ben vette kezdetét, midőn a „lövész társulat“ újból életre kelt és azon tervvel lépett föl, hogy a lövölde az „ördög torka“ („Teufelsschlucht“ másként „Postklinge“) nevű hegyszakadékba helyeztessék át. — Ugyanakkor alakult meg a magyar sz. korona országai „veres-kereszt-egyletének“ helybeli fiók-egyesülete is.

¹⁾ A hetvenes évek közepe táján két politikai egyesület is alakult, a „polgári kör“ (1875) és „Tisza-kör“ (1877?) de igen rövid életűek voltak.

1881-ik év augusztus havának 18-ik, 19-ik és 20-ik napjain újabb tanácskozásokra gyűlt itt egybe az „Omladina“; most az egyesület újrászervezésén tanakodtak, de ez alkalommal eredménytelenül.

1882-ben a „szerb nőegyesület“ és a „mezei gazdák gyászkocsi-egylete“ („Oekonomien - Leichenwagen - Verein“) alakult meg.

1883-ban a „tűzoltó-egyesület“ kebelében „színműkedvelő-társulat“ alakult, mely mai napig is fennáll és működik.

„Régészeti egyesület“ alakítása iránt is folytak tanácskozások, különösen 1882-ik év május 22-én, mely egylet Versecz és vidékére terjesztette volna ki működését; azonban még eddig létre jönni nem tudott. Ugyanez év őszén keletkezett a „munkások olvasóköre“, mely alakuló közgyűlését 1883-ik év január hó 6-án tartá meg, de csak 1886-ik év tavaszáig maradt életben. — A „vinczellérek dalárdája“ azonban, mely szintén ekkor létesült, szépen fejlődik; azon évi november 25-én rendezett dalestélyén lépett először a nyilvánosság elé. — Hasonló virágzásnak indult az „iparosok dal-egyesülete“ is, mely 1883-ik év márczius 26-án alakult.

Még is legélénkebb volt az egyesületi élet 1883/84. évben. Ekkor alapított a „közgazdászati egyesület“ illetőleg ennek „kereskedelmi osztálya“, (alakuló közgyűlését 1883. évi december 3-án tartá meg); a „bortermelők egylete“ pedig átalakított annak „borászati osztályává“. Majd „kereskedelmi csarnok“ („Kaufmannshalle“) című egylet létesült, de ez alig egy év multán lenni megszűnt. Nagyobb életre valóságot tanúsított és tanúsít a szintén ekkor alakult „park egylet“. 1885-ben szervezkedett a „délmagyarországi méhésztársulat“ helybeli fiók egylete. Ugyancsak 1885. év február 22-én alakult meg véglegesen az „1848/49. évi honvéd aggastyánok egyesülete“, mely különben ideiglenesen már megalakult volt 1884. év július 27-én. 1885/86 telén létre jött az „izraelita egyházi dalkör“.

1882. év tavaszán Seitz Antal fakereskedő 10 évi bérletre szóló engedély mellett, épített a városkertben

nyári fedett színkört ¹⁾, melyet Polgár Gyula itt működött magyar színtársulata nyitott meg június 9-én a „Boccaccio“ című operettel. 1886-ban ismét lerombolták e színkört, miután ugyanez év augusztus havának 23. napján szerb műkedvelők rendezték volt ott az utolsó színi előadást.

Hatalmas fejlődésnek indult már most a polgári „lövész társulat“ is, mely működését 1879-ben újra megkezdvén az újabb nemzedék köréből származó számos taggal gyarapodott vala. Minthogy a régi lövölde, melyet az idő emésztő foga amúgy is nagyon megviselt volt, a 30 működő tagot számláló társulatnak már szűk lett, elhatározták az 1883-ik év november 12-én tartott közgyűlésükben, hogy új lövöldét építenek. A viszonyok és körülmények is igen kedvezők valának; a búzgón működő „park-egylet“ közbenjárására épen ekkor szerezte volt meg a község a városkert szélesbítésére az ennek éjszaki oldalán elterülő szöllőt; ez 20 évi ingyenhasználatra a várostól a társulatnak átengedtetvén, ide határozták felépíteni a vendéglővel és kertészlakkal egybekötött lövöldét. Az építés költségeinek fedezésére a társulat készpénze elégtelen lévén, évenkénti sorshúzás mellett visszatérítendő 1000 darab 5 forintos részvényt bocsájtottak ki.

Az 1884-ik évi május 5-én tartott közgyűlésen a benyújtott tervek közül Eisinger Ferencz építészt fogadták el, annak kivitelét pedig azon évi június 7-én, a zárt ajánlatokkal pályázó vállalkozók közül, Hoffmann Antalra bízták 8000 frt. átlagos költségösszeg mellett. Az építést azonnal meg is kezdték, 1884-ik évi június 28-án ünnepélyesen letévén az alapkövet. Az egész ügynek tervezője s búzgó előmozdítója a megboldogult Zoffmann Károly városorvos volt ²⁾. 1885-ben nyitattott meg az új épület május 31-étől június 7-éig tartó ünnepélyes czéllövöldözéssel s az ünnepélyt befejező táncmulatsággal. Hogy mi se hiányozzék, jégpinczét is építtetett ott még ugyanazon évben a társulat.

¹⁾ 1882. évi máj. 11-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1883. évf. 36. sz.

1885-ben hazafias német polgáraink nehánya Weifert Károly elnöklete alatt egyesületet alakítottak a „magyar nyelv terjesztésére“; cz egylet azon évi november 29-én tartotta alakuló közgyűlését, a mikor Dr. Kormos Béla elnökké, Weifert Károly és Gettmann János alelnökökké választottak. — Az egyesület tagjai gyorsan szaporodtak s élénk tevékenységet fejtettek ki; rendeztek esti tanfolyamot felnöttek számára, hogy ezek ott a magyar nyelvet megtanulnák, rendeztek társas estélyeket, vonzókká tevén azokat felolvasások, szavalatok, zenei előadások, főleg pedig táncz által; megvetették alapját egy könyvtárnak, jutalmúl könyveket osztogattak a magyar nyelv tanulásában nagyobb előmenetelt tanusított iskolás növendékeknek s a t. 1).

A közművelődés előmozdításának hatalmas eszközei a nyomdák és hírlapok szintén megszorodtak ezen időszakban. Fodor Lajos ugyanis 1873-ban nyomdát állított fel, melyet tőle 1875-ben vétel útján átvett Kirchner J. E. nyomdásznak özvegye és a régebb idő óta fennálló nyomdájával egyesített; 1880-ban pedig Wettel F. J. és Veronits József állították fel a második nyomdát Verseczen, mely mai nap is működik.

A mi a hírlapirodalmat illeti, az újdonságok egész halmazát sorolhatjuk fel; különösen szerb lapok keletkeztek és enyésztek el jelentékeny számmal. Életre kelt másod ízben a „Vrsaczka Kula“; elenyészte után egymást követték az „Isztok“; „Gradjanin“; „Vrsczanin“; „Banatsanin“; „Bratstvo“ és „Srbstvo“; legtöbb életre valóságot tanusított az utolsó; de a neki kedvezőtlen körülmények miatt ez sem volt hosszú életű. Három német hetilap is keletkezett: a „Werschetter Volkszeitung“; „Werschetter Wochenblatt“ és „Glocke“; — a két élczlap: az „Igel“ és „Paradefink“ tisztán pártérdekek szolgálatában állott; ezek is csak rövid ideig léteztek s csak az 1880-ban keletkezett „Neue Werschetter Zeitung“ tartotta fel magát napjainkig a régi

¹⁾ Ezen egyesület ideiglenes megalakulása október 11-én, az alapszabályok helybenhagyása pedig november 15-én történt.

„Werschetzer Gebirgsbote“ mellett, mely 1881-ben politikai lappá lett. — Keletkeztek ez időszakban szaklapok is, melyek — igen természetesen — a lakosság főkereseti forrásával a borászattal foglalkoztak. A három ily nemű szaklap közül különösen az 1877-ben alapított „Südungarische Wein- und Ackerbau-Zeitung“ említendő fel, mely — sajnos — szintén csak rövid ideig állott fenn¹⁾. 1886. évi márczius 25-e óta magyar lap is van Verseczen, ez a hetenkint megjelenő „Délvidéki Nemzetőr“, szerkesztője: Perjéssy Lajos, kiadója: a Wettel és Veronits-féle könyvnyomda.

A verseczi zenészet a hetvenes évek kezdetén élte virágzása korszakát, a volt Bánát összes városai között egy sem bírt azon időkből annyi jeles zenészszel mint Versecz. Voltaképen a helyi zenészet virágzása még az előző szakaszban tárgyalt időszakban kezdődött s körülbelül 1865-től kezdve 1875-ig tartott. A jelzett évtizedben Benda Adolf, Berger József, Bruné Adolf, Daum Miksa, Gothov-Grünecke Lajos, Havlasa Guida, Hlavac, Weber János s a t. működtek városunkban, kik mindannyian mint zeneszerzők is szép hírnévre tettek szert. 1875 óta a zenei élet, a mennyiben a megnevezettek részint elhaláloztak, részint elköltöztek, nagyban hanyatlott; ellenben annál nagyobb haladást tett az ének, melyet kitartással ápol öt dal-egylet városunkban.

¹⁾ 1875-ben megjelent „Der Landwirth“, szerkesztője volt Million M.; — 1877, 1878-ban a „Südung. Wein und Ackerbau Zeitung“, szerkesztője volt Rottler Fer.; — 1883-ban az „Ungarische Weinlaube“, szerkesztője Roth Lipót.

XXIV. Szakasz.

Versecz mint törvényhatóság.

1871 — 1886.

(Folytatás.)

Kereskedelem és ipar. — Bortermelés. — Erdészet. — Méhészet — Kiállítások. — A város csinosbulása. — Emberbaráti intézményei. — Katonai őrség. — Balesetek. — A főszolgabírák-, kamarai-gazdasági-biztosok-, állandó királyi biztosok-, főispánok-, díszpolgárok-, mezővárosi és városi bírák-, polgármesterek és szószólók névsorai.

Most megkisértjük városunk kereskedelmének és iparának képét vázolni. Megkezdjük azzal, hogy bemutassuk a posta, a távirdai hivatal és az itteni vasúti állomásnak forgalmát, a milyen az ezen időszak kezdetén volt. A postán, mely ekkor még magánvállalat volt, 1872-ben feladatott: 472.312 levél; ide érkezett: 89.274. A kocsipostának továbbszállítás végett átadattak 1,274.072 frt. értékű küldemények; az ideérkezettek értéke ellenben: 997.842 frt. volt. Postai utalvány mellett feladatott: 180.040 frt. készpénz; ide érkezett: 48.237 frt. Utánvételenként bészedett a posta 72.427 frtot, ellenben csak 5.732 frtot. fizetett ki ¹⁾).

A távirdai hivatalban 1872. évben feladott sürgönyök száma: 17.025 volt, az ezek után befolyt jövedelem 4471 frt. 10 kr. 1871-ben a feladott sürgönyök száma csak 16.273 volt, a bevétel pedig 4235 frt. 65 kr. ²⁾).

¹⁾ „Werschetzter Gebirgsbote“, 1873. évf. 5. sz.

²⁾ Ugyanott, 2. sz.

A személy- és árúforgalom az itteni vasúti állomáson 1872-ben a következő volt: tova szállított 32.026 személy 3185 vámmázsát nyomó podgyászszal; mint gyorsszállítmány elküldetett innét 909 vámmázsá; ellenben megérkezett 1053 vámmázsá. Közönséges szállítmányként elküldetett 478.622 vámmázsá; megérkezett 816.246 vámmázsá. Mindezeket összevéve a teherforgalom 1,300.015 vámmázsá volt; 255.731 mázsával több mint az előző évben, a mikor az árúforgalom csak 1,044.284 mázsá vala 1).

A súlyos csapás, mely a magyar-osztrák monarchiát 1873-ban a pénzválság („Krach“) alkalmával érte, kevésbé érinté Verseczet mint más városokat. Ezt leginkább azon körülménynek köszönheté, hogy gazdáink kevesebb bizalommal viseltettek a részvényvállalatok iránt s megtakarított készpénzüket inkább földbirtokaik nagyobbítására fordították vala. A takarékpénztáron 2) és a hitelbankon 3) kívül, melyek a sors csapásait szerencsésen elvonulni látták, azonban csak egy, részvényeken alapúlt gyári vállalatot említhetünk fel, mely meg nem rendült. Az 1872. év ápril havában megnyílt „első verseczi gőzmalom és gőzfűrészt“ elenyésztét nem az általános válság, hanem saját hibái idézték elő. Kedvezőtlen viszonyok közé főleg a „bor kiviteli társulat“ sodortatott, ez ép oly hamar pusztult el, mint a „kereskedelmi és iparbank“, mely különben egy nagyon érezhető szükségnek enyhítésére, és nagy terjedelmű kereskedelmi vállalataink gyámolítására volt volna hivatva.

Annál öröndetesebb jelenség volt azon előre törekvő szellem, mely iparosainkat megszállotta vala, kiknek kézművei úgy a bécsi világkiállításon, valamint egyéb országos kiállításon dicséretes elismerésben részesültek, s ennek következtében az ország messze vidékein jövedelmes árúsító piarczokra találtak. Dicsérőleg kell felemlí-

1) „Werschetzer Gebirgsbote“, 1873. évf. 3. sz.

2) 1882 óta Weifert Mihály az igazgatója.

3) Mint elnökök s egyúttal vezérigazgatók az intézet élén állottak: 1871—1877: Mocsanyi György; 1877—1881: Lazárovits Sándor; 1881—1886: Dr. Demetrovits Mihály; 1886—: Schlemmer József.

tenünk azt is, hogy fiatalabb iparosaink lépést tartani igyekeztek az előbbre haladó korról, s bonyolult helyi viszonyaink szorgalmukra és munkásságukra bénító hatással nem voltak.

1873-ban „Lloyd-társulat“ is alakult, de nem állott fenn sokáig.

1874-ben feloszlattattak a czéhek, az azokat legalább részben pótló „I. egyesült polgár iparegyesület“ pedig 1876. évi november 1-én tartá meg alakuló közgyűlését. E testület a feloszlott czéhek vagyonát is átvette további kezelés végett¹⁾. 1884. év végén az új ipartörvény rendelkezései alapján megalakult az „iparos-testület.“

Jelentékenyen fejlődött a malomipar. Fritz András „első bánáti mű-gőzmalmának“ termelvényei különösen a múlt évtized kezdetén igen jó hírnek örvendettek. Az 1873-iki bécsi világkiállításon érdeméremmel, az 1878-iki párisi világkiállításon arany éremmel tüntettetett ki Fritz András, 1873-ban pedig Ő Felségének kegye az ipar terén szerzett érdemeinek elismeréséül a koronás aranyéremkeresztet adományozá neki. Ezen időkben Fritz verseczi gőzmalmának lisztje Bécsben, Brünnben és Ausztria más városaiban keresett árúczikk volt; külön raktárai is voltak a nevezett helyeken. 1880-ban teljesen leégett e malom, 1881-ben azonban, az újabb idők követelményeinek megfelelően újra fölépült. Ugyanezen évben Seiberth Antal is épített egy gőzmalmot; 1885-ben pedig az Alexandrovits-féle gőzmalom is, mely több éven át az itteni honvédségnek laktanyáául szolgált vala, újra szereltetett fel, minek következtében Verseczen ez időszerint 4 gőzmalom van működőben.

A nagy kiterjedést nyert bortermelés más vállalatok keletkezésére szolgáltatott alkalmat. Mayer István és Károly 1875-ben átalakították az egykori kincstári selyemyárt chemiai gyárrá, melyben a bor maradványai értékesítettnek. Hasonló gyárat, de gőzerőre, állítottak fel Lengauer Ferencz és Alajos 1877-ben. 1885. évi augusztus

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1876. évf. 44. sz.

28-án Frisch Gyula borszeszgyára kezdette meg a működést, azóta a versecziek nem szorulnak többé vidékről hozott borszeszre. Végül felemlítendő, hogy az utóbbi években Seidl Gyula, valamint Neukomm Bálint fiai érczöntődéket és gépgyárat állítottak fel.

1877 óta a szőlőkereskedés is nagyobb kiterjedést nyert (1882-ben elszállított: 70.000 kgr.), habár Versecznek még mindig küzdenie kell a vele versenyző déltiróli szőlő ellen, mely kisebb távolságról épebben és olcsóbban jut a bécsi piarczra. Ugyan ezen időkben nyílt meg borkezeskedelmünknek Svaicz és Franciaország is, az utóbbi a phylloxera által ott okozott pusztítások következtében.

1878-ban Petschinka Vilmos hordár-intézetet szervezett, de ez csak rövid ideig tudott fennállani; hasonló sorsa volt a bérkocsi üzelemnek, melyet Becke Ferenc nyerges hozott vala létre, ennek állomása az Andrássy-sétányon volt, a viteldíjt a városi főkapitányság szabályozta s állapította meg.

1881-ben és a reá következett években több oldalról indítottak mozgalmat városunkban a házalókereskedés beszüntetése ellen; következményük az volt, hogy 1883-ban csakugyan életbe lépett a feltételes házalási tilalom. 1883-ban pedig külön vásárszabályzat állapított meg.

1880-ban nyitotta meg Rauscher Lipót az első hatóságilag engedélyezett zálogintézetet. 1881-ben pedig Andrejevits Áron sertéshízlalót állított fel nem messze a vasúti állomástól.

A hazai sajtó útján azon hír terjedt el 1875-ben, hogy az osztrák államvasút ajánlkozott egy, Verseczet Pancsovával összekötő vasútnak minden állami kamatbiztosítás nélkül leendő felépítésére; de a kormány nem adta meg arra az engedélyt. 1880-ban újabb vasúttervezések tünedeztek fel. Alaposabb reményünk azonban Versecztől Pancsováig elnyúló vasút iránt csak 1882 óta van; a mikor a magyar kormány az osztrák államvasúttal egyességet kötött, melynek 5. fejezetében egyebek közt az osztrák államvasútnak megadja elvben az engedélyt

arra, hogy 1883. évi januártól számított 10 év leforgása alatt, építhessen saját vonala forgalmának növelése céljából több rendbeli helyi-vasutat. Az ott felemlített új pályák között előfordul a „Verseczről Alibunár felé vivő vasút“ is.

Más vasútnak, még pedig Nagy-Becskerekig menendők terve is felmerült ez időtájt. Ugyanis 1885/6. év telén megnyerte a Temes-Bega-szabályozási társulat a kormánytól az engedélyt, hogy Versecz és Tomasovác, illetőleg Nagy-Becskerek közt járó vasút építéséhez a szükséges előmunkálatokat megtehesse¹⁾.

1882-ben felépítette egy nagy-becskereki társulat a Nagy-Kikinda és Nagy-Becskerek közötti oldalvasutat. Csakhamar belátta azonban ugyanazon társulat, hogy az új vasút jövedelmei nem lesznek biztosítvák, ha az csupán kiindulási pontjára Nagy-Becskerekre szorítkozik, miért is már kezdetben gondolkozott arról, hogy a mondott vasutat Verseczig elnyújtván, háttérrel szerezzen annak. Sajnos, hogy mindeddig ez ügyben mitsem lendítettek. Becskereknek felette előnyös volna a Verseczczel való összeköttetés, mert Verseczen át legjutányosabban szerezhetné be a szükségelt fát, kőszén, vasat, épületköveket, bort és sok egyéb, és vasútjának jövedelme is biztosítva volna; — a Pancsova felé vivő vasút pedig Verseczre nézve felette jelentős, mert — eltekintve attól, hogy Szerbiával jönnénk összeköttetésbe — terményeinknek egyenes út nyílnék Fiuméba, s hogy Svajcza s Stajcroszországba juthassunk, nem volnánk kénytelenek Bécsen át kerülőt csinálni. Kára is volna Versecznek annyiból, hogy a vidék gabnakereskedése többé nem pontosúlna itt össze, a mennyiben a vasútnak minden egyes állomása önálló árúpiarczcza válnék²⁾.

1880. évi január 1-én vette át az állam az itteni postahivatalt. Hogy mily előnyös üzletet kötött ekkor az

¹⁾ 1876. évi jan. 24-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1882. évf. 25., 42. sz.

állam, bizonyítja azon körülmény, hogy a verseczi posta 1881-ben majd 30.000 frtot jövedelmezett ¹⁾.

1880-ban bankfiókot állított fel Verseczen az osztrák-magyar nemzeti bank a takarékpénztár közvetítése mellett.

Az osztrák államvasút Temesvár-orsovai vonalának 1881-ben történt megnyitása nagy hátrányára volt a Temesvár-báziási vonalnak; nem különben a Budapest és Zimony közötti vaspálya, mely 1884-ben adatott át a forgalomnak. Azóta a városunk előtt elvonuló vonal másodrangú jelentéktelen vonallá süllyedt le ²⁾, minek ismét az volt következménye, hogy több fontos, és csak elsőrendű vonaloknak adott előnytől s kedvezménytől esett el.

A magy. kir. kereskedelmi miniszterium 1881-ben Versecz számára is nevezett ki „közgazdászati előadót“; Rottler Ferenczet bízta meg e tiszttel; 1884-ben azonban Höschl Frigyes lépett az előbbinek helyére.

Távirdai sodronyt is vontak 1884-ben Versecztől Nagy-Szredistye, Kudritz és Kákován át Varadiára.

Társadalmi viszonyaink az utóbbi években megjavulván, élénkebb mozgalom volt észlelhető a közgazdászati terén. Az 1882-ben tervezett „délmagyarországi pincze-egyesület“ nem jött ugyan létre; de 1883 nyarán az akkori közgazdászati előadó indítványára „közgazdászati egyesület“ jött létre, melynek „kereskedelmi osztálya“ 1883—1884 közötti télen már megalakult; „borászati osztálya“ úgy létesült, hogy a „bortermelők egylete“ az új egyesülettel szövetségelt; „mezőgazdasági-“ valamint „ipar-osztályai“ még majd csak ezután alakulnak meg. A „kereskedelmi csarnok“ (Kaufmannshalle) című egylet megalakulása után nem sokára elenyészett.

A bortermelésre szánt verseczi határterület jelen időszak első éveiben volt legnagyobb kiterjedésű. 1873-ban a verseczi szőlők 8973 holdat 678 □ ölet tevének; a szőlőbir-

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1880. évf. 24. sz., és 1882. évf. 41. sz.

²⁾ Hivatalosan 1886. évi február 15-én jelentetett ki.

tokosok száma pedig 2255 volt. A verseczi szolgabírói járásban levő helységek szőlőinek területei következőképen voltak kimutatva: Jabukának volt 250 hold szőlője, Szolcsiczának 153, Mészicsnek 150 Moraviczának 127, Dézsánfalvának 120, Varadiának 1500, Kustélynak 1050, Nagy-Szredistyének 1077, Kis-Szredistyének 200, Markovácznak 1030, Vattinának 96, Nagy-Zsámnak 160, Laczunásnak 45, Ferendiának 30, Klopodiának 70, Kudricznak 505, Vojvodincznak 250, Vljakovácznak 170, Rettissovának 225, végre Paulisnak 370; a verseczi szolgabírósági járásnak tehát együttvéve 7678 hold szőlője volt ¹⁾, holdját 1600 □öllel számítva; s mindezek termése jobbadán Verseczen árusítatott el. Ha tekintetbe vesszük, hogy a verseczi szőlők fentemlített területe a telekkönyvi bejegyzések alapján állítatott össze, s hogy ezen időben Verseczen még mint egy 3000 holdnyi terület volt szőlővel beültetve, de mint ilyen a telekkönyvben még ki nem tüntetve, akkor az összes verseczi szőlők területét 12.000 holdra tehetjük, sőt kerek 15.000 holdra is, ha hozzá vesszük azon szőlőket, melyeket a versecziek a szomszédközségek határaitban birtak. A termést holdankint átlagosan 50 akóra becsülvén, 750.000 akó bort szűrtek évenként, sőt termékenyebb években az akók száma az 1 milliót is megközelítette. Az 1873. évi bécsi világkiállítás alkalmából alakult itteni bizottság tehát jogosan mutathatta be akkor Verseczet mint a magyarosztrák Monarchia, nem, mint egész Europa, — sőt mint az egész világ bortermő helyeinek legnagyobbikát ²⁾.

A bécsi villágkiállítás szolgáltatta a legelső alkalmat a verseczieknek termelvényeikkel felléphetni a nagy világ előtt. Ha ennek nem volt meg a várt eredménye, azért bizonyára nem a bemutatott bort lehet okolnunk. A bécsi világkiállításon 37 verseczi bortermelő vett részt 227 kialakított tárggyal, e borok között volt 150 féle fehér, 51

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1873. évf. 14. sz.

²⁾ „Uebersicht des Werschetzer Weinbaues für die Wiener Weltausstellung.“ Írta Wodetzky Lajos.

féle vörös, és 26 féle sillér; a kiállítók közül 8-an nyertek kitüntetési okmányt ¹⁾).

Azon balsiker, mely a verseczietek a bécsi kiállításon érte, mintha csak fordulópontot képezne bortermelésünkben, melyet azóta az elemi csapások egész sora a hanyatlás lejtőjére sodort, oly annyira, hogy ma már a pusztulás szélén áll.

Vidékünk 1874-ben igen sokat szenvedett az ápril 29. és 30-iki hajnali fagyok miatt ²⁾. Ugyanazon évi június havában pedig az ugrós levélsodró („tortrix pilleriana“), melyet 1869-ben vettek itt először észre, már annyira el volt terjedve, hogy csupán a szomszédos Nagy-Szredistye község határának a verseczi határral érintkező „Janova“ nevű dülőjében már 200 holdnyi szőlőt teljesen tönkre tett ³⁾.

Az 1874. év végén itt helyben rendezett két borkiállítás által serkentve, megalakult 1875. év január 13-án a „bortermelők-egyesülete“, mely a verseczi bortermelés és kereskedés emelését, a vinczellérek érdekeinek előmozdítását s a t. tűzte ki feladatául. Kezdetben csak 179 tagot számlált az egylet ⁴⁾, de mai nap már számtalan esetben bizonyítja, hogy fennállása Verseczre nézve életkérdés. Közhasznú tevékenysége első jeleinek egyike volt a helyi szőlőkiállítás, melyet még ugyanazon évi szeptember 14-én rendezett ⁵⁾.

Az 1875. év legjelentékenyebb volt bortermő éveink között. Oly bőséges volt a szüret, hogy a must számára elegendő hordóval nem rendelkeztek gazdáink, s annak akóját, bár máskor 4 frt., sőt némelykor magasabb áron

¹⁾ Beschreibung des Weinerzeugnissortes Werschetz, 1875. — A világkiállítás tanulmányozására az országos végrehajtóbizottság által 150 frt. segélypénz mellett Rummler Ignác helybeli tanár volt kiküldve, kinek jelentését: „Bericht über die Wahrnehmungen auf der Wiener Weltausstellung, insbesondere die Erfahrungen, welche auf dem Gebiete der Weinkultur gemacht wurden etc.“, a helyi kiállítási bizottság nyomatta ki, Verseczen, 75 lap 8 ad rőtben.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1874. évf. 18. sz.

³⁾ Ugyanott, 25. sz.

⁴⁾ Ugyanott, 1875. évf. 3. sz.

⁵⁾ Ugyanott, 38. sz.

kelt, 60—80 krjával kellett vesztegetniök. Ekkor Verseczen körülbelül 1 millio akó bort szűrhettek, de a termelő nem örvendhetett szüretének, mert a kereslet egyáltalán nem állott arányban a kínálattal.

Általában véve az 1875. év nem volt kedvező. Mostoha év volt az 1873. és 1874. év is; 1875-ben az aratás felette rosszul sikerült, és a lakosság között is nagy volt a halandóság. Ugyanezen évben lépett fel először itt helyben a roncsoló toroklob (Diphtheritis)¹⁾.

1876-ban az ugrós levélsodró hernyó 2000 hold verseczi szőlőnek termését tette tönkre.

Ellenben 1877-ben jelentékenyen megélnékült a szőlőfűrtékekkel való kereskedés és a borkivitel úgy Franciaországba mint a Svaiczba. Az utóbbi a különleges szállítási díjszabályzat következtében igen szép lendületet nyert. Például felhozhatjuk, hogy ezen évben 151.903 hektoliter vitetett el innét, s ezen mennyiségből 25.964 hl. egyenesen svaiczi állomásokra szállítattott²⁾. Sőt 1880-ban a nagyobb mennyiségben történő borszállítás könnyebbitésére készült új alakú bortartó-medenczével ellátott vasúti teherkocsik is jelentek meg az itteni pályaudvarban³⁾.

A verseczi bortermelők-egylete együttesen a fehértemplomi bortermelő-társulattal 1877. évi augusztus 26-án értekezletet tartott Fehértemplomon a temesvári kereskedelmi kamara titkárának elnöklete alatt, tanácskozával kölcsönös érdekeik előmozdítása felett. E tanácskozmányok egyik következményekint tekinthetjük az azon évi szeptember 14-én, a helybeli bortermelő egylet által, a polgári iskolában rendezett borászati kiállítást, melyen a fehértemplomi bortermelők is számos tárgyat állítottak ki, s mely kitűnően sikerült⁴⁾.

A verseczi bortermelést illetőleg, eseményekben gazdag, de egyszersmind szomorú emlékü marad az 1880. év.

¹⁾ 1876. évi jan. 24-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1879. évf. 51. sz.

³⁾ Ugyanott, 1880. évf. 32. sz.

⁴⁾ Ugyanott, 1877. évf. 35., 37. sz.

A fontosabb események elseje a Staub Bernát zürichi nagy-boráros által alapított nagy borászati telep volt. Staub a phylloxera által Franciaországban okozott nagy pusztítások folytán, kénytelen volt más vidékeket keresni, hol kereskedésének szükségleteit beszerezheti, s a magy. kir. kereskedelmi s iparminiszterium Verseczre irányozta figyelmét. Már a mondott év tavaszán megvett a várostól 3 holdat és 1000 □-ölet tevő, a jabukai országút melletti vámház mögött használatlanul hevert földterületet¹⁾, hogy ott a szükséges épületeket és 10.000 hektoliter befogadására alkalmas pinczéket építhessen. E telep, melyet egy zürichi építész tervezett s mely „Helvetia“ nevet visel, még azon év végeig a célba vett üzelemnek megfelelőleg, be is rendeztetett. A maga nemében páratlan az dél-magyarország vidékein, pinczéje 3 egymás mellett párhuzamosan elvonuló boltozott osztályból áll, melyekben 82 darab 120 hektoliteres hordó van elhelyezve. Az oldal-pinczék fölött az üres szállító hordók tárai terülnek el, a középső s legterjedelmesebb pincze fölötti helyiségben 16 borsajtó, s azontúl kádonforrt vörös bor készítésére szolgáló 11 drb. 100 hektoliteres kád vagyon. A telep mögött az épület két szárnyában egy egy czeментből épült törkölytartó van, mindegyik 150 hektoliternyi ürtartalommal. Ugyanott épült a három, 10—10 hektoliteres kazánal ellátott pálinkafőző is.

A már egyszer megpendített eszme, hogy Verseczen szőlőművelési szakiskola állíttassék fel, ez évben közel állt a megvalósuláshoz. A földművelési miniszter Kemény báró is úgy nyilatkozott volt az ez ügyben Budapestre menesztett küldöttség előtt, hogy kész az iskola felállítására, ha a városi község a szükséges helyiségekről gondoskodik²⁾. Az iskola még sem jött létre, daczára annak, hogy a miniszter a Budapestre, azon évi május elején, a bortermelés érdekében összehítt országos értekezleten a Verseczen felállítandó szőlőszeti iskolára vonatkozó tervét előterjeszté³⁾,

1) 1885. évi márcz. 5-én tartott ülés jegyzőkönyve.

2) 1880. évi ápril 19-én tartott ülés jegyzőkönyve.

3) „Werschetzer Gebirgsbote“ 1880. évf. 20. sz.

s daczára annak, hogy a városi község nemcsak a helyiségeket ¹⁾, hanem azonfelül még 3—4 hold telket is kész volt átengedni ²⁾. Szeptember közepén miniszteri megbízás folytán megjelent a diószegi vinczellér-iskola igazgatójának, Gábor-nak, vezetése alatt egy küldöttség, hogy a várossal értekezzen és annak ajánlatairól jelentést tegyen ³⁾. 1881. évi ápril havában leérkezett a földművelési miniszterium intézvénye, melynek értelmében a kérdéses iskola fellálandó volt volna, ha arra legalább 16—18 tanuló jelentkezik. Az iskola két évi tanfolyamra volt tervezve ⁴⁾. Jelentkezett is 20 tanuló, tehát több, mint a mennyit a miniszterium óhajtott ⁵⁾. A mennyiben a kormány az iskolát fel nem állította, az a határozat kelt 1883-ban: kerestessék meg a miniszterium újból a vinczelléroskolának állam költségén leendő felállítása iránt ⁶⁾; — megtörtént, de ismét eredménytelenül.

De térjünk vissza az 1880. évre. Már 1875-ben felfedezték volt Pancsován a phylloxerát. Nem csoda, ha azóta Verseczen szorongó kebellet várták a jövőt. Még az sem tudta megnyugtadni az aggodó lelkeket, hogy Dr. Hermann Ottó, ki 1879-ben itt nálunk több helyütt a beteg venyigéket megvizsgálván, phylloxeramenteseknek nyilvánította. A mitől rettegtek, meghozta az 1880. év. Waldherr József polgári iskolai tanító volt a vész első hirnöke, ki június 8-án megtalálta a phylloxerát Versecz határának déli részében „Zábrán“ dülő szőlővesszein ⁷⁾. Igen valószínű, hogy azt a szomszéd Paulisról, hol kevéssel az előtt fedezték volt fel, napzamosok hurczolták vala ide szerszámaikon.

A magy. kir. földművelési miniszterium, melyhez a városi hatóság a kellő intézkedések megtétele végett azon-

¹⁾ 1880. évi máj. 28-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1880. évf. 35. sz.

³⁾ Ugyanott, 38. sz.

⁴⁾ Ugyanott, 1881. évf. 18. sz.

⁵⁾ 1881. évi júl. 16-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁶⁾ 1883. évi aug. 11-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁷⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1880. évf. 24. sz.

nal fordult vala, megtette a tőle telhető szemben szőlőink eddig legyőzhetlen ellenségével és kegyetlen pusztítójával; biztosokat küldött ki, tanfolyamokat rendezett, tanácskozmányokat tartott s a t. A verseczi területet illetőleg azonban különös gondolatra jutottak. Artézi kútát szándékoztak fúrtni, ennek vízével a phylloxera által lepott területet elárasztani, s így a félelmes ellenséget megfulasztani. Megkezdették 1881-ben ¹⁾ „Zábrán“ dűlőben a kút fúratását; ennek költségeit az állam viselte; a munkát pedig Várady Gyula oraviczai magy. kir. bányabiztos vezette. Azonban, midőn a munkálat folyamában a számítgatásokból kiderült, hogy lehetetlen lesz az ottani szőlőket víz alá meríteni, felhagytak 1882. évi június havában a munkálatokkal bár a fúróval már 161'33 méternyi mélységbe lehatoltak vala.

Nem állapottak meg azonban eme szerencsétlen végett kísérletnél. Úgy a kormány mint a városi közönség, nem különben az utóbbinak egyes-tagjai minden lehető megkísérlettek a veszedelmes rovar kiirtására. 1882-ben átengedte a város a bortermelők egyletének a régi farakodó 350 □ölnyi területét a rajta levő házikóval egyetemben, oly célból, hogy ott amerikai magról kelt s a phylloxerának ellentállani képes szőlővenyigékkel beültetett szőlőt alkosson ²⁾. 1883-ban szénkénnel kísérlette meg az állam a phylloxera kipusztítását, a városi község pedig elhatározta, hogy kísérleti szőlőt rendez be, mely végre az államtól gyökeres és síma szőlővenyigéket kért ³⁾. 1884-ben be is ültették azon 3 holdnyi területet, melyet e célra a város hatósága vásárolt vala meg ⁴⁾.

Verseczről elhurczolták a phylloxerát Kustélyra (1881), majd Rettissóvára (1883), úgy annyira, hogy Versecz és vidéke már 1883-ban külön álló fertőzött csoportot képezett. Az 1883-ban megejtett hivatalos szemle következő eredményt mutatta ki:

¹⁾ Ez év május hava 22-én volt nagy jögeső mintegy 300.000 frtnyi kárt okozott.

²⁾ 1882. évi márcz. 7-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1883. évi febr. 29-én tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ Polgármesteri jelentés az 1884. évről.

Község:	Hold:	Phylloxera által meglepett hold:	teljesen el- pusztult hold:	kiirtott hold:
Versecz:	9714	191	50	—
Paulis:	484	484	—	25
Rettissova:	408	59	—	—
Kustély:	2271	5	—	—
	12.877	739	50	25 1).

De a mennyiben a phylloxera gyorsan terjedt, 1884-ben indítványba hozatott ²⁾, hogy a delibláti homokföldön amerikai szőlővesszők növelésére iskola alapíttassék. 1885-ben a szőlőszeti-szakosztály vállalta magára, hogy a kecskeméti állami venyige-iskolából amerikai venyigéket szerezend be; ugyanezen évi ápril 3-án már ki is osztotta Weny János phylloxera-kerületi felügyelő az első venyigéket elültetés végett. Ápril 10-én átjött Fehértemplomról Timáry Béla, miniszterialis fogalmazó, és Weny János phylloxera-felügyelő kíséretében a francia Comy J. az amerikai szőlővenyigék műveléséhez és nemesítéséhez tökéletesen értő, s a miniszterium által e célra meghívott egyén, ki az itteni szőlősgazdákat több napon át gyakorlatilag oktatta a Franciaországban használt nemesítési módszerre ³⁾.

A közigazgatási egyesület szőlőszeti szakosztályának gondozása alatt álló földterületet szintén azon év tavaszán ültették be amerikai töves venyigékkel, melyek a farkasdi és istvántelki kísérleti állomások venyige-iskoláiból származtak. E kísérleti szőlő a phylloxera-kerületi-felügyelő igazgatása alatt áll ⁴⁾.

1886-ban márczius havában rendes tanfolyamot tartott itt Weny phylloxerafelügyelő, az amerikai venyigék nemesítésében oktatóván szőlőműveseinket, kik közül 50-en látogatták e tanfolyamot; május havában pedig Rácz

¹⁾ Weny phylloxera-kerületi-felügyelő jelentése szerint; „Werschetzzer Gebirgsbote“ 1884. évf. 37. sz.

²⁾ Indítványozta Höschl Frigyes.

³⁾ Miklós országos szőlőszeti felügyelőnek 1882—1884. évekről szóló jelentése.

⁴⁾ „Werschetzzer Gebirgsbote“ 1885. évf. 14., 15. sz.

András ménesi szőlőszeti vándortanító tartózkodott itt, hogy hasonló oktatást nyújtson az arra vágyóknak.

A most tárgyalt bajon kívül még az ugrós levélsodró által okozott károk is ránehezülnek bortermelésünkre. Ez utóbbi bajt sem képesek elhárítani az eddigi intézkedések. A verseczi szőlők egy-egy nagy részének termése lesz minden évben e hernyó pusztításának áldozatává.

1885-ben már a szomszéd helységek területeit is ellepte a phylloxera; fertőzve vannak már Jabuka, Kudritz, Markovác, Laczunás, Mészics és Szolcsicza ¹⁾.

1886. év július 7-én, 8-án és 9-én újabb bizottság járta be Versecz városa szőlőterületeit, hogy a phylloxera továbbterjedéséről tudomást szerezzen. Ezen szemle alkalmával azon szomorú tapasztalatra jutottunk, hogy a határ összes dűlőt már ellepte a phylloxera; teljesen fertőzöttek: Bojtorjános (Quettenberg), Berek (Zábrán), a rettissovai dűlő, a Százás dűlő (Hunderter Flur), a szerb legelő, a jabukai dűlő, a rakodó melletti szőlők (Magazin-Weingärten), Átdűlő (Ath-Flur), Buktató (Strmoglavicza), réti szőlők, Kumanovits-féle szőlők, Sániczvidék (Jarak) és Mélysik (Dolina) dűlők; — erősen fertőzöttek: a Scherübl-féle szőlők, a Fűzes (Urbani alias Bischofgrund), a cservenkai lapály, Ludas (Ludosch), Kápolnahegy és Cservenkahegy; — kevésbé fertőzöttek s még néhány évi termést ígérők: a Várhegy, Koslyuk (Gaisloch Kozluk), Kőbánya, Majdan, Vereskút (Rother Brunn), Nyílt-liget (Breitenau Siroko-bilo), Szamárhegy. — Fel van emelve a bárd, mely a versecziek életfáját kiírtandó lesz! Nem csoda, ha szőlősgazdáink aggodalommal pillantanak a jövő elé. Kilátás nem levén arra, hogy a viszonyok javulni fognak, számosan kivágatták már szőlőiket s a mezei gazdaság más ágához fordultak. 1885 kezdetén már csak 8692 hold volt mint szőlő felvéve adó alá, e szám azóta mintegy 1200 holddal szállott alább, melyeket szintén a phylloxera pusztításai s részben az 1886. év kezdetén beállott fagyok miatt kiírtani kellett ²⁾.

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote,“ 1885. évf. 14. sz.

²⁾ Ugyanott, 1886. évf. 29. sz.

A bortermelésnek a közelmúlt években tapasztalt hanyatlását legvilágosabban következő táblázat tünteti fel:

1882. évben volt a szőlők területe	10.014 hold.
1883. " " " "	9.714 "
1884. " " " "	9.052 "
1885. " " " "	8.692 "
1886. év július havában már csak	7449 hold, 989 □ ^o 1).

Az évenkénti szüret is alább-alább szállott a hetvenes évek óta; 1879-ben még 285.000 hektoliter must termett; 1880-ban 142.000 hl.; 1881-ben 120.000 hl. és 1882-ben már csak 50.104 hl. 2).

A hetvenes évek végével hanyatló borárak következtében új iparághoz fordultak a versecziek. Megkezdették a „cognac“ készítést. „Neukomm Bálint fiai“-nak czége látott hozzá legelsőbben a nevezett ital gyártásához, nem sokára a „Lengauer testvérek“ czége és Mayer István követték a példát. A magyarországi cognac-gyártás újabb fejlődésének lendítő pontja Versecz volt, mi nagy részben azon körülménynek tulajdonítható, hogy az először megemlített cég által készített cognac-főző készülékek hírré jutván, nagy kelendőségnek örvendettek, és a magyarhoni elsőrangú szeszgyárak által használatba vétettek.

1883-ban Röttler Ferencz városi képviselő indítványozá, hogy a hegységnek legelőül használt szabad térségei befásíttassanak. Az elfogadott indítvány következtében már 1884-ben kezdték meg a befásítást a város erdőségével határos puszta téreken, s azóta szakadatlanul folytatják. A befásításra várakozó terület 284 holdnyi volt, ebből 1886 nyaráig beültetett 200 hold, a hátra maradt 84 hold befásítására a város 3 faiskolája elégséges anyagot nyújt. Eddiglen elültettek 79.000 darab fenyőt, 80.300 drb. lúczfenyőt (topolya), 90.500 drb. kőrifát, 148.300 drb. tölgyet, 4000 drb. ákácot és 10.000 drb. gesztenyét; összesen 412.100 csemetét 3). Az ekkép létesült, majdan

1) A városi adóhivatal adatai szerint.

2) A temesvári kereskedelmi kamra jelentései.

3) A városi erdészeti hivatal adatai szerint.

kifejlődő erdő jelentékeny jövedelmi forrása leendő az utánuk jövő nemzedéknek, s bő kamattal jutalmazandja a befásításra fordított költségeket.

A selyemtenyésztés felélesztése céljából ugyancsak Rottler Ferencz képviselő indítványára határozta el a városi képviselőtestület 1884. év elején, hogy eperfa-ültetvényt létesítend¹⁾; azon év folyamában 2 holdat be is ültettek eperfa-csemetékkel²⁾.

Míg a selyemtermelés, daczára a többszörös kísérletnek, életre nem kelthető, úgy látszik, hogy a méh-tenyésztésnek szép jövőre van kilátása. A hetvenes évek közepe táján tett több eredménytelen kísérlet után megalakult 1885. év február 8-án a „délmagyarországi méhészegyesületnek verseczi fiókegylete“ Watz Ferdinánd községi népiskolai tanítónak elnöklete alatt; a parányi egyesület rövid idő alatt nagy életrevalóságot tanusított.

1886. évi szeptember 12., 13. és 14-én megélenkült Versecz városa, ugyanis e napokon tartá meg itt a „délmagyarországi méhészegylet XVI. közgyűlését, mely méhészeti kiállítással volt egybekötve. Szeptember 12-én délelőtti 10 órakor érkeztek a vidéki résztvevők, kik a pályaudvaron ünnepélyesen fogadtattak. 11 órakor nyitotta meg az egyleti elnök Grand Miklós, országos méhészeti felügyelő a városi hatóság és nagy számú hallgatóság jelenlétében a polgári iskola épületében rendezett méhészeti- és iparkiállítás. Délután 3 órakor a főgyűlést tartották meg, a mikor is Mály István a temesvári királyi törvényszék elnöke választatott meg egyesületi elnökké, Grand Miklós pedig tiszteletbeli elnökké. Ezt megelőzőleg megkezdé 2 órakor a „lövésztársulat“ a díszlövöldözést a városkerti lövöldében. Este pedig a „park-egylet“ rendezett fényes ünnepélyt ugyancsak a városkertben, mely ünnepély a vidéki vendégek számára ismerkedési estélyül szolgált.

Szeptember 13-án hétfőn délelőtti 10 órakor nyitott meg a közgyűlés, ekkor megválasztatott úgy ennek,

¹⁾ 1884. évi feb. 5-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ Polgármesteri jelentés az 1884. évről.

mint a többi gyűlések tiszteletbeli elnökévé Seemayer János, városunk polgármestere. E napon következő tételek vétettek tárgyalás alá: I. „Miképp fejtendő meg a mézértékesítésnek kérdése,“ előadó Ondra Görgy német-bogsáni tanító; II. „Mely eszközökkel terjesztendő a méhészet,“ előadó Brankov Sándor verseczi tornatanító; III. „A helyi egyletek, azok tevékenysége, és a méz értékesítése,“ előadó Metzger Ede nagy-teremiai (Torontál megye) gyógyszerész. Időközben megnyitott a polgáriskola tanszereinek kiállítása is. Délután 2 órakor a Milleker-féle szállodában fényes díszebéd tartatott. — 4 órakor az „önkénytes tűzoltók“ tartottak díszgyakorlatot szertáruk udvarán, melynek végzetével áltüzet gyűjtöttek a városháza régebbi épületének tetőzetén, hogy a tűzoltók gyakorlottságukat a felvonulásban s ügyességüket az oltásban bemutassák a vendégeknek. Pompásan sikerültek úgy e látványosságok, mint a városkertben az nap este rendezett dalestély is, mely utóbbin mind az 5 helybeli dalárda közreműködék.

Szeptember 14-én délelőtt a közgyűlés bezáratott, s ekkor megnyitott a helyi szőlő-, bor- és gyümölcskiállítás, melyet a „közgazdászati egyesület“ szőlőszeti szakosztálya a „szőlővenyigéhez“ címzett vendéglőben rendezett vala. Délután az amerikai venyigékkal beültetett szőlőt, a helybeli nagyobb méheseket s a jelentékenyebb pinczéket szemlélték meg a vidékről jött vendégek. Egyidejűleg a „polgári lövészcsapat“ rendezett díszlövöldözést az „ördögtorka“ (Teufelsschlucht) nevű hegyszakadékban, estve pedig ugyanazon tájon hegyi hadgyakorlatot. Szeptember 15-én kirándultak az erdőbe, majd a bájos „Nyílt ligetbe“ (Siroko-bilo). — A közgyűlésre megjelent vidéki vendégek száma a 300-at meghaladta.

A méhészeti kiállításra 95 kiállító 806 különböző tárgyat küldött vala be; annyira sikerült, hogy az eddiglen Dél-Magyarországon rendezett hasonló kiállításokat mind fölülmulta. A mi a jutalmakat illeti, szétosztatott: Versecz város 3 tiszteletdíjja, 5 ezüst és 17 bronz állami érem, végre 38 elismerési okmány. A kiállítást több mint 2000 egyén látogatta meg.

Az ipar-kiállításra, melyet az ipar-testület rendezett vala, s melyben az iparosokon kívül a szerb nőegylet és a helybeli leányiskolák is részt vettek, 67 kiállító küldött be tárgyakat, melyek az iparművek, a női kézimunkák és a szerb nemzeti házi ipar köréből valók voltak. A kiállított iparcikkek ez alkalommal is bizonyítékot szolgáltatottak arra, hogy Versecz iparosai más városokéival sikeresen versenyezhetnek.

A szőlő-, gyümölcs- és borkiállításán 280 tárgy volt közszemlére kitéve, ezeket 76 kiállító küldé be. Eme kiállítás is ép oly jól sikerült, mint az azelőtti évek hasonló kiállításai.

A várakozáson felül sikerült kiállítás körül a városi képviselőtestület, mely a költségek egy részét bőkezűen megszavazta, a különböző egyletek és társulatok, különösen Seemayer János polgármester, ki az ügyet hathatósan gyámoltotta, azontúl pedig a helyi méhész-egylet és Schulz Lénárd bútoráros, mint rendezők, szereztek kiváló érdemeket.

Városunk külsejének csinosítására igen sok történt ez idősokban, különösen annak legközelebb múlt éveiben.

Ez időszak első éveiben többnyire emeletes házak épültek a hajdani tiszttartói hivatal telkéből kihalított és elárúsított házhelyeken. 1872. év május havában megvette Zoffmann János serfőző a „magtár-társulattól“ („Hambar-Konsortium“) a hajdani magtárt 23.600 frtéért s átalakíttatta azt díszes kétemeletes bérházzá. Ugyanazon évben határozatot hozott a képviselőtestület, hogy a régi tiszttartói telekből nyert új téren, továbbá a pancsovai, témesvári és fehértemplomi utczákon fasorok ültetessenek; a mi 1873-ban meg is történt. A volt tiszttartói lak helyén létesült fasoros sétány az akkori miniszterelnök tiszteletére „Andrássy sétány“ nevet nyert. Ama szándék, mely szerint a sétánnyal szomszédos püspöki major megvásárlandó és a mondott sétány nagyobbítása végett ehhez csatolandó volt volna, a városi pénzügyek szomorító helyzete miatt megvalósítható nem volt¹⁾. Különben e sétány első hat

¹⁾ 1872. évi decz. 2-án kelt ülés jegyzőkönyve.

padja 1873-ban állíttatott fel, a költségeket ezen célra rendezett tánczvigalom jövedelmei fedezték¹⁾. Említésre méltók az 1870 előtt, s közvetlenül utána végrehajtott kövezési munkálatok. 1869-ben ugyanis a városban teljesítendő újabb kövezési munkák, nemkülönben az összes a régebb mint újabb időkben kikövezett utcák és terek jókarban tartása Rauscher Fülöp és Sternberg József vállalkozóknak adtak által 10 esztendőre. Azonban már 1873-ban megszüntették e munkálatokat. A most következett években, a pártok szenvedélyes tusakodásainak idejében, mi sem történt a város csinosítására, kivéve, hogy 1877-ben a gör. kel. székesegyház udvarterén és 1878-ban az iskola útca hosszában fákat ültettek.

A kültelkeken azonban ez időszakban is nevezetesebb csinosítások történtek. Fuchs József elhunyt vaskereskedő emlékére, ki az itteni társadalmi körökben nagy kedveségnek örvendett, tisztelői az erdőfedte hegység emelkedettebb részének tágasabb zúgában, — melyet tavasszal az ifjúság „majálistér“-ül használ, s hová az év kedvesebb szakaiban nem egy népesebb társaság szokott kirándulni, — az ott levő erdőszlak közelében, élelmi szerek eltartására szolgáló kis pinczét vájattak a sziklás hegyoldalba, s azt „Fuchs“ nevérol nevezték el. A regényes majálistért a német lakosság nem épen költöies néven „Bohnenplatte“-nak nevezi. A mondott pinczécske létesítői, bátorítva a siker által, merészebb határozatra keltek és nagyobb-szerű „védcsarnok“ építését tűzték ki célul, hová kedvezőtlen időfordulat esetén az ott mulatók menekülhetnének. Álarzos bált rendeztek e célból 1873-ban, mely 400 frt. tiszta jövedelmet hozott. 1874-ben még egyet rendeztek, s midőn a városi képviselőtestület ugyanezen célra fát és követ szavazott meg²⁾, még azon év tavaszán láttak hozzá az építkezéshez. 1875. év június 13-án adatott át kellő ünnepélyességgel a közönségnek az új védcsarnok, melynek építési költsége 3000 frtra rúgott, és mely 300

¹⁾ 1873. évi ápril 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1874. évi jan. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

személynek nyújt kényelmes menhelyet, s azonfelül még elegendő helyiségeket a vendéglősnek.

1876-ban a „két kulcs“-hoz címzett szállodában egy asztaltársaság alakult, mely e humoros nevet vette fel: „éjszaki sarkutazók jótékonyági társulata“ („Nordpol-expeditions-Wohlthätigkeits-Gesellschaft“); ez még ugyanazon évben a kápolnahegyre vezető út meredek szikláiban lépcsőzetet vágatott ki a kápolnához.

Öt évvel később 1881-ben, hegységünk csinosítására még nagyobb mű létesült. A már fennebb említett polgárok az úgynevezett „vadászutat“ építették, ez keskenyebb kocsuiút, mely a Kudricz felé vezető országútról kiindulva, a hegylejtőket harántosan metszve, felemelkedik a fent körülírt „majalisterig“. Az építési költségeket (784 frt. 16 kr.) jobbadán az előző év farsangján rendezett „vadász-bál“ jövedelmei fedezték ¹⁾.

1874-ben Riedl és Vilsmayer a fehértemplomi út végén egy holdnyi telket vettek meg a városi községtől ²⁾, s ott amerikai rendszer szerinti jégpinczét építettek, összekötvén azt egy mulatóhelyül szolgáló vendéglővel.

A város csinosbodásának újabb időszaka 1880-nal veszi kezdetét. Ez évben fejezték be a honvéd-laktanya építését, s ugyanekkor épült fel a takarékpénztár, melynek alapkövét azon évi május 3-án tették volt le ³⁾. 1881-ben épült fel újra a Fritz-féle gőzmalom, mely az előző évben leégett vala; a Seiberth-féle gőzmalom szintén ez évben készült el. Ugyanez évben történt a fennebb említett „vadászút“-nak kiépítése is.

1882-ben újabb 12 paddal látta el a városi hatóság az Andrassy-sétányt; a róm. kath. hitközség tanácsa pedig

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1873—1881. évf. Az említett 4 mű létesülésének főtényezői voltak: Zoffmann János, Gettmann János, Bauer János, Frisch Wenczel, Müller András, Wettl Antal, Tangel Győző és több mások.

²⁾ 1874. évi máj. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ Az épület telkével együtt közel 28.000 frtba került; a takarékpénztári hivatal 1880. évi nov. 1-én költözött belé.

halottas házat és sírásó-lakot építtetett a r. k. temetőben. 1882 és 1883-ban épült Baich báró nagyszerű bérháza.

1884-ben épültek fel teljesen a községi tanintézetek épületei, és a Lazárovits-féle díszes bérház. Ugyanez évben alkotta meg a képviselőtestület a város területén érvényes építkezési szabályrendeletet. 1884-ben épült az új lövölde a városkertben, 1885-ben a tűzoltók szertára. Meg kell még említenünk, hogy 1881-ben, miután a város belterületének vízszintelése befejeztetett, erélyesebben kezdettek hozzá látni az utcák hálózatának kiköveztetéséhez, mely munkának, minthogy 1884 óta gránitkőből készül a burkolat, már most kétszeres becse van. 1885-ben fejeztetett be a Frisch-féle szeszgyár, a „polgári lövész-csapat“ pedig ez évben építé fel az „ördögtorka“ (Teufelsschlucht) nevű hegyszakadéokban lövöldjét, mely — mint az eddigi tapasztalat mutatja — látogatott kirándulási helylyé váland.

A püspöki lakot körülvevő omladozó kőfal is nem sokára ízléses vas rácskerítéssel fog felcseréltetni, melynek 8600 frtos költségeit a jelenlegi püspöki helyettes Dimitrievics Nektar megkeresésére a karlóczai szerb nemzeti alap fedezendi. A munka már átadatott a vállalkozóknak.

A kültekkek csinosbodását nagyon előmozdítják az újabb időkben épült utak, melyek egyúttal a forgalom számos akadályait elhárították. 1877-ig csak a kudriczi, temesvári, fehértemplomi és pancsovai állami utak, s a kudriczi út volt kiépítve. A mondott évben épült a jabukai út, 1880 és 1881-ben a vojvodinczi, 1880—1882-ben a mészicsi határút s annak támfala; 1881-ben a paulisi kocsit út s a Szelistyén átvezető, 1883 és 1884-ben a kustélyi út és 1884—1885-ben az úgynevezett „széles út“, melyet a város építtetett a nagy réten által¹⁾.

Méltányolnunk kell az 1884. évi február 9-én megalkult „park-egylet“ működéseit; ez egyesület feladatául tűzte ki: közreműködni a város csinosításánál, a köztertek, sétányok s egyéb faültetvények szaporítása és fenntartása által. Létezésének három rövid éve alatt sok

¹⁾ A városi mérnöki hivatal adatai szerint.

szépet hozott már létre, mi leginkább Enzmann Lipót elnök, Rittinger E. alelnök, Seemayer Ferencz választmányi tag tevékenységének, és Seemayer János jelenlegi polgármester erélyes támogatásának köszönhető. Ez egylet indítványára vett a városi község még 1883/4-iki telén a városkert éjszaki és keleti tőszomszédságában egy egy szőlőt; hogy ezekkel az említett mulatóhely kibővíthetessék¹⁾. Az éjszaki oldalon fekvő szőlőre áthelyeztetett a kertből a lövöldé, a keleti oldalon fekvőt pedig fákkal ültették be, melyeknek kifejlődése után a park azon egész területtel nagyobbodni fog. A parkegylet, mely céljainak elérhetése végett az 1885. és 1886. években a városkertben csinos üvegházat is építtetett, sikeres ápolgatásával már eddig is annyira átalakította a kertet, hogy jelenlegi képe messze túlhaladja néhány év előtti állapotát. Az egylet befolyásának néhány fontosabb következményeit felsorolandók, megemlítjük, hogy a pancsovai út végén létező tér körüli lakosok az egylet buzdítása folytán kérelmezték a szabad tér parkká alakítását, mi még azon évben az egylet közreműködése és segélyezése mellett, meg is történt. Ősztönözve az egylet által, a német városrész lakosai maguk ültetnek a tágasabb utcákban fasorokat. 1886. év tavaszán saját költségein teremté meg az egylet a Zoffmann-féle jégpincze és a vasúti állomás közt fekvő téren 4 hold 128 □-öltre terjedő új parkot, mely szép jövőnek néz eléje.

A mi a város éjjeli világítását illeti, az, a világító anyagot illetőleg, ugyan a régi maradt, de a lámpák száma a kétszeresnél jóval több, a mi szintén haladásnak mondható. Előadjuk azt is, mért nincs Versecz városának jobb fényű világítása. Jóval az 1872. év előtt hozták már indítványba a légszeszvilágítást, sőt külön társulat is készült alakulni e célra; de létre nem jött. 1872-ben azonban komolyabb lépéseket tettek a gázvilágítás behozatala iránt. Ezen évi augusztus 19-én tartott közgyűlésben határozattá

¹⁾ Éjszaka felől a Keck-féle szőlő, területe $\frac{1}{2}$ hold, vételára 800 fit. (jan. 29-iki ülés jegyzőkönyve), kelet felől a Köszl-féle szőlő, területe $1\frac{3}{4}$ hold, vételára 1930 fit. (1884. évi febr. 10-iki ülés jegyzőkönyve).

emelte a képviselőtestület az addigi szándékot, s kimondta, hogy az erre nézve ajánlatot benyújtott berlini Egells Károlyllyal a szerződés megkötendő¹⁾. 250 lámpás volt a tereket és nevezetesebb utcákat megvilágítandó. A szerződés megkötetett, a miniszterium is helyben hagyta; de a vállalkozó annak még első pontját sem tartotta meg; hanem később volt a városnál letett jelentékeny ovadékát elveszíteni. 1882-ben ismét napi rendre került ez ügy. Most Pippik J. nyújtott vala be vállalkozási ajánlatot²⁾; de visszautasították azt, előbb meg akartak győződni az akkortájt néhány helyen alkalmazásba vett villany-világítás minő sikert fog felmutatni s minő előnyt nyújtani.

Minthogy Temesvárott nem felelt meg a villanyvilágítás a várakozásnak, 1886 végével hozott képviselőtestületi határozat folytán³⁾ a légszuszvilágítás behozatalának terve újra napi rendre került. Talán a legközelebbi jövő czélnak megfelelőbb világítással látja el városunkat.

Az emberbaráti szeretet rendkívül szép jeleit adta városunk lakossága ez időszak folyamában. Nem kevesebb mint 5 emberbaráti egyesület alakult meg e rövid idő alatt; és pedig a „tűzoltó-egyesület“ (1873), a „Chewra Kadischa“ (Újjá alakult 1873-ban), a „munkás- betegek és rokkantok budapesti általános pénztárának fiókja“ (1874) a „magyar korona országai vörös-kereszt-egyletének fiókja“ (1879) és a „szerb nők egyesülete“ (1882). Ide sorolhatjuk még az „1848/9-iki honvéd-aggastyánok egyletét“ és az „I. egyesült iparos egyesületet“ is (az utóbbit 1884 óta), a mennyiben ezek működési köre a betegek gyámolítására s más emberbaráti tényekre is kiterjeszkedik.

Legyen szabad a tűzoltóság köréből néhány részletes adattal szolgálnunk. 1872-ben „Egyetértés“ címet viselő egyesület alakult, mely tornászó, tűzoltó, gyámolító és továbbszervező alosztályokra oszlott. Alapszabályainak

¹⁾ 1872. évi aug. 19-iki ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1882. évi márcz. 23-án tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1886. évi okt. 12-én tartott ülés jegyzőkönyve.

helybenhagyása után működni kezdett az egyesület; működése azonban nemsokára csak az önkénytes tűzoltóságban pontosult össze. Legtevékenyebb tagja az egyletnek a mondott téren Rakuff Ferdinánd volt, ki Budapestet is meglátogatta, hogy az ottani tűzoltóság parancsnokával, Széchenyi Ödön gróffal összeköttetésbe jöjjön. Ezen útja következtében már azon évi szeptember 8-án nyilvános tanácskozmányban vitatták meg az önkénytes tűzoltóegylet alakulását. Azon körülménynél fogva, hogy ekkor külön bizottságot neveztek ki az új, önálló egyesület megalakítására, elszakadt ez ügy a régi „Egyetértés“ nevű egylettől, illetőleg a régi egylet, mely amúgy sem látott kellő erélylyel feladata teljesítéséhez, felbomlott; hogy új egyletté alakuljon. Az 1872-ről 1873-ra forduló télen bevégezték az előmunkálatokat, begyakorolták a tagokat s a t., úgy hogy már 1873. év február 9-én megtartható volt az új egylet alakuló közgyűlése. 15 tagból álló igazgatóság vette e napon kezébe az egylet kormányát, mely egylet 92 működő tagból állott, kik négy csapatra voltak osztva. A miniszterium február 11-én hagyta helyben az egyleti alapszabályokat. Május elején köből építendő mászótorony emelését határozták el, és hozzá is fogtak ennek építéséhez. Azon több rendbeli terek közül, melyeket a város a mondott célra felajánlott vala, a szénatéren a Fritz-féle gőzmalom mellett kezdődő utcza előtt levőt választották. Daczára annak, hogy az egyesület még igen fiatal volt, nagy részvéttel találkozott és nagy pártolásban részesült. A takarékpénztár 200 frt. alapítványi tőkét szavazott meg javára, a városi község 1000 frttal segélyezé, egyes polgárok tehetségük szerint gyámolták. A torony építésére 707 forintot fordítottak. Július 8-án tétetett le a már fedél alá került kétemeletes torony alapköve; az ünnepélynél közreműködött a „férfi-dalegyesület“ és a „szerb egyházi énekkar“; részt vett abban a lakosság nagy része is. A toronyépítés sokkal többbe került volna, ha egyes iparosok tetemes adományokkal nem járulnak vala ahhoz; így például ingyen kapták az anyagot, ingyen az ablakokat, a bádogos munkákat s t. e f. Az adományok együttvéve 550 frt. becsértékük valának.

Azonban a szépen fejlődő intézmény nem sokáig örvendett a kezdetbeli pártolásnak. Az egyesület megalakulása után városunkban 1876-ban kitört pártviszályok egy versenyző hasonmű második egyletet hoztak létre, mely „városi tűzoltóság“ („städtische Feuerwehr“) név alatt alakult meg. A versengés magának az intézménynek ártott legtöbbet. A régi önkénytes tűzoltóság azonban 1877-ben új életre kelt; 1878-ban egyesült a két társulat s ezentúl Prech András főparancsnok vezérlete alatt működött 1882-ig, a mikor tevékenységük újra elalélt.

Tűzoltóságunk pályafutásának harmadik szakasza az 1884. évi márczius 23-án megtartott újraalakító közgyűléstől számítandó. Az egyesületnek ugyan kevesebb tagja van jelenleg, mint volt a hetvenes években, de nagyobb erélyel és kitartással működik. Tevékenysége mindenekelőtt abban nyilvánult, hogy megalapítá saját otthonát. Az új főparancsnok Mazsáry Rudolf indítványára elhatározták, hogy a tűzoltó-intézmény mai követelményeinek és helyi viszonyainknak megfelelő szertárt építenek. E célra megvették az úri utczában létezett 963. szám alatti roskatag házat 1800 frtéért, földözvén e kiadást a régi egylettől örökölt 1774 frt. 11 krt. tevő alapból. Az építéshez szükségelt 8000 frtnyi költséget pedig elmés pénzművelet által teremtették elő. Sorsolás útján visszafizetendő 5% részvénykölcsönt vettek fel, melyért a városi közönség vállalta át az azon évi november 5-én tartott közgyűlésben a kezességet, felemelvén a visszatéríthetés kedvéért a tűzoltóknak adott évi 500 frtos segélyt 11 évre megszavazott évi 1000 frtra. Az építést megkezdették 1885. év február havában s június 12-én már átvették a kész épületet, melybe azon hó 28-án költözött az egylet, ünnepélyesen bevonulván oda városunk főispánja Nikolits Sándor és polgármestere Seemayer János jelenlétében. Az újjá alakított egyesület védnöke varadiai Baich Milos báró, ki az egyleti czélok előmozdítására 500 frtot adományozott. Mialatt az új szertár, melynek költségei 9306 frt. 92 krra rúgtak, felépült; maga a tűzoltói intézmény is teljesen újra szerveztetett, úgy, hogy jelenleg Magyarország elsőrangú tűz-

oltóintézeteivel egy színvonalon áll ¹⁾). Mind ez első sorban Mazsáry Rudolf, a lankadhatlan főparancsnok fáradozásának, Schlemmer József egyleti elnök tapintatosságának és Seemayer János városunk polgármesterének, városunk kulturális érdekei búzgó pártfogójának és tevékeny előmozdítójának köszönhető. Fel kell még említenünk, hogy 1885. év elején a régi mászótorony is lebontatott, minthogy ez időszerint szükségtelemné vált. 14.607 frt. 47 kr-ra emelkedett a pénzösszeg, mely az 1884. és 1885. években tűzoltó-intézményünk újraszervezésére fordítottatott ²⁾). A tűzoltósági szertár zárkövét, bár a beléje zárt alapítási okmány 1885. évi márczius 21-én kelt, különböző akadályozó körülmények miatt, csak 1886. évi október 31-én illesztették az épületbe.

Vannak azonban más példáink is, melyek városunk lakosságának jótékonyágát és emberszeretetét fényesen megvilágítják. 1873. év ápril 20-án, ő cs. és k. fensége Gisella főhercegnőnek ő k. fensége Luitpold bajor herceggel történt egybekelése ünnepén, az akkori polgármester Herzog Ferencz József kezdeményezése folytán nagyszerű „ünnepi hangverseny“ rendeztetett, a „férfi dalegyesület“, „szerb egyházi énekkar“ és több helybeli zeneművész és műkedvelő közreműködése mellett, a Zeh Károlyféle színházban; ennek tiszta jövedelme 179 frt. képezi törzstökéjét a „Gisella alapítvány“ címet viselő és amaz örömnapi emlékét megörökítő, helybeli munkaképtelenné vált szegények gyámolítására tett alapítványnak, mely Ő Felségének legmagasabb jóváhagyását is megnyerte. A városi képviselőtestület azon évi ápril 15-én tett erre vonatkozó intézkedése értelmében, ugyanazon évi május 12-én azt határozta el: hogy szegények menhelyéül a szerb kórház bérlendő ki, a városban lévő összes munkaképtelen szegények (a városi kórházban már felvéve volt 6-on kívül 20) ott elhelyeztessenek, tartási költségük a „Gisella alapítványból“, birságok és báli engedélyek címen befolyt pénzek-

¹⁾ Tűzjelző telegraphot már 1882-ben állítottak fel, 1885-ben telephout is.

²⁾ A tűzoltó-egyesület évi jelentései szerint.

ből és esetleges adakozásokból fedeztessék. E kegyeletes határozat a később bekövetkezett pénzügyi zavarok miatt nem volt ugyan végrehajtható, azonban az ugyanakkor hozott másik határozatnak, hogy a „Gisella alapítvány“ a város jövedelmeiből 10.000 frtra egészítették ki — úgy mindazáltal, hogy a tőke soha, csakis az évi kamatok — 600 frt. — adassanak ki — annyiban elég tétetik, hogy évenként bizonyos összeg a többször említett alapítványhoz csatoltatik.

1876-ban 682 frt. 27 krt. gyűjtöttek a pancsovai árvízkárosultak számára ¹⁾.

Kiváló szép jelét adta jótékonyágának Vercs városának közönsége az 1879. évi márczius 12-én Szegedet elpusztító árvíz alkalmával. Mihelyt a távíró meghozta a szerencsétlenség hírért, azonnal megalakult a segélyző-bizottság, mely a vést követő első napon már egy vasúti teherkocsira való élelmiszereket küldött Szegedre, s folytatólag minden következő napon egyet egyet. Gyűjtöttek itt körülbelül 5000 kenyeret, 10 ládára (50 mázsás) való szalonnát, 10 zsák babot, 9 zsák burgonyát, 1 zsák hagymát és 1 zsák sót. — A Szegeden működő cs. és kir. katonai csapatok számára is küldöttek egy kocsit 23 hordó borral. Készpénzben befolyt 1700 frt., ebből helyben elszállásolt 97 menekült élelmezésére kiadatott 1100 frt. A fennmaradt 600 frt., valamint a városi képviselő részéről megszavazott 2000 frt. a kormány rendelkezése alá bocsájtatott. Készpénzben és élelmi szerekben, illetőleg czekek értékében, összesen 6374 frtot és 41 krt gyűjtöttek itt azon szomorú alkalommal ²⁾.

Több üdvös intézkedés történt közegészségügyi tekintetben is ezen időszak folyamában. Eltekintve az utcák nagyobb mérvű burkoltatása és a város különböző részeiben történt befásítások folytán, tisztaság dolgában történt javításoktól, 1873-ban egy nagyobb szerű vágóhíd építése határozottatott el ³⁾. E határozat pénzügyi folytán ugyan

¹⁾ „Werschetter Gebirgsbote“, 1876. évf. 22. sz.

²⁾ 1880. évi feb. 4-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1873. évi ápr. 30-án tartott ülés jegyzőkönyve.

még nem hajthatott végre; azonban 1885. év november 10-én megújította a képviselőtestület régi határozatát és 18.189 frtot szavazott meg a vágóhid felépítésére. A határozatot a földművelési miniszterium már helyben hagyta s egyúttal az építési terv költségelőirányzatát pótlólag 19.507 frt. 19 krra kiigazította ¹⁾).

A gör. kel. egyházközség megszüntette 1872-ben régi kórházát s helyette felépítette saját temetője mellett szegényei számára az új ápodlát.

Az annakelőtte német-, most már egyedüli községi kórház azonban a haladó korrall lépést nem tartott, s a mindinkább növekvő követelményeknek megfelelni nem tudott, e körülményre az előbbi városi főorvos Dr. Demetrovits Mihály még 1885-ben, újabban pedig a jelenlegi főorvos Dr. Fitz Sándor figyelmeztette a városi hatóságot; ennek következtében a kórház átalakítását s részben kiépítését határozta el a községi képviselőtestület; ennek megtörténteig pedig az I. iparegyesület kórházát bérelte ki, s megváltotta annak 12 beteg számára felszerelt ágyait ²⁾).

A közegészségi viszonyok javulását nem csekély mérvben segítik elő az újabb időkben nagyobb számmal fúrt artézi kutak is. Kuzmanovics Illés és Márk testvéreknek e célra szánt 8000 frtos hagyománya pénzén fúratott az első, emlékszerű oszloppal ellátott ilyenmő kút a széna-téren. 1880 óta e két cég: „Neukomm Bálint fiai“ és „Seidl Gyula“ által több mint 20 artézi kút fúratott már a város több részein, részint egyesek megbízása, részint több e célra egyesült lakos közös megrendelése folytán. E kutak a város mélyebben fekvő részeinek lakóit látják el tiszta s egészséges vízzel.

A gyógyszertárak száma is megszorodott ez időszakban. 1878. év június havában nyitotta meg Herzog Ferencz József az „Isten szeméhez“ címzett harmadikat, 1885 nyarán pedig Strach Sebestyén a „Szent Istvánhoz“ címzett negyediket.

¹⁾ 1886. évi okt. 12-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ 1885. évi nov. 10-én tartott ülés jegyzőkönyve.

1882-ben Schulz Lénárd bútorkereskedő temetkezési intézetet alapított, melynek címe „Pietät“ (Kegyelet) s mely a nagy városok hasonnemű, a temetkezési fényűzésről gondoskodó intézeteivel bátran kiállhatja az összehasonlítást. Ugyanazon évben alakult a kath. „mezeigazdák halottas kocsijának egylete“ (Oekonomen-Leichenwagen-Verein), mely tagjainak temetései alkalmával használandó halottas kocsit szerzett be magának, ennek megtörténte előtt a gazdák gyász alkalmakkor mindig az iparosok kocsiját használták.

1885. év elején bizonyos vendéglő asztaltársasága körében megpendült az eszme: „alapot teremteni egy leendő árvaház számára“; az eszme visszhangra talált s ma Enzmann Lipót, Dr. Lichtscheindl Ernő és a minden jó ügyet felkaroló polgármester Seemayer János búzgalma folytán már 400 frtnál több gyűjtetett össze e nemes célra.

A városi helyörség is több változáson ment által. 1872. évben Karansebesre helyezték át az Aleman báró-féle 43. gyalogezred itt állomáson volt tartalék-parancsnokságát, Versecz vidéke pedig a 61. számú gyalogezred sorozó járásához csatoltatott, melynek tartalék-parancsnoksága Temesvárott székel. Azon évi november 2-án hagyták el a tisztek és az örség a várost¹⁾. Helyettük deczember 1-én Ő Felsége Ferencz József nevét viselő I. huszárezrednek egy százada jött Verseczre. Ezeknek elszállásolhatása végett megvette 1872-ben a városi község Grünwald Ferencznek az úri utczában levő házát (egykor „Magyar Korona“ vendéglő), mely a 43. gyalogezred tartalék-parancsnokságának szolgált vala tanyáúul, 34.000 frtért és több mint 10.000 frt. költséggel átalakította azt lovassági kaszárnyává²⁾. Azóta akár a laktanyát, akár az örsereget illetőleg, semminemű változás többé nem fordult elő.

Jöttek azonban újnemű hadsereg hadfiai Verseczre, jöttek az 1867-iki kiegyezés folytán felállított honvédség csapatai. A magy. kir. honvédelmi miniszter rendel-

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1872. évf. 44. sz.

²⁾ 1872. évi szept. 30-án és okt. 22-én tartott ülés jegyzőkönyve.

kezése folytán a 17. számú honvéd-zászlóalj helyeztetett el Verseczre ¹⁾.

Itt is történt a honvédcsoportoknak nagyobbsszerű összepontosítása 1874. év szeptember havában. Azon alkalomkor megjelent a 17. (verseczi), 85. (pancsovai) és 86. (orsovai) zászlóalj, a 35. (zsombolyai) lovasszázad és a III. golyószóró (Mitrailleur) üteg ²⁾. Június 9-én jött azok meg szemlélésére ö cs. és kir. Fensége József főherceg: a honvédség főparancsnoka, kit Herzog Ferencz József akkori polgármester vezérlete alatt egy küldöttség üdvözölt a pályaudvaron ³⁾.

1878. évi május 30-án szentelték fel ünnepélyesen a 17. honvéd-zászlóalj zászlaját Jámban; a zászlóanyai tisztet Bissingen-Nippenburg Mária grófné végezte ⁴⁾.

Az itt állomásozó honvéd-zászlóalj legénysége kezdetben bérlett házban (ma Alexandrovits-féle gőzmalom) volt elszállásolva, miért a község évenként 3500 frt. házbért fizetett. 1879-ben Höschl Frigyes városi képviselő ezen indítványnyal lépett fel: „a már már összeomló városi téglakemencze épület anyagából építtessék egy külön honvéd-laktanya; az építkezési költségeket magánegyének fogják előlegezni; a városnak csakis a kaszárnyabérletben eddig fizetett évi bérösszeget kellene 4 éven által törlesztéskép nekik átengedniök, ily módon a város tulajdonképen ingyen jutna laktanyához.“ Az akkori mostoha pénzviszonyok között nagy örömmel fogadta a városi község Höschl terveit. Még azon év nyarán kezdték meg az építkezést a községi fiókiskola melletti szabad téren; 1880. év nyarán kész volt a laktanya, mely 68 m. hosszú és 19.195 frt. 26 krba került. Május 1-én költöztek már abba a honvédek. Az építkezést 10 városi képviselőből álló küldöttség vezette (a nép nyelvén ma is „tíz-férfi-kaszárnyájának“ [„Zehn-Männer-Kaserne“] neveztetik), ez teremtette elő a költségeket, gyűjtötte az adományokat s ren-

¹⁾ 1873. évi máj. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

²⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1874. évf. 26. sz.

³⁾ Ugyanott, 37. sz.

⁴⁾ Ugyanott, 1878. évf. 21. sz.

delkezett az ingyen felajánlott munkaerővel. Különösen a német polgárság versenyzett, hogy az építkezést előmozdítsa; a díjtalan szolgálmányokat mintegy 5000 frtra becsülik. El sem volna képzelhető, hogy oly szilárd épület ily csekély költség mellett létre jöhessen. Azon önzéstelen hazafiaknak, kiknek e laktanyát köszönhetjük, nevei a következők: a bizottság elnöke volt: Höschl Frigyes, jegyzője és pénztárosa: Braichler C. Ferdinánd, a többi tagjai: Gettmann János, Kempf András, Kössl Ádám, Leidl Ferencz, Mark József, Seitz Antal, Seemayer Ferencz és Weifert János. Höschl Frigyeset, itt kifejtett buzgalmaért Ő Felsége a koronás érdemkereszttel jutalmazta. A városi község, hogy Münster A. honvéd-örnagy iránt, ki tevékeny közreműködésével a művet létre hozni segítette, háliját lerója, a kaszárnya felé vezető egyik keresztútczát az ő nevének emlékére „Münster utcának“ nevezte el¹⁾.

1881. év június havában másod ízben tartott szemlét ő cs. és kir. Fensége József Főherczeg, lovassági tábornok és a honvéd hadsereg főparancsnoka, hadsegédének Gräff E. altábornagynak és Nyáry báró vezérörnagynak kíséretében, a 17. honvédzászlóalj felett. Ő cs. és kir. Fensége 15-én este érkezett Verseczre, a mikor is Hertelendy J. főispán és kormánybiztos, Hofbauer polgármester, a városi képviselőtestület és a hatóságok által a pályaudvarban hódolattal fogadtatott és az ünnepiesen feldíszített utczákon át szállására (Milleker-féle szálloda) kísértetett; hol az éj beálltával a német és szerb dalegylet néhány ének elzengetésével kedveskedett. 16-án délelőtt megszemlélte ő Fensége a honvédzászlóaljat s azután a különböző testületek hódolatát fogadta a városháza dísztermében. Estve nagyszerű fáklyás menettel tisztelgett a városi közönség. 17-én távozott el ő Fensége városunkból²⁾.

1883-ban újból üdvözölhattünk falaink között ő cs. és kir. Fenségét; most szeptember hó 26-án és 27-én tartzkodott itt helyben, hogy szemlét tartson a honvédcsa-

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1881. évf. 7. sz.

²⁾ Ugyanott, 1880. évf. 25. sz.

patok felett ¹⁾. A város közönsége most is megragadta az alkalmat, hogy az uralkodó házhoz való hagyományos ragazkodásának kifejezést adhasson. Seemayer János polgármester tolmácsolta ez alkalommal a lakosság érzelmeit, midőn ő Fenségét megérkeztekor üdvözölte.

1883. év október havában, tehát kevéssel a most elbeszélte esemény után, áthelyeztetett az itt állomásozó 17. honvédszászlóalj Oraviczára, helyette pedig a 16. jött ide Csákováráról. Ez utóbbi október 22-én vonult Verseczre ²⁾.

1882 és 1883-ban rendeztetett be a honvédek számára a lövölde a kis rét „Szellős“ (Vetrina) nevű tájékán ³⁾.

1886. év június 1-én a 7. honvéd-fél-dandár törzskara helyezettett át Verseczre. Ezen fél-dandárt a verseczi, oraviczai és pancsovai zászlóaljak képezik, melyeknek hadkiegészítő kerületéhez tartoznak Torontálmegyéből: a módosi, bánlaki, alibunári, pancsovai és antalfalvai szolgabírói járások; Krassó-Szörény megyéből: a resiczai, bogsáni, oraviczai, jámi és moldovai; s végre Temes megyéből: a dettai, verseczi, fehértemplomi és kubini szolgabírói járások és Versecz, Fehértemplom és Pancsova városok.

1883. évi január 1-e óta az alkalmasoknak talált verseczi hadkötelesek a Degenfeld-Schomburg gróf nevét viselő 83. számú gyalogezredbe soroztatnak be, melynek törzse Fehértemplomban fekszik.

Fájdalom ez időszakban is több sajnálatraméltó bal eset fordult elő. Az első, rémületes vasúti szerencsétlenség volt, mely 1872. év június havának 5-e és 6-a közötti éjjelen történt az itteni állomáson. A Jassenováról érkező 386. számú tehervonat ugyanis a pályaudvaron álló 383. számú vegyes vonatba ütközött oly erővel, hogy tizenegy kocsi teljesen összezuzatott s három mozdony „Tátra“, „Bács“ és „Bazin“ hasznavehetlenné vált. A vegyes vonat t. i. egy fölös mozdonyt vonszolt volt magával. A tehervonat első kocsijai a szó szoros értelmében egymásba s egymásra tolattak s roncsaik házmagasságyira heverték

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1883. évf. 39. sz.

²⁾ Ugyanott, 1883. évf. 42. sz.

³⁾ A városi mérnöki hivatal adatai szerint.

egymáson. Három ember életét veszítette, kettő pedig súlyos sérülést szenvedett; meghalt ugyanis a vegyes vonat gépésze és vonatvezetője, továbbá a tehervonat kalauza; súlyos sebeik folytán a városi kórházba vitették az egyik gépvezető s egy fűtő. A szerencsétlenség okát pontosan ki nem lehetett deríteni ¹⁾.

1873-ban meglátogatta városunkat a kolera. Augusztus 2-án jelent meg s szeptember 20-án múlt el. 55 ily betegségi eset fordult elő, 46 halállal végződött, 9 pedig felgyógyulással ²⁾.

1879. év szeptember 9-én tűz támadt a város erdejében, melyet csak szeptember 10-én hajnali 3 órakor bírtak elfojtani. Mintegy 100 hold esett a pusztító elemnek áldozatul, a kár azonban nem volt — aránylag véve — felette nagy. A katonaság gyors segélyének, különösen a honvédség fáradalmainak volt köszönhető, hogy a tűz továbbterjedésében meggátoltatott ³⁾.

Annál nagyobb kárt okozott a tűz a következő évben a város belső területén. Május 3-án éjjeli fél 11 órakor kigyuladt ismeretlen okból Fritz András „első bánati műgözmalma“. A gyorsan terjedő tűz borzasztó fényt vetett a közeli tájra, és rövid két óra múltán teljesen leégett a műmalom épülete, az ahhoz épült gőz- és kádásfürdő, a gépház, az összes istállók s valamennyi melléképület; a szomszédházak egyikében egy kukoriczahambár, egy másikban egy raktár. Hogy a tűzvész az akkori heves keleti szél daczára tovább nem terjedt, csak azon körülménynek volt köszönhető, hogy kevéssel a vész előtt bő eső esett vala. A malom, melynek még vasalkatrészei is elpusztultak, az „I. magy. általános biztosító társulatnál“ volt biztosítva 120.000 frtra, s így a kár némi részben megtérült ⁴⁾.

Megrendítő szerencsétlenség színhelye volt városunk 1882-ben. Június 9-én dél tájban borzasztó felhőszakadás

¹⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“, 1872. évf. 23. sz.

²⁾ 1874. évi jan. 31-én tartott ülés jegyzőkönyve.

³⁾ 1879. évi okt. 3-án tartott ülés jegyzőkönyve.

⁴⁾ „Werschetzer Gebirgsbote“ 1880. évf. 19. sz.

vonult el a város fölött. Néhány percz múlva hatalmas hullámokban hömpölygött a víz az utczákon, elárasztva az alantabb fekvő városrészeket 2, 3, sőt 4 lábnyi magasságban. Eleinte a kaszárnya s a háromsarkú útca (Dreispitzgasse) lakosainak, de csakhamar az iskolaútca, városkertútca s a kudriczi út lakosainak is kellett küzködniök a növekedő árral. A róm. kath. temető mélyebb részeit 2 lábnyi magasságra lepte el a víz. A közeli hegységből egész fatörzsöket hordott le a zuhogó áradat; egy ily 2 métermázsa súlyú törzsöt az iskolaútczán át hozott le egész a r. kath. templomig. Házak omlottak össze, s a rémület leirhatlanná vált, midőn végre a Mészicspatak 3 öl mélységű medre a víztömeget már befogadni nem bírván, a partokon áthágott. Ez különösen délután 3 óra táján történt, mikor a hegységből is megjött a víz, hogy átrohanjon a városon. Kivonúlt a huszárszázad, a tűzoltók, a csendőrök, a „lövészcsapat“, hogy mentő segélyt hozzanak a fenyegetett helyekre. A hová már a gyalogember nem juthatott, husárok merészkedtek oda lóháton, — de ezek is életük veszélyeztetésével, mert a víz némely helyeken nyergen fölül ért, s a lovak is alig bírtak csak megállani a rohanó ár közepette.

Midőn a veszély tetőpontját elérte volt, akkor következett be a tulajdonképeni katastropha. A látvány, melyet a fékvesztett elem dühöngve tovazúgó hullámai nyújtottak, oda csalogatta a kíváncsi nép nagy tömegét a Mészicsen átvivő hidakra; ekkor történt, hogy az egykori szerb kórház melletti régi kőhíd a víz erejének ellentállani nem tudván, leszakadt, s romjai a rajtuk állókkal egyetemben a zajgó árba zuhantak. Tizenhárman közül csak ötöt bírtak megmenteni; tizenhárman vigyázatlanságuk s kíváncsiságukért életükkel lakoltak.

Az épületeken, hidakon, parti védfalakon, kertekben, kerítésekben, házi eszközökben, egyéb ingóságokban és árúkbán esett kár hivatalos összeírás szerint 107.791 frtra rúgott. A károsultak száma 230 volt, ezek között 107 segélyre szorult egyén. Teljesen összeomlott ház volt 19, részben összeomlott 21; olyan, mely összeomlással fenye-

getett s melynek lakóit kiköltöztetni kellett 11; ezeken kívül még 95 épület szenvedett kisebb nagyobb javítást igénylő sérülést. A megrongált házak száma tehát összesen 146 volt.

A város közvetlen környékén szintén borzasztó volt a pusztulás. Eltekintve azon szőlőktől, melyeket az ár beiszapolt, vagy melyeknek szőlőtökeik, termő földrétegét elsodorta, fel kell említenünk, hogy a galambtojás nagyszágú jégdarabokat magával hozott zápor a határ több részeit, mint a Ludast, Jannovát, Majdant, Nyílt-ligetet vagy teljesen vagy tetemesen elpusztította. A földeken, szőlőkben okozott kár fél millió forintnál többre becsültetett.

Enyhítő balzsamként hatott a mindenünnen nagylelkűen nyújtott segély. A jöltevők legelseje volt legkegyelmesebb urunk s királyunk I. Ferencz József Ő Felsőge, ki a csapás hírére véve, rögtön 1000 frtot adományozott magánpénztárából. Bonnaz Sándor, püspök 200 frtot, Baich Milos báró 100 frtot, a budapesti központi takarékpénztár 50 frtot, Csekonics András gróf 50 frtot, a verseczi takarékpénztár 200 frtot, Kengyelác Emilián püspök 50 frtot, Sternberg József 50 frtot adott, s így folyt tovább a kegyes adakozás, úgy hogy a hivatalosan kiküldött bizottság 1882. évi október 15-én és 1883. évi február 19-én összesen 9844 frtot oszthatott ki a károsultak között¹⁾.

Hogy hasonló balesetek ismétlődése lehetőleg meggátoltassék, a képviselőtestület határozata alapján még ugyanazon évben vashíd épült fel a beomlott köhíd helyén, ugyanott a Mészics medre védőfallal látatott el és a hajdani szerb kórház kertje is átmetszetett, minthogy már az előző évben (1881) az aranygerenda (Zlatna greda) utczában²⁾ a Mészics partja szintén védőfallal borítottatott.

Alább következnek a verseczi járás főszolgabírái, a kamara gazdasági biztosai, az állandó királyi biztosok, a főispánok, országgyűlési képviselők, diszpolgárok, mező-

¹⁾ 1882. évi jún. 23-án tartott ülés jegyzőkönyve, és „Werschetter Gebirgsbote“, 1882. évf. 23., 24. sz., és 1883. évf. 8. sz.

²⁾ A városi mérnöki hivatal adatai szerint.

városi és városi bírák, a polgármesterek és városi szószólók névsorai. — A kamarai tiszttartókat, a főknézeket, a város knézeit és bíráit (Schultheisse) már más helyen soroltuk fel ¹⁾.

Verseczi főszolgabírák (1778—1861).

- 1778—1783: Laczkoyics István.
 1784—1793: Rinya-Újlaki Lada György.
 1794—(?) Mesterházy János.
 (?) —1803: Egyed.
 1804—1805: Pósfay.
 1806—1814: Tormássy József.
 1815—1819: Bellusi Boross Ferencz.
 1820—1829: Cserneki és Tárkeői Dessewffy Antal.
 1830—1831: Tormássy József (ismét).
 1832—1840: Sóskúti Szabó Antal.
 1841—1844: Papházy Miklós.
 1845: Csiky Lajos (szolgabíró).
 1846—1847: Osztóics György.
 1848: Csiky Lajos.
 1848: Némethi Damaszkín István.
 1849: Emánuel György.
 1849: Ónossy Mátyás.
 1849: Nyéky Béla.
 1849: Emánuel György (másodízben).
 1851—1853: Emánuel Gy. cs. k. járási főbíztos.
 1854—1859: Trifunác Pál cs. k. járási főnök.
 1860: Jorgovits Pál cs. k. járási főnök.
 1861: Osztóics György (ismét).

Kamarai-gazdasági-biztosok (1795—1849).

- 1795—1806: Herdt N. János Antal, számtartó.
 1807—1812: Klanitzay János, tiszttartó.
 1813—1814: Vöröss László, ügyész.
 1815: Basseli Antal báró, számtartó.
 1816—1820: Felső-Eöri Pyerker István, tiszttartó.
 1821—1835: Csákány Ferencz, tiszttartó.
 1836: Schwanda Imre, tiszttartó.

¹⁾ I. Köt. 236., 237. l.

1837—1840: Ottrubay Károly, ügyész.
 1841—1849: Paukovics Márton, ügyész.

Állandó királyi biztosok (1861—1867).

1861: Sós-kúti Szabó Antal.
 1862—1863: Mihailovics Miklós.
 1864: Westersheimbi Wettstein Antal lovag.
 1865—1867: Murányi Kelterer Ignác.

Főispánok (1871—).

1871: Szredistyei Lazárovits Vazul.
 1874: Stancsich György.
 1878: Hertelendy József, Torontálmegye
 főispánja, kormánybiztos.
 1881: Stancsich György (újból).
 1884: Rudnai Nikolits Sándor.

Országgyűlési képviselők (1861—).

1861: Bethlen József gróf.
 1865: Manojlovich Emil.
 1869: Paszt Vilmos.
 1871: Lonyay Menyhért gróf.
 1872: Szeniczey Ödön.
 1875: Nedetzky István.
 1878: Beöthy Algernon.
 1881: Grecsák Károly.
 1884: Stojácskovits Sándor.

Díszpolgárok.

1867: Murányi Kelterer Ignác.
 1869: Deák Ferencz.

Mezővárosi bírák (1795—1817).

1795: Kormann Mihály.
 1800: Spaits Szilárd.
 1806: Kormann Mihály.
 1810: Spaits Szilárd.
 1815: Török József.

Városi bírák (1848—1851, 1861—1871).

1818: Biberly Péter.
 1827: Tuskan Antal.

- 1830: Nedelkovits Tódor.
 1846: Paszt Károly.
 1849: Volits Sándor.
 1849—1851: Paszt Károly (ismét).
 1852—1860: — —
 1861: Pescha Szvetozár.
 1862: Pescha Szvetozár (ismét).
 1866: Novákovich Emil.
 1867—1871: Novákovich Emil (ismét).

Polgármesterek (1795—).

- 1795: Kumánovits Timót.
 1800: Kormann Mihály.
 1806: Nedits Áron.
 1808: Spaits Szilárd *).
 1810: Hídvéghy Péter.
 1815: Biberly Péter.
 1818: Török József.
 1827: Nedelkovics Tódor.
 1830: Neyser Zsigmond.
 1846: Vászits András.
 1849: Watz Mihály.
 1849: Demeter Mihály,
 1851: Watz Mihály.
 1857: Stojácskovits Sándor.
 1860: Vólits Sándor.
 1861: Paszt Károly.
 1862: Stancsich György.
 1866: Szamos-Újvári Dániel László.
 1867: Dániel (ismét).
 1868: Paszt Károly *).
 1872: Herzog Ferencz József ²⁾.
 1879: Hofbauer Péter.
 1883: Seemayer János *).
 1885: Seemayer János ismét.

A *) gal jelzettek nem az általános tisztújítás alkalmával választottak meg.

²⁾ 1877: Weifert Károly ideiglenes helyettes.

1877: Ifj. Kehrér Károly helyettes.

Szósztólók (1795—1851).

- 1795: Schodt János.
1799: Boiger Ferencz *).
1800: Boiger Ferencz ismét.
1806: Alischwerich Miklós Tódor.
1810: Gröber Ferencz.
1815: Demetrovits Panajot.
1818: Hummel Bonaventura.
1827: Gavrilovits Arsen.
1830: Gavrilovits ismét.
1846: Jankovics János.
1849 (január havában): — —
1849 (őszszel) — 1851: Obradovits Gábor.

A *gal jelzettek az általános tisztújításon kívül eső időben választottak meg.



Függelék.

V E R S E C Z

J E L E N L E G.

Függelék.

Versecz jelenleg.

I. Neve.

A mi „Versecz“ nevének eredetét illeti, három különböző véleménynyel találkozunk. Némelyek szerint e név a szerb „vrh“ vagy „verh“ (csúcs, orom) szóból származnék, mely szót a szerbek ide településük után a helység nevéül használtak volna azért, mert a hegység ahhoz közel van¹⁾. Mások a magyar „venyege“ és a szerb „vinyage“ szavakban, — melyek közül az utóbbi is szőlővesszőt jelent, mint a magyar — keresik eredetét²⁾. A harmadik vélemény, mely „Vegenyé“-ből származtatja, mint azt már más helyen láttuk, történeti alappal nem bír.

Városunk nevét a magyarok és németek „Versecz“-nek, illetőleg „Werschetz“-nek, a szerbek „Vrsacz“-nak, a környéken lakó oláhok „Vrsecz“-nek ejtik ki; meg kell itt jegyeznünk, hogy van egy helység Temesmegyének déli részében, ott hol a Guzajna a Karasba ömlik, melynek neve Oresác (végszótagja egyezik városunk a szerbek által használt nevének végszótagjával); továbbá van Károlyfalva község határában, a homokterület szélén, egy domb, melynek neve „Djalu Vrsecz“, az Almásban pedig „Vrsecz mik“ (kis verseczi) és „Vrsecz mare“ (nagy verseczi) nevű hegyek, ezek neveiben az oláh elnevezést találjuk ismételve.

¹⁾ Vászits András: „Denkschrift etc.“ 6. l.

²⁾ Vesd össze Vászits: „Denkschrift etc.“ 5. l. és Eissingar.

A mi városunknak régi okmányokban előforduló nevének írásmódját illeti, létezik egy 1439-ben kelt okmány, melyben „vershecz“-nek iratik; a 17. század történetírói (Bethlen, Farkas és Jakobinus) „Varsócz“- és „Varschócz“-nak írják; ugyanezen időből származó okmányokban mint „Versecz“ és „Virsicza“ fordul elő, a szerbeknek I. Lipótól nyert privilegiumukban „Versacz“-nak, egy 1707-ből származó földabroszon pedig „Varsaz“-nak hivatik. Végül a mi századunk hatvanas éveiben igen gyakran „Versicz“-nek mondták. A mi a „Varsócz“ elnevezést illeti, megjegyezzük, hogy Szilágy megye szilágy-somlyói járásában van egy „Varsolcz“ nevű helység, melynek neve, ha pótló hangnyújtással (mint: miolta-mióta, volt-vót) mondatik ki, a 16. századbéli „Varsócz“ névvel teljesen egyenlő.

Versecz nevének a második vélemény szerinti lezármaztatása „venyegé“-ről és „vinyage“-ről sokkal merészebb, hogy sem azzal foglalkozhatnánk; „Weers“-ről lezármaztatni szintén nem lehet, minthogy ennek a mai Verseczhez semmi köze nincsen. Minthogy e név, „Versecz“ csakugyan szláv eredetű szó¹⁾, mégis talán legközelebb áll a legelsőnek idézett szerb magyarázat annak helyes értelmezéséhez.

Említésre méltó az is, hogy azon szerbek, kik, számra nézve több ezren, 1752-ben²⁾, a Tisza és Maros melletti határörvidék feloszlátása után, Oroszországba kivándoroltak, s fegyverüket az ekével felcserélni nem akarván, Thököly és Horváth nevű kapitányaik vezérlete alatt a Katharinoszlav kormányzóság területén Új-Szerbiát alapítottak, mely szintén katonailag igazgattatott; új településeiket régi otthonuk helységnevei után nevezték el; s így egyik ottani helységüket „Versecz“-nek keresztelték el³⁾.

1) Pesty Frigyes kijelentése.

2) 1752. év aug. 28-án kelt udvari rendelvény a helybeli püspöki levéltárban.

3) Czoernig: Ethnografie, III. köt. 125. l.

II. Pecsétje és jelvényei.

Mínthogy Versecz szabad királyi városi oklevelet, mely nemesi oklevéllel egyenlő volna, nem nyerhetett, nincs is neki tulajdonképeni címere. A magyar középkorban, valamint a törökvilágban használt pecsétjéről, vagy egyéb jelvényéről, adataink nem levén, tudomásunk nincsen. A mult században, a mennyiben két, politikailag külön vált és egymástól független községből állott; úgy Rác-Versecznek, mint Német-Versecznek külön pecsétje és külön jelvényei voltak.

Német-Versecz legelső pecsétje ismeretlen előttünk. A második 1745-ben készült, miként azt, az ezen évi községi számadásban előforduló tétel: „Vor ausstechung Eines Messingen Insigl . . . 2 fl. 30 kr. rh.“, mely a sárgarézből készült pecsét árát említi fel, tanúsítja. E pecsét egy mai négykrajczáros pénzdarab nagyságával bir, jelvény gyanánt a várhegyet s a rajta levő várat tünteti elő, mely utóbbi, tudomásunk szerint, csakis e pecséten van eredeti alakjában rajzolva. A vár tornya stylonak megfelelő gúla alakú fedélzettel bir, s a külső vár, úgy mint valósággal volt, a nyugati oldalon látszik. Körirata így hangzik: „INSIGIL - DES - WERSZER - GERICHTS - 1745 +“ — 1777-ben új rendőrségi pecsétet („Policey Stempfel“) csináltatott a község, mely 32 rhenusi krba került. Ezen is a várhegy látszik, mint az előbbin, csakhogy alján még három szőlőfürtökkel terhelt töke is vagyon. E pecsét körirata: WERSCHEZER MARK-GERICHTS SIGIL 777. A harmadik pecsét a vármegye rendelete folytán készítettett 5 rh. frtért 1783-ban, de ennek lenyomatát sehol sem találtam.

Rác-Versecznek előttünk ismeretes legrégebb pecsétjét a mult század 9. tizedéből származó irományokon található. Nagysága egyez mai egyforintos ezüstpénzünk nagyságával; látható rajta balra fordult tornyos templom (Sz. Miklós temploma?). A templom hajójának fedélzete felett egy, térdig leábrázolt szent látszik nyílt papi ruházatban, áldásra felemelt jobb kézzel (Sz. Miklós?). A torony bal oldalán II van, jobb oldalán R. W. S. (Rác-Versecz Sigil-

luma). 1786-ban már más pecsét volt használatban, ennek körirata: SIGILLVM + OPPID + RÁTZ-VERSECZ +, ez 43 mm. hosszú és 37 mm. széles. A díszítményekkel ellátott paizs alsó felében balra néző templom van (Sz. Miklós temploma?) a fedélzet fölötti szenttel, mint az előbbi pecséten; a szentnek jobbján H (szerb N betű = Nicolaus). A paizs felső felében balról a verseczi vár tornya látszik, jobbról a kápolna, tornya nincs, de ajtaja előtt 4 lépcső van. A vár tornya és a kápolna közt tojásdad alakú keretben @ és S betűkből alakult monogram látszik. A paizs sisakdíszét kiterjesztett szárnyú angyalfej pótolja.

A két község jelvényeit egyesítve látjuk az 1777. évi „kerületi pecséten“ („Districts-Amts-Siegel“), mely a kétfejű sast mutatja, s az ennek mellén levő paizson a templomot s a szabadon álló vártornyot.

A mezővárosi szabadalmi oklevélben, melyet 1804-ben kaptak a versecziek, a két egyesített község pecsétje a következő: kék mezőben emelkedik fel a kápolnahegy a tornyos kápolnával és a remetelakkal, továbbá a várhegy a várral, ez utóbbi azonban hibásan van rajzolva, a mennyiben a külső vár a torony keleti oldalán látszik. A két hegy lejtőin szőlők terülnek el, aljukban pedig a sánczokkal körülvett város, melynek házai között az akkor létezett három templom: a szent Gellérté, a Miklós székesegyház és a Mária menybemeneteléről címzett Elek-temploma tisztán kivehető. A sánczok előtt szántók és virányok láthatók. A vár felett pánczélos kar lebeg, görbe kardot tartván markában, melynek hegyére czoффos tatárfő van tűzve ¹⁾. Eme jelvények vannak mai napig használatban, csak a pecsétek köriratai változtak néhányszor, így 1817, 1861 és 1871-ben. Az utóbbi év óta a latin körirat helyét magyar nyelvű pótolja. Nevezetes az, hogy már maga az 1804-ben készült pecsét is eltért a szabadalmi oklevélben látható rajztól, a mennyiben a sánczövezte várost nem tünteti fel; csak az 1817-ben készült pecséten

¹⁾ Lásd az I. köt. 252. lapján levő rajzot.

látható az, a többiek valamennyien, nem véve ki a mai napon használtakat sem, a jelvény ezen részét nélkülözik.

A kerületi-odbor által 1849-ben használt pecsét a régi szerb fejedelemség címérével ékeskedett és e körirattal birt: „ПЕЧАТ ОКРУЖНОГ ОДБОРА ВЕРШАЧКОГ 1849“, magyarul ezt teszi: „A verseczi kerületi bizottság pecsétje ¹⁾).

III. Fekvése és terjedelme.

Versecz Magyarország déli részében fekszik, Temesvártól délre, az éjszaki szélesség $45^{\circ} 7' 30''$ és a keleti hosszúság $39^{\circ} 57' 30''$ alatt, ez utóbbit a Ferró szigetén áthaladó délkörtől számítva; éjszaki szélessége tehát ugyanaz Velence és Lombardia déli részeinek, valamint Turin és Bordeaux szélességével. Tenger feletti magassága 92 m.

Versecz majdnem $3\frac{1}{2}$ □ mértföldre vagy 19.677 hektárra terjed, s így határának nagyságát tekintve, egyike Délmagyarország legnagyobb városainak. A város határa az 1875-ben befejezett kataszteri felmérések szerint magában foglal:

Szántóföldekben	15.371 holdat	1276 □ölet
Szőlőkben	9745 „	675 „
Kertekben	184 „	501 „
Rétekben	2587 „	1590 „
Legelőkben	3032 „	683 „
Erdőségben	1117 „	244 „
Nádasokban	11 „	920 „
A beltelkek, utak, patakok, sziklás terek sat. tészek	2140 „	718 „
Összesen	<u>34.191 holdat</u>	<u>207 □ölet</u>

Az 1884. évi május 1-én bevezetett adókievetés szerint Versecz területén volt az összes művelési ágakban és termeketlenekben:

¹⁾ Lásd a rajzot e kötet 55. lapján.

Szántóföldekben	15.263	hold	352	□öl
Szöllőkben	9052	"	1586	"
Kertekben	223	"	1337	"
Rétekben	3062	"	1391	"
Legelőkben	3469	"	36	"
Erdőségekben	1116	"	761	"
Nádasokban	63	"	1418	"
A beltelkek, utak, patakok, sziklás terek stb. tettek	2140	"	718	"
Osszesen	34.191	hold	287	□öl.

Versecz a nagy magyar alföld délkeleti szélén és a hasonló nevű sziget-hegység aljában fekszik. Ez nyugotra kinyúló, a bánáti ércz-hegységtől a Csernovecz-patak által majdnem teljesen elkülönített elő-hegység, mely az erdélyi Alpok nyugati végnyúlványaihoz tartozik; Versecz, Kudricz és Varadia között emelkedik s északi oldalán meredekesen, déli oldalán ellenben lejtősen végződik, legmagasabb csúcsa a „Kudriczi-csúcs“, mely 641 méternyire van a tenger fölött.

A kápolnahegyről, melynek lábánál terül el Versecz, kényelmesen áttekinthető az egész környék. A kép, mely innen vagy a várhegy tetejéről nézve, a szemlélő elé tárul kétségen kívül egyike a legszebbeknek és legterjedelmesebbeknek, melyeket Dél-Magyarország nyújthat. Elláthatni innen Temesvárig és Nagy-Becskerekig; délnek fordulva a Dunáig és azon túl Szerbia vidékeire; a keleti szematárt a bánáti ércz-hegységek szegélyezik, melyek Erdély felől jöve ívalakban nyúlnak le Szerbiáig; északra látjuk a Nagy-Semlak melletti „Sumiga“ nevű kúpalakú bazalt hegyet; az előttünk elterülő végtelen rónán pedig a számtalan kisebb nagyobb helységek körirajzai gyönyörködtetik szemünket.

Versecz területe északról Vattina és Kis-Zsámmal; keletről Nagy- és Kis-Szredistyével, Mészics-, Jabuka- és Kustélylyal; délről Vojvodincz-, Lagerdorf- (máskint Strázsa) és Podporánynyal; végre nyugatról Rettissova-, Paulis-,

Zichyfalva és Nagy-Margittával határos. Kivévén a két utóbbit, melyek Torontál megyéhez tartoznak, valamennyi szomszédos helység Temes megyében fekszik.

IV. Versecz területének külső alakulása.

Versecz területének körülbelül $\frac{5}{6}$ része síkság, s csak $\frac{1}{6}$ részét fedik hegyek. A hegység a várostól keletre fekszik s annak legmagasabb részét, mely Kis-Szredistye és Mészics helységek határa mellett vonul el, hársfákkal vegyest sudar tölgyek borítják, Kis-Szredistyétől kezdve itt emelkedik a „Rókahegy“ („Fuchskopf“, 590 méternyi magas), a „Verseczi-csúcs“, másként „Makkfilkó“ („Eichelober“ 488 *m*) és a „Zsarátos“ („Heisse Kopf“ 409 *m*); a két utóbbi közt levő nyergen van a „majálistér“ („Bohnenplatte“). A Rókahegytől északkeletre ágazik el a szőlőkkel beültetett „Majdan“ (342 *m*), észak felé pedig a „Tűzköves“ („Kremenistye“ 485 *m*). A Zsarátostól a város felé nyúlik a „Deák-orom“ („Djakov-Vrh“ 449 *m*), melynek dél felé terjeszkedő ágai a „Cservenka-hegy“ és a „Szamárhegy“ („Eselsberg“ 276 *m*). A Deák-orom után következik a „Várhegy“ („Schlossberg“, szerbül „Kula“, 407 *m*) ehhez csatlakozik a „Kápolnahegy“ („Kapellenberg“ 252 *m*), melynek múlt században „Kreutzberg“ volt a neve, ennek alján a város terül el.

A hegységben vannak több rendbeli völgyek, szakadékok, lejtők és lankások, melyeknek nevezetesbjeit fel- említeni akarjuk.

„Majdan“ a hasonnevű hegy előtt elterülő völgy, neve bár mily magyarosan hangzik is, török eredetű, mondják, hogy „vásártért“ jelentene.

„Alazsura“ szintén török nevű bokros hegyvidék a „Koslyukat“ bezáró hegy mögött a kudriczi országút fölött, magyarosan „Surranó“ vagy „Alásurranó“.

„Koslyuk“ („Gaisloch“, „Kozluk“), a „majálistér“ alatti völgy, mondják, hogy neve szintén török eredetű, idézett neveinek megfelelő jelentményyel.

„Ördög torka“ („Teufelsschlucht“, másként „Postklinge“, szerbül „Jasim“) vadregényes, vízforrásos hegyszakadék a Vár- és Kápolnahegyek között.

A „Majálistér“, („Bohnenplatte“, szerbül „Prevala“) felette regényes vidék a „Zsarátos“ és „Makkfilkó“ közötti hegynyergen.

„Nyílt-liget“, („Breitenau“, „Siroko-bilo“), széles és forrásokban gazdag völgyalakú liget, mely a „majálistértől“ délkeletre fekszik, azzal összeköttetésben van s a mészicsi országuóra nyílik.

„Füzes“ szintén völgyalakú vidék a várhegytől délre s a szamarhegytől nyugatra; „Füzes“ nevű patakocskafolyik rajta végig, melynek nyugati partján szent Orbánnak szentelt kápolnácska áll; — e kápolna létezése óta a német nyelvű lakosság e vidéket „Urbani“-nak nevezi.

A hegység fekvésénél fogva a határ rónája is emelkedettebb keletfelé, mint nyugat, éjszak és déli részeiben. A vízszintelés eredménye következő esési viszonyokkal ösmertet meg bennünket; a határ déli része a vojvodinczi országút mellett 113, 110, 107 és 109 méternyire fekszik a tenger színe felett; Rettissova határánál pedig csak 95 méternyire. A határ rónájának északkeleti nagyobb részében keletől nyugatnak vett irányban 3 különböző magasságú terepünk van. Első a hegységgel szomszédos „verseczi mocsár“, mely a temesvári országút mellett 86 méterrel fekszik magasabban a tenger színénél; majd egy földhát következik, mely éjszaktól délnek vonul és a verseczi mocsárt az alibunáritól elválasztja; ezen magaslaton a következő dűlők területnek el: „Ludas“ („Ludosch“), „Cservenka“, „Barom-járás“ („Utrina“), „Partos“ („Lokva“); legmagasabb pontjain fekszenek: a „Hát“ („Áth“ 115 *m*), és az ettől észak felé elterülő „Buktató“ („Strmo-glavnicza“ 104 *m*). E magaslaton túl nyugatra, éjszaktól délnek tartó irányban következő dűlők sorakoznak egymásután: „Mészárosrét“ („Fleischhacker Wiese“), „Virányos“ (Livade 77 *m*), „Szállás“ („Reservat am Szállás“), „Új-törés“ („Nove Zemlje“), „Siváros“ (Szelistye 78 *m*), „Hantos“ („Groblastye“),

„Rónás“ („Ravenicza“), „Bitang-mező“ („Izlaska“), Aszúrét“ („Szuvi-Ried“), „Sánczvidék“ („Jarak“, „Jarkuly“) és „Mélysik“ („Dolina“), az utóbbiak már Paulis felé esnek, városunktól nyugatra. A „Virányoshoz“ csatlakozik nyugatról a „Csikó-járás“ („Kobilicza“), a „Hantoshoz“ pedig az „Értékes“ („Dragasicza“). Ezek után következik a verseczi határ legnyugatibb sarkán elterülő „alibunári mocsár“, mely délfelé eső részében csak 75 méternyire fekszik a tenger felett.

Az esési viszonyok a város beltelkein a következők: a Staub-féle telek: „Helvetia“ és a kápolnahegy tetejére vezető út melletti első képes oszlop 110 méternyi magasságra emelkednek a tenger fölött. — 100 méternyi magasán fekszenek: a városkert régi részének keleti széle, Szt. Rókus kápolnája, azon pont: hol az Orbán-útcza és az újház-sor-útcza (Neuhäusergasse) egymást keresztezik, s az: hol az Ostheimer- és Thurnberg-útczák egymást metszik, a honvédlaktanya és a városi farakodó mellett levő házcsoportnak déli sarka. A Mészicson túl levő magaslat, melyen a vasúti állomás (102,5 m.) és a „Gambrius“-hoz címzett sörcsarnok van, szintén eléri a 100 métert. A belteleknek összes éjszaknyugati része alantabb fekszik 90 méternél. Ezen alantabb fekvő résznek határvonala a kudriczi útcza keleti részén fekvő ház-sor mellett vonul el; a sörháznál irányát változtatva halad tova a kir. adóhivatalig, itt a városkert-útczába tér, majd a városház-útczát és a városháza előtti tért megkerülvén, az evangélikusok imaházáig, onnan a Mária-mennybemenetele emlékének szentelt templomig megyen, hol nyugatra kanyarodik, megtartva ez irányt míg a városból kiér. — A régi Versecz tehát, a Cservenacska-mala és a Pozsarevacska-mala kivételével, a mai Versecz legalantabb fekvő terein állott.

V. Versecz vizei.

Versecz határában vannak folyó és álló vizek, melyek együttesen a Duna folyamvidékéhez tartoznak; legnagyobb folyó vizünk a „Mészics patak“, mely a Mészics falu mögött

és a Kudriczi-csúctól nyugatra levő 389 méternyi magasságú, az oláhok által „Culmea mare“ = „nagy orom“-nak nevezett hegyen fakad, és zivatarok alkalmával zuhogó árjaival gyakran tömérdek károkat okoz. A városon átfolyik e patak, s itt 10 köből épült s 1 vashíd, továbbá két gyalog átjáró köti össze partjait. Jobb oldalán felveszi a „Füzes“ patakot, mely a Várhegyen fakad s a „Pappölgy“ („Pfaffenthal“) kezdetén ömlik beléje. — A Mészicset a helybeli német ajkú lakosság „Mühlgraben“-nek („malomárka“) is nevezi, bár malmot nem hajt, — sőt nem is hajthatna.

A „Szent János-árka“ a Kápolnahegyen levő „császárforrás“-ból fakad, és az említett hegy tövében a város keleti szélét keríti be; folyásának alsóbb része, ép úgy mint a Mészics pataké át van alakítva csatornává. Különben „Urban-árok“-nak is nevezik.

A „Köveres patak“, („jabukai patak“-nak is mondják) Jabuka falu keleti oldalán fakad; itt „I-ső Százás“-nak („erster Hunderter“) nevezik; Versecz határában bal felől egy eret vesz fel, mely „II-ik Százás“-nak („zweiter Hunderter“) neveztetik. Határunk déli részén át és Paulis mellett elhaladva e falu nyugati oldalán végződik.

A Mészics, Jánosárka, Köveres a „Terézia“- vagy „verseczi csatornába“ ömlenek, mely a határunk éjszaki részében levő mocsár lecsapolására ásatott. E csatorna Nagy-Szredistye határában kezdődik és délnyugati irányban metszi át a „verseczi mocsárt“ (kis rétet), melynek déli végén a Jánosárka vizeit, majd a várostól nyugatra a Mészicséit veszi magába. Eredeti irányát megtartva, Paulistól nyugatra felveszi még a Köveres patakot, majd jobban nyugat felé tartva, átvonul az „alibunári mocsáron“, hogy Margiticza mellett a Berzava csatornába szakadjon. Minthogy a Markovecz melletti völgy vizeit összegyűjtő patak alsó folyásában „Bega“-nak neveztetik, azért a most említett csatornának a kis réten áthaladó részét is „Bega csatorná“-nak szokták nevezni.

Az „alibunári mocsár“-nak Versecz határához tartozó részét a „nagy rét“-et egész hosszában három, északkeletről

délnyugati irányban haladó csatorna szeli át. Legjelentékenyebb ezek között a „Schulhof-féle csatorna“, a nagy rét éjszaknyugati szélén, melybe a „Moravicza patak“ ömlik. Párhuzamosan az előbbivel hasítja a rét közepét a „középcsatorna“; keleti szélét pedig szintén párhuzamosan az előbbienekkel szegélyezi az „elszigetelő csatorna“, mind a három a Terézia csatorna éjszaknyugati részébe ömleszti vizeit.

A határ déli részén találjuk a Kudriczi-csúcson eredő „Guzajná“ és a „Gorajná“, mely a Karas egyik mellékfolyója.

A nagy számú csatornák következtében a verseczi határban levő mocsárok száraz években teljesen vízmentesek. De ha télen át gyakori vagy hosszas esőzések voltak, akkor mindkét mocsár, az éjszak felé fekvő „kis rét“ s a nyugaton elterülő „nagy rét“ egész tavakat képeznek, minthogy az egész környék vizei azok medenczéiben gyűlnek össze.

VI. Versecz városának földtani viszonyairól.

Halaváts Gyula m. kir. segédgeológótól.

Az Ő Felsége a király által 1869-ben alapított „Magyar kir. földtani intézet“ II-ik felvételi osztálya, melynek magam is tagja vagyok, 1877 óta Délmagyarország földtani felvételét eszközli.

Nekem e rendszeres munkálatban a Krassó-Szörény megyei hegységtől nyugatra eső dombvidék jutván osztályrészül, 1882-ben Versecz környéke jött sorrendbe, s így azon szerencsében részesülhetek, hogy itt néhány sorban földtani viszonyait tárgyalhatom.

Versecz szab. kir. város az északi szélesség $45^{\circ} 7' 30''$ s a keleti hosszúság $38^{\circ} 57' 30''$ alatt van.

Városunk a nagy magyar medence délkeleti részében van telepítve, mely medenczéből közvetlen szomszédságában egy, kristályospalúalkotta szigethegység emelkedett ki.

Az Alföld síkjából hirtelen kiemelkedő s ép ezért imponánsnak tetsző ezen szigethegység, ma is területünk legmagasabb részét képezi, s csúcsai közül a Kudriczi csúcs 641 m., a közelben fekvő Fuchskopf 590 m., a Várhegy 413 m., a Versesior pedig 463 m. magas. A körülötte, a medenczében képződött üledék 200—230 m. magas dombokat képez. Innen nyugatra a terület ellaposodik s lankásan lejtve száll le a 75—80 m. tengerszín feletti magasságú mocsárterület síkságához.

Maga a város 92 méternyire fekszik a tenger színe felett.

Területünk földtani viszonyai *) a lehető legegyszerűbbek. A szigethegység kiemelkedése óta ez nem volt nagy katasztrófák színhelye; nyugodtan ülepedtek le a sziget körül hullámzó tengerből a rétegek, melyeket vízszintes helyzetükből azóta nem zavart ki semmi. Csak a jelenkor vizei mostak ki széles völgyeket, medenczét és feltárták ezen régmúlt kor történetének lapjait, hogy a ki érti a betűket, olvasson róluk.

A földtani alkotásban résztvevő képződmények a következők:

1. Kristályospalák;
2. Pontusi rétegek, (Neogén éra);
3. Sárga agyag, (Diluvium);
4. Áradmányok és mocsárüledék,

melyeket az alábbiakban bővebben kívánok megismertetni.

1. K r i s t á l y o s p a l á k.

A kristályospalák a Versecz, Kis-Szredistye, Markovecz, Varadia, Szolsicza és Mészics közt kiemelkedő verseczi szigethegységet alkotják. Mielőtt azonban az itt előjövő kristályospalák tárgyalásába bocsátkoznék, legyen szabad némi kitérést tenni.

Böckh János úr, a m. kir. földtani intézet igazgatója, ugyanis a szomszédos területen, Krassó-Szörény

*) A Versecz környékét feltűntető geológiai térkép 1885-ben jelent meg a m. kir. földtani intézet kiadásában, magyarázó szöveg kíséretében.

megye déli részében, az ú. n. Almástól délre fekvő hegyekben jelenkező kristályospalákat tanulmányozván, e hatalmas képződményben három kristályospala-csoportot különböztetett meg, melyeknek két felsőjét — miután ezek a verseczi szigetegység alkotásában részt vesznek — röviden megismertetem.

A középső kristályospala-csoport csillámdús, világosabb színű csillámpala és gneiszből áll, mely utóbbiban néha a csillám szintén annyira felszaporodik, hogy a kőzet csillámpalára emlékeztet már. A csillám fehér, barnás vagy zöldes. E csoportban nem ritkák a gránitos kifejlődésű kőzetek, de ritkák az amphibolitok vagy amphibol-gneiszok, s területekként teljesen hiányoznak, úgy, hogy az amphibolos kőzetek hiánya, illetőleg ritkasága e csoport egyik jellemző tulajdona. A gránátok és más esetleges ásványok (pl. turmalin) e csoport rétegeiben gyakrabban és általában nagyobb példányokban jelenkeznek, mint a többi két csoportban. Szerpentin hiányzik.

A felső kristályospala-csoport nevezetesen alsóbb részében mutat nagyobb mennyiségben amphibolos palákat, de ezeken kívül fagyagos palák, chloritpalák és chloritgneiszek, sőt a felsőbb rétegekben már phillitek is észlelhetők. Csillámpala szintén figyelhető, de ez petrografiailag különbséget mutat a megelőző csoport csillámpalája túlnyomó részével szemben, s van eset rá, hogy gyérebben földpát is jelentkezik benne, úgy, hogy gneiszok képződnek. E kőzeteken kívül, sajátos szürkezőld vagy zöldes palák is képviselvék, melyek igen kvarcdúsak s finom chloritféle pikkelyeket tüntetnek fel. A rétegek általában igen rozsdás kinézésűek, olykor pedig grafitos vegyülék következtében teljesen feketék. Kvarcz, kalczit, tömzsökben vagy szalagokban vagy erekben gyakrabban látható. A szerpentinizálás e csoport kőzeteinél sok helyt áll be s tiszta szerpentinek sem hiányoznak.

E kristályospala területet tekintve, ott is azt látjuk, mi más kristálypala-területeken észleltetett, hogy a fedő felé a palák kristályos jellege lassan háttérbe szorul.

A verseczi szigethegység egy szabályosan keletnek (6—7 óra) 40—60 fokkal dülő hatalmas rétegösszlet, mely csak Versecz közvetlen környékén, a Várhegy és a szomszédos csúcsok éjszaki lejtőjén mutat némi zavarást, miután itt az éjszak-déli csapás kelet-nyugativá változik meg; a déli lejtőn azonban megmarad éjszak-délinek.

A fentebb vázolt két kristályospala-csoport között a határt a kis-szredistyei nyergen át vonom meg, úgy, hogy az ezen vonaltól nyugatra eső rész a középső, a keletre lévő rész pedig a felső kristályospala-csoportoz tartozik.

A nyugati alsóbb rész (a középső kristályospala-csoport) biotit gneiszből áll, mely túlnyomólag ú. n. szemes szövetű. A nagy, gyakran a karlsbadi törvény szerint ikreket képező földpát-kristályokat (Dr. Schafarzik Ferencz t. barátom szíves meghatározása szerint pertithez hajló loxoslas), túlnyomólag biotit (közte alárendelten muszkovit) hullámszerűen hajlott rétegecskéi veszik körül, s ezek és a földpátkristályok közt vannak az apróbb, víztiszta kvarczszemek. E gneiszt Versecz közvetlen szomszédságában, a kudriczi lejtőn több kőbányában fejtik s a városi építkezéseknél s az utak burkolatára használják fel.

Némely részei a légbeliek behatásának erősebben ellenállván, hatalmas sziklák alakjában állanak ki. A verseczi középkori vár öreg tornya (donjon) egy ily sziklára van építve s építésénél ugyancsak e biotit-gneiszt használták fel.

Ezen tekintélyes vastagságú biotit-gneisz rétegei között alárendeltebben egy aprószemű, túlnyomólag apró muszkovit (csak kevés biotit) pikkelyeket és apró piros gránátokat tartalmazó válfaja jelentkezik, mely különösen a Várhegy táján a granulit jellemével bir. Vastagabban, de kevesebb gránátszemmel fordul elő e válfaj Kis-Szredistyénel, a hol fejtik.

A Gyakov-Vrh táján azonban ezen fehér csillámú gneisz-válfaj durva szeművé lesz, melyet nagy földpát-kristályok, kvarcz-szemek és muszkovit-táblák alkotnak

és — mint esetleges alkotórész — apró gránát és nagyobb, néha 3 cm. vastag turmalin-jegeczek jönnek benne elő. Ily turmalin tartalmú, öregszemű gneisz a mondott csúcs táján a vízmosságokban hömpöly alakban mindenütt található, helytállóan azonban csak egy helyen, „Bohnenplatte“-ra vivő „Vadászút“ azon kanyarodásánál láttam, hol ez a „Gyakov-Vrh“-ról jövő árkot keresztezi.

Tovább keletre, e csoport felsőbb részében, az „Eichelober“ éjszaki lejtőjén pedig egy durvább szemű, granitos szövötű gneiszra bukkantam, melyben Dr. Schafarik F. úr kétféle földpátot konstataált. Az egyik nagy, a karlsbadi ikertörvény szerint kristályosodott kékes színű jegeczekben jelenkezik: ez orthoklas (loxoslas); míg a másik apróbb, fehér színű szemekben járúl a közet alkotásához, s oligoklasnak bizonyult. Az e két földpát közötti közöket kvarcsezemcsék és biotit-lemezekék töltik ki.

Az ezen csoportra települő és a szigethegységnek az elébb említett határtól keletre fekvő részét alkotó felső kristályospala-csoportban a képződmény jellege teljesen megváltozik. A közetek feketés színe eltűnik s a zöldes szín váltja azt fel, miután a biotit helyét a chlorit foglalta el. E csoportban a zöldes színű, vékony réteges, sokszor már leveles chlorit-gneisz és chloritpala viszi az uralkodó szerepet. Rétegei közt azonban alárendelten még előjön a világos színű, finom szemű muszkovit-gneisz. Szolsiczánál a „Valyc Füzes“-ben több kőbányában fejtik az ott előforduló kristályospalákat s itt a chlorit-gneisz és a muszkovit-gneisz egyik érintkezési lapján staurolith-jegeczek jönnek elő.

Nem ritka továbbá e csoportban a sötétzöld színű amphibolpala, mely tömegesebben a „Kudriczi-csúcs“ és Varadiától éjszakra észlelhető.

Markovecztől D-re, a helység közepén átfutó vízmosságban végül, az e csoportot részben jellemző, szürke phyllit-rétegekkel találkoztam.

Szigethegységünket, hozzá települve a pontusi korú homok és az erre települt diluviális sárga agyag vesz

körül, mely takaró alól azonban néhol, a mélyebben bevágódó vízmosásokban, még ki-kibukkannak a kristályospalák.

I. Pontusi rétegek (Neogen).

A pontusi rétegek a Versecztől nyugatra lévő részben nagy területre vannak a felszínen elterjedve, Versecz város határában azonban a rá települt diluviális korú sárga agyag által vannak eltakarva.

Miután azonban a város területén nagy számmal lévő artézi kutak ezen rétegekből nyerik vízöket, fontos szerepet játszanak az altalaj alkotásában, s így velök is meg kell ismerkedni.

Megismertetésük pedig annál könnyebb, mert az artézi kutak többszörösön feltárták e rétegeket.

A városban lévő kutak közt legérdekesebb a mértekhitelcsítő hivatal udvarában lévő, azért, mert e fúrlyukkal egész az alapot képező gneiszig hatottak le, s így az üledék teljes vastagságát ismerteti meg. Seidl Gyula helybeli gyáros úr, ki e kutat fúrta, közlése szerint itt a fúró a következő rétegeken hatott át:

0·94 m. humus;

27·50 m. sárga agyag concretiókkal;

19·91 m. sárga és vörös, csillámos, részben agyagos homok;

8·54 m. kék homok;

0·95 m. kék agyag;

3·79 m. kék homok;

— gneisz.

E helyen tehát az összes üledék vastagsága 61·63 m.

Ezen kút nem ad a felszínre emelkedő vizet, hanem a víz tükre 2·8 méternyire marad a felszín alatt a fúrlyukban.

Rendszerint azonban a város területén lévő artézi kutak nem ilyen mélyek, s vizüket a diluviális sárga agyag alatt lévő homokból nyerik. Példa képen ezekre felhozom

a Seidl úr udvarában lévő, melynél a fúró tulajdonos szíves közlése szerint a következő rétegek fúrattak át:

- 0·31 m. humus;
- 20·55 m. sárga agyag (Diluvium);
- 4·10 m. kék homok (Pontusi);

úgy, hogy itt már a 25. méterben elérték a vizet. A fúrlyuk átmérője 21 cm. s a kút 24 óra alatt 500 akó a felszín felé emelkedő vizet ad.

Hogy a város területén fúrt kutak nem mindegyike ad felszálló vizet, hanem a víz a felszín alatt bizonyos mélységben megáll, annak oka az, hogy a város a part közelébe épült s a hidrosztatikai nyomás még nem oly nagy, hogy a városnak magasabb pontjaira is már feltolja a vizet.

Legszebben azonban a pontusi rétegeket azon fúrlyuk profiljában mutathatom be, melyet a földm. ipar és kereskedelemügyi miniszterium „Zábrán“ dűllőben fúrattott, s melynek adatait Várady Gyula m. kir. bányabiztos úrnak, Oraviczán, köszönöm.

Itt a következő rétegsorozat tárattott fel:

- 0·70 m. humus;
- 30·80 m. sárga agyag concretiókkal (Diluvium);
- 1— m. fehér homok;
- 1·50 m. csillámdús homok;
- 7·60 m. sárga homok;
- 3·80 m. kékes homok;
- 1·25 m. kékes agyag concretiókkal;
- 2·10 m. kövér kék agyag;
- 1·95 m. puha kék agyag;
- 3— m. kék homokos agyag;
- 3·80 m. szürke homok;
- 0·60 m. lignit;
- 0·40 m. kavics lignittel;
- 1·50 m. durva homok;
- 18— m. szürke homok, melyben előfordul:

Congerina triangularis, Partsch.

Unio sp.

Vivipara	{	Sadleri, Partsch.
		cyrtomophora, Brus.
„		spuria, Brus.
„		stricturata, Neum.
„		nodoso costata, Halav.

2— m. kék homok;

7— m. kék agyagos homok;

52·20 m. kék agyag;

0·05 m. köréteg;

— kék agyag.

A fúrlyuk 161·33 m. mély, és 31·5 m. mélységtől kezdve lefelé a pontusi rétegeken hatott át, melyeknek felsőbb része 55·5 m. vastag homok-, az alsó pedig több mint 74·3 m. vastag agyagrakodmányból áll.

II. Sárga agyag (Diluvium).

Az imént tárgyalt pontusi korú rétegekre — mint az a közölt fúrlyuk profilokból is kitetszik — a geologiailag vett tegnap — a diluvium képződményei következnek, melyek Verseczen egy sárga agyag által vannak képviselve; a sárga agyag mocsárüledék s nagy a felszínes elterjedése, s alkotja ama fensíkszerű lapályokat, melyek a mocsárból emelkednek ki.

A diluviumkori képződések ezen alsóbb tagja egy sárga, néha barnás-sárga vagy vereses, tömött, némely részeiben azonban alárendelten homokos közfekveteket is tartalmazó rétegetlen agyag, melyben márga-konkrécziók és babércz fordul elő. — A márga-konkréczió és babércz-tartalom a mélyebb részek felé nő. Vastagsága, mint ez a fúrlyukokban konstatáltatott, meghaladja a 30 métert.

A szerves maradványok e sárga agyagban igen ritkák s egy kis Planorbis sp. törékeny héján kívül mást nem is figyeltem.

III. Áradmányok és mocsárüledékek.

E cím alatt a jelenkor vizeinek üledékeiről kívánok szólni. Miután pedig e lerakódások szorosan összefüggnek

a mozgó vízzel, legcélszerűbbnek tartom egyúttal vidékünk hidrográfiai viszonyait itt tárgyalni.

Területünk vizei azon óriási mocsarakat táplálják, melyek általában az Alibunári és Illancsai mocsarak neve alatt ismeretesek, s melyeknek mintegy öblét a verseczi szigethegység északi lejtője lábánál elterülő u. n. Kis-rét képezi. E terjedelmes egykori mocsarakat a verseczi szigethegységben s azon dombháttól, melyen a Krassó-Szörény és Temes megyék közötti határ fut, nyugatra összegyűlő csapadék, melyet a Moravicza patak vezet le, és a lapunk területén kívül eső Berzava folyó tápláltak.

A kis rétbe ömlő patakok közül ki kell emelni: 1. a Mészics patakot, mely Versecznél szakadt belé (ma a levezető csatornába van terelve); 2. a Markovecz, Kudricz mellett elfolyó s Nagy-Sredistyénél beömlő patakot. E patakok a szigethegység déli és északi lejtőin összegyűlő csapadékot vezetik le, s főleg pályájuk kezdetén meredek esésű hegyi patakocskák, melyek egy-egy zápor után hirtelen megdagadva rohannak lefelé, miért is üledékeik durvább agyagból, kavicsból és homokból állanak. A kis rét fenekét is durvább, a kristályos palák elmállásából eredő mürva van. Ott jártamkor víz és nádas borította. A Nagy-réttel keskeny csatorna köti össze.

VII. Flora.

Írta **Waldherr József** tanár.

Mocsár, síkság és hegyek erdőkkel és verőfényes rétekkel szolgáltatják Versecz virányának a talajt; ha ezekhez még hozzászámítjuk a már délibb fekvést s az evvel összekapcsolt enyhébb éghajlatot, jogos azon feltevésünk, hogy gazdag és változatos növényvilággal fogunk találkozni.

Vastag hóréteg fedi még a hegyszakadásokat és északra fekvő lejtőket, midőn már is a déli hegyoldalon a Hunyor zöld virágja kibuvik, hogy megjelenése által a közeledő meleg napok több hirnökét ébredésre bírja. Ja-

nuár hava némely évben oly enyhe időjárással bír, hogy a nap melengítő sugarainak a megdermedt földkéreg nem bír ellentállani, minek következménye ezután a Hóvirág tömeges megjelenése, hogy szép virágjai az erdőt messze ellepik.

Következik erre ugyan még nem egy fagyos szél vagy kavargó hófergeteg, melyek a hamarkodó növényeknek megszövik a szemfödöt, azonban a tél ezen utóharcosai már nem bírnak kellő erélylyel, s lassanként bevonul a föld zöld lepellel, virágokkal ékesítve.

Az erdőben, mely nagyobb részt bükkfákból, hársfákból és tölgyekből áll, az egyszikűek közül nagy mennyiségben fordulnak elő: a Csilla, Tyuktaréj és Zöldcsík; nem ritka a Turbán-Liliom és többféle Kosbor; igen gyakori a Kontyvirág, mely halaványzöld virágzati hüvelyével és violakék torzsájával pompás dísze erdeinknek. Árnyékos helyeken előfordul a Gyöngyvirág és a fürtös Sülyfű. A Péra (*Ruscus*) két faja kora tavasszal szép piros bogyoíért szedetik s Hóvirág s Csillával bokrétába kötve, a piacra kerül.

A Péra némely helyen nagy mennyiségben fordul elő, s figyelmünket az által köti le, hogy levelei murvanemű pikkelyekké törpülnek, míg ágai levélneműekké alakúlnak át. A fiatal hajtások nyulárnyék-ízűek s mint a Nyulárnyék fel is használhatók.

Az erdő ritkás helyein vagy pedig a hegyi réteken az egyszikűek közül előfordulnak: a Kápolnahegyen a tarka Nöszzirom, a Várhegyen a tavaszi Sáfrán, mely kora tavasszal kékes biborszínű virágjaival egyik dísze a viránynak.

A Nyulárnyék most nevezett két helyen fordul elő, nem különben a Hagyma több faja.

A fürtös Gyöngyike, valamint az üstökös Gyöngyike és az ágas Hölye a Várhegyen verőfényes helyeken.

A fűfélékből részben a legelőkön, részben a hegyoldalakokon, a réteken számosan fordulnak elő, így: Polyvacsuc (*Phalaris arundinacea* L.) Borjúpázsit (*Anthoxantum*

odoratum), Ecsetpázsit (*Alopecurus prat.*), Nápic (*Aira*), Tippan (*Agrostis*), Komócsin (*Phleum*), etc. Tengeri, Búza, Árpa, Zab nagyban természetnek, mellette Rozs, Köles stb.

A rét messzeterjedő mocsáraiban található: Békatutaj (*Hydrocharis*), melynek virága kétlaki; a Hídör (*Alisma*) nagyon gyakori a kis rétbén; az ernyős Elecs (*Butomus*) határunk összes posványos helyein előfordul, hasonlóképp az Uszany (*Potamogeton*); a Békalencse (*Lemna*) messze kiterjedésben befödi az álló vizeket; a Gyékényfélék (*Typha angustifolia* et *latifolia*), valamint a Nád (*Phragmites*), a kis rét tájékának legjellemzőbb növényei, mint-hogy nagy kiterjedésű, áthatlan sűrűséget képeznek; ritkásabb s sekélyebb helyeken hozzájuk csatlakozik a buzogány Baka (*Sparganium ramosum*), a Szittyó-félék (*Juncus*) és Káka-félék (*Scirpus*) stb.

A kétszikűek közül, melyek virányunkban oly nagy számmal vannak képviselve, rövideden csak kevés, egyekben kiválóan bő faj legyen említve.

Az iszalag Bércse (*Clematis vitalba*) a hegyi útak mentén és hasadékokban a cserjéket egészen ellepi; *Clematis recta* favágásokban, és *Clematis integrifolia* nedves helyeken fordul elő.

A tavasz pompás díszét képezik a Kőkörcsinek, melyek verőfényes hegylejtőkön fordulnak elő, erős kábító mérget tartalmaznak; a boglár Kőkörcsin (*Anemone ranunculoides*) erdőnkben legtöbb helyen fellelhető.

Mint vidékünkre jellegzők felemlítendőek a Szironták fajai (*Ranunculoides*). Akár a réten, akár a rét mocsáros partján legyünk, mindenütt e növények zománcsos sárga színe fénylik előnkbe, némely helyen oly sűrű szőnyeget képeznek, hogy az minden más növényt elföd; a tavaszi Szironták a vízbe is belép, annak fölületét mintegy pázsit befödi, melyen azután fehér, széleiken sárgás virágjai nagy mennyiségben ringanak. Különösen felemlítendő a saláta Szironták (*Ranunculus ficaria*), mely ritkás, nedves erdő-részleteken s a Kápolnahegy több pontján nagy mennyiségben fordul elő; azelőtt scorbut ellen gyógyyszerül s

gyöngye leveleit salátának használták. Midőn elvirágozott gyökérgumói a földben visszamaradnak, melyek azután záporosók által kimosatva s tovább vitetve, a gabnaesőről szóló mondára adtak alkalmat. A gumók a növény elvirágzása után mérgesek.

Mint erősen mérges növényeket fel kell említeni a zöld és a büdös Hunyort (*Helleborus viridis et foetidus*), melyek közül az első erdőnkben töménytelen mennyiségben előfordul.

A virnáncz Galamó (*Isopyrum*) a „Bohnenplatte“ felé az erdő ritkásain fordul elő. A közönséges Kandilla (*Nigella arvensis*) a gabonaföldeken fordul elő, azonban a kertekben is művelik.

A mezei Szarkaláb (*Delphinium consolida*), közönséges gyom, kertekben mint díszvirág is előfordul.

A Katika Sisakvirág (*Aconitum Napellus*) az erdőben, magasabban fekvő helyeken, méze mérges, gyökerei s levelei a gyógyászatban nyernek alkalmazást. A sóska Borbolya (*Berberis vulgaris*) kertekben s vadon is előfordul. A gabonaföldek közelében nem kellene tűrni, miután levelein egy gomba terem, mely a gabonán az üszökké fejlődik.

Álomhozó Mák (*Papaver somniferum*), kertjeinkben nagyban művelik olajtartalmú magvai végett. Nem eléggé kárhóztatható azon visszaélés, mely a mákfejekkel történik, a tudatlan tömeg ugyanis megszokta főzni azokat s a levét altatószerként a gyermekeknek adja, miáltal nemcsak a gyermek egészsége, hanem különösen azok szellemi tehetősége is tönkre tétetik. A pipacs Mák (*Papaver Rhoeas*) mint alkalmatlan gyom nagyon gyakori a réteken, de különösen a szántóföldeken.

Czinadonia Gódircz (*Chelidonium majus*), sárga mérges nedvvel, gyakori a bokrok alatt. Füstike (*Fumaria*) gyakori. A Keltike (*Corydalis cava et bulbosa*) az erdőben mint a tavasz egyik korai hirdetője. A Rezsuka (*Nasturtium*) több faja, és a Foszlár (*Cordamine amara et pratensis*) nedves helyeken gyakoriak. Az erdőben előfordul a Fogasir (*Dentaria bulbifera*) szaporodása többnyire a le-

velek hónaljaiban levő fekete rügyhagymákkal történik; egyáltalában a kereszt-virágúak nagy számmal vannak képviselve, így pl. a Káposzta-félék. Torma (*Cochlearia Armoracia*), melynek gyökere fűszerül használtatik.

Szagos *Viola* (*Viola odorata*), megjegyzendő, hogy a termés nem az első virágokból fejlődik, hanem a később megjelenő szíromnélküliekből. Gyakori még a sovány *Viola* (*Viola canina*) és a háromszínű *Viola* (*Viola tricolor*). Puszpáng Csészeszárny (*Polygala Chamaebuxus*) és *Polygala vulgaris*, utóbbi különösen a „Bohnenplatte“-hez vezető úton. A hegyi réteken a pompás karthausi Szegfű (*Diantus Carthusianorum*), homokos talajon a Dereczfű (*Gypsophila muralis*). Szappanfű (*Saponaria*), réteken és szántóföldeken. A Mécsvirág több faja. A vetési Konkoly (*Agrostemma Githago*), gyakori gyom, magvai mérgesek, melyek a gabnával lisztté örvölve, kártékonyan hatnak az egészségre.

Homokhúr (*Arenaria*) több faja, különösen a csinos mohos Möhringia (*Moehringia muscosa*), mely a Várhegy felé vezető út mellett fekvő réteken mohok és Démutka között bájos látványt nyújt. A Tyúkhúr, másként Csillaghúr (*Stellaria*) a szőlőkben a legalkalmatlanabb gyom.

Az Átán (*Tamarix*) mint díszcserje található. A csengő Linka (*Hypericum perforatum*) levelein átlátszó pontokkal, mindenütt közönséges.

A lenfélékből a többiek között a ritkábban előforduló sárga Len (*L. flavum*).

Mályvák és Ziliz (*Althaea offic.*) utóbbi nedves helyeken gyakori.

A Hárs mindkét faja az erdőben és fasorokban.

A gesztenye Bokrétafa (*Aesculus Hippocastanum*) a városkertben szép fasorokat alkot, egyes darabokban a piros Bokrétafa is előfordul. A Bokrétafa magva gazdag keményítőben, de sok kesernyés anyagot tartalmaz. Latin s német nevét onnét kapta a növény, mert magva bizonyos lóbetegségekben orvosszerűl szolgált.

A Jávór fasorainkban nagy szerepet játszik.

A Szőlő (*Vitis*) lakosságunk főkeresetforrása, 1880 óta nagy mérvben vész ki; *Tortrix* és *Phylloxera* annyira pusztítják, hogy a lakosság jólléte teljesen alá van ásva. Az amerikai szőlőfaj (*Riparia sauvage*) arcanum gyanánt van ajánlva; két év óta ellenállónak bizonyul a *Phylloxera* pusztításai ellen, jelenleg próbaképen használják alanynak, melybe nemes európai fajaink oltatnak.

Benge és Kecskerágó (*Rhamnus et Evonymus*), az elsőnek fájából készül a szén finom puskaporhoz, a második fája esztergályosoknál nyer alkalmazást, azonkívül szenet rajzolásra is szoktak belőle készíteni.

A nagy számú pillangósak közül csak egynehány: Nyúl Rekettye, melynek virágjai festésre használatnak. Fai Zanót (*Cytisus Laburnum*), díszcserje a kertekben, fája öregebb példányoknál megfeketedik, s ébenfa utánzására használják.

Mészkerep (*Melilotus officinalis et albus*), réteken és hegylejtőkön gyakori. Különböző lóherefélék és a tarka Kornilla (*Coronilla varia*) mindenütt lelhetőek. Bükkön (*Lathyrus*), Lednek (*Orobus vernus*) etc. Borsó, Lencse és Bab-félék kertekben és a földeken nagyban műveltetnek.

Csemege Mandola (*Amygdalus communis*), őszi Baraczk (*Persica vulgaris*), Kajszin-Baraczk (*Armeniaca*), Kökény-Szilva (*Prunus spinosa*), a hegységben mindenütt gyakori; Szilva, Cseresnye és Megy nagyban műveltetnek. Nászpolya (*Mespilus*) ritkább, Birs, Almafa, Körtefa és Galagonya (*Crataegus*), nagyon gyakori; veres Berkenye (*Sorbus aucuparia*) a hegyeken.

A Csipke-Rózsa (*Rosa canina*), mindenütt fellelhető és így a pimpófélék. A Szamócza (*Fragaria vesca*), az erdőben és kertekben, gyümölcsével a nép némely évben elárasztja a piacot.

A szegfűszagú Cziklász (*Geum urbanum*), bokrok alatt és az erdő szélén gyakori.

Közönséges Bokál (*Alchemilla vulgaris*), réteken és erdő szélén. Málna-Szeder (*Rubus Idaeus*), a kertekben;

Seregély-Szeder (*R. fruticosus*) a szántóföldeken, különösen pedig a hegyszakadásokban.

Orvosi Vérfű (*Sanguisorba officin.*) a hegyen, szintott a bojtorjános Párló (*Agrimonium Eupatorium*). Nem ritka a legyező Bajnócza (*Spiraea Ulmaria*) a hegység nedves helyein. A Csövirics (*Epilobium*) több faja. Ligetéke Csészekürt (*Oenothera biennis*), szép sárga viratú növény, melynek eredeti hazája Éjszak-Amerika. Gyökerei miatt, melyek salátának is használhatók, főzelék-növény.

Mint gyönyörű növényke megemlíten-dő a varázs Szirompár (*Circaea lutetiana*).

Mocsárainkban előfordul a csemege Sulyom (*Trapa natans*), melynek gyümölcse gesztenyeszerűen lisztes és megehető; a kehely fogai a makktermésen négy szarvat képeznek. Mint vízinnövény, mely sok helyen mocsarat és árkot teljesen ellep, előfordul a gyűrűs Toborosta (*Myriophyllum verticillatum*).

A réti és vesszős Füzény (*Lythrum Salicaria et virgatum*), melyek szép biborpiros virágjai a mélyebben fekvő helyeknek díszét képezik.

Tököfélék: Gönye (*Bryonia alba et dioica*), mindkettő mérges, bokrok alatt és kerítések mellett. Ugorka (*Cucumis sativus*), ép úgy mint a sárga és Görög-Dinnye (*Cucurbita Melo és Citrillus*) nagyban műveltetnek. Érett gyümölcseit kocsi számra hozzák a piacra. Az Úri-Tököt és Disznó-Tököt a tengeri között nagyban ültetik. A Lopó-Tököt a kertekben művelik, kabakját edényeknek, italok eltartására használják.

Pozsga-félék közül a Szaka egy-két faja a hegyen, a rózsás Fűlfű (*Sempervivum tectorum*) házfedeleken látható.

Chrysosplenium alternifolium, arany Veselke, a „Hanygaforrás“-tól lefelé fordul elő.

Az ernyősök közül csak egynehány: Mérges Csomorika (*Cicuta virosa*), mérges, különösen belül hézagos gyökere, melynek íze édeses, s ép ezért szolgálhat könnyen megmérgezésekre okúl; árkokban, nád között, nem ritka.

Gyakori az erdőben a buvák Szingallér (*Bupleurum rotundifolium*); az ebzellér Ádáz (*Aethusa Cynapium*) szabadban ép úgy mint a kertekben is előfordul, nagyon könnyen összetéveszthető a petrezselyemmel, melyhez leveleinek alakjára nézve nagyon hasonlít; azonban a levelek sötétzöld színe s azok kellemetlen szaga által, melyet akkor érzünk legjobban, ha azokat ujjaink közt szétdörzsöljük, felismerhető; a pettyes Bürök (*Conium maculatum*) kopasz szára többnyire barnás-vörösen pettyezett, a növénynek minden része szétdörzsölve, kellemetlen egérszagot terjeszt.

A szagos Müge (*Asperula odorata*), az erdőben.

Repkény Borostyán (*Hedera Helix*), az erdő minden részében és a hegyszakadásokban fákön és sziklákon.

Veresgyűrűs Som (*Cornus sanguinea*) a mély útakban és az erdőben.

Galaj (*Galium*) különböző fajai.

Saláta Galambbegy (*Valerianella olitoria*), a még gyöngé növényke gyökleveleit tavaszi zöld salátának használják.

Sikantyúk (*Scabiosae*) és sok kosárvirágú (*Compositae*) növény az egész határban.

Lókörmű Szattyú (*Tussilago Farfara*), kora tavasszal nedves agyagos helyeken. A levelek és a virágok kesernyés gyógyszerül szolgálnak.

Füzlevelű Ökörszem (*Buphthalmum salicifolium*) a hegyeken.

A Sertecsék (*Inula*) egynehány faja réteken és hegyeken.

Ökörszem Aranyvirág (*Chrysanthemum Leucanthemum*), különösen szép példányokban, igen el van terjedve.

Az orvosi Szikfű (*Matricaria Chamomilla*), mint orvosilag használt növényt nagyban gyűjtik, de házi szerül is csaknem minden házban tartják, a Monticától (*Anthemis*), mely a réteken és földeken gyakori, az által különbözik, hogy kellemes illatú és vájt vaczokkal bir.

Az egérfark Cziczkoró (*Achillea Millefolium*) határunk minden pontján található; a hegyen előjövők a lakosság-

nak különösen szerb részétől, nagy becsben tartatnak, és mellbetegségek ellen különösen ajánlják (páprác).

A gilisztaüző Varádics (*Tanacetum vulgare*) lejtőkön és mesgyéken, fanyar illattal, rokon vele a Bazsamint V. (T. Balsamita), melyet szagos füve miatt a kertekben művelnek.

A fehér Üröm (*Artemisia Absinthium*) a Kápolna-hegyen és az „Eselsberg“-nek nevezett dombon, kertekben is művelik, az ürmös bor készítésénél szerepel; a gyapjas Üröm némely hegyrészleten nagy tömegben fordul elő.

Az Üszökér (*Senecio*) több faja mindenütt.

Hegyi Kappanör (*Arnica*) ritkább; Villamag (*Bidens*) gyakori.

A Napraforgó (*Helianthus annuus*) kertekben és a földeken gyakori, különösen a csöszkunyhók beárnyékolására használják, magva olajtartalmú; a Csicsókát (*H. tuberosus*) szintén termelik.

Sáfrán Szeklicze (*Carthamus tinctorius*), a dinnyés vagy ugorkás földek szélein nagyban termelik.

Csüköllök közül: Buzavirág Csüköllő (*Centaurea Cyanus*); Sikantyú Cs. (*C. Scabiosa*), Sáfrányos Cs. (*C. solstitialis*) stb. Réti Kecskedisz (*Tragopogon pratensis*), melynek virággombjai reggeli 9 óra felé becsukódnak. A Pozdort (*Scorzonera*) mint főzelék-növényt művelik. A Saláta (*Lactuca*) és Csorbóka (*Sonchus*) nagyon el vannak terjedve.

A mezei Katáng (*Cichorium Intybus*) utak szélén közönséges; ezen növény gyökerét kávéhoz pótlékkul használják, de nálunk nem termelik.

Csengetyükefélékből: Kereklevelű Csengetyüke (*Campanula rotundifolia*), csomós Cs. (*C. glomerata*) és a terepélyes Cs. (*C. patola*).

Primula, Kankalin: Nyeletlen K. (*Pr. acaulis*), a Kápolna- és Várhegyen; sugár K. (*Pr. elatior*) és *Pr. officinalis*, füves dombokon és az erdő ritkásain. Korán tavasszal jelentkezik.

Füzény Lizinka (*Lysimachia* vulg.) árnyékos helyeken, Fillér L. (*Lys. Nummularia*) hasonlóképen nedves árnyékos helyeken fordul elő.

Mezei Tikszem (*Anagallis arvensis*), a földeken és kertekben díszes gyom, kék és sárgaveres viratu. Közönséges Rencse (*Utricularia vulgaris*), úszó növény, melynek ágai gyökérialakuk 0.02 m. hosszú, hajszálképző levélsalangkokkal; zöld léghólyagjai segédelmével a víz színére emelkedik. Viratai töménysárgák, sarkantyúval ellátva, nálunk a nagy rét árkaiban fordul elő.

Az olajfafélék közül előfordulnak: magas és virágos Körisfa (*Fraxinus excelsior* és *Ornus*), Lila (*Syringa vulgaris*) kertekben; vesszős Fagyal (*Ligustrum vulgare*) egyike a legközönségesebben sövényül használt növényeknek. Börvén Meténg (*Vinca minor*) a Várhegyen.

Fecskegyökér Méregölő (*Cynanchum Vincetoxicum*) a városkertben bokrok alatt közönséges, mérges.

Tarnicsfélék közül közönséges: Szászforintos Földepe (*Erythraea Centaurium*) hegylejtőkön gyakori.

Az érdeslevelű növények gazdagon vannak képviselve: Vörös Kígyószisz (*Echium rubrum*) a hegyen, olasz Kígyószisz (*Ech. italicum*), korollája fehér-pirosuló; igen gyakran, mint alkalmatlan növény, lép fel a terjöke Kígyószisz; az erdőben a pettyegetett Gálna (*Pulmonaria officinalis*); Kömag (*Lythospermum*) és a Miszót (*Myosotis*) több faja: *Anchusa* és *Symphytum offic.* orvosi Atraczel és fekete Nadálytő igen gyakori. A kis Szeplén (*Cerintho minor*) nem ritka. Orvosi Árnő (*Cynoglossum officinale*), a töltésen a kis rétben; találkoztam egyénekkkel, kik határozottan állítják, hogy egyike a legjobb szerekeknek a patkányok kiirtására.

Csucsorfélék következők által vannak képviselve: Maszlagos Redőszírom (*Datura Stramonium*) a Kudricz felé vezető országút árkaiban; Dohány (*Nicotiana Tabacum*) rendszeren nem műveltetik, de azért egyes növényeket különösen a tengerivel bevetett földeken lehet találni; a boldító Csalmatok (*Hyosciamus niger*) több helyen, így a

téglavetőken a város szélén; a keserédes Csucsor (*Solanum Dulcamara*) mély utak szélén tenyészik; ugyan ily helyeken fordul elő gyakrabban a fekete Csucsor (*S. nigrum*); a Kolompirt nagyban termelik; a piros Páponya (*Physalis Alkekengi*) több helyen fordul elő, de mindenütt szórványosan; leggyakoribb még a szőlők közötti mély útakon; Paradicsomalmát és Paprikát (*Lycopersicum esculentum* et *Capsicum annum*), mindkettőt nagyban művelik; pongyola Fanzár (*Lycium barbarum*) mint sövény gyakori.

Szádor (*Orobanche caryophyllacea*) hegylejtőkön nem ritka.

Ökör Farkkóró (*Verbascum Thapsus*), szöszevő F. (*V. phlomoides*), violakék F. (*V. phoeniceum*) violakék korollával, a „Bohnenplatte“-hez vezető úton gyakori.

Göcsös és vízi Tákajak (*Scrophularia nodosa* és *aquatica*), első az erdőben, utóbbi a rétben.

Orvosi Csikorka (*Gratiola officinalis*) nedves helyeken gyakori, mérges.

Sárga Gyűszűvirág (*Digitalis lutea*) a hegyeken.

A Gyujtován (*Linaria*) több faja.

Többféle Szigoráll (*Veronica spicata*, *agrestis*, *officinalis* etc.).

A szemvidító Szálkacsék (*Euphrasia officinalis*) „Teufelsschlucht“-nak nevezett hegyszakadásban nedves helyeken szórványosan fordul elő.

Csörgő Lapor (*Rhinanthus Crista-galli*) a szántóföldeken alkalmatlan dudva.

Fintor (*Melampyrum*) több faja, ártalmas, mert úgy látszik, félig-meddig élősdi.

Az ajakosok nagy rendjéből csak egy-kettő legyen ismét említve, azok t. i. melyek oly nagy számmal lépnek fel, hogy a virány képe nek tetemes részét képezik, így: a Menta több faja, Putnok-Menta (*Mentha Pulegium*) azonban a leggyakrabbi, s a kis rétben némely helyet teljesen ellep; régebben mint orvosi növény használatban volt.

Gyakori a rétben az európai Peszércz (*Lycopus europeus*).

A Lavendulát a kertekben művelik, a Zsálya (*Salvia*) több faja, így: *Salvia officinalis* et *pratensis* stb. vadon jó elő. Kakukfű Démutka (*Thymus Serpyllum*) a Kápolnahegyen és a „Bohnenplatte“-hoz vezető út mellett; egyáltalában a hegységben számos helyen sűrű gyepet képez s fűszeres illatával az egész vidéket betölti. A Murvapik (*Origanum*) többi között a vadászúton, közel az erdőhöz fordul elő. Kétiks Repkény (*Glechoma hederacea*) igen közönséges. Közönséges Békavar (*Prunella vulgaris*) úton gyakrabban fordul elő; ritkább a fehér B. (*Pr. alba*).

A Pemet (*Marubium*) árkokban a vasúti töltés mellett. Bakfű (*Betonica officinalis*) ritkás erdőrészeleteken. A szúrós Gyöngyajak (*Leonorus cardiaca*), omladékra a város körül. A Tátkanaf fajai közül több fordul elő, így: Szárölelő Tátkanaf (*Lamium amplexicaule*), piros T. (*L. purpureum*), foltos T. (*L. maculatum*), sárga T. (*Lamium Galeobdolon*) gyakori az erdőben.

Gamandor Tarorja (*Teucrium Chamaedrys*), gyakori a Kápolnahegyre vezető úton.

Ostorindás Kacsoknyak (*Aiuga reptans*), nedves helyeken mindenütt; Kalinka K. (*A. Chamaepitys*) tarlókon nem ritka.

Szaporafű Galambóc (*Verbena officinalis*) mindenütt előfordul, de ritkán tömegesen.

Az Utilapu fajai közül előfordul: a széleslevelű, a közép és a keskenylevelű Utilapu (*Plantago maior*, *media* et *lanceolata*), utóbbit sebeknél használják; úton fordulnak elő.

A kerti Amaránt (*Amaranthus caudatus*) a kertekben, a kövér Amaránt (*A. Blitum*) a rétben.

A Libatoppfélék közül előfordulnak: *Kochia Scoparia*, seprőfű *Kochia*, a káposztás kertek szélein. A telekes Libatopp (*Chenopodium urbicum*) a legelőkön; paréj Libatopp (*Ch. Bonus Henricus*), romtalajon közönséges.

A közönséges Mángold (*Beta vulgaris*) termeltetik, ép úgy a kerti Paréj (*Spinacea oleracea*).

A kerti Maglepel (*Atriplex hortensis*) romtalajon, fényes M. (*Atr. nitens*) utak szélein fordul elő.

Kamborz Savar (*Salsola Kali*) a temesvári úttól jobbra fekvő földeken.

Czikszárfélék közül találtak: A sóska és madár Lórom (*Rumex acetosa et acetosella*), mindkettő réteken. A porcsin Czikszár (*Polygonum aviculare*), a szulak Cz. (*P. Convolvulus*) mívelt és nem mívelt talajon, a baracklevelű Cz. (*P. amphibium*) a kis rétbén, a téglagyár tulajdonát képező vízjárta földeken. Farkasalma Gégevirág (*Aristolochia Clematitis*) igen mérges növény, az úton és a hegyhasadékokban nem különben a tarlókon igen gyakori növény; a körtealakú gyümölcs íze émélygős.

Napraforgó Fűtej (*Euphorbia helioscopia*), nagylevelű Fűtej (*Euph. platyphylla*), dudva F. (*Euph. Peplus*), farkas Fűtej (*Euph. Cyparissias*) mindenütt közönséges.

Évelő Szélfű (*Mercurialis perennis*) az erdőben a „Bohnenplatte“ melletti hegyen. A télizöld Puszpáng (*Buxus sempervirens*) a kertekben virágágyak bekerítésére.

A Lócsagaz (*Ceratophyllum*) a kiseréti árkokban.

Csalán-félék: *Urtica urens*, apró Csalán; *Urtica dioica*, nagy Csalán, mindenütt közönséges. Vetési kender (*Cannabis sativa*), vadon és művelve. A felfutó komló (*Humulus Lupulus*) a mély utakban és a hegyszakadásokban gyakori. A Fügefa (*Ficus carica*) kertekben mint dísnövény. A fehér és szeder Eperfa (*Morus alba et nigra*) úton, utczákon és házakban.

Mezei Szilfa (*Ulmus campestris*) a városkertben.

Pompás Diófa (*Juglans regia*) újabb időben nagyban ültetik. A fehér Nyirfa (*Betula alba*) a „Bohnenplatte“-hez vezető úton az erdőben; közönséges Gyertyánfa (*Carpinus Betulus*), erdei Bikk (*Fagus silvatica*) mindkettő az erdőben és a városkertben. Közönséges Mogyoró (*Corylus Avellana*) az erdőben gyakori. Csemege Gesztenyefa (*Castanea vesca*) a „Siroko bilo“-ban előfordul. A kocsántalan Tölgy

Quercus sessiliflora) hosszúnyelű levelekkel s kocsántalan makkal; kocsános Tölgy (*Qu. pedunculata*) makkja hosszú kocsánon függ, levelei kurtanyelűek, mindkettő előfordul az erdőben.

Füzfélék: Csörege Fűz (*Salix fragilis*) a vizek partjain előfordul vagy mint cserje, vagy mint terepélyes fa. Rezgő Nyárfa (*Populus tremula*) az erdőben; Jegenye-Nyárfa (*P. pyramidalis*) fasorokban; a városkert új részében előfordul a fekete Nyárfa (*P. nigra*), melynek rügyei kellemes balzsamos illattal bírnak.

A virágtalan növények (Kryptogamae) a helybeli florában megfelelőleg vannak képviselve; előfordulnak: Négylevelű Marsilea (*Marsilea quadrifolia*) a kis rétben. Fentúszó Salvinia (*Salvinia natans*) a nagy rétben a paulisi töltés árkában. Mezei Zsurló (*Equisetum arvense*) réteken a kis rétben, a vadászúton. Bordalap (*Asplenium*) édesgyökerű Pafrán (*Polypodium vulgare*) mindkettő a Várhegyen sziklahasadékokban, különösen azonban az erdőben. Férfias Páprág (*Aspidium Filixmas*) az erdőben, gyökeréről azt tartják, hogy gyermekgiliszta ellen hathatós gyógyszer. Zilálthaju Bordalap (*Asplenium Trichomanes*) a Várhegyen sziklahasadékokban.

Mocsárookban és a hegyek nedves helyein különféle lombos mohok (*Musci frondosi*) a hegyszakadásokban, különösen a Kápolnahegyre vezető mély úton májmohok (*Marchantia polymorpha*). Hogy a zuzmok ily szikladús vidéken, mely sok helyen erdős részletekkel váltakozik, nagyon képviselve vannak, magától értetődik, ép úgy, hogy gombák és moszatok nagy elterjedésnek örvendenek, azonban ezekkel itt bővebben foglalkozni nem engedti a rövidre mért fölszámolás szűk kerete.

VIII. Fauna.

Írta **Waldherr József** tanár.

Versecz, melynek tőzsomszédtságában a hegység messze elágazó mocsárral érintkezik, fajgazdag faunával bír, még akkor is, ha a vándormadaraktól eltekintünk, melyek

útjokban a Duna völgyén lefelé, itt nyugvóhelyre találnak. Hogy mocsárunk mintegy gyülekezési helye a vándormadaraknak, a mellett szól azon tény, hogy ősszel némely évben a gólyák, gémek és más vízi madarak ezrivel gyűlnek össze, hogy útjokat közösen folytassák.

Azonban kövessünk bizonyos sorrendet, jóllehet csak azon állatokat vesszük tekintetbe, melyek nem épen az egész országban fordulnak elő. Elől állanak a ragadozók, melyek vagy az erdőben, vagy pedig a nádasban ütik fel tanyájukat.

A Vadmacska (*Felis catus*) erdőkben és a hegyszakadásokban tanyázik, nem egyszer történik, hogy a vadásznak lesz a zsákmánya.

A Róka (*Canis vulpes*) az egész határban előfordul, de különösen sziklás hegyeinkben, megtörtént már, hogy a hajtóvadászatokon egy télen át közel 100 darab lövetett. A Farkas (*Canis lupus*), különösen a szürke a nagy rétben nem ritkaság.

Más kisebb ragadozókról, melyek általában előfordulnak, ne történjék említés.

Mint, ámbár ritka dísze az erdőnek, megjelenik az Őz (*Cervus capreolus*), mely valószínűleg a belső hegységek gazdag őzállományból szivárog át hozzánk.

A vad Disznó (*Sus scrofa*) nem ritka vendég, néha falkákban barangol, s évenként egynéhány lövetik is.

A ragadozó madarak közül a többiek közt előfordulnak: a barna Keselyű (*Vultur cinereus*), mely néha hozzánk téved; a polgári iskola madárgyűjteményében előforduló példány határunkban ejtetett el.

Erdők fölött szállong a királyi Sas (*Aquila imperialis*), a vándor Sólyom (*Falco peregrinus*), a polg. iskola madárgyűjteményében pompás példány van. A Várhegy sziklái közt tanyász a Suholy (*Strix bubo*); az Örvöly (*Circus*) és az Ölyv (*Buteo*) gyakori.

Mint igen gyakori madár, mely ősszel s télen sergeszen található, megemlítendő a Kenderike (*Fringilla cannabina*). Akárhová forduljunk is a hegyi patakok és a csatornák

mentén, mindenütt találkozunk a fehér Billegetővel (*Motacilla alba*), melyhez tavasszal rövid időre a sárga B. (*M. flava*) is csatlakozik.

Ha tavasszal vagy nyáron a kis rétbe megyünk, elkábít a rigó Zenér (*Silvia turdoides*) rikácsoló éneke. Felhöként szállong a legelők, s ősszel a szőlők fölött a közönséges Seregély (*Sturnus vulgaris*), mely azután esténként a nádas sűrűjében csinál zenebonát.

A rigókhöz tartozó két kitünő énekes: *Monticola saxatilis* és *Monticola cyana*.

A Holló-félékből említésre méltó: a Szarka (*Pika caudata*), mely a vasúttól Paulis felé eső mezőkön nagyon gyakori, és azért, hogy csirkéket lop, kártékony; pusztítani kell. A Mátyás (*Garrulus glandarius*), és a mogyorós Szajkó (*G. nucifraga*) az erdőben, az utóbbi ritka.

Az európai Lappantyú (*Caprimulgus europaeus*) ritkás erdőrészeteken (erdészlak). A kőfali Fecske (*Cypselus apus*) tornyaink körül, különösen azonban a hegyen levő rom körül röpköd.

Említésre méltók még a madarak közül: a búbos Banka (*Upupa epops*), a közönséges Jegér (*Alcedo ispida*), a csacsogó Karics (*Coracias garrula*); a Harkályok több faja: a hangos Kakuk (*Cuculus canorus*); a Galamb több faja: a lomha Tűzök (*Otis tarda*) és a gázlók és úszómadarak végtelen mennyisége.

A várostól éjszak-nyugatra terül el a kis rét, melynek nádasai és egyéb bőven tenyésző növényei a vízi madaraknak biztos buvóhelyet, a kiterjedt víztükör pedig szabad mozgási teret szolgáltat.

Kora tavasszal megjelenik a búbos Vöcsök (*Podiceps cristatus*), melynek hastollazata „Grebbe“ név alatt fordul elő a szörmekereskedésben. A Buvár (*Mergus*) néha télen mint ritkaság jelenik meg. Egy példány, mely a polgári iskola gyűjteményében látható, vidékünkön lovetett.

A kacsák közül több faj jelenik meg: így a vad Kacsa (*Anas boschas*), a kanalas Kacsa (*A. clypeata*), a

zörgő kacsza (*A. clangula*) stb. A vad Lud (*Anser cinereus*) ép így a Hattyú is (*Cygnus*), utóbbi ritkán, mindkettő tavasszal az átköltözés alkalmával megjelenik a kis rétben.

A Pelikán (*Pelecanus onocrotalus*) évenként előfordul előbb említett helyen.

Nagyon gyakori a rendes Halászká (Sterna hirundo), és a fekete H. (*St. fessipes*). A nevető Sirály (*Larus ridibundus*) rekedt hangja vizeink felett gyakran hallatszik, tojását más helyeken piacra hordják.

A fekete Szárca (*Fulica atra*) homlokán csupasz fehér lemezzel bír; nálunk mindenesetre a leggyakrabban előforduló vízi madár, miután a kis rét minden irányában fellelhető; nem igen vadászzák, miután nem mindenki bír halzsírízű husával megbarátkozni. A vízi Tyúkocská vagy Hódu (*Gallinula chloropus*) ritkább mint a Szárca, s miután szeret rejtőzködni, nem igen látják; homlokán czinobervörös lemezt visel. Husát nem eszik.

A Haris (*Crex pratensis*) néha a Pescha-féle hodája körül a nedves réteken nagy mennyiségben jelenik meg. Este barczagó hangja által árulja el magát; husa ízléses. A magas fűből, melyben rejtőzködik, csak jó vizslával lehet kihajtani.

A Guvat (*Rallus aquaticus*) a benőtt mocsaras helyeken fordul elő, nappal rejtőzkedik, este posványos helyeken futkároz.

A közönséges Daru (*Grus cinerea*) gyakrabban látható.

Az erdei Szalonka (*Scolopax rusticola*) tavasszal s ősszel átvonul határunkon.

A közönséges Szalonka (*Sc. gallinago*) tavasszal csak átvonul, azonban ősszel hosszabb ideig tartózkodik nálunk, néha már augusztus elején jelenik meg s nagyobb mennyiségben itt marad a fagyok beálltáig.

A mocsári Szalonka (*Sc. major*) rendszeren csak tavasszal jelenik meg s egyenként található.

A gyepi Szalonka (*Sc. gallinula*) pacsirta nagyságú, ritkább.

Bajnok küzdér (*Machetes pugnax*) a himek párzás idején feltűnő nyakgallérral vannak ellátva.

A Póling (*Numenius tenuirostris*) a kis rétben, füttyülő hangja által könnyen felismerhető.

A gólyalábú Töcs (*Himantopus rufipes*) hosszú lábakkal, a kis rétben többször található.

A Lile (*Charadrius*) több faja.

A közönséges Bíbicz (*Vanellus eristatus*) szerfelett gyakori.

A közönséges Osztrigahalász (*Haematopus ostralegus*) egyáltalán a tenger partjain fordul elő, azonban néha a szárazföld belsejében is megjelenik; így 1882. évi aug. 29-én ezen sorok írója a kis rétben a nádas mellett egy párra bukkant s egyet közülök le is lött.

A gém-félékből előfordulnak: A szürke Gém (*Ardea cinerea*), a bibor Gém (*Ardea purpurea*), a sárgás búbos Gém (*Ardea comata*), ritkább a Kócsag (*Ardea alba*), a Vakvarjú (*Ardea nycticorax*) a Pescha-féle hodája körül a fákon tavasszal található; a kis Bölömbika (*Ardea minuta*), a dobos Gém (*Ardea stellaris*) „ü prumb“ hangja által, melyet párzás idején hallat, ismeretes.

A fehér és fekete Gólya (*Ciconia alba et nigra*); az első nagyon közönséges madár vidékünkön.

A kanalas Gém (*Platalea leucorodia*) a kis rétben nyáron át kis csapatokban található.

Az európai Batla (*Ibis falcinellus*) ezen barna madár zöld fémfényű zománczczal varjú nagyságú, nálunk gyakori. Hosszú kígyózdó vonalokban magasan a víz színe fölött vonul ide s tova, hogy azután sekélyebb helyeken leereszkedjék. Vadászaink „Amerikaner“-nek nevezik, jóllehet leginkább Ázsia és Áfrikában fordul elő.

A hüllők közül különösen a zöld Gyík (*Lacerta viridis*) tűnik fel, minthogy csaknem minden bokorban előfordul; a szőlőhegyeken lépten nyomon találkozik vele az ember.

Az erdőben gyakori a törékeny Kuszma (*Anguis fragilis*).

Sokan állítják, hogy a *Vipera (Pelias berus)* hegyeinkben előfordul; a helyek megfelelnek életmódjának, de jöllehet keresztül-kasul jártam a vidéket, még sem sikerült egyetlen példányt sem találnom.

A vízi Sikló (*Coluber natrix*), mint a talaj alkotásából könnyen érthető, mindenütt bőven található.

A kétéltűek közül említésre méltók: A foltos Tüzöl (*Salamandra maculata*), meleg eső után a hegységben található.

A tarajos Göte (*Triton cristatus*) a csatornáknban, melyek a hegyekről a vizet a kis rétbe vezetik, töméntelen mennyiségben fordul elő.

Halak kis rétünkben meglehetősen számmal fordulnak elő; így nagyobb víznél nem ritka az olyan Csuka (*Esox lucius*) vagy Potyka (*Cyprinus carpio*), mely több kilót nyom, ezeket néha besózzák s így teszik el későbbi használatra; a leggyakrabbi hal azonban, mely a piacra kerül a Kárász (*Carassius*) s említésre sem méltó potom áron kél el.

Ép oly gyakori s olcsó a közönséges Csik (*Cobitis fossilis*), ez azonban sok embernél kigyóalakra miatt, undort gerjeszt.

A rovarok végtelen sokaságából, melyek az erdőben, hegyen, völgyön, mocsárban és szárazföldön fejlődésükre és szaporodásukra oly kedvező feltételeket lelnek, ismét csak néhány legyen említve: a Méh (*Apis mellifica*), újabb időben sok haszonnal tenyésztik. Fürkészek (*Ichneumonida*) bő táplálékra találnak azon kártékony lepkékben és hernyókban, melyek a szőlőket pusztítják; nagy számmal is lépnek fel, minek következtében a kártékony rovarok pusztítása által sok hasznót hajtanak. A hegyszakadások csipkerózásokkal telvék, ezeken a rózsa Guboncz (*Cynips rosae*) alkalmas feltételekre talál utódai jövőjének biztosítására; a csipkerózsa ágain különösen télen látható kinövéseket e guboncz álczája okozza. Az erdőben előfordul a cser Guboncz (*Cynips calicis*).

A kis rét homokos partrészletein meleg nyári napokon fellelhető cingolányokhoz hasonló *Elaphrus riparius*, felferve csak csekély távolságra bír röpdülni, miáltal könnyen feltűnik. A bábrabló Ékény (*Calosoma sycophanta*) és *C. inquisitor* pompás bogarak, az előbbi gyérebb, az utóbbi gyakori az erdőben. Nem ritka a Cingolány (*Cicindela*) sem. Hogy az úszó bogarak: Merüly (*Dytiscus*), Vizenkórász (*Gyrinus*), Csibor (*Hydrophilus piceus*) nagyon gyakoriak vidékünkön, könnyen érthető.

Ritkán táruul fel az ember előtt szebb látvány, mint ha nyári esteken, nem sajnálva a fáradságot, a legközelebbi hegyszakadások vagy mélyútak egyikét felkeresi; a bokrok felett és között fényszikrák világítanak, ezek a János-bogárcák (*Lampyris*).

Nagyon vannak képviselve a Cincérek (*Cerambycida*). Mint szöleink ellensége megemlítendő a Szipoly (*Rhynchites betuleti*). A lepkék közül említésre méltó: a Selyembogár (*Bombyx mori*), mely délibb fekvésű tájékunkon meglehetősen tenyészik, továbbá a szőlő Illoncza (*Tortrix pilleriana*), mely pusztításai által lakosságunknak nagy kárt okoz s szaporasága s falánksága által a szüretet már több éven át illusoriussá tette.

A kolumbácsi Légy (*Simulia maculata*), mely gyakrabbi fellépése által nyáron át embereknek s állatoknak nem csak alkalmatlan, hanem veszélyes is. A Kérészek (*Ephemera*) néha a kis rétben s a vele határos helyeken egész felhőket alkotnak. A szőlők érésekor lép fel nagyobb mennyiségben, népünknel Weinhandel név alatt ismeretes egy szökcsér, mely estenként a szőlő-lugasokat kellemetlen czirpelésével betölti. Az erdőben gyakoriak a Kabóczák, melyek szintén egyhangú czirpelésükkel alkalmatlankodnak.

Lakosságunk jóllétét nagy mérvben aláásta a szőlőgyökér Tetű (*Phylloxera vastatrix*), mely nálunk 1880-ban lépett fel először észrevehetően, s azóta oly mérvben pusztítja a szőlőket, hogy lakosságunk kénytelen az eddig szokásos szőlőműveléstől elállani, hogy egy új szőlőművelési módnak, az amerikai szőlőkkel való beültetésnek szentelje erejét.

Utoljára legyen még felemlítve az orvosi Nadály (*Hirudo medicinalis*), mely a kis rétben előfordul, s melyet ezelőtt messze tájakra küldtek mint kereskedelmi czikket.

IX. Éghajlati és egészségi viszonyok.

Versecz egészségi viszonyai általában jóknak mondhatók, területének kedvező éghajlata hozza ezt magával, mely, ha nem is mindenben ugyanaz azon helyekével, melyekkel Versecz közös szélességi fok alatt fekszik, mégis nem egy jeltől sejteti, hogy közel vagyunk a dél vidékeihez. Derült kék egünk alatt érik a legszebb s legdúsabb szőlő; tenyészik itt a dinnye, rizs, őszi baraczk, füge, mandula, sőt az olajfa is meghonosúlhatna nálunk.

Az itt létezett reáliskolánál 1866—1870-ig feljegyzett meteorologiai megfigyelések következő eredményt tüntetnek fel:

A hőmérséklet valódi közepe januárban:	+ 0.50 C ⁰
februárban:	„ 1.82 „
márcziusban:	„ 4.70 „
áprilisban:	„ 10.20 „
májusban:	„ 14.94 „
júniusban:	„ 17.65 „
júliusban:	„ 18.37 „
augusztusban:	„ 17.58 „
szeptemberben:	„ 16.84 „
októberben:	„ 9.65 „
novemberben:	„ 2.87 „
deczemberben:	„ 1.23 „

Az év közép-hőmérséklete tehát + 9.69 C⁰. — Rendellenes időjárású években nyáron a hőség 40 fokra is emelkedik, míg télen a kénese a fagypontra alatti 20 C⁰-ra is leszáll.

A napok száma, melyeken csapadék esett volt:

	1866:	1867:	1868:	1869:	Közép:
januárban:	6	9	14	6	9
februárban:	9	8	6	2	4
márcziusban:	17	8	11	11	12

	1866:	1867:	1868:	1869:	Közép:
áprilisban:	5	10	6	9	8
májusban:	13	7	5	3	7
júniusban:	6	11	8	11	9
júliusban:	6	7	10	4	7
augusztusban:	7	0	9	8	6
szeptemberben:	3	3	1	1	2
októberben:	4	6	6	4	5
novemberben:	9	8	5	9	8
decemberben:	10	16	9	9	11
Együttvéve:	95	93	90	77	89

Napok a melyekben eső, hó, égháború, jégeső észleltetett voltak	1866:	1867:	1868:	1869:
	87	14	9	3
	68	19	11	2
	77	19	29	0
	71	12	20	1
s így átlag véve:	76	15	17	2

Osszehasonlítás kedvéért felemlítjük, hogy átlag véve Magyarországra 107 esős napot számítanak; magától értetik, hogy az egyes helyeket illetőleg, a különbség tetemes; így például Esztergomnak évenként csak 73 esős napja van, míg Brassónak 180. Az alföldön általában 23 napot számítanak, melyeken hó esik, felső Magyarországon s a Királyhágón túli részben 44—50-et.

A csapadék összege párizsi vonalokban kifejezve volt:

januárban:	37·8
februárban:	20·4
márcziusban:	25·3
áprilisban:	19·7
májusban:	26·2
júniusban:	26·5
júliusban:	28·6
augusztusban:	36·0
szeptemberben:	11·5
októberben:	16·5
novemberben:	27·2

decemberben: 31·6. — Volt tehát évi átlaga párizsi vonalokban: 25·6.

A légnyomást illetőleg a megfigyelések következő adatokkal szolgálnak, szintén párizsi vonalokban.

1866-ban: 28·84

1867-ben: 28·83

1868-ban: 28·80; s így átlag 28·82 p. v.

A légnyomás havi átlaga leggyengébb június havában, a mennyiben csak 26·38 párizsi vonal; legerősebb december havában 32·20, majd február havában, a mikor 31·93 p. vonal. Ez időszakban a légnyomás maximuma (37·88 p. v.) 1866. évi december 23-án és 1867. évi február 20-án, minimuma (20·15), pedig 1868. évi január 21-én volt.

A szelek viszonyait következő táblázatban szemlélhetjük:

1. Szélirányok évenkénti átlaga:

(Százalékokban.)

É: 5·9; ÉK: 14·9; K: 7·0; DK: 44·9; D: 3·0; DNy: 7·2;
Ny: 3·0; ÉNy: 14·1.

2. Szélirányok eloszlása:

(Százalékokban.)

	É	ÉK	K	DK	D	DNy	Ny	ÉNy
januárban	8·3	17·0	7·3	41·3	3·5	4·5	3·8	14·0
februárban	7·8	14·5	5·5	48·0	3·0	3·5	3·0	14·3
márcziusban	5·5	13·5	5·0	48·8	4·5	6·8	3·8	12·3
áprilisban	2·5	10·3	5·5	47·8	1·3	7·5	3·0	22·0
májusban	8·5	7·0	7·5	55·5	1·5	6·8	5·8	7·5
júniusban	3·8	12·5	4·8	46·3	2·3	9·8	3·3	16·8
júliusban	5·3	10·3	8·3	38·8	4·8	12·5	3·3	17·3
augusztusban	4·0	10·8	10·8	38·0	7·0	10·5	5·0	14·5
szeptemberben	2·3	14·7	10·3	47·3	5·3	10·0	1·3	8·3
októberben	3·7	27·3	3·3	46·7	1·7	4·0	0·3	13·0
novemberben	10·0	24·0	8·3	34·7	1·0	3·0	1·0	18·0
decemberben	8·7	17·0	7·3	45·3	0·7	8·0	2·7	10·7

Évi közép: 5·9 14·9 7·0 44·9 3·0 7·2 3·0 14·1

3. Közép szélerősség.

(10 fokú felosztás szerint számítva.)

januárban	0
februárban	1
márcziusban	2
áprilisban	0
májusban	0
júniusban	0
júliusban	0
augusztusban	1
szeptemberben	1
októberben	1
novemberben	5
deczemberben	1

Éven át 12

Verseczen átalán véve gyakoriak a szelek, s ezek gyakran erősek és tartósak. A fentidézett számokból láthatjuk, hogy a keleti, északkeleti és délkeleti szelek (66·8 százalék) az összes szélmenységnek két harmadát képezik; továbbá, hogy november és márczius havakban vannak legerősebb szeleink. A nyugatról jövő szelek esőt hoznak.

Rendszerint korán köszönt be a tavasz, de a gyakori hűvös szelek barátságatlaná teszik. Váratlanul jött tavaszi fagyok pusztítják el gyakran gyümölcsfáink virágait s szőlőink gyenge hajtásait. A napok hőmérséklete 15—20 C⁰ között változik. A nyár jelentékenyen meleg, napjainak hőmérséklete 20—30 C⁰ között váltakozik, és még szeptember, sőt október havában is 16—22 C⁰ között marad, mi a szeptember közepe táján kezdődő szüretre nézve igen kedvező. Legbarátságatlanabbak márczius és november; a Verseczen évenként megfigyelt 8—10 vihar legtöbbször e hónapokban szokott megjelenni. Legkellemesebb az időjárás május havában, különösen pedig szeptemberben.

Vidékünkön a szőlőtöke ápril 5-én kezd lombosodni, a hársfa 10-e, a cserfa 15-e körül; a mezők már márczius 20—31-e közötti időben zöldellenek. A tavaszi hóvirág már január 5-e körül virágozik, az ibolya február 25-én,

a mandola ápril elején, a vadgesztenye május 10-én, az ákác május elején és a szőlőtő június 8-án. Augusztus elején már érett szőlőt találhatni, a szüret szeptember 13-án kezdődik, ekkor szedik a kék szőlőt; a fehérre 3—4 héttel később kerül a sor.

Különös betegségek nem jellemzik Verseczet; a hideg lelés, mely 25 év előtt általánosan uralkodék, ma már csaknem teljesen megszűnt, mit a megjavult ivóvíznek tulajdonítanak. Tíz év leforgása alatt a népesedési mozgalmak kilenczben rendesen kedvezők. Járványos betegségek itt nincsenek. Legnagyobb a halandóság a gyermekek közt ezek öt éves koráig, s ezt leginkább a kellő élelmezés hiánya, rossz ápolás s a szülék tudatlansága eredményezi.

Legkisebb a halandóság az életkor 20—30. éve között.

A felnőttek között a halált általában véve gyomor-, bél- és tüdőbajok idézik elő, vagy az aggkor végelgyengülése.

Van helyben 4 gyógyszerár, 9 orvos és mintegy 12 szülésznő. Következésképen minden 6000 lélekre esik egy gyógyszerár, minden 2700 lélekre egy orvos, s 2000 lélekre egy bába. Azonfelül van városunkban 4 állatorvos.

Minthogy sem folyónk sem tavunk nincsen, nem élvezheti közönségünk a szabad fürdőzést s mesterséges fürdők használatára van szorítva. E körülménynek köszönheti lételet a Fritz-féle fürdőintézet, hol mindennemű kád-, zuhany- s gőzfürdők állnak a közönség rendelkezésére s melyet nem csak a helybeliek, hanem Temes megye déli felének más lakosai is nagy számmal szoktak látogatni.

A legutóbbi népszámlálás alkalmával 330 férfi- és 164 nőnemű személy találtatott, kik hosszan tartó betegségben sínlődtek. Testi fogyatkozásban szenvedő volt 77 (41 férfi- 36 nőnemű); ezek között 33 vak (16 férfi- és 17 nőnemű); 11 siketnéma (5 f. és 6 n.); 10 elmebeteg (4 f. és 6 n.); 23 hülye (16 f. és 7 n.).

Versecz város közegészségi viszonyainak bővebb megvilágosítása céljából közöljük a városi főorvos 1885. évről szóló egészségügyi jelentésének következő pontjait:

„A lefolyt év egészségi viszonyai kedvezőknek mondhatók, minthogy sem járványos, sem hazai betegségek nem észleltettek s az előfordult betegségek is jobbadán szelíd lefolyásuak és kedvező kimenetelűek valának. Az év hidegebb szakaszaiban előfordult betegségeket a lélekző szervek hurutos bántalmai jellemezték, ellenben nyáron a heveny bélhurut, különösen gyerekeknél. Ezek mellett a tüdő gümőkór is gyakran észleltetett, míg a váltóláz, hagymáz, izületcsúz, hurutos vérhas, a sejtszövetgyuladások és kelevények ritkábban jelentkeztek. A gyermekek egészségi viszonyait kedvezőknek lehet mondani.

A ragályos betegségek közül szórványosan feltűnt a roncsoló toroklob, vörheny, kanyaró, hökhurut, a nélkül, hogy e betegségek járványos jelleget öltöttek volna. Gonoszfajú szembaj (Trachoma), bőrküteg s bujasenv csakis egyes esetekben fordult elő.

A hasznos és házi állatok egészségi állapota is kielégítő vala; a lefolyt szeptember havában járványossá vált száj- és köröm-betegség nagyon szelíd jellemű volt.

Orvos-rendőri szemle 9 esetben ejtetett meg, és pedig 7 esetben öngyilkosság, 2 esetben étető higany által történt mérgezés folytán. Ezeken kívül még 3 halált hozó vágott seb, 1 pisztolylövés, 1 akasztás, 1 elvérzés s 1 gyilkosság tette szükségessé az orvos-rendőri eljárást. 2 személy holtan hozatott be a kórházba“.

A népesedési mozgalmak is kedvező eredményt mutattak fel a jelzett évben, a mennyiben 877 születés állt szemben 672 halálesettel. Az elhaltak közül 288-an nem részesültek orvosi ápolásban, ezek közt volt 7 éven alóli 87. A himlő elleni oltás május hó elején vette kezdetét s tartott augusztus hó közepéig. Beoltatott 667 gyermek, többnyire sikeres eredménnyel.

X. Versecz lakossága.

A Magyarországon 1881. év január 1-én végrehajtott népszámlálás alkalmával volt Verseczen 3875 lakház, ezek-

ben 5693 lakosztály, 5613 háztartással. Ez utóbbiakban találtak

4794	férfinemű,	és	822	nőnemű	családfőt,
5071	"	"	9597	"	családtagot,
1076	"	"	969	"	más személyt.

Tehát 10.941 férfinemű és 11.388 nőnemű egyént; s így Versecz polgári lakossága akkor összesen 22.329 lelket számlált. Tényleges szolgálatban jelen volt

a közös hadseregből	293,
a honvédségből	188,

Összesen: 481 ember.

E számot hozzáadva az előbbihez, kitűnik, hogy Verseczen összesen 22.810 lélek lakott; 11.422 férfi és 11.388 nőnemű.

Az egyes háztartásokhoz tartozott személyek közül távol volt 657; még pedig 499 férfi és 158 nő.

Születési helyöket tekintve a jelenvolt 22.329 polgári lakos közül helybeli volt: 8545 férfi, 8743 nő; Temesmegyéből származó: 872 férfi, 1233 nő; a többi magyar vármegyéből: 1121 férfi, 1079 nő; a fővárosból: 17 férfi, 25 nő; Horvát és Tótországból: 38 férfi, 18 nő; Fiuméből: 1 férfi; az ausztriai tartományokból: 259 férfi, 227 nő; külföldről ide származott vala: 66 férfi és 42 nő. 22 férfinak és 21 nőnek születési helye ismeretlen volt.

Illetőséget tekintve Verseczre való volt 10.268 férfi, 10.738 nőnemű; Temesmegyéből való volt 263 férfi, 317 nő; más vármegyébe való: 345 férfi és 248 nő; Horvát és Tótországból 8 férfi s 1 nő származott vala ide; az ausztriai tartományokból 37 férfi s 39 nő; külföldi származású volt: 17 férfi, 30 nő. — Végre volt 11 nő, kiknek születési helyük kipuhatolható nem volt.

A családi állapotot tekintve, volt nőtelen férfi: 5953, és 5427 hajadon; — feleséges ember volt: 4552, férjes nő: 4702; — özvegy volt 404 férfi és 1249 nő; volt hitestársától törvényesen elvált 8 férfi és 10 nő; végre 14 férfinak családi állapota ismeretlen vala.

Korosztályok szerint következőkép oszlott fel a lakosság:

	finemű	nőnemű
5 éves és azon alóli volt:	1655	1626
6 és 10 év között:	1126	1121
11 „ 15 „ „	1233	1220
16 „ 20 „ „	985	1142
21 „ 25 „ „	847	955
26 „ 30 „ „	942	1011
31 „ 35 „ „	777	804
36 „ 40 „ „	805	805
41 „ 45 „ „	686	615
46 „ 50 „ „	553	671
51 „ 55 „ „	367	340
56 „ 60 „ „	327	392
61 „ 65 „ „	247	304
66 „ 70 „ „	213	226
71 „ 75 „ „	113	110
76 „ 80 „ „	53	80
81 „ 85 „ „	7	30
86 „ 90 „ „	5	17
91 „ 95 „ „	—	5
96 „ 100 „ „	—	2
100 éven felül ismeretlen életkorú	—	2
	<hr/>	<hr/>
	10.841	11.388

Anyanyelvük szerint volt:

Magyar:	{	férfi 463	}	968
		nő 505		
Német:	{	férfi 6094	}	12.354
		nő 6260		
Szerb:	{	férfi 3565	}	7382
		nő 3817		
Román:	{	férfi 171	}	253
		nő 82		
Tót:	{	férfi 43	}	62
		nő 19		
Ruthén:	{	férfi 31	}	62
		nő 31		

Czigány:	{	férfi	104	}	210
		nő	106		
Külföldi nyelvet beszélő:	{	férfi	104	}	184
		nő	80		
Még akkor beszélni nem tudó:	{	fiú	366	}	854
		leány	488		

Látható ezekből, hogy a lakosság zömét a németek és szerbek teszik, létszámuk mai napon úgy viszonylik egymáshoz mint 7:4. — 1848 előtt a lakosság két harmadrésze még szerb volt. Magyarországon csak Nagy-Kikindán, Zomborban és Pancsován van több szerb mint Verseczen.

Mint hogy oly vidéken, hol annyiféle nemzetiségű egyén lakik, mint mi nálunk, felette szükséges több nyelvnek tudása; a következő táblázatban feltüntetjük az egyes nyelveknek a lakosság közötti elterjedését:

Beszélnek	Magyarul		Németül		Tótul		Románul		Ruthenül		Szerbül		Czigányul		Külföldi nyelveket
	f.	n.	f.	n.	f.	n.	f.	n.	f.	n.	f.	n.	f.	n.	
Magyarok	96	114	286	287	2	2	22	8	—	—	57	64	—	—	—
Németek	579	525	4674	4773	3	4	341	174	—	1	496	783	1	—	—
Tótok	17	2	17	9	3	3	5	5	—	—	—	—	—	—	—
Románok	36	15	40	17	—	—	43	36	—	—	52	13	—	1	—
Ruthének	4	1	1	5	1	1	6	—	5	12	14	12	—	—	—
Szerbek	158	98	517	597	1	—	231	192	1	3	2655	3249	1	—	—
Czigányok	2	1	7	7	—	—	—	—	—	—	88	93	7	5	—
Külföldiek	28	1	65	59	—	—	1	—	—	—	3	10	—	—	csak 4 10
	824	643	936	987	1	7	606	379	1	4	710	965	2	1	—

Ezen egybevetésekből kitűnik, hogy a született magyarokat számban meghaladják a magyar nyelvet beszélő idegen ajkú egyének; továbbá, hogy aránylag igen sokan birják a román nyelvet. Az utóbbi tény abban leli magyarázatát, hogy környékünkön nagy számmal vannak az oláh falvak. Kétségtelenül téves azonban a táblázatnak azon adata, mely szerint külföldi nyelvet senki sem beszélne; úgy látszik a népszámlálás alkalmával figyelmen kívül hagyták s fel nem jegyezték a külföldi nyelvek ismeretét.

Az 1885. év végén Verseczen 4162 házsám volt; biztosra vehetjük tehát, hogy városunk mai napon (nem számítva a katonaságot) 24.000 lakossal bir. A mi a házak számát illeti az egykori Bánát területén Versecz első helyen áll, tekintve a lakosok számát, a másodikon. 1830-ig Versecz volt a Bánát legnépesebb városa, jelenleg Temesvár az.

Hogy a népesedési mozgalmak hű képét adhassuk, felmutatjuk az 1881-ben előfordult házassági, születési és halálozási eseteket s azok egymáshoz való viszonyait. Házasságra lépett a mondott évben 227 pár, és pedig január havában 33, februárban 42, márcziusban 2, áprilban 3, májusban 20, júniusban 16, júliusban 11, augusztusban 17, szeptemberben 13, októberben 9, novemberben 59 és deczemberben 2 pár. A legtöbb egybekelés tehát november havában történt.

Házassági frigyre lépett ifjú szüzzel:	170,
özvegy özvegygyel:	26,
özvegy hajadonnal:	16,
ifjú özvegygyel:	15.

Ezek között két esetben sógor vette el sógornőjét és szintén két esetben a nagybátya unoka hugát. 215 házassági esetben ugyanazon vallásuak voltak az egybekelő felek; vegyes házasság előfordult 12, még pedig 9 esetben volt az egyik fél protestáns és csak 3 esetben gör. kel. vallású. 143 házasság bontatott fel a halál által, 2 törvényszerű elválás folytán.

Korukat tekintve egybekelt

24 éven alóli férfiú	20 éven alóli nővel:	62	} 89
" " " " 20—24 év közötti	" " " "	25	
" " " " 24—30 " " "	" " " "	1	
" " " " 30—40 " " "	" " " "	—	
" " " " 40—50 " " "	" " " "	1	

24—30 év közötti férfiú	20 éven alóli nővel:	28	} 81
" " " " " 20—24 év közötti	" " " "	33	
" " " " " 24—30 " " "	" " " "	15	
" " " " " 30—40 " " "	" " " "	5	
" " " " " 40—50 " " "	" " " "	—	

30—40 év közötti férfiú	20 éven alóli nővel:	4	} 26
" " " " " 20—24 év közötti	" " " "	7	
" " " " " 24—30 " " "	" " " "	9	
" " " " " 30—40 " " "	" " " "	5	
" " " " " 40—50 " " "	" " " "	1	

40—50 év közötti férfiú	20 éven alóli nővel:	2	} 20
" " " " " 20—24 év közötti	" " " "	—	
" " " " " 24—30 " " "	" " " "	5	
" " " " " 30—40 " " "	" " " "	10	
" " " " " 40—50 " " "	" " " "	3	

50—60 év közötti férfiú	30—40 év közötti nővel:	2	} 8
" " " " " 40—50 " " "	" " " "	3	
" " " " " 50 éven fölül	" " " "	3	

60 éven túl levő férfiú	40—50 év közötti nővel:	1	} 4.
" " " " " 50 éven fölül	" " " "	3	

Született 526 finemű és 467 nőnemű, összesen 993; ezek között 10 esetben ikrek. Élve jött a világra

törvénytörő fiúgyermek:	457	} 880
törvénytörő leánygyermek:	423	

nem törvénytörő fiú:	53	} 85
nem törvénytörő leány:	32	

Holtan született:

törvénytelen fiúgyermek: 14	}	22
törvénytelen lánygyermek: 8		
nem törvénytelen fiú: 2	}	6
nem törvénytelen lány: 4		

A születési esetek az egyes hónapok között így osztottak el:

januárban született:	43	finemü,	55	nönemü;	összesen:	98
februárban	33	"	43	"	"	76
márcziusban	49	"	40	"	"	89
áprilisban	52	"	41	"	"	93
májusban	47	"	25	"	"	72
júniusban	23	"	27	"	"	50
júliusban	40	"	39	"	"	79
augusztusban	41	"	41	"	"	82
szeptemberben	63	"	40	"	"	103
októberben	50	"	39	"	"	89
novemberben	46	"	34	"	"	80
decemberben	39	"	43	"	"	82

A születek számát tekintve szeptember hónapja hozott legtöbb gyarapodást, június hava legkevesebbet.

Az 1881. évben 787 haláleset fordult elő, elhunyt 425 férfinemü és 362 nőnemü. A holtak között 5 éven alóli gyermek volt:

finemü: 211,
nönemü: 165;
összesen: 376;

ezen közt volt törvénytelen

finemü: 18,
nönemü: 18,
összesen: 36.

A többi elhalt között volt:

nőtelen finemü: 71,
hajadon: 53,
nős férfi: 97,

férjes nő: 76,
 özvegy férfi: 46,
özvegy nő: 68,
 összesen: 411.

Kitűnik e kimutatásból, hogy miként Magyarország egyéb részeiben, úgy Verseczen is 5 éven alóli gyermekek teszik az összes halottaknak majdnem fele részét.

1881. évben tehát 227 házasság kötött, meghalt 787 személy, született 965 gyermek s így azon évben a lakosság száma 178 lélekkel szaporodott. Különben az 1881. év a rendes esztendőkhöz tartozott.

XI. Városi kormányzat; vagyon; közadók; hatóságok.

Versecz város községe az 1870. évi XLII., és 1886. évi XXI. törv. czikk. értelmében önálló törvényhatóság. Mint ilyen gyakorolja a törvény korlátai között:

1. az önkormányzatot;
2. az állami közigazgatás közvetítését,
3. ezeken felül egyéb közérdekű, sőt országos ügyekkel is foglalkozhatik, azokat megvitathatja, azokra nézve megállapodásait kifejezheti, közölheti a többi törvényhatósággal és a kormánynyal s kérvény alakjában a törvényhozás mindkét házához közvetlenül felterjeszheti.

Törvényeken alapuló ezen jogait gyakorolja:

1. a törvényhatósági bizottság közgyűlése,
2. a közigazgatási bizottság,
3. a tanács,
4. a polgármester,
5. a városi főkapitány, és
6. az árvaszék által.

A törvényhatóság egyetemét a „törvényhatósági bizottság“ képviseli, mely a törvényhatóság önkormányzati szervezetében a határozathozatalra hivatott legfelsőbb testület. Ezen bizottság áll 42, a város területén legtöbb

egyenes államadót fizető, és országgyűlési képviselőválasztásra jogosított polgárból (virilisták), és 42 a választó közönség köréből választott tagból. Ezeken kívül még 18 városi hivatalnok bír a közgyűléseken üléssel és szavazati joggal.

Önkormányzati jogánál fogva a városi törvényhatóság saját belügyeiben önállólag intézkedik, határoz és szabályrendeleteket alkot¹⁾; határozatait és szabályrendeleteit saját közegei által hajtja végre; tisztviselőit — néhányat kivéve — választja; az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja, s a fedezetről gondoskodik.

A törvényhatóság közvetlenül érintkezik a kormánnyal, melynek képviselője a főispán. — Versecz városának ez idő szerinti főispánja: „Rudnai Nikolits Sándor“, ki egyúttal Pancsova város főispánja is. — A polgármesteri tisztet Seemayer János viseli.

Ez idő szerint²⁾ Versecz sz. kir. város közigazgatási bizottsága következő: elnöke: Rudnai Nikolits Sándor főispán, helyettese: Seemayer János polgármester; szakelőadók: Kollmann József adófelügyelő, Nikolits István államügyész, Seifert N. állami mérnök, Marx Antal tanfelügyelő, Czvetkovics Sándor városi főjegyző, továbbá 10 választott községi tag.

A városi tanács tagjai a következők:

polgármester: Seemayer János, egyúttal árvaszéki elnök;

főjegyző: Czvetkovits Sándor;

főkapitány: Bodó Lajos;

főügyész: Werner János;

tanácsnokok: Anfang Ferencz, Pavlovits János és Weifert Károly.

¹⁾ A legutóbbi, jelenleg is érvényben lévő törvényhatósági szabályrendelet 1880. évben alkotott meg, helyben hagyott a magy. kir. belügyminiszterium ugyanazon évi ápril hó 7-én kelt 14.587. számú intézkedéssel.

²⁾ 1886. év november 1-e.

A törvényhatósági bizottság ülésein, a most említett tanácstagokon kívül, még következő hivatalnokok birnak szavazati joggal:

a városi pénztárnok: ifj. Kehrer Károly;

az árvapénztárnok: Heegn József;

az adópénztárnok: Nieder Ferencz;

a könyvvivő: Stojka Pál;

a mérnök: Kunze József;

a főorvos: Dr. Fitz Sándor;

az árvaszéki előadó: Dr. Vászits Szvetozár;

az árvagyám: Zeh Károly;

az aljegyzők: Tokin István és Jorgovics György;

a levéltárnok: Gröber Károly.

A legtöbb adót fizetők (virilisták) a következők: Adler Vilmos, Andrejevits Áron, Bernátsky Géza, id. Breinich Sebestyén, Czveits György, Dr. Demetrovics Mihály, Demetrovits Timót, Fischer János, Dr. Fitz Sándor, Frisch Gyula, Formáty Miklós, Fuchs János, Grecsarsky Szilárd, Gyorgyevits Milán, Heegn József, Heegn Károly, Höschl Frigyes, Jovanovits Milán, ifj. Kehrer Károly, Dr. Kuktay Sándor, Dr. Milosavljevits György, Mladenovits Vasa, Nedelykovits Lyuba, Obradovits Szilárd, Paszt Vilmos, Pervulovits Márko, Pescha Szvetozár, Radak Lázár, Radak István, Dr. Seemayer Károly, Spatarium Vladimir, Stefanovits Szilárd, Stojtyev Milán, Strach Sebestyén, Thier Ádám, Thier Antal, Thier Lipót, Trembalsky Károly, Weifert Mihály, Windauer Antal, Zeh József és Zoffmann János¹⁾.

A törvényhatósági bizottság választott tagjai: Andrejevits Giga, Barbulovits József, Bogdanovits György, Bogoszavljevits Szilárd, ifj. Breinich Sebestyén, Phillip Mihály, Fritz Antal, Grünwald Gellért, Jost Mihály, Dr. Joanovits György, Kemmler József, Kössl Mihály, ifj. Lederer János,

¹⁾ A legtöbb adót fizette Obradovits Szilárd = 785 ft. 43 kr.; a legkevesebbet a fönnebbieket közt idősb Breinich Sebestyén = 319 ft. 32 kr. (Mindkettőét egyszerűen számítva.)

Leidl Ferencz, Loffl Fülöp, Lutz Antal, Mandukits Szvetozár (†), Mark József, Mayer János, Menzer János, Neumann József, Paunov Iva, Pavkov Lukács, Petrovits György, Petrovics Miklós, Petrovics Simon, Piekarszky Antal, Popov (Garas) Lázár, Radák Sebő, Rittinger Ede, Rottler Ferencz, Seemayer Ádám, Seemayer Felix, Seemayer Ferencz, Strach Ferdinánd, Stürmer János, Thokin Aza, Wagner Ferencz, Wamser József, Weifert János (†), Weiterschan József és Wersching Péter ¹⁾.

Az 1885-iki ügyforgalmat, nemkülönben a városi közegek tevékenységét a következő adatok tüntetik fel:

	ügydarab
1. A közös igdatókönyvbe bevezettetett	8369
2. A közigazgatási bizottság igdatókönyvébe	432
3. A polgármesternél beadatott	129
4. A városi főkapitányságnál	5888
5. A gazdaszati hivatalnál	422
6. A községi bíróságnál	6944
7. Az adóhivatalnál	2231
8. Az adóvégrehajtási hivatalnál	535
9. A városi ügyészégnél	593
10. A könyvvivőségél	2600
11. A mérnöki hivatalnál	267
12. A városi pénztárnál	1170
13. Az árvaszéknél	1979
14. Az erdészeti hivatalnál	151

Az 1885. évi újonczilletékként ki volt vetve Versecz városára 59 újoncz, és 17 pótegyén, összesen 76 ember. A hadkötelesek összes száma (4 korosztály) 610 volt.

Azon, a katonaságra alkalmasoknak talált egyének, kik a közös hadseregbe soroztatnak be, a Degenfeld-

¹⁾ Az elhalt Mandukits Szv. és Weifert János helyébe november 7-én Dragits Sándor és Kirchgässner József választottak meg városi képviselőkkül.

Schomburg gróf nevét viselő 83. gyalog-sorezredbe lépnek, melynek, míg törzskara Fehértemplomon székel, őrállomása Bécs; azon egyének, kik a honvédséghez jutnak, a 17. számú temes-krassói zászlóaljhoz soroztatnak be.

A városi hivatalnoktestület és szolgaszemélyzet állományáról, valamint azok fizetéséről a következő táblázat ad kellő felvilágosítást:

	frt.
1 polgármester	2000
ha egyúttal árvaszéki elnök, évi járuléka	300
1 főjegyző	1200
1 főkapitány	1200
1 főügyész	1000
3 tanácsnok 1000 forintjával	3000
ha ezek közül valamelyik az árvaszéki elnök teendőit végezi, évi pótléka	200
1 előadó az árvaszéknél	1000
mint második előadó az árvaszéki jegyző szerepel	900
1 városi pénztárnok	1000
1 főorvos	600
1 mérnök	800
1 házi és árva-pénztári ellenőr	900
1 árvagyám	800
1 könyvvivő	1000
1 levéltárnok	900
személyváltozás esetén	800
1 adópénztárnok	1000
1 árvapénztárnok	800
1 adópénztári ellenőr	800
1 ügyész segéd	700
1 közigazgatási aljegyző	800
1 városgazda	800
1 erdész, ki szükség esetén a városgazdának	

	frt.
is segédkezni tartozik	600
ennek lőtartási átalánya	200
1 adószámtiszt	600
1 rendőrhadnagy, ki egyúttal a városi alkapi- tány teendőit végzi	800
1 városi sebész	400
3 írnok 450 forintjával	1350
3 írnok 400 forintjával	1200
1 állatorvos	200
1 kórházgondnok	300
2 szülésznő 60 forintjával	120
2 kézbesítő 360 forintjával	720
1 városi őrmester (ennek szabad lakása is van)	360
1 lovas káplár	360
2 hivatal szolga 300 forintjával	600
2 dobos 240 forintjával	480
4 lovas rendőr 312 forintjával	1248
22 rendőrszolga 240 forintjával	5280
1 városi kertész	400
(szabad lakással, esetleg 100 frt. lakpénzzel)	
4 Toronyőr 120 forintjával	480
4 erdőkerülő 240 forintjával	960
1 betegápolónő (szabad lakással a kórházban)	240
1 kórházi szolga	120
3 a fa- és széna-rakodóknál alkalmazott felügyelő, fejenként 160 frttal s szabad lakással	480
1 gyepmester	40
(van szabad lakása és légeltetési joga)	
1 kórházi borbély	36

Versecz sz. kir. város vagyoni állapotát megismerhetjük a városi könyvvivőség által 1884. év végén összeállított leltárból, hol a következő adatokat találjuk:

I. Tevőleges vagyoni állapot:

Összeses kimutatás:	Évenkinti tiszta jövedelem:		A jövedelmező vagyon értéke:		A nem jövedelmező vagyon értéke:	
	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.
1. A fekvő birtok értéke:	114.772	—	2,295.440	—	345.456	24
2. Évenkinti jövedelem:	56.348	—	1,126.960	—	—	—
3. A készletek értéke:	—	—	—	—	1.281	—
4. Különböző eszközök és szármok értéke:	—	—	—	—	29.169	59
5. A keleti vasut 17 darab elsőbbségi kötvénye:	—	—	—	—	5.100	—
6. Követelések hátralékai:	—	—	—	—	275.783	74 ¹ / ₄
7. Pénz készlet:	—	—	—	—	9.468	46 ² / ₄
Összesen	171.120	—	3,422.400	—	666.259	03 ³ / ₄

A jövedelmező vagyon értéke: frt. 3,422.400 —

Összes tevőleges vagyon: frt. 4,088.659 03³/₄

II. Szenvedőleges állapot:

1. Tartozási tőkék: frt. kr.
- a) Váltási hátralék (az 1857. évi márczius 6-án kelt kötelezvény szerinti hátralék, s ennek 1861. évi július 11-től számított kamata): 47.530 90

	frt.	kr.
b) A cs. kir. földhitel-intézettől 1865. évi december 23-án kelt adóslevél alapján (a magy. kir. helytartóság 1865. évi júl. 11-én kelt engedélye mellett) nyert 35.000 frtos kölcsön hátraléka:	19.555	58
c) A cs. kir. földhitel-intézettől, 1878. évi engedély mellett, 1880. évi júl. 1-én nyert 438.000 frtos kölcsön hátraléka:	395.117	75
d) A cs. kir. földhitel-intézetnél 1884. évi május 14-én iskolák építésére felvett 65.000 forintos kölcsön hátraléka:	65.000	—
e) A városi árvapénztárból az Angyelkovits-féle ház vétele alkalmával, 1884. évi december 31-én fölvelt kölcsön hátraléka	20.964	12
2. Magánegyének követelései	56.974	83 $\frac{1}{4}$
A tartozások összege:	641.143	18 $\frac{1}{4}$

Mérleg:

I. Tevőleges állapot	4,088.659	03 $\frac{3}{4}$
II. Szenvedőleges állapot	641.143	18 $\frac{1}{4}$
Tiszta vagyon:	3,447.515	85 $\frac{1}{4}$

Hogy városunk bevételeit és kiadásait megismertessük, bemutatjuk a törvényhatósági bizottság által 1886. évi október 12-én és 13-án összeállított és az 1887. közigazgatási évre vonatkozó költségelőirányzatot.

Bevételek:

a) Rendesek:

I. A város tulajdonát képező telkek, házak, valamint az azt illető jövedékek és szolgáltatások jövedelmei:	frt.	kr.
1. Városi telkek évi bérösszege	87.423	44
2. Házak évi bérlete	4.300	—
3. Városi kőbányák hasznbére	20	—
4. Erdők utáni jövedelem	6.110	—

	frt.	kr.
5. Bor-, pálinka- és sörmérés haszonbére és vásárok alkalmávali jövedéke . . .	27.040	—
6. Kövezetvám és vásári helypénz haszonbére	29.719	—
7. Vasuton való behozatal utáni jövedék	2.500	—
8. Vadászati jog haszonbére	410	—
9. Mértékhitcesítési díjak	510	—

II. Különféle bevételek:

1. Különböző nemű bevételek	4.970	—
2. Tandíjak	400	—
3. Állandó katona-beszállásolási költségek visszatérítése czímen	2.797	—
4. Zeneiskolai tandíjak	128	—
5. Iskolai adó	5.700	—
6. Katonatartási járulékok	9.474	90
7. Községi adóhátralékok utáni 6% késedelmi kamat	1.700	—
8. Az 1872. évi ipartörvény elleni kihágások miatti büntetési pénzek, és iparengedélyek után járó díjak . . .	800	—

b) Rendkívüli bevételek:

1. Letéteményezett tevőleges tőkék kamataiban	1.146	02
---	-------	----

A bevételek összege 185.166 36

K i a d á s o k :

a) Rendesek:

I. Városi tisztviselők és szolgák fizetései:

	frt.	kr.
1. Városi hivatalnokok és szolgák fizetései, nyugpénzei és napdíjai	39.579	70

II. Kezelési költségek:

1. Irodák- s más hivatalok szükségletei, utazási költségek, napi díjak, ételmezési költségek, jutalmak és segélypénzek . . .	2.350	—
--	-------	---

	frt.	kr.
2. Erdők fenntartására szolgáló költségek	4.997	60
3. Községi épületek jókarban tartása, hivatalos helyiségek és iskolák fűtésére	7.573	34
4. A város éjjeli világítására	5.148	—
5. Útczák kövezésére	6.765	—
6. A város beltelkén levő utak, hidak, vízművek fenntartására	4.140	—
7. 3 toronyórának felhúzása s gondozása	250	—
8. Váltási díj hátralékának törlesztésére	1.040	69
9. Országos fejedelmi adóra	12.453	78
10. Egyenértéki illetékbe	4.000	—

III. Közbiztonsági költségek:

1. A biztonsági közegek fizetése . . .	6.220	50
2. Rendőrségi tolonczok tartására s élelmezésére	200	—
3. A tűzoltási intézmény s tűzoltási szerek fenntartására	4.801	20

IV. Közegészségügyi kiadások:

1. A kórházak fenntartására s az ott alkalmazott egyének fizetésére	4.029	17 ² / ₄
---	-------	--------------------------------

V. Tanítási s nevelési czélokra:

1. A polgári iskola fenntartására . . .	8.150	—
2. A községi népiskolák költségeire . .	31.160	—
3. Az ágost. hitközség segélyezésére . .	650	—
4. A zsidó hitközség „ „ . .	650	—
5. Az iparos inasok iskolájának költségeire	1.023	—
6. A zeneiskola fenntartására	690	—

VI. Különböző kiadások:

1. Különbféle kiadásokra	20.151	—
2. A közpénztár törvénykezési czélokra .	1.000	—
3. Állandó katonai beszállásolásra igényelt költségek	7.760	—
4. A kis réti bégacsatorna kotrására . .	4.000	—

	frt. kr.
5. A gisella-alap gyarapítására	60 —
6. A lövészcsapat (Miliz) segélyezésére	120 —

b) Rendkívüli kiadások:

1. Rét lecsapolási költségek	7.500 —
2. Adósági tőkék törlesztésére	42.317 50

A kiadások összege: 288.780 48²/₄

Egybehasonlítva a bevétellel 185.166 36

Mutatkozik hiány: 43.614 12²/₄

A hiány fedezésére az országos fejedelmi adó minden forintja után 38 kr. községi házi adó kivetése határozottatott el; a mi 44.284 frt. 44 kr. fedezetet fog eredményezni.

Versecz szab. kir. város pénzügyei néhány év óta teljesen rendezvék, mi különösen a képviselőtestület és a mostani polgármester ügybuzgalmának, valamint a városi tisztviselők tevékenységének köszönhető.

Hogy miként állottak városunk pénzügyei az utóbbi években, ennek teljes képét nyújtja a következő kimutatás

	Bevétel		Kiadás		közs. adó
1881	591.742 frt. 78 ³ / ₄ kr.		587.059 frt. 69	kr.	33%
1882	341.992 „ 55 „		341.353 „ 16	„	60 „
1883	359.950 „ 09 „		353.198 „ 43	„	74 „
1884	364.426 „ 55 „		377.308 „ 79 ¹ / ₄	„	71 „
1885	340.727 „ 12 „		345.391 „ 05	„	46 „

Költségelőirányzat az 1886. évre:

Bevétel	Kiadás	községi adó
238.051 frt. 92 kr.	275.072 frt. 99 ¹ / ₂ kr.	30% ¹⁾ .

Versecz város adó viszonyainak feltüntetésére bemutattjuk az 1886. évre szóló előírást:

	frt. kr.	frt. kr.
Földadó		70.504 28
Házbéradó		10.836 89 ¹ / ₂

¹⁾ Felemlítjük itt, hogy Verseezen községi házi adót első ízben 1876-ban vetettek ki, még pedig az országos adónak minden forintja után 15 krt. — Stojka Pál városi könyvvivő úrtól nyert értesítés alapján.

	frt.	kr.	frt.	kr.
Házosztályadó			15.717	80
I. osztályú kereseti adó	4.433	75		
II. „ „ „	12.140	—	16.573	75
III. „ „ „			25.824	44
IV. „ „ „			1.551	—
Tökek és járadékok utáni adó			7.224	91
Számadásra kötelezett egyletek adója			2.604	54
Általános jövedelmek utáni adó pótlék:				
a) Föld- és házadó után	26.733	90		
b) III. oszt. kereseti adó után	5.594	80		
c) IV. „ „ „ „		40	95	
d) Tökek és járadékok adója után	2.552	78		
e) Számadásra köteles egyletek adója után		781	80	35.734 23
			<hr/>	
			1886. évi össz. adók	186.575 84 $\frac{1}{2}$
Az adók eme összegből esik a városra a községi vagyon után.				
Földadóban	8.501	88		
Házbéradóban	421	12		
Házosztályadóban	26	—		
Tőke- és járadékadóban	2.438	63		
Jövedelmek utáni általános pótdó- adóban	1.066	15	12.453	78
Az államvasút társulatra esik:				
Földadóban	188	90		
Házbéradóban	101	59		
Házosztályadóban	54	—		
Jövedelmek általános pótdó- jában	108	90	453	39
Ezeket levonva tesz a község által 1886. évben fizetendő állami adó				
			173.668	67 $\frac{1}{2}$
A fentebb kitüntetett összes állami adóhoz, mely teszen				
			186.575	84 $\frac{1}{2}$

	frt.	kr.	frt.	kr.
számítandók még:				
az 1886. évre kivetett hadmen-				
tességi díjak			5.954	—
az egyenértéki illetékek			3.767	10
a fogyasztási adó:				
a) bor után	26.600	—		
b) hús „	15.000	—	41.600	—
hasonnemű adó:				
a) cukor után	6.400	—		
b) sör után	3.000	—	9.400	—
a kereskedelmi és iparkamara				
járandósága			568	51
Községi adók:				
a) róm.-kath. hitközség járuléka			5.508	80
b) katona elszállásolási járulék			11.527	—
c) községi háziadó			35.678	40
d) iskolai adó			5.946	40
e) közmunka váltsága			15.512	60
f) előfogat- és robotváltságbér			12.362	80
g) szállócsőszök bére			1.512	—

Összes tartozás 1886. évre 336.913 45^{1/2} ¹⁾.

Összehasonlítás kedvéért megemlítjük, hogy 1865-ben 45.307 frt. 84 kr. volt az „egyenes adó“, 27.184 frt. 70^{1/2} krt. tettek a „pótlékok“ és 13.911 frt. 78^{1/2} krt. a „rendkívüli pótlékok“; a három tétel együtt pedig 84.404 frtot 33 krt.

A városi tanácson és más városi hivatalokon kívül, minők a főkapitányság, mértékhitelítő hivatal s a t., még a következő hatóságok és hivatalok székelnek Verseczen: a verseczi, fehértemplomi és pancsovai gör. keleti szerb püspökség szent-széke; a verseczi gör. kel. protópáság; a róm. katolikus, gör. kel. és ágostai hitvallású plebániái hivatalok; a kerületi rabbinatus; a fehértemplomi első folyamodású törvényszéknek alárendelt verseczi magy.

¹⁾ Nieder Ferencz adópénztárnok úr kimutatása szerint.

kir. járásbíróság, melynek hatáskörébe Versecz városa és a hasonló nevű szolgabírói járás tartozik; a magyar kir. telek-könyvi hivatal; Temes megye verseczi járásának szolgabírósága; van itt magy. kir. adóhivatal, melynek működési köre Versecz városára, a hasonló nevű, és a dettai szolgabírói járásokra terjed; kir. közjegyzőség; magy. kir. pénzügyőrségi biztosság; m. kir. állami posta; m. kir. távirda; m. kir. dohány-nagy-tözs és bélyeg-árúsító; 2 lotto-gyűjtőde; m. kir. csendőr-szakaszparancsnokság; itt székelnek a 7. honvéd-féldandárnak-, a cs. és k. I. huszárezred II. osztályának-, a m. k. 16. honvéd-zászlóaljnak- és egy m. k. méntelepnek parancsnokságai.

Végre felemlítjük, hogy Verseczen mintegy 25 ügyvéd van, kik közül 17 tart ügyvédi irodát.

XII. Vallási viszonyok.

Bár Versecz a törökök elűzetése idejében, 1716-ban szerbnyelvű helység vala, melynek lakosai kivétel nélkül a gör. kel. egyházhoz tartoztak; mai nap még is — még pedig több mint 3 évtized óta — kisebbségben vannak a gör. kel. egyház követői a római katolikus egyháznak múlt században ide bevándorlott híveivel szemben. Különben is meghaladják a római katolikusok számban a többi hitfelekezetek, együttesen vett híveit.

A legutóbbi népszámláláskor volt Verseczen:

13.193	római katolikus,
149	görög „
8.045	gör. keleti hitvalású,
208	ágostai vallású, és
87	helv. hitv. protestáns,
1	unitárius,
18	más felekezetű keresztyén,
528	mózesvallású,
3	felekezetet nem valló, s
1	kereszteletlen egyén.

A római katolikusok egy plebániába vannak egyesítve, melyhez mint fiók egyházak következő helységek

tartoznak, u. m.: Jabuka, Kustély, Mészics, Paulis, Potporány, Retissova, Vljakovác és Vojvodincz. A plebánia 1720-ban alapított. A papi tisztet egy plebánus viseli, ki — a mennyiben Csanádegyházmegyében nagyságra nézve Versecz a negyedik plebánia — vagy prépost, vagy apát, vagy kanonoki czimet visel, és a kinek lelkészi teendőinél 3 káplán segédkezik. Közülök ez idő szerint az egyik csakis mint hitoktató szerepel. A plebánia kegyura kezdettől fogva a kamara volt, de ezen jogoknak a városra leendő átruházása iránt folynak az alkudozó tárgyalások s remélhető, hogy az ügy nem sokára elintézés nyer. A kamara képviselője a dentai kamarai tisztartó.

A római katolikusok vallás s ájtatossági gyakorlataikat az 1860—1863 években gótstylben épült, kéttornyú és Sagredoi sz. Gellértnek szentelt nagyszerű plebánia templomban végezik, mely Budepesttől kezdve lefelé az ország határáig ez időszert a legszebb; ugyan ezen czélokra szolgál nekik a kápolnahegyen 1720-ban épült szt. kereszt-kápolna, melyet mint a környék nevezetes búcsújáró helyét, különösen kétszer évenként, és pedig kereszt feltalálása (május 3.) és kereszt felmagasztalása (szeptember 13.) napjain, úgy a helybeliek mint a vidékiek nagy számmal látogatni szoktak¹⁾; továbbá a temetőben létező, 1739-ban épült szt. Rókus-kápolna; végre a „Füzes dülőben“ a szőlők között, 1826-ban szt. Orban tiszteletére emelt kápolnácska²⁾.

A verseczi róm. kath. plebániában lelkészkedtek:

1720: a plebánia alapításának éve.

1724: Huler Anselm, plebánus.

1725: Arzfeld János P., plebánus és esperes.

1729: Piberger János Sebestyén, plebánus és esperes.

1739: Schmalzer Kristóf, plebánus és esperes.

¹⁾ Némely években 10.000 búcsújáró is megjelenik.

²⁾ Felemlítjük még a kudriczi országúton levő, „Sámuel“ egykori verseczi polgár által felállított keresztet, melyről már az 1787. évi okmányok is megemlékeznek.

- 1743: Rösch János, plebános és esperes.
 1755: Anton F., plebános.
 1756: Bachmann Bertalan, plebános és esperes.
 1763: Riedl György, helyettes.
 1764: Vukói és Brankói Brankovich Pál, plebános, esperes és kanonok.
 1787: Hödl Joákim, plebános.
 1794: Speer Mihály, plebános.
 1803: Kreutzer János, plebános és alesperes.
 1813: Martini Adalbert, plebános, alesperes és apát.
 1822: Szamos-Újvári Dániel Marczell, plebános, alesperes és czimzetes kanonok.
 1863: Novák József, plebános, fősperes és prépost.
 1875: Rózsa-Lehotai Ruzsinszky Kornél, plebános, alesperes és prépost.

Versecz a versecz-fehértemplom- és pancsovai görög keleti egyházmegye püspökének székhelye, egyúttal ezen egyházmegye verseczi protopópaságának (kerületi decanatus, esperesség) is, melyhez Versecz város, továbbá Paulis, Vljakovác, Nagy-Szredistye, Jabuka, Dézsánfalva, Butyin, Kis-Zsám, Vattina, Margitta, Szuboticza, Potporány, Ulma, Izbistye, Alibunár, Zagaicza, Partha, Oresác, Margiticza, Számos, Dobricza, Nándorfalva, Illanca és Gajtaszoll községek tartoznak.

Verseczen a gör. kel. egyház hivei 5 plebániába vannak osztva, az isteni tiszteletet pedig 3 templomban tartják; úgymint a szent Miklós tiszteletére épült és 1785-ben felszentelt székesegyházban, hol következő püspökök tetei pihennek: Sakabenti Joanovics († 1805), Vidáki Joanovics († 1805) és Kengyelácze († 1885); a Mária menybe emeltetése emlékének szentelt úgy nevezett „Elek“ templomban (felszenteltetett 1766 és 1775-ben); s végre a temetőben létező „Minden szentek“ tiszteletére épült és 1837-ben felszentelt templomban. Ezeken kívül van még a püspöki palotában egy, szent Mihály tiszteletére (1759) szentelt kápolna is. — A verseczi püspök fizetését (12.000 forint) a karlóczi szerb nemzeti alapból kapja, — ugyan ő tagja a magyar törvényhozás felső házának.

A verseczi gör. keleti egyházmegye püspökeinek névsora:

- 1690: Stibicza Spiridion.
- 1695: Gerasimus.
- 1722: Stanojevics Mózes.
- 1726: Dimitrijevics Miklós.
- 1728: Nestorovics Maximin.
- 1739: Damjanovics Euthim.
- 1741: Antunovics Ézsaiás.
- 1749: Georgievich János.
- 1769: Popovich Vincze.
- 1786: Sakabenti Joannovics József.
- 1805: Putnik József (helyettes).
- 1806: Vidáki Joannovics Péter.
- 1819: Radivojevits Sinesius (helyettes).
- 1829: Manujlovits Maximin.
- 1833: Rajacsics József.
- 1843: Popovits István.
- 1849: Vuja Ignác (helyettes).
- 1849: Masierevits Sámuel (helyettes).
- 1853: Kengyelác Emilián.
- 1885: Dimitrievics Nektar (helyettes).
- 1887: Dimitrievics Nektar püspök.

A verseczi protopópák névsora 1750 óta.

- 1750: Rankovics Novak.
- 1768: Nedics György.
- 1793: Ilics Tódor.
- 1806: Alexics Szilárd.
- 1836: Trandafilovits Fülöp.
- 1885: Vukasinovits György (helyettes) ¹⁾.

A helybeli ágostai hitvallású protestánsok 1854-ben alakultak fiókegyházzá, 1869-ben pedig evang. anyaegyházzá. Saját imaháza csak 1868 óta van a hitközségnek; temetője pedig 1861 óta. Ezen verseczi anyaegyháznak 1875 óta fiókegyháza van Fehértemplomban.

¹⁾ Csak a három utóbbinál jelzi pontosan az évszám az illető protopópa hivataloskodásának kezdetét; a három elsőnél ellenben csak hozzávetőlegesen.

Evangelikus lelkipásztorok:

- 1854—1863-ig: a birdai lelkész.
 1864: Bodiczky Kálmán, első bánáti vándorlelkész.
 1865: Bujkovszky Gusztáv, 2. „ „
 1869: Pántyik János, plebános.
 1871: Gratz Móricz, plebános.
 1873: Ungar Ferdinánd, plebános.
 1876: Abaffy Miklós, plebános.

Jelenleg magyar reformatus hitközség is van alakulóban, mely egyelőre mint fiókegyház a pancsovai egyházhoz kíván csatlakozni.

Mózes vallásának követői csak a mostani század kezdete óta képeznek hitközséget, mely ezelőtt a temesvári rabbinátushoz tartozott. A század harmadik évtizedében épült fel synagogájuk; 1873-ban pedig önálló hitközséggé alakultak. Azóta a lelkészi teendőket egy kerületi rabbi végezi, kinek hatásköre alá a verseczi mózesvallásuakon kívül, még a verseczi és dettai szolgabírói járások és Fehértemplom városának izraelitái is tartoznak. A helybeliek külön tanítót tartanak, ki a községi iskolákba járó gyermekeiket a maguk vallásában oktatja.

A Mózes vallását követő hitközség 710, — az evangelikus hitközség pedig 680 frtot nyer évenkénti segélyül a városi községtől.

Kerületi rabbinus:

1873: Dr. Sidon Adolf.

A helyben lakó 253 román, részint a görög keleti egyház hívei, és mint ilyenek a kis-szredistyei plebániához tartoznak, melynek lelkésze kéthetenként egyszer látogat Verseczre, hogy a román nyelvű iskolásokat hitvallásukban oktassa; — a görög egyesült egyház román nyelvű hívei (149) a római katolikus hitközséghez számláltnak.

Felemlítendő még, hogy 1866 óta „nazarenusok“ is vannak Verseczen, számuk mintegy 300 lélek; két ötöd részben a görög keleti egyház szerbei, három ötöd részben a róm. katolikus egyház németei közül toborzottak

követőiket, kik többnyire a szegényebb osztályhoz tartoznak, s most egyik társuknak a zsidóútczában levő házában tartják meg ájtatoskodó összejöveteleiket.

XIII. Iskolák és tanintézetek.

Vereczen csaknem az összes iskolákat a városi község tartja fenn; van a városi községnek:

a) négyosztályú magyar és német tannyelvű polgári fi-iskolája. E tanintézetnél az 1885/6. iskolai évben 5 rendes és 6 segédtanító működött; a tanítványok száma 133 volt, ezek között 108 helybeli, 25 vidéki;

b) két osztályú felsőbb leány-népiskolája, melynél, a mennyiben 1885/6-ban csak 27 növendéke volt, csak egy rendes s egy segéd tanítónő működött;

c) van a város központján 6-osztályú fiúnépiskolája, melynek 4 alsóbb osztálya párhuzamos, 5. és 6. osztálya azonban együttesen tanítatik; — e népiskolánál 9 tanító van alkalmazva;

d) van 6 osztályú leány-népiskolája, szintén a város központjában, az intézetnek 4 alsóbb osztálya szintén párhuzamos, van 10 rendes s 3 segéd tanítónője;

e) van a város déli végén fiók-népiskolája, ennek 3 osztálya fiúk, 2 osztálya leányok számára van berendezve, működik benne 3 tanító és 2 tanítónő.

Az utóbb említett 3 tanintézetbe járt 1885/6 tanévben 814 fiú, és 805 leány; a tanítási nyelv úgy itt, valamint a felsőbb leányiskolában a német; a magyar nyelv a törvény rendelete folytán szintén tanítatik.

f) Fenntart a városi község egy, két tanfolyamból álló és 1 tanítóval bíró zene iskolát is, melynek 1885-ben 31 tanítványa volt.

A fennebb említett összes iskolák felekezeti nélküli jelleggel bírnak s egy igazgató alatt állanak; jelenlegi igazgatójuk Buday József. A központban levő leány-népiskolák összes rendes tanítónői a „Mi Asszonyunkról“ címzett szerzethez tartozó szegény iskola nővérek.

Saját költségén tartja fenn a városi község a szerb iskolákat is; itt is van 6-osztályú fiú- és 6-osztályú leánynépiskola; úgy az egyiknél, mint a másiknál párhuzamos az első és második osztály; működik itt 16 rendes és 2 segédtanerő; az iskolákat látogatja 413 fiú- és 273 leánynövendék; — felemlítendő, hogy a német nyelv elsajátíthatása végett 1886-ban 86 szerb gyermek látogatta a fennebb leírt községi-népiskolákat. A szerb iskolák megtartották vallás-felekezeti jellegüket, tanyelvük a szerb; jelenlegi igazgatójuk Dr. Joanovits György.

Az iskolák fenntartására a város 1886. évi költség-előirányzatába következő tételek vétettek fel: a polgári iskola számára 8600 frt., a felekezet nélküli községi népiskolákra 15.648 frt. 20 kr., a szerb iskolákra 17.141 frt. 93 kr., a zeneiskolára 690 frt., összesen: 42.080 frt. 13 kr.

Az ifjúság továbbképzésére szolgál az iparos tanoncok iskolája, melyet szintén a városi község maga költségén tart fenn; az ipartestület csak mintegy 300 frtnyi büntetéspénzekkel járul fenntartásához. Ez iskola 1886/7-ben egy-egy előkészítő osztálylyal rendelkezik német és szerb tanoncok számára, továbbá I. és II. évi rendes tanfolyammal. Az előkészítő osztályokban 3 német és 3 szerb népiskolai tanító, a rendes tanfolyamú osztályokban 3 polgári iskolai tanító oktatja az inasokat. A német előkészítő osztályba 80, a szerb nyelvűbe 83, a tulajdonképeni inasiskola I. osztályába 72, a másodikba 60 ifjú jár.

Az inasiskolának 1886/7. évre előirányzott költsége 1877 forintra rúg; ideiglenes igazgatója Waldherr József polgári iskolai tanító ¹⁾.

Létezik Verseczen nyilvánossági joggal felruházott magán „Leány-tan- és nevelőintézet,” melynek tulajdonosnője Kutka Mária úrhölgy. Ez intézetben van 4 osztályú nép- és 3 osztályú polgáriiskola; 1885/6. iskolai évben 4

¹⁾ Versecz város növényzetének és állatvilágának leírásait „Flóra” és „Fauna” czínek alatt, úgy magyar, mint német nyelven ő eszközölte jelen mű számára; e kötet 267—286. lapjain olvasható magyar dolgozat az ő tollából származott.

rendes tanítónő működött ez intézetben, továbbá a helybeli községi polgári fiiskola 4 tanítója, mint segéd tanítók. Növendéke volt összesen 66 (40+26). A szomszéd Szerbia előkelő családai többnyire itt neveltetik leányaikat.

Kisdedóvoda van Verseczen három; valamennyi magán intézet, a tulajdonosnők közül csak egy bir képesítési oklevéllel. Az e téren nagyon érezhetővé vált szükségletnek a városi község a kor kívánalmainak megfelelő gyermekert felállítása által kíván eleget tenni, s e tekintetben mint más helyen már felemlítettük az első lépéseket már meg is tette.

A községi népiskoláknál 1886-ban átlag véve 74 fiú-illetőleg 67 leány-növendék esett egy-egy tanerőre; a szerb hitfelekezeti népiskolánál ellenben 46 fiú, illetőleg 34 leány; — a községi népiskoláknál egy-egy gyermeknek oktatása évenként 14 frt. 17 kr., a szerb iskoláknál pedig 24 frt. 99 krajába kerül a városnak.

Tanköteles gyermek volt 1883. év őszén 3350; és pedig 6—12 év közötti fiú-gyermek 1052, 12—15 év közötti ifjú 746. 6—12 év közötti leány 988, 12—15 év közötti 564. Vallásukat tekintve volt 2004 róm. katolikus; 1199 gör. keleti, 26 evangélikus, 121 mózesvallású. Anyanyelvüket tekintve volt: 40 magyar, 2113 német, 3 román, 1193 szerb és 1 tót. — Ezen áttekintés azonban nem egészen pontos; s csak a nemzetiségi s vallási viszonyok feltüntetése végett mutatjuk itt be; a tanköteles gyermekek számát pontosabban adja az 1881. évi összeírás, mely szerint

6—12 év közötti fiú	1389,
6—12 „ „ leány	1310,
	Összesen: 2699,
12—15 év közötti ifjú	726,
12—15 „ „ leány	662,
	Összesen: 1388,

együttesen: 4087 tanköteles növendék vala Verseczen.

A községi népiskoláknál az oktatás irányául szolgál a magy. kir. közoktatásügyi miniszterium által nem ma-

gyar tannyelvű iskolák számára 1879-ben kiadott tanterv; a felekezeties jellegű szerb iskoláknál pedig a karlóczi oktatásügyi bizottságnak 1878-ban kiadott tanterve, különös tekintettel a magyar nyelv tanítására vonatkozó törvényre és szabályrendeletekre.

Az oktatás ügy emelése körül kiváló érdemeket szerettek maguknak Marx Antal királyi tanácsos és tanfelügyelő s Kakujay Károly másod tanfelügyelő úrakk, kik hathatósan támogatták Seemayer Jánost, a jelenlegi községi iskolaszék elnökét buzgó fáradozásaiban, ez utóbbinak köszönhetjük a két rendbeli díszes új iskolaépületet is.

XIV. Emberbaráti intézetek.

A legrégebb e nemű intézeteink között kétségen kívül a városi kórház és szegény-ápoloda, mely a múlt század közepe táján alapított és egész az újabb időkig e czímet viselte: „a boldogságos szűz szeplőtelen fogantatásáról nevezett német községi kórház“ („Deutsches Gemeindespital zur unbefleckten Empfängniss Maria“).

1779-ben a szerbek is építettek egy kórházat helybeli és vidéki hitsorsosaik számára a gör. kel. székesegyház udvartelkén, mely azon évi aug. 23-án (ó napt. sz.) készült el¹⁾. Úgy látszik hogy a gör. kel. hitközség alapította azt. 1803-ban a városi tanács egy házhelyet vásárolt a város szerbek által lakott részében, hogy ott kórházat létesítsen²⁾. 1806-ban meghalt Demetrovits másként Dimi-trijevits Vázul; végrendelete 1807. év január 28-án hirdettetett ki; ebben kijelenté, hogy már régebben vásárolt vala egy kórháznak szánt házat, de mert a tanács a község belterületén a kórházat megtérni nem akarta; 5000 frtot tett le hasonló célra a bécsi bankban. Ezen alap felügyelőjéül a szerb hitközséget nevezte ki. Rendelé továbbá, hogy a tőke letéve maradjon alap gyanánt; kamatai pe-

¹⁾ A nevezett épület mai nap is fennáll a székesegyház udvarában, a homlokát díszítő emlékkő hirdeti: mely czélra épült vala

²⁾ Lásd e mű I. kötetnek 259 lapját.

dig — melyekből a német kórház részére évenként 30 frt. kiadandó — egy szerb kórház fenntartására fordítasanak, olyképen, hogy az ápolásra felveendők között elszegényedett kereskedők birjanak elsőbbséggel. 1846-ban ki bírta vinni a városi tanács, hogy a szóban levő alap a város pénztárában helyeztessék el s a tanács által kezeltessék¹⁾. Jelenleg az iránt folynak az alkudozások, hogy az alap, mely mai napig 5306 frt. 50 kr-ra nevedett²⁾ a görög keleti hitközségnek adassék át. A Mészics partján épült, manap iskolának használt „szerb-kórház-épület“ szolgált 1872-ig a szerbeknek kórházul; ekkor czélszerűbbnek találták újat építeni a gör. kel. temető mellett, a városban levő régi házat pedig bérbe adni.

Mai napon következő emberbaráti intézeteink vannak:

a) a „városi kórház“ s az azzal egybekötött „szegény-ápolda“. Magában foglal három termet 24 ágygyal. 1885-ben 217 beteget fogadtak be itt ápolás végett, közülök gyógyultan elbocsájtatott 164, meghalt 31, ápolás alatt maradt 1886. évre 22. Azon városi szegények száma, kik ezen intézetben 1885-ben ápolattak, 8 volt. Ugyanitt van elhelyezve 3 árvagyermek is³⁾, míg Versecz városának külön árvaháza leszen. A városi kórház mai állapotában nem felel meg a kor igényeinek, miért is a városi képviselőtestület már 1885-ben elhatározta, hogy a követelményeknek megfelelő új kórházat építend. A polgárság körében pedig megindult 1885 óta a mozgalom egy árvaházi alap létesítése iránt. A városi kórháznak is van hagyományok és adakozásokból gyűlt külön alapja, mely eddig 1058 frtra növekedék⁴⁾.

b) Az „I. egyesült ipartársulat“ által fenntartott kórház („Alte Gewerbe-Spital“), mely, ha nem is nagyszerűen,

¹⁾ Demetrovitsnak a gör. kel. hitközség levéltárában őrzött végrendelete. — A Dimitrijevic-féle alapról az I. köt. 188. lapján hozott közlemény a fennebbi adatok értelmében helyre igazítandó.

²⁾ A városi könyvvivőség adatai szerint.

³⁾ Fritz József kórházgondnok kimutatásai szerint.

⁴⁾ A városi könyvvivőség adatai alapján.

de kellően és csinosan van berendezve. Van két nagy terme 22 ágygyal; 1885. évi november 15-e óta a város birja bérben.

c) A „szegény-ápolda“ ez 12 szerb szegény számára van berendezve és a gör. keleti szerb hitközség kezelése alatt áll. Fenntartására szolgálnak a Demetrovits-féle 5306 frt. 50 krt. tevő alapnak évi kamatai; a költség-többletet a hitközség más jótékonyági forrásokból meríti.

Egészségügyi czélokra 1885-ben 4600 frtot s 32 krt. adott ki Versecz városa.

Az emberbaráti intézetekhez számítani szokták a különböző biztosító társulatokat s jótékonyági egyesületeket is. A mi az elsőket illeti, csaknem valamennyi magyarországi és osztrák birodalmi, sőt néhány külföldi biztosító intézet is tart helyben ügynökséget; a mi pedig az utóbbiakat illeti, több rendbeli keletkezett a legközelebb múlt években; ilyen: „a magyar szent korona országai „veres-kereszt-egyletének fiókja“, a „Chewra Kadischa“, a szerb jótékony nőegylet“, „a beteg és rokkant munkások budapesti közös pénztárának fiókja“ (800 egyleti taggal), az „I. egyesült ipartársulat“, az „1848/49-iki honvéd-aggastyánok egylete“, a „mezei gazdák gyász kocsi-egylete“ s a t.

1883. óta temetést rendező intézet is létezik Verseczen, mely más városok hasonló intézeteivel bátran versenyezhetik. Ez intézet címe: „Pietät“ (Kegyelet), alapította Schulz Lénárd bútorkereskedő.

Versecz város tűzoltói intézménye kitűnően van szervezve, és az általános elismerést kiérdemelt, derék „önkéntes tűzoltó egyesület“ felügyelete alatt áll. Esetleges tüzek a róm. kath. plebánia-templom s a gör. keleti székes egyház tornyaitól telephon által jeleztetnek. Ezen felül a fehértemplomi út végén levő községi fiók népiskola, mint a város déli részének tűzjelző állomása, és a városi kapitányságnak a városházában levő hivatalos helyiségei telephon által, a városi főkapitány és a tűzoltósági főparancsnok lakasái pedig villamos csengetyű által vannak összekötve a tűzoltósági szertárral. Itt az összeköttetésben

levő 6 helyről jövő sodronyok (melyek együttvéve 3048 méter hosszúak) a fizetéses tűzoltóság őrszobájában pontosulnak össze, honnan ismét az önkéntes tűzoltók alvó szobájába, az udvarra és az istállóba van vezetve egy egy villamos csengetyű.

Az állandó tűzörségi szolgálatot a városi fizetéses tűzoltóság végezi, mely 10 emberből áll, kiknek külön szolgálati szabályzatuk vagyon, s kik a törvényhatósági bizottság közgyűlésének határozata folytán az önkéntes tűzoltóság főparancsnokának alá rendelvek, mi által a tüzesetek alkalmával elkerülhetlenül szükséges egyöntetű eljárás lehetővé tétetett. Ezen fizetéses tűzoltóság 1 őrparancsnok, 1 szivattyú-irányzó, 4 mászó- és 4 tűzörből áll, az utóbbiak az említett tornyokon végezik a szolgálatot, s figyelmes örködésükre különös szerkezetű ellenőrzési óra által gyakorolják a felügyeletet.

Az önkéntes tűzoltóság 60 egyénből áll; kevesen vannak ugyan, de pontosan jelennek meg úgy a tüzesetek alkalmával a helyszínén, mint a rendes gyakorlatokon. A csapat taktikailag teljesen ki van képezve, s példás rend és fegyelem uralkodik közöttük.

A tűzoltóság tanyájául és szertárául szogáló épületnek csinosság s czélszerűség tekintetében aligha van párja magyarhon vidéki városaiban. Már az új, emeletes épületnek homlokzata is kedves benyomást gyakorol a szemlélőre; belseje pedig céljának megfelelően van berendezve. A földszinten négy kapú vezet az épület belsejébe; az egyikén át az udvarra jutunk, a másik az istállóba vezet, hol folytonosan 4 ló áll felszerelve, készen a befogatásra, a harmadik és negyedik a színbe nyílnak, hol a tüzi fecskendők állanak. Az udvarban fa alkotmányú mászótorony van s a vízhordókocsik terjedelmes félszere. Az épület emeletén van a fizetéses tűzoltóság tanyája az önkéntes tűzoltók alvószobája, a főparancsnok irodája, a segédtisztviselők szobája, és a tanácskozási terem, hol az egylet üléseit tartja s végre a őrparancsnok lakása. Az emelet padozatának egy nyílásán siklórúd nyúlik le az alatt levő színbe, hogy tüzesetek alkalmával időpazarlás ne történjék.

A tűzoltóság szertárára fordított költségeket következő kimutatás tünteti fel:

1. A szertárépítése a pótköltséggel együtt	10.068	frt.	36	kr.
2. A kétemletes mászótorony és annak 2 sor ablaka:	550	„	—	„
3. Az udvarban levő kocsiszín	500	„	—	„
4. A fúrott kút, megfelelő víztartóval	250	„	—	„
5. A háztelek vételára	2.000	„	—	„
Összesen	13.368	frt.	36	kr.

A tűzoltó-egyesületnek 14 járműve van. Megemlítendő, hogy a folytonosan hánban levő 4 lovon kívül, tüzesetek alkalmával, még 8 pár ló áll az egylet rendelkezésére, melyek egyébkor városi szolgálatra vannak kirendelve.

A tűzoltóságnak a riadó-jelt a tornyokból villamos csengettyű által adják, a városban pedig trombitaszóval; maga a város tűzrendőri tekintetben 4 kerületre van osztva.

A tűzoltóság rendes évi költsége a következő:

a fizetéses városi tűzőrök és szolgálk díja	2460	frt.
a folyton hánban levő lovakérti évi bérdíj	1560	„
a városi tűzoltók ruha- és csizma-általanja	487	„
világítás	140	„
fűtés	100	„
a tűzjelző fenntartási költségei	60	„
nyomtatványok	30	„
tűzoltási eszközök fenntartására és gyarapítására	1000	„
Összesen	5837	frt.

XV. A lakosság foglalkozása.

Az 1881. évi január 1-én végrehajtott népszámlálás alkalmával Verseczen talált 22.329 lakos hivatása és foglalkozása szerint következőkép osztályozható:

a) Szellemi foglalkozásuak:

Lelkészek	16,
Tanárok és tanítók	42,
Tanítónők	47,(14 apácza)

Nevelőnő	1,
Írók és művészek	3,
Orvosok	8,
Szülésznő	9,
Mérnökök és építészek	4,
Hivatalnokok	60,
Ügyvédek	20,
Királyi közjegyző	1,
Más szellemi munkával foglalkozó egyének	65,
	266.

b) Szőlő- s földműveléssel foglalkozók:

Földbirtokosok	1112,
Bérlők	6,
Hivatalnokok	3,
Évszámra fogadott munkások	394,
Napszámban dolgozók	1215,
Segédkező férfi-családtag	710,
Mezei gazdaság körül élelmüket kereső nők	280,
	3720.

c) Iparosok:

Önálló vállalkozók	1086,
Hivatalnokok	2,
Segédek	611,
Inasok	363,
Munkások	33,
Segédkező férfi-családtagok	15,
Az ipar körében élelmüket kereső nők	191,
	2300.

d) Kereskedők:

Önálló vállalkozók	356,
Üzletvezetők, hivatalnokok	24,
Segédek	106,
Inasok	57,
Munkások	48,
Segédkező férfi-családtagok	4,

A kereskedés körében élelmüket találó

nők 65,
660.

e) Különböző keresetből élők:

Háztartással foglalkozó nők	. 5829,		
Tökebirtokosok 204,	(94 férfi,	110 nő.)
Nyugdíjból élők 26,	(19 "	7 "
Alamizsnából élők 63,	(29 "	34 "
Hivatal-, egyleti- s nyilvános szolgák 105,	(101 "	4 "
Cselédek 691,	(17 "	674 "
Napszámosok 1700,	(907 "	693 "
Bányamunkás 1,	(f.)	
Bordély-tulajdonos 1,	(f.)	
Kéjhölgy 3,		
			8523.

f) Foglyok 14, (f.) 14

g) Iskolába járók:

14 éven fölüli 197,	(109 f.	88 n.)
14 éven alóli 2841,	(1420 f.	1421 n.)
			3038.

h) Foglalkozás nélküliek:

14 éven fölüli 228,	(71 f.	157 n.)
14 éven alóli 3580,	(1795 f.	1785 n.)
			3808.

Ezen adatok bővebb megvilágítása céljából felemlítjük, hogy azon nők között, kik a mezei gazdaság körében keresik meg élelmüket, földbirtokosnők is találkoznak, továbbá, hogy a kereskedés és ipar körében foglalkozó nők között önálló vállalkozók is vannak, végre, hogy több kereskedő és iparos egyúttal földbirtokos s illetőleg szőlő-tulajdonos.

XVI. Szőlőművelés, mezei gazdászat, barom- tenyésztés.

Versecz lakosainak főfoglalkozása a szőlőművelés; fejlődését, gyors felvirágzását városunk csakis a borter-

melésnek köszönheti, melylyel lakosságának 60%^o százaléka kizárólag foglalkozik, s mely másik 20%^o százalékanak jövedelmező keresetet nyújt.

A város határának szőlővel beültetett területe 10.014 holdat, 551 □ölet tett ki 1882-ben, e szőlőkről pedig kedvező években majdnem fél millió hektoliter bort szüreteltek, melynek értéke 4—5 millió frtra rúgott. Versecz tehát az osztrák-magyar monarchiának, de talán az egész világnak legnagyobb bortermelő helye volt.

A phylloxera és a tortrix pilleriana azonban annyira ártottak bortermelésünknek, hogy 1886-ban már csak 6½ ezer holdra terjedt szőlőink területe, mely a legkedvezőbb években is, már csak 180.000 hektoliternyi bort ad 1½—2 millió forint értékben; mi a környéknek mintegy 2500 holdnyi szőlőin szűrt borral egyetemben körülbelül csak 240.000 hektoliternyi mennyiségre, értékben pedig 2½—3 millió frtra emelkedik. Ezeknél fogva nem bátorodom többé Verseczet a világ első bortermelő helyeként bemutatni, habár a magyar-osztrák monarchiában alig lesz található hely, mely vele a termés mennyiségére nézve versenyezhetnék.

Versecz határának talaja a bortermelésnek felette kedvező. A legjobb szőlők a hegyek oldalain vannak; itt kitűnően érik a szőlő s legtöbbször aszú-bort is szűrhetnek. A síkságon fekvő szőlők, hol többnyire fehér bor terem, — a vörös jobbadán a hegyoldalakban szüretik, — szintén jó és gazdag terméssel jutalmazza a gazdák fáradozásait.

A verseczi vörös bor a legkiválóbb „pecsenyeborok“ egyike.

Közvetlenül a város mellett terülnek el a szőlőskertek váltakozva néhány szántóföldekkel. A közeli hegységről átpillantható a határ s egy tekintetre meggyőződhetünk a bortermelő vidék nagy terjedelméről, mert a meddig csak eltekinthet a szem, mindenfelé szőlőket lát. Az idegen vagy a természet szépségeiben gyönyörködő s kedvtelésből útra kelt vándor nem fogja megbánni, hogy e hegyekre

felfáradott, mert e bordús nagyszerű tájképnek párját aligha fogja másutt találhatni.

Az itt termett bornak 75 százaléka fehér, 25 százaléka pedig vörös. Az itt tenyésző szőlőfajok a következők:

a) Fehér bort szolgáltat a „Dinka“ („rother Steinschiller“), melyet az itteni németek „kleine Fleischtrauben“-nak, a budai szőlőművesek pedig „rózsa szemű szőlőnek“ („Rosentraube“) neveznek; bora állandó és szelid kedves izű.

A gazdagon termő „Magyarka“ („ungarische Gewürz-Traube“), és újabb időben a „Rizling“ ezek is kitűnően tenyésznek nálunk. Felemlítjük itt még az asztali szőlő itt természetett jelesb fajait a „Kecskecsöcsüt“, a „Muskatályt“ s a Szendrőből származottat („Semendrianer“) s a t.

b) Vörös borainkat szolgáltatják: a „Kadarka“, nemes fajú magyar szőlő, mely jóság és dús termés tekintetében a többi valamennyit felülmúlja. Borának rubint színe és kellemes zamata oly tulajdonságok, melyeket hasonló mértékben más szőlő levében nem találunk. Ez Magyarországon az egyedüli szőlő, melynek töpött szemeiből aszúbort csinálhatni.

Végre felemlítjük a sötétkékszemű „festő-szőlőt“, („Nebelblaue“) mely sötétvörös bort ad.

A „szőlőmetszésnek“ itt általánosan azon módját használják, mely szerint a töke minden vesszejét egy-egy szemre visszavágják, minek következtében a tö megmaradt részét az abban meggyült nedvek szétterjesztik, kidudorítják úgy, hogy idővel ökölnyi, sőt fejnagyágú csomót képez; az évenként kiújuló venyigéket hársfaháncscsal összekötik, melléjük karókat nem alkalmaznak. A mi a nyitást, befedést és kapálást illeti, mind e munkákat e célra készült ekével végézik, csak a hegyek meredekebb lejtőin használják a kapát. A művelésnek ezen egyszerű és mindamellert nagyon előnyös módja teszi lehetővé, hogy szőlősgazdáink a világ kereskedelmében az árat tekintve, nagy előnnyel versenyezhetnek a karózó szőlőművelést folytató gazdákkal.

Állandó melegséggel kedveskedő éghajlatunk nemcsak szeszszel és zamattal látja el borainkat, hanem meg is érleli korán a szőlőfürtöket. A szüret szeptember második felében kezdődik, és a szőlők nagy mennyisége miatt 4—6 hétig is eltart.

Minőség tekintetében azon nagy előnye van a verseczi bornak, hogy három hónap alatt teljesen megérik a hordóba való fejtésre, és iható. Bár borainkból némely években százezernyi hektolitert is kivisznek a magyarorszárai monarchia nagyobb piacaira, különösen Budapestre, Bécsbe, Brünnebe, Prágába és Gráczba, továbbá a Svajcza (Basel, Zürich), Franciaországba (Párizs, Nancy), Németországba; sőt Belgiumba, Angol- és Oroszországba is; még is csak nagy ritkán találja a nagy közönség a kereskedelemben saját neve alatt a „Verseczi bort“. Ennek oka abban rejlik, hogy a borkereskedők (különösen az osztrákok) a mi, nagyobb szesztartalmú szelid borainkat a maguk kemény savanyás boraikkal, ezeknek előnyére szokták összeházasítani.

Egyébiránt a verseczi borok következő kiállításokon nyertek kitüntetések: 1857: Bécsben; 1866: Bécsben; 1869: Rudolfsheimban és Oraviczán; 1873: Bécsben; 1874: Brémában; 1875: Teplitzben és Újvidéken; 1876: Szegeden; 1877: Temesvárott, Szabadkán és Linczben; 1878: Párizsban és 1885: Budapesten.

A bortermelést Verseczen kisipar módjára üzik, mint-hogy egyesek munkaerő hiányában nagyobb szőlőterületet nem volnának képesek megmunkálni. A szőlőbirtok maximuma: 45 hold. Innen van, hogy 1873-ban a szőlőbirtokosok 2255-en valának; meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezek a körülöttünk fekvő helységek határaiban is birtak mintegy 3000 hold szőlőt tulajdoni joggal.

A verseczi borkereskedés kiterjedt volta mellett bizonyít azon körülmény is, hogy az itteni mértékHITELESÍTŐ hivatalnál 1879-ben 11.995 darab mérték és edény ürtartalma lett hitelesítve, ezek közt pedig 11.727 volt a hordók száma. Csak az aradi és budapesti mértékHITELESÍTŐ

hivatalok képesek nagyobb forgalmat és jövedelmet kimutatni a mi hitelesítő hivatalunknál.

Létezik itt 1875 óta egy egyesület, mely minden rendelkezésére álló eszközzel arra törekszik, hogy bortermelésünk minél czélszerűbb elvekre fektettség. Megalakult mint „Bortermelők egylete“; 1884-ben azonban átalakult „a közgazdasági egylet szőlőszeti osztályává“. Az egyesület évenként szőlő- és borkiállításokat rendez, melyekre számos kiállító küldi terményeit; a díjak, melyeket az egylet osztogat, a pályázatok, melyeket ily díjakra hirdet, igen jó hatással vannak szőlőszetünk fejlődésére. Ezekről eltekintve, 2 holdas kísérleti szőlőjében, mint utánzandó példát mutatja be a czélszerűbb és gyakorlatiabb szőlőművelést s annak eredményes vívmányait.

A bortermeléssel szoros összefüggésben áll több más foglalkozási ág s keresetforrás. Ilyen a csémege- és kiviteli szőlő termelése. E gyümölcsből egy-egy őszszel száz meg száz vasúti teherkocsira való szállítmány küldetik szét városunkból. Nem csekély mennyiségben készítik itt az ürmöst, továbbá a mustárt, mely utóbbinak egész Bécsig mindenfelé van árúpiacza. Felemlíthetjük itt a bor maradványaiból (törköly, seprő), főtt pálinkát is. — Mint az előbbieket, úgy a pálinkafőzést is kis ipar gyanánt üzik; több mint 400 kazán működik városunkban, s többet termelnek évenként 3000 hektoliter pálinkánál, mely többnyire a környéken talál vevőre.

Mint hogy Versecz egyúttal a környékbeli bortermelés központja, a termelési viszonyok tisztább áttekinthetése czéljából bemutatjuk itt a verseczi szolgabírói járásban fekvő nevezetesebb bortermelő helységek szőlőterületeinek kiterjedését és ezek terményeinek mennyiségét az 1884. évi állapotok szerint.

Helység:	Szőlőterület:	A termés átlaga:
Kudritz	1271 hold	3.000 Hl.
Kustély	2171 „	27.137 „
Varádia	1259 „	9.200 „
Jabuka	889 „	4.445 „

Helység:	Szőlőterület:	A termés átlaga:
Nagy-Szredistye	864 hold	10.960 Hl.
Markovacz	730 „	7.300 „
Mészics	720 „	5.600 „
Nagy-Zsám	600 „	8.000 „
Szolcsicza	491 „	2.455 „
Paulis	466 „	4.800 „
Retissova	482 „	3.056 „
Kis-Szredistye	328 „	4.920 „
Vlajkovác	168 „	3.015 „
Klópodia	116 „	3.320 „ ¹⁾

A mily nagy kiterjedtségnek örvend nálunk a szőlőszet, ép oly jelentéktelen a gabnatermelés. Már rég idő óta nem természetnek határunkban annyi gabonát, mennyi a helyi szükségletet kielégíthetné; a hiányt a környék szokta pótolni, sőt szűk esztendőkből külföldről behozott gabonával kell azt fedeznünk, így például 1881-ben jelentékeny mennyiségben került piacunkra az oláhországi gabona és kukoricza. A gyümölcstenyésztés is alacsony fokon áll, ellenben nagy tevékenységet fejt ki a német lakosság a zöldségtermelés körül; kocsai számra viszik zöldségárúsaink terményeiket a szomszéd bánya-helységek Resicza, Bogsán, Dognácska, Oravicza, továbbá Fehértplom heti vásáraitra.

Az itteni marhatenyésztés sem terjeszkedik többre, mint a háztartás követelményeinek kielégítésére; mindamelllett a német lakosság eléggé szép és erős lovakat és szarvasmarhákat tenyészt. Fel kell említenünk, hogy van helyben egy jelentékeny marha- és egy ennél még nagyobb szerűbben berendezett sertéshízlaló. Az elsőnek tulajdonosa Frisch Gyula, az utóbbié az „Andrejevits és társa“ című cég.

Az 1881. év január 1-én végrehajtott népszámlálás alkalmával összeírtattak a kérődő házi állatok is. Vót ekkor Verseczen szarvasmarha:

¹⁾ Nagyobb borkereskedőink közül felemlítjük: Adler Vilmost és fiát, Gettmann Jánost, Kössl Józsefet és fiát, Sternberg Józsefet, Zofimann Jánost és társát Fuchs Jánost.

magyar fajú: bika	11,	
tehén	906,	
tinó és ünő	181,	
igás ökör	11,	1109,
svajczi fajból: bika	4,	
tehén	136,	
tinó és ünő	43,	183,
göboly ökör	44,	44,
magyar fajú juh	686,	686,
kecske	1,	1,

Összesen 1223 darab.

A lovaknak 1885. év kezdetén történt összeírása következő eredményt mutatott fel:

mén volt	76
herélt ló	1684
kancza	372
öszvér	1

Összesen 2133
csikó 37.

A mit a ló- és szarvasmarha-tenyésztésről mondtunk, ugyanaz áll a baromfi-tenyésztésről is.

Az egykor oly virágzó selyemhernyó-tenyésztés teljesen elenyészett; ellenben a méhtenyésztés ismét életre kelt és mindinkább erősödik. Versecz messze vidék méhészeti árúczikkeinek piaczává lett. A verseczi méz kiviteli árúczikket képez, az azzal való kereskedést leginkább a „Watz Ferdinánd és Dr. Joanovics György“ czég, és Hauser Károly üzik, kik árúikat nemcsak a haza különböző vidékeire küldik, hanem a külföldre is. 1885. év végén volt Verseczen 45 méhész, kiknek benépesített 369 Dzierzon-féle kaptáruk és 242 régi modorú fonott kasuk vala. Az 1885-iki évnek mézszürete 3400 kilogramm mézet adott.

XVII. Kereskedelem és ipar.

Versecz lakosainak második főfoglalkozása a kereskedés. A város Dél-Magyarország egyik jelentékeny kereskedelmi piacza; bár itt is, mint mindenütt, nagyot hanyatlott a forgalom az utóbbi években. Országos vásárunk van évenként 4 (február 2-án, virágvasárnapján, augusztus hó első vasárnapján és a „Minden szentek“ napját megelőző vasárnapon); hetivásárunk kettő, mindenkor vasárnapon és csütörtökön. Habár az országos vásárok árúforgalma vesztett is jelentékenységből, mégis az azokat megelőző marhavásárok még mindig nevezetesek. Kevés város van Magyarországon, melyet oly nagy számmal vennék körül a szomszédhelységek, mint Verseczet; 139 falura terjed vonzó hatása, mindezek itt árúsítják el terményeiket s itt vásárolnak mindent, mire szükségük vagyon, minthogy egy napi útnál egyikük sem fekszik távolabbra. Átlag véve 1500 vidéki kocsi fordul meg Verseczen minden hetivásár alkalmával.

Van Verseczen (1882) 41 borkereskedőn kívül még 27 alkusz, 49 termény-, 7 sertés-kereskedő, 8 bizományos és 6 szállító, ezeken kívül még 350 kereskedő; a bejegyzett verseczi czégek száma 210. Versecz kereskedelmi forgalmát következő adatok bizonyíthatják: Az 1882. évben megtartott 4 országos vásár alkalmával eladatott 1904 ló, 3564 ökör, 1275 tehén, 942 borjú, 690 pár juh, és 910 darab sertés. Pedig ez esztendő korántsem tartozott a legkedvezőbbek közé. Van oly esztendő, melyben 10.000 darab disznót s 3000 pár juhot is eladnak itt. Figyelemre leginkább méltó a búza- és kukoriczakereskedés, a mennyiben Versecz e tekintetben az egész környék központi piacza.

Az itteni vasúti állomás forgalmát tekintve, ez felelt 26.476 személyt, teherszállítmányban pedig 59.426 tonnát; a postahivatalban 10,140.000 csomag volt forgalommal 8,616.000 frt. értéket képviselvén, a távirdai állomás 18.834 különböző sürgönyt továbbított. A vasúti állomás teherforgalma ugyan aligha bírja csak megközelítőleg is visszatükröztetni az itteni kereskedelmet; de egyben másban mégis adhat felvilágosítást. 1882-ben feladatott

12.876 tonna bor, 822 tonna spiritus, 5286 drb. sertés, 143 ló és 48 drb. szarvasmarha; ide érkezett: 2061 tonna liszt, 495 tonna borszesz, 371 tonna sör, 12.767 tonna fa, 4283 tonna murva, 251 tonna petroleum, 73 tonna dohány, 187 tonna só, 4347 tonna szén, 2055 tonnára való üres hordó, 99 drb. szarvasmarha, 4238 disznó és 54 ló.

Az egykoron óriási mérveket öltött borkereskedés a bortermelés hanyatlása folytán szintén alább száll; virágzása idejében vasúti állomásunk az osztrák-államvasúttársaság délkeleti vonalán, a forgalom nagyságát tekintve, az ötödik volt.

Az ipar meglehetősen ki van fejlődve Verseczen. 1882-ben 1161 iparost irtak össze. Közülök legkiválóbbak a fa és ércz feldolgozásával foglalkozók; jó hírnek örvendenek az itt gyártott mezőgazdasági gépek és eszközök. Versecz városának kereskedelmi és ipari jelentőségét bizonyítják: az 1868-ban alapított „verseczi takarékpénztár“, mely Dél-Magyarország szilárd alapon nyugvó pénzüntézteinek egyike, 1882 óta az „osztrák-magyar bank“ egyik fiókja van vele összekapcsolva (1881. évi zármélege 1,994.899 frtot mutatott ki); — az 1871-ben alapított verseczi hitelbank, melynek összforgalma 1881-ben 3,086.985 frtra rúgott; — a spiritusgyár (tulajdonosa Frisch Gyula); — 4 gőzmalom, melyek csaknem 250.000 métermáza gabonát képesek megőrleni (Fritz A. örököseinek „I. bánáti műgőzmalma“, Formáty P. fiának és Pervulovits Márknak gőzerős új hengermalma; az Alexandrovits-féle gőzmalom: Kraemling és Társa; Seiberth Antal és fiai gőzmalma); 3 Cognac-gyár (Neukomm Bálint fiai, Lengauer testvérek, Mayer Károly és István); 1 serfőző (Zoffmann János és Fuchs János); 2 borkőgyár (Lengauer testvérek, — Mayer István és Károly); 2 gépgyár egybekötve érczöntőműhellyel (Neukomm Bálint fiai, Seidl Gyula); 2 harangöntő; 2 szikvízgyár; 1 élesztő gyár; 1 eczetgyár; 1 a „verseczi téglavetető s építő-társulat“ tulajdonát képező nagyszerű téglaegető gyűrűskemencze; 3 közönséges téglavető (Mihailovits M. fia, — Kölzer József örökösei, — Brandeisz Ferencz). Van továbbá helyben 3 könyvnyomda és 6

könyvkereskedés, az utóbbiak közül 3, zene és más műtárgyakat is árúsít el. Mind ezen kereskedelmi és ipartelegek élén derék, szakértő férfiak állanak, zálogai azon reménynek, hogy kereskedelmünk s iparunk mind nagyobb fejlődésnek s virágzásnak induland.

Mindkét pénzügyintézetünk tevékenységének s életrealóságának bizonyítékául bemutatjuk az áttekintést nyújtó adatok összeállítását:

„Verseczi takarékpénztár“; „Sparkassa in Werschetz“.
— Alapított 1868-ban, 400 drb. teljesen befizetett 100 frtos és névre szóló részvényen alapuló 40.000 frt. tőkével. 1875-től bezárólag 1884-ig terjedő tíz év alatt osztalékul fizetett: 44, 46, 13, 25, 27₅₀, 22₅₀, 25, 10, 30 és 35 százalékos. A takarékpénztári betétek és tőkesített kamatok, melyek 1875-ben még csak 787,362 frtot tevének 1884. év végével 1,308.379 frtig emelkedtek; az általános tartalék alap pedig, mely 1875-ben 9065 frt. volt, 45.177 frtra szaporodott. 1875-ben volt a tiszta nyereség: 23.899 frt., 1884-ben 24.358 frt., 1884-ben a pénztár forgalma 3,606.706 frt. volt.

Mérleg 1884. év december 31-én.

Activa:

Készpénz	36.859
Értékpapírok	312.910
Váltó-tárca 422.252	
Ebből visszleszámolás 173.329	249.223
Jelzálogkölcson	824.274
Előleg zálogokra	19.583
Ingatlanok	29.242
Letétemények	106.960
Biztosítéki értékek	8.200
Eszközök	278
Folyó számlák egyenlege	6.452
Átviteli tételek	10.030
A bankfiók javára befolyt	427
Bútorok	2.191
	<hr/>
	1.606.629

Passiva:

Részvénytőke	40.000
Általános tartalékalap	54.177
Különleges tartalékalap	4.094
Árfolyamkülömbzet alapja	63.633
Épületérték elenyésztési alap	5.336
Bútor- és eszközérték elenyésztési alap	488
Érdekelték betétei	1,308.379
Letéteményezők követelése	106.960
Letett biztosítékok	8.200
Elidősült zálogok utáni fölösleg	4
Tiszta nyeresemény 1884. évre	24.358
	1,606.629

„Verseczi hitelbank“; „Werschetzer Credit-Bank“; „Вршачка Кредит-Банка“. Az intézet 1871-ben keletkezett 80.000 frt. tőkével, mely 100 frt. értékű, teljesen befizetett 800 darab névre szóló részvény után gyűlt egybe. Osztalékul fizetett 1875-től bezárólag 1884-ig terjedő tíz év alatt: 9, 8, 8, 9, 10, 7, 6, 6, 8 és 8 száztólit. A takaréktárilag kezelt betétek és a tőkesített kamatok, melyek 1875-ben még csak 51.557 forintot tevének, 1884. év végén 200.710 frtra emelkedtek az általános tartalékalap pedig, mely 1875-ben csak 2177 frt. volt, 1884-ben 10.238 frtra szaporodott. Tiszta nyeresemény volt 1875-ben: 9883 frt., 1884-ben pedig már 13.895 frt. Az intézet összes forgalma volt 1884. évben 3,642.335 frt.

Mérleg 1884. évi december 31-én.

Activa:

Pénztár készlet		22.315
Bankváltók	263.894	
Hitelegyleti váltók	12.889	276.783
Sorsjegyek és szelvények		2.370
Ércpénzek		525
Előlegek		22.151
Ingatlanok		888
Jelzálog kölcsönök		36.665
Sorsjegy-társulatok		26.227
Átmenő kamatok		380
Hitelegyleti adósok		5.705
Biztosítási díjak		160
Folyó számlák, értéktárgyakkal fedezve		46.141
Letéteményezett értékek		82.515
Leltár		2.710
		525.525

Passiva:

Részvénytőke		80.000
Tartalék alap		10.230
Hitelegyleti tartalék alap		1.219
Betétek könyvecskékre		200.710
A hitelegylet biztosítási alapja		1.480
Visszleszámításban levő váltók		133.715
Fel nem vett osztalékok		168
Hitelezők követelései		1.778
Letett értékekért		82.330
1884. évi tiszta nyeresmény		13.895
		525.525

Mindkét pénzügyintézet kitűnő igazgatóságnak örvend, rendelkezik elegendő eszközzel s bir eléggé terjedelmes összekötéssel, hogy a mezőgazdaság, a bortermelés, a kereskedés és ipar által igényelt pénzüsszegeket előteremthesse; mind a két intézet értéktárgyakra és zálogokra is ad kölcsönöket.

A harmadik részvénytársulat az 1869-ben alapított „téglavetető- és építő társulat“ („Ziegelwerks- und Baugesellschaft in Werschetz“), mely 1000 darab névre szóló és 120 frttal befizetett részvényen alapuló 120.000 frtos tőkével rendelkezik. 1883-ban 9215 frt. volt a tiszta nyereménye, ekkor 10 frtot (8.33 száztólit) fizetett osztalékúl; 1884-ben azonban 8440 frt. tiszta nyereséget tüntetett fel, mérlege ekkor 8 frtos osztalékot (7 száztólit) fizetett ki. 1880, 1881 és 1882-ben kedvezőtlen folyamatú lévén üzlete, osztalékot nem fizetett.

Mérleg 1884. évi december 31-én.

Activa:

125 darab saját részvény	15.000
Pénztár készlet	486
Tégla készlet	5.563
Szén készlet	362
A téglavetőgép és mozdonyának értéke	4.517
A gyűrűskemencze, a téglaszártó szín és más épületek értéke	61.804
A kútak értéke	326
A szántóföldek értéke	8.095
A meglevő beruházások értéke	5.825
Tégla anyagok készlete	1.557
Folyó számlák utáni követelések	3.163
Értékek készlete	5.786
Takarékpénztári betétek	19.500
	131.984

Passiva:

Részvénytőke	120.000
Tartalék alap	3.334
Fel nem vett osztalékok	210
Tiszta nyereség 1884. évre	8.440
	131.984

A „pósta-takarékpénztári intézmény“ életbe lépven, 1886. évi február 1-e óta a helybeli magy. kir. póstahivatalnál is nyitattott ily nemű gyűjtőpénztár.

Jelenleg keletkezöben van helyben egy takarékosági és előlegezési egyesület (Spar- und Vorschuss-Verein).

Hogy fogalmat nyújtsunk arról is, mennyit fogyaszt el Versecz városának lakossága egy éven át, bemutatjuk a következő adatokat. 1884-ben volt Verseczen a négy rendbeli szállodával együtt 110 vendéglő, ezekben kimérték 5578 hektoliter bort, 1500 hektoliter sört, és 1198 hektoliter pálinkát. Továbbá ugyanezen évben levágtak fogyasztási adó lefizetése mellett: 1128 drb. szarvasmarhát, 1111 drb. borjút, 4812 drb. sertést, 8111 drb. juhot és 17.804 drb. bányát, mindezek mellett még elárúsítottak 2130 kilogramm húst (szalámit s t. e f.) Hozzá adandó e tömeghez még a bortermelők által saját termésükből elfogyasztott szeszes ital mennyisége, körülbelül 7000 hektoliter bor és mintegy 200 hektoliter pálinka; továbbá a házi szükségletre leölt és fogyasztási adó alá nem tartozó sertések számát, mely 5000 körül lehetett.

XVIII. Közlekedési eszközök.

A közlekedést első sorban kétségtelenül a vasút mozditja elő. Azon vaspálya, mely városunkat érinti, az osztrák-magyar államvasút egyik másodrendű vonala, a „temesvár-báziási“. E vasúttársaság néhány év előtt engedélyt kapott egy, innen Pancsováig menendő mellék-vaspálya előmunkálatainak megtételére; míg a nagy-kikinda-nagy-

becskereki vasúttársulat egy Nagy-Becskerektől idáig vezetendő szárnyvonalt illető hasonló engedélyt eszközölt ki maga számára. Távirdai állomásunk sodronya éjszak felé Temesvárig, dél felé Fehértemplomig halad, mely helyekről azután többfelé vezető irányokban küldetnek el a sürgönyök; 1884 óta fennáll a távirdai összeköttetés Versecz és Varádia között is. Országútaink Temesvár-, Pancsova- és Fehértemplomra visznek; megyei útaink pedig Bogsán és Oravicza felé; Nagy-Becskerekkel nem vagyunk egyenes összeköttetésben.

XIX. Szellemi és társadalmi élet.

Az 1881. év január 1-én megejtett népszámlálás alkalmával Verseczen összeírt 22.329 lakos közül

tud írni és olvasni 10.840 (6101 f. és 4739 n.)

csupán csak olvasni 466 (154 f. és 312 n.)

sem írni sem olvasni nem tud 11.023 (4686 f. és 6337 n.)

A sem írni sem olvasni nem tudó 11.023 egyén közé azonban a 6 éven alóli gyermekek is fel vannak véve, számra nézve 3281 (1655 finemű és 1626 nőnemű).

Hogy miként van elterjedve az írni-olvasni tudás az egyes nemzetiségek között, azt a következő táblázat mutatja:

	Írni és olvasni tud:		csupán olvasni tud:	
Magyar	{ 260 f. } { 190 n. }	450	{ 14 f. } { 15 n. }	29.
Német	{ 4999 f. } { 3414 n. }	7413	{ 86 f. } { 220 n. }	306.
Tót	{ 20 f. } { 3 n. }	23	{ 2 f. } { 1 n. }	3.
Oláh	{ 86 f. } { 21 n. }	107	{ 1 f. } { — n. }	1.
Ruthén	{ 6 f. } { 2 n. }	8	{ — f. } { — n. }	—

Szerb	{ 1649 f. 1068 n. }	2717	{ 49 f. 68 n. }	117.
Czigány	{ 2 f. — n. }	2	{ — f. — n. }	—
Külföldi nyel- veket beszélő	{ 79 f. 41 n. }	120	{ 2 f. 8 n. }	10.

A 7 éven felüli lakosoknak átlag vett 37.55 százaléka nem tud sem írni sem olvasni; ha nemek szerint külön kimutatjuk, úgy találjuk, hogy a férfi lakosságnak 29.2 százaléka, a nőknek pedig 45.9 százaléka nem ért sem az íráshoz sem az olvasáshoz.

Magyarország déli részén fekvő vármegyeinek városai közül, — értjük Temes, Torontál, Krassó-Szörény, Bács, Csongrád, Csanád és Arad megyéket, — kedvezőbb arányt csak Fehértemplom (27.2 százalék, vagy is a férfinemnek 18.6 és nőnemnek 35.8 százaléka), Temesvár (29.3 százalék vagy férfinemnek 20.4, nőnemnek 35.8 százaléka) és Vingá (36.85 százalék vagy férfinemnek 30.2, nőnemnek 43.6 százaléka) tud felmutatni; ellenben Versecz mögött marad: Újvidék (39.55 százalék), Kecskemét (39.8 százalék), Arad 40 százalék), Karansebes (40.5 százalék), Szeged (41.75 százalék), Pancsova (45.15 százalék), Zombor (55.6 százalék), Nagy-Becskerek (55.9 százalék), Szabadka (67.7 százalék), s így tovább.

S most tekintsük meg közelebbről lakosságunk szellemi és társadalmi életét. Igaz hogy némely rétegeiben az utóbbi években örvendetes lendületet vett az; — ámde van annak sötétebb oldala is. A többször említett, 1881. év hajnalán teljesített népszámlálás a 7 éven fölüli lakosságnak csak 62.5 százalékáról mondja, hogy írni és olvasni tud; tehát a lakosoknak több mint egy harmadrésze nem részesült iskolai kiképzetésben. Az iskolalátogatás manapság ugyan jónak modható, még is mezeigazdáink körében, a németek sem, de különösen a szerbek nem látták át még teljesen az iskola fontosságát és szükségességét. A népiskolán kívül csak ritka esetben látogatják fiaik a polgári iskolát vagy más közép tanodát. Hisz mai napig

a gazda közönségnek az oskolából lemaradt gyermekei számára szolgáló ismétlő oktatást sem lehetett kellően érvényre juttatni. De a mit a lakosságnak nagy része sokal, azt annak másik része keveseli, és így a városunkban felállítandó középtanoda, s szállószeti-iskola utáni óhaj nem egyszer nyilvánult már nagy hangosan; talán még is sikerül városi képviselőtestületünknek a nevezett és várva várt két iskolát létrehozni.

A lakosság egy részének nyíltan bevallott szükséglete a hasznos és szépirodalmi művek olvasása. Hat könyvkereskedés foglalkozik ezen szellemi manna terjesztésével, s négy rendbeli kölcsönkönyvtár is törekszik — habár csak nagyon szerény módra — az ebbeli követelményeknek megfelelni. A községi iskolaszék ép most készül megnyitni egészen újonnan alapított tekintélyes nyilvános könyvtárát.

Három újság jelenik meg ez időszertint Verseczen: a régóta fennálló „Werschetzer Gebirgsbote“ (szerkesztője: Million Methud), a néhány év óta létező: „Neue Werschetzer Zeitung“ (szerkesztője: Veronits József) és a legújabban keletkezett „Délvidéki Nemzetőr“ (szerkesztője: Perjéssy Lajos). Mind a három heti lap, vegyes tartalmú és csak is helyi érdekű; a „Werschetzer Gebirgsbote“ egyúttal politikai lap is. A két német lapnak egy egy szépirodalmi heti melléklapja van; a „Werschetzer Gebirgsbote“ azonkívül önálló ingyen mellékletet is hoz, melynek címe: „Sträusschen ungarischer Blüthen und Blumen für Patrioten deutscher Zunge“ (szerkeszti Buday József).

Verseczen kelendőségnek kiválólag a német újságok örvendenek, melyekkel Budapest, Bécs és Temesvár szolgál; a magyar lapok Budapestről, a szerbek többnyire Újvidékről jönnek; ép ezt mondhatjuk a szépirodalmi, tudományos, illetőleg szaklapokról is, melyeket főleg Stuttgartból, Lipsceből, Bécsből és Újvidékről járatnak.

Zenei életünket, ha a vidék többi városainak zenevilágához hasonlítjuk, jelentékenynek mondhatjuk. A község zeneiskolát tart fenn, hol évenként 30—40 fiú nyer oktatást a hegedülésben és fúvólázásban. A városban található zongorák száma tetemes, zene tanítással mint-

egy 10 egyén foglalkozik és 3 könyvkereskedésben lehet kapni zeneműveket is. A róm. kath. templomban 32 változattal bíró orgona van, s a hitközség állandó, s mondhatni igen derék zene- és énekkart tart fenn, mely az isteni tisztelet magasztosbítására gyakran a legnehezebb zenés miséket is dicséretesen produkálja. — Van ezenkívül itt két zenekar, az egyik fúvó- a másik vonós hangszereken (czigányok) játszik; továbbá 5 rendbeli dalegylet.

Állandó színháza és színeköre is van Versecznek, hol évenként német, szerb s újabb időkben magyar színtársulatok játszanak. A színházat az itt kedvelt s ép azért igen gyakori hangversenyek alkalmával szokták használni; majdnem minden nevezetesebb zenész és művész hangversenyzett Verseczen.

A mily mértékben a kényelem és szellemi igények kielégítésének vágya fokozódik, ép oly mérvben terjed a művészet és tudomány birodalma is; tehetősbeink kedvelik az utazást, s ellátogatnak nem csak a magyar-osztrák monarchia különböző vidékeire, hanem külföldre is. A nagy világgal való közlekedés és a kereskedelem és ipar terén szerzett tapasztalatok eredményei itthon czélszerűbb újításokban s gyakran új találmányokban nyilvánulnak. Különösen a mezei gazdaságban előforduló gépeken és eszközökön igen nevezetes és előnyös jobbitásokat hoztak létre iparosaink (Neukomm Bálint fiai, Osztheimer G., Seiberth Antal, Seidl Gyula és mások).

Mint mindenütt, úgy Verseczen is élénk az egyesületi élet, különösen 1879 óta. A verseczi egyletek és társulatok többnyire társalgási, közgazdászati vagy emberbaráti célokat tűztek maguk elé. A helybeli egyletek a következők:

1. Olvasó- és társalgási egylet, czíme: „Versecz és vidéke társasköre.“
2. Magyar nyelvet terjesztő egyesület.
3. Férfi dalegyesület.
4. Szerb egyházi ének kar.
5. Iparosok dalegylete.
6. Bortermelők dalegylete.

7. Izraelita egyházi dalkör.
8. Színmű-kedvelők egyesülete.
9. Park egylet.
10. Korcsolya-egylet.
11. Lövész társulat.
12. Városi lövészcsapat.
13. Szerb iparosok olvasóköre.
14. Délmagyarországi tanítóegyesület fiókegylete.
15. Ipartestület.
16. Német telek-bizottság.
17. Szerb telek-bizottság.
18. Közgazdászati egylet szövlőszeti osztálya.
19. Közgazdászati egylet kereskedelmi osztálya.
20. Délmagyarországi méhészegylet fiókegyesülete.
21. Önkéntes tűzoltóegylet.
22. Beteg és rokkant munkások budapesti általános pénztárának fiókja.
23. Izraelita jótékonyági egyesület, „Chewra Kadisa“ (szent atyafiság).
24. Magyar szent korona országai vörös-kereszt-egyletének fiókegylete.
25. Izraelita nők jótékony egylete.
26. Szerb nőegylet.
27. I. egyesült ipartársulat.
28. 1848/9-iki honvéd-rokkantok-egylete.
29. Gazdák halottas-kocsi-egylete.
30. Délmagyarországi nyomdász-egyesület fiókegylete.
31. Skapuláré-egylet (róm. kath. vallásos egyesület).
32. Szent olvasó-egylet (róm. kath. vallásos egyesület).

A nyilvános mulatságok itt is ugyanazok mint másutt; ilyenek a dalárdák dalestélyei, különféle táncmulatságok,

hangversenyek és a színház¹⁾; megjegyezzük, hogy évenként néhány műkedvelői előadás is rendeztetik. A városban levő mulatóhelyeken kívül a közönség nyári mulatóhelyeiül szolgálnak: a „városkert“ hol vendéglő, cukrász-kioszk, színpad és a „lövész-társulat“ lövöldéje vagyon, s vasárnap csütörtöki napokon a zenekar játszik; — az „Andrássy-sétány“; a „városi lövész-csapat“ lövöldéje az „ördögtorka“ nevű hegyszakadéknál; — a Filzmeier-féle amerikai jégpálya a város déli végén; — a Zoffmann-féle „Gambrinus sörcsarnok“ és a Wojnovits-féle kert; az utóbbiak a város délnyugati végein. A legkedveltebb kirándulási hely a „majálistér“ (Bohnenplatte), kétórájársnyira fekvő mulatóhely ez az erdőben a hegyek közt; hol kis vendéglő s hirtelen beálló zivatar esetére tágas védcsarnok van; itt tartják a legtöbb májusi mulatságokat; — a másik kiránduló hely a „Nyílt liget“ (Breitenau, Sirokobilo), létezik itt néhány csinos nyaraló is, ilyen az Adler Vilmos-é, Sternberg József-é s a t.; különösen nevezetes e hely tiszta levegőjéről.

XX. Kiválóbb személyiségek.

Versetz néhány, részint az irodalom, részint a művészet terén hervadhatlan babérok szerzett egyénnek születési helye. Legkiválóbbak közöttük Popovits Sterie János szerb költő, ki a szerb irodalom egének egyik első rangú csillaga, Thurnberg Mária a német író és Joanovits Pál képzőművész.

Popovits Sterie János 1806. év január 1-én (ó naptár szerint) született, végzett bölcsészetet és jogot, majd mint ügyvéd települt le szülővárosában. A harminczas évek végén átment Szerbiába, hol mind magasabb polczra emelkedvén, a szerb tanügyek intézője lett. A magyar szabadságharc idejében, 1849-ben, vissza jött szülőföldjére, hol 1856-ban meghalt. Popovits a szerb iro-

¹⁾ A városi főkapitányság színi előadások-, művészi mutatványok- és táncvizsgálmakra engedélyt adott 1881-ben 508, 1883-ban 322, 1884-ben 317, és 1885-ben 327-szer.

dalom terén nagy nevet szerzett magának s a szerb drámai irodalom megalapítójául tekinthető. Milos fejedelemtől nyert pénzbeli segélylyel alapítá 1842-ben a nemzeti színházat Belgrádon; nagy hálával tartozik neki a „szerb tudományos társaság“ is, mely létrejöttét nagy részben neki köszönheti. Számos irodalmi termékei közül felemlítjük a



Popovits Sterie János.

„Szvetiszlav és Mileva“ című szomorú játékot, melylyel irodalmi pályáját megkezdé; ezt követte „Milos Obilics“ (1827) és „Naod Simeon“ (1830), majd a „Lazsa i Paralazsa“ (1831) című vígjáték; színművei közül megemlítendők még: „Zla Zsena“ („a gonosz asszony“), „Pokondirena“ („a felfuvalkodott tök“), „Vladiszlav“, „Detyánszky István halála“, „a hajdúk“ és „Lahan“. 1854-ben kiadta összes

költeményeit e cím alatt: „Davorje“. — Mint gúnyíró is nem egy babérlevelet gyűjtött magának ¹⁾.

Thurnberg Mária (családi neve: Regelsberg von Thurnberg) született 1810-ben deczember 23-án. Öt éves korában Bécsbe vitetett, hol kevés kivétellel élete összes éveit töltötte. Már 14 éves korában szerzett néhány költeményt. 1835-ben a bécsi hadszertár (Arsenal) építője fiának, Augusztin Ferdinand báró altábornagynak lön



Thurnberg Mária.

nejévé; 1861 óta pedig özvegy volt. Thurnberg Mária ki-
tűnt mint képíró is, munkásságának főtere azonban az
irodalom mezeje volt. Írt költeményeket, novellákat és
regényeket. Az író belvilágának nyugalmit és fennkölt-
ségét visszazugárzó művei közül legszebb diadalt arattak
azok, melyekben saját nemének képzésére, felemelésére és
nemesítésére törekedve, a valódi nőiességet s a jó erköl-
csöket plántálja tovább. Művei kiválóbbjai: „Der Jungfrau
schönstes Ziel“ (1844, 5. kiad. 1882); „Gedanken einer

¹⁾ 1881-re szóló „Banacsanin“-naptár.

Frau über die angeborenen Rechte des Frauengeschlechtes“ (1846, 2. kiad. 1882); „Die graue Schwester,“ regény (1846, 2. kiad. 1882); „Die Rose von Granada,“ hősköltemény (1873) s ezeken kívül néhány kötetre menő novella és elbeszélés. Férje is írt több kötetre terjedő érdekes útleírásokat¹⁾. Az író- és művésznők bécsi egyesülete 1885-ben az egyesület elnökévé választá meg; 1886 cserélte fel a még munkavágyó írónő a földi életet boldogabb hazával. Városunk képviselőtestülete, Versecz legnagyobb leányának emlékét megörökítendő, a város egyik utcáját „Thurnberg-útczának“ nevezte el.

Az irodalom terén az említetteken kívül kiváló nevet szereztek maguknak még:

Dr. Jovanovits E. Milán, a triesti osztrák-magyar Lloydtársulat szolgálatában álló orvos, ki hosszú időn át Szerbiában és Montenegróban élt s mint jeles dráma- és útirajz-író ismeretes.

Fracskovics Mihály néptanító, ki részint eredeti műveivel, részint fordításaival (ezek között Dittes néhány művével) gazdagítá a paedagogia szerb nyelvű irodalmát.

Zéh Károly városi hivatalnok, ki több általános elismerést kiérdemelt német drámát írt.

Dr. Ágai Adolf, a „Borsszem Jankó“ hírneves szerkesztője, különben „Porzó“ álnév alatt ismert jeles tárcza-cikk-író.

Jorgovits Pál. Született 1764-ben Varádián; bölcsészetet és jogot végezett Bécsben, Pozsonyban és Pesten; sokat utazott külföldön. Később a verseczi gör. kel. egyházmegye szent székének jegyzőjévé lett, majd Versecz mezőváros tanácsa választá meg 1802-ben az akkor itt fennállott grammaticai iskolához, hol 1808-ban bekövetkezett haláláig működött. Jorgovits volt azon románok egyike, kik törzsrokonaiak kebelében lángra lobbanták a nemzeti-tudatot; — írói működése gyöcelemre méltó.

¹⁾ „Maria v. Thurnberg“ életrajzi vázlat a: „Der Jungfrau schönstes Ziel“ című mű 5. kiadásához.

Bretschneider Henrik Gottfried. Született Gerában 1739-ben, hadi szolgálatba lépven, először Szász-azután Poroszországban, majd a nassaui hercegségben katonáskodott, míg 1772-ben mint őrnagy saját kértére végelbocsájtást nyert. Ekkor Versailles-ben Vergennes gróf használta őt titkos küldetésekre, de 1773-ban újra visszatért Németországba. Most osztrák-állami szolgálatba lépett s segéddé lett a verseczi kerületi kapitányságnál (1776—1778), 1778-ban Budán működött mint cs. kir. tanácsos és könyvtárnok; 1782-ben a tanügyi bizottságnak volt tagja. 1784-ben áthelyeztetett Lembergbe, kormányzósági tanácsosnak és egyetemi könyvtárnoknak, itt 1809-ig szolgált. Udvari tanácsosi címmel nyugalomba helyeztetvén, eleinte Bécsben, majd Krzimitzben, egyik magasrangú pártfogójának Pilsen mellett fekvő kastélyában élt, hol 1810-ben életét befejezte. — Művei közül felemlítjük a következőket: „Graf Esau (Tréfás hősköltevény), 1768; „Papilloten, 1760“; „Familiengeschichte des Junkers Ferdinand von Thorn,“ 2 kötet 1775, 1776; „Mordgeschichte von dem jungen Werther,“ 1775; „Fabeln, Romanzen und Sinngedichte“ 1781; „Walters Leben und Sitten,“ 1793; „Die freiwillige Beisteuer“ (Előjáték), 1793.

Bach Frigyes. Született 1817-ben Königgrätzben Csehországban, iskoláit végezte Prágában, hol 1842-ben orvosi oklevelet nyert. 1847-ben jött a Bánátba, hol eleinte Oravicza, Steierlak és Resitza bányahelyeken, majd Verseczen élt hivatásának. Meghalt itt 1866. év szeptember 6-án. — Költői tehetsége korán fejlődött ki. Már 1839-ben jelent meg költeményeinek egy kötetkéje e cím alatt: „Die Sensitiven,“ összes költeményeit 1847-ben adta ki Weber Lipcsében.

Rajkovits József. Rác-Versesz utolsó előtti knézének, Stojanovits Rajkónak fia. Mint képrő szép hírnévretett szert, tagja volt a bécsi császári művészeti akadémiának.

Melegh N. Apja századunk 1 évtizedében hivatalnokoskodott a verseczi szolgabírósnál mint megyei esküdt.

A fiú mint képíró jeleskedett, sajnos hogy szerencsétlen halállal múlt ki, vízbe fuladván Olaszországban.

Joanovits Pál. Joanovits István fényképész fia, született 1859. év június 16-án. Itt helyben járt iskolában 1873-ig, ekkor Bécsbe ment, hol 1½ évig gyakornokodott egy fényképész mellett. Hajlamainak engedve a bécsi akadémiába vétette fel magát, hol 8 éven át tanult, az utolsó 2 évben Müller tanár külön előadásait hallgatván. Hogy mily bűzgósággal, mily sikerrel végezte tanulmányait, mutatja azon körülmény, hogy minden évben díjat nyert, s az utolsó két évben a „magyar királyi ösztöndíjat“ élvezte. Első nagyobbszerű festményének czíme „szerencsétlen rablókaland,“ e kép az 1884-iki müncheni műkiállításon kiváló jutalomdíjat nyert, s most a budapesti nemzeti Kasino tulajdona. 1884 és 1885-ben Münchenben tartózkodott Joanovits, most Párizsban él. Leginkább kelet népeinek életét szereti feltüntetni; e czélból Europa-, Ázsia- és Afrikában nagyobb utazásokat tett. 1884-ben a belgrádi tudós társaság levelező tagjává választotta.

XXI. A város látképe. — Befejezés.

Versecz városa közvetlenül a kápolnahegy tövénél félkör alakjában terül el, éjszokról dél felé vonulván. Egy harmad- vagy negyedrangú város benyomásával lepi meg szemlélőjét. Útczái jobbadán szabályosak, különösen újabb, németek által lakott részében, s a házak is csinos stýlben vannak építve. A legtöbb utca ki van kövezve habár csak a hegyeinkből nyert gneiszkövekkel; újabb időben Oraviczáról hozott gránitköveket használnak a burkolásnál. Éjjel a város petroleum-lámpákkal világítatik meg ¹⁾; ez idő szerint ismét a gázzal való világítás iránt folynak tanácskozmányok, minthogy a másutt megkísérlett villanyvilágítás nem felelt meg a hozzá kötött reményeknek. — Van a városban két nagy tér, hol a heti vásárok tartatnak meg; ³ kétemeletes és körülbelöl 95 egyemeletes ház ²⁾.

¹⁾ Körülbelöl 250 lámpa ég éjjelenként.

²⁾ Az 1886-iki összeírás szerint.

Nevezetesebb épületek: a városháza, a róm. kath. templom, a gör. kel. székesegyház, a püspöki palota, a polgári iskola; a magánházak közül felemlítjük Zoffmann Jánosét és Baich báróét.

A vasúti állomás a város délnyugati szélén van, s a mennyiben meglehetősen távol esik a város központjától, a szállodák omnibusai és hintói könnyítik meg a közlekedést. Van a városban a nagyszámú kávéházakon, vendéglőkön és fogadókon kívül 6 szálloda: „Milleker szállodája“ (Hotel Milleker) az Andrássy-sétányon; „Alexandrovič-féle szálloda“ (Hotel Alexandrovits) a városháztéren; a „Párizs városához címzett szálloda“ (Hotel Stadt Paris) a püspökútczában; a „Két kulcshoz“ címzett szálloda (Hotel zwei Schlüssel) a fehértemplomi úton; „Adler szállodája“ (Hotel Adler) és a „Nemzetközi szálloda (Hotel International) a baromvásáron; valamennyi nagyvárosias kényelemmel van berendezve s ebédlővel és kávéházzal egybekapcsolva. Ezek is emelik a város nyájas és barátságos képét s kelemessé teszik az idegeneknek itt tartózkodásuk idejét¹⁾.

Befejezzük e művet azon óhajjal: „vajha sikerülne az utódoknak a jelen kor itt előadott viszonyainak minden egyes ágát minél szerencsésebben tovább fejleszteniök, hogy a közjólét gyarapodjék, a műveltség mind inkább terjedjen, s maguk is testvéri szeretet által összefűzött, felbonthatlan községet képezvén, buzgó törekvéseik közben létük örömeit zavartalanul élvezhessék“.

¹⁾ A szállodákban megfordult 1881-ben: 1860, 1883-ban: 1818, 1884-ben: 1490, és 1885-ben 1461 idegen.

Személynevek lajstroma.

Abaffy Miklós, II 148, 190,
316.

Achmed basa 45.

Achtum 31.

Ádám 85.

Ádám basa 58.

Adámovits Antal 284.

Adelmann 85.

Adler Vilmos, II 301, 331.

Ágai Adolf Dr. 348.

Áhl 86.

Albach 132.

Albert, szász-tescheni her-
czeg 159.

Albrecht főherczeg, II 124,
125.

Aldana 101.

Alexander Severus 22.

Alexandrovits Szilárd II 64.

— Miklós II 162.

Alexics Szilárd II 315.

Alexits Döme II 64.

allstetter J. A., lásd: Alt-
städter.

Alischwerisch Miklós T.
252, II 246.

d'Alton tábornok 216, 217.

Altstädter J. A. 90, 93.

Ambróczy Béla br. II 190.

Amurát Szultán 33.

Andrássy II 140.

André 85.

Andréa, Knéz 106.

Andrejevits Áron II 211,
301.

— Giga II 301.

Andrejevits és társa II 331.

Andreovits kapitány II 15.

Anfang 85.

— Ferencz II 58, 60, 153,
300.

Angyelkovics II 58, 60,
153.

Anonymus, l. Ravennai név-
telen.

Antal János 170.

Anton F., plebános 138,
II 314.

Antonius Pius 22.

Antunovits Ézsaiás 123,
124, II 315.

Apaffy 58.

Arányi Vilmos II 61.

Argény 135.

Arlet Ferencz II 84, 85.

Arnold 85.

- Arnold Antal 232.
 Árpád 30.
 Arsenievits Manó 148, 161,
 162.
 III. Arsenius (Csernovics)
 58, 59, 60.
 Arzfeld János Péter 90, 91,
 94, 95, 96, II 313.
 Asbóth, őrnagy II 21.
 Asbach J. 13, 14, 21, 22.
 Aspremont tábornok 204.
 Attila 29, 30.
 Augustin Ferd. br. II 347.
 Augustus 10, 21.
 Aurelian 26.
Bach Frigyes II 349.
 Bachmann B. 138, II 314.
 Baich Milós br. (de Vara-
 dia) II 232, 242.
 Baics 63.
 Bajazid Szultán 39.
 Bakonyi II 30.
 Bal 137.
 Bálint G. 49.
 Baló Mátyás 58.
 Banacsanin Stanimir 145.
 Barbarigó 127.
 Baraics Jefta II 31, 38, 46,
 48, 59, 60, 61, 68.
 Bárány Ág. 18, 31, 33, 34,
 35, 40, 41, 45, 48, 52,
 53, 62, 107, 149, 172.
 Barbulovits Gy. II 61, 63.
 — Jós. II 301.
 Barth 243.
 Basseli Antal, báró, 268,
 II 243.
 Básta 53.
 Báthory Zsigmond 50, 51,
 52, 53.
 — István 50.
 Bauer 85.
 — János II 167, 227.
 Baumann 85.
 — Kristóf 65, 154, 162,
 189, 191, 199, 206, 216,
 218, 219, 223, 224, 226,
 227, 235, 257, 260, 276,
 277, 280, 284, 288, 289,
 290, 293, 294, 296, 301,
 302, 303, 304, 305, 307,
 310, 311, 312, 313, 314,
 II 4, 5, 8, 15, 19, 22, 25,
 28, 30, 47, 54, 55, 56, 57,
 58, 60, 62, 63, 69, 70, 71,
 106, 111, 112, 123, 124,
 125, 126, 137.
 Bärenklau ezredes 109.
 Becke Ferencz II 211.
 Becker 85, 86.
 — cs. k. tanácsos II 109.
 Bede Gyula II 130.
 Bedekovits 284, 285.
 Beel 86, 137.
 Beer 85, 206.
 — János M. 128, 237.
 — Mihály ifj. 314.
 Behr János II 153.
 Beiner 85.
 Bellegarde gróf, II 172.
 Bem tábornok II 59, 60, 62.
 Benda Adolf II 207.
 Benedek Ignácz II 192.
 Beniczky Dénes II. 170.
 Benisch J., II 100, 101,
 191, 192.

- Benitzky S. II 130.
 Beöthy Algernon, II 180,
 244.
 Berkhammer János 94, 97.
 Berecz Gy. 87.
 Berger 85.
 — József II 207.
 Bernard 86.
 Bernatsky Géza II 301.
 Bernát Mózes 140, 257.
 Berwanger 197.
 — Ignác II 6, 44.
 — János 190, 206, 242.
 Bessarabics Vincze II 24.
 Bethlen Gábor fejedelem 54.
 — József gróf II 131, 139,
 244.
 — István 55.
 — Farkas 52, 53, II 250.
 Betzwar lásd Pécsváry 232,
 276.
 Biberly Péter 276, 285, II
 244, 245.
 Bidal 101.
 Biebel János II 88, 142.
 Bilzsky József II 94.
 Biruega Alfons 101, 102.
 Bissingen Ferd. gróf II 202.
 — Mária grófné II 237.
 Bittermann 155.
 — János 237.
 Blaskovits József 260.
 Blomberg ezredes II 9, 16,
 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31.
 Bobalics Péter II 24, 26.
 Boddan János 211.
 Bodiczky Kálm. II 144, 316.
 Bodó Lajos II 300.
 Bocrebistes 10, 18.
 Bogdanovits György II 301.
 Bogojevics Tódor 281.
 Bogoszavlyevits Szilárd II
 301.
 Bogsa 106.
 Boiger 135.
 — Ferencz II 245.
 Bomberg 85.
 Bonnaz Sándor II 89, 103,
 141, 142, 146, 155, 189.
 Boplov (?) István II 63.
 Borbély György 52, 53.
 Borros Ferencz (de Bellus)
 II 243.
 Borovszky S. 10, 11, 25.
 Boschkovits 39.
 Botta II 143.
 Böckh János II 260.
 Böhm Lénárd 16, 17, 21,
 24, 30, 32, 41, 48, 53, 67,
 68, 82, 107, 121, 123, 125,
 138, 172, 212, II 52.
 Braichler 197.
 — C. Ferd. II 238.
 Brandeisz Fer. II 86, 87,
 88, 142, 188, 334.
 Brandenburg J. M. 122, 128,
 236.
 Brankov Sándor II 224.
 Brankovits György 33, 34,
 39.
 — (de Vuko & Branko)
 Pál 116, 122, 132, 136,
 137, 138, 139, 140, 141,
 142, 143, 144, 170, 171,
 193, II 314.

- Braun 86.
 — Mihály 205.
 Brechainville 203, 207.
 Breinich 85, 206.
 — Anna 85.
 — Ferencz 85.
 — Magdolna 85.
 — Mihály 85.
 — Sebestyén ifj. II 301.
 — Sebestyén id. II 301.
 Breit 85.
 Brennessel Anna M. 97.
 — János József 97.
 — Mária Kath. 97.
 Breszl M. II 125.
 Bretschneider Henrik Gottfried 164, 165, 166, 176, 184, II 349.
 Brigido József báró 136, 163, 166.
 — Pompejus 177.
 Brocquiere Bertrandon 33.
 Brodsky Mihály 90.
 Bruck János 311.
 Brünné Adolf II 207.
 Brunner 85.
 Buchmüller 85.
 Buday (Bátori) Ignác 210, 211.
 Buday Ézsaiás 30.
 — József II 192, 317, 342.
 Bugárszky Sándor II 170.
 Bujkovszky Gusztáv II 316.
 Bücher Vilmos II 84.
 Cabalini őrnagy II 73, 74.
 Campemar 101.
 Capaun Károly 208, 212, 213, 216.
 Carlos, Don, 100.
 Carreras 101.
 Charman 85, 98.
 Chownitz Julián II 19, 44, 53.
 Christovich Imre 190.
 Chudy Pál II 94, 97, 100, 191.
 Clairfait, altábornagy 216.
 Clary gróf 161, 163.
 Claudius 21.
 Comy J. II 220.
 Cordon vezérőrnagy II 124.
 Coronini Cronberg Ján. gróf II 85, 123, 124, 125.
 Cotiso 11.
 Crassus 10, 11.
 Csajághy Sándor II 85, 100.
 Csákány Fer. II 243.
 Csaplovits János 288, 292.
 Csarapits Panta II 50.
 Csekonics Andr. gróf II 242.
 Csernovics Péter II 4, 5, 8, 64, 65.
 Csetneki Jelenik E. 5.
 Csiky Lajos II 4, 243.
 Csillag 137.
 Csincsák 85.
 Csonka László II 131.
 Cuttié Salzedó Antal 102.
 Czecz II 78.
 Cziúk II 172.
 Czoernig br. 81, 86, 134, 167, 173, 186, 197, II 250.
 Czrni 79.
 — János 79.
 Czveics György II 301.
 — Lázár II 44, 56, 179.

- Czvetkovits Sándor II 169, 172, 300.
- Damaszkin** János II 130, 131.
 — István II 12, 16, 23, 41, 243.
 — Brenka 209.
- Damjanovics** Euthym 123, II 315.
- Damjanics** János II 31, 32, 33, 34, 35, 37, 40, 41, 44, 45, 47, 49, 50, 51.
- Dániel** (Szamosújvári) László II 139, 140, 176, 245.
 — (Szamosújvári) Marczel tudor 15, 16, 95, 292, II 58, 85, 89, 314.
- Dapix** 10, 11.
- Darius** 9.
- Daum** Miksa II 192, 207.
- Deák** Ferencz II 141, 244.
- Decebal** 12, 13.
- Degenfeld** altábornagy II 125.
- Dekcső** 137.
- Deling** Ignác II 170.
- Demelics** Sebő 236.
- Demeter** György II 66, 68, 70, 71, 76, 174, 245.
 — Panajot II 246.
- Demetrovich** Mihály tudor II 209, 235, 301.
- Demetrovits** Panajot lásd Demeter Panajot.
 — Panta II 61.
 — Tima II 301.
 — Vazul 188, 190, II 320.
 — János 77.
- Dengezich** 30.
- Deschan** (Hanzeni) József 240, 242, 250, 251.
- Dessewffy** Antal II 243.
- Dicsörty** 137.
- Diénes** Antal II 130.
- Dietrich** 197.
- Diez de Aux** Carlos 198, 109, 290, 229, 233, 240.
- Diez de Aux** Károly 271.
- Dim** 114.
- Dimitrijevich** Miklós 89 II 315.
- Dimitrievics** Nektar II 190, 228, 315.
 — Vazul lásd Demetrovics Vazul.
- Ditrich** 85.
- Dio Cassius** 11, 13, 14.
- Doborony** 137.
- Dóczyán** 50.
- Domitian** 12, 18, 21.
- Doschen** kat. kormányzó 70, 71.
- Drágits** Sándor II 302.
- Dragoj** Márton 155.
- Dreyhan** II 7, 8, 20, 23.
- Duka** Péter báró 270.
- Dütsch** 85.
- Eberhardt** 85.
 — János 206, 237, 242, 247.
- Egells** Károly II 230.
- Egyed** II 243.
- Ehrenberg** 86.
- Eisinger** 85.
 — Ferencz II 205.
- Eissinger** Ferencz tudor 34, 35, 39, 41, 42, 48, 54, 61,

- 62, 67, 90, 149, II 94,
148.
- Eissinger Péter 270.
- Elek, kapitány II 33.
- Ellák 30.
- Elter 132.
— Bálint 232.
- Emanuel 79.
— Arsen 236.
— György II 5, 59, 68,
70, 73, 243.
- Endre (II) 31.
- Engel János Keresztély 60.
— (wagreini) püspök 131,
137, 139, 140, 143, 159.
- Engelshofen báró 118, 123.
- Engl 86, 197.
- Engler 85.
— Anna 97.
- Enzmann Lipót II 229, 236.
- Eötvös József báró II 10.
— udvari tanácsos 251.
- Ercker 86.
- Erdödy gróf 261.
- Ermann József 136, 191.
- Eskotti gróf 102.
- Eszterházy Sándor gróf II
9, 18, 19, 21.
- Fábris** tábornok 159.
- Falkenstein Adalbert báró
93, 94, 95.
- Farkas 137.
- Fáy Gyula II 33, 34.
- Fazekas 137.
- Fehér Sándor II 172, 182,
183.
- Felbinger apát 171.
- Fényes Elek 86, 209, 292,
300, 303, 308, 309.
- Ferdinand (I) 44, 48.
- Ferdinand (V) 290 II 133.
- Ferencz (I) 219, 220, 227,
239, 243, 247, 248, 255,
269, 270, 272, 284, 290,
II 133.
- Ferencz József (I) II 78, 85,
89, 171, 242.
- Ferencz 137.
- Fessler Ign. 30, 41.
- Festenberg János 202.
- Feszter Borbála 219.
- Figéras 101.
- Figyelmessy II 78.
- Filipovics 236.
- Fillip Mihály II 301.
- Fischer 117.
— János II 301.
- Fitz Sándor orvos tudor
II 235, 301.
- Florant 86.
- Fodor Lajos II 206.
- Forgács Antal gróf II 136.
- Formáty Miklós II 301.
— P. fia és Pervulovits
M. II 334.
- Forster képiró 223.
- Földvály Károly II 33.
- Fracskovics Mihály II 348.
- Frank 117.
- Fremaut Miksa 151, 152,
153.
- Freudenreich II 33.
- Freund II 193.
- Friedrich 85.
- Fridrik porosz király 117.

- Fridrich József 237.
 Frisch Gyula II 200, 211,
 301, 331, 334.
 — Venczel II 227.
 Fritz András II 110, 155,
 210, 240.
 — Antal II 163, 301, 334.
 — József II 321.
 Frombach János II 6, 58,
 78.
 — Sámuel II 6.
 Fuchs János II 301.
 — József II 41 226.
 Furger Henrik 91.
 Fülöp (II) 10.
 — (Jó) Burgundia her-
 czege 33.
Gabó János II 118.
 Gábor, igazg. II 218.
 Gaisler 86.
 Gahol 137.
 Gallineus 26.
 Gani 137.
 Gaszner Károly II 63.
 Gavrilovits Arsén 48, 289,
 292, II 246.
 — Uros II 169.
 Gebhauer 114.
 Geller 197.
 Gellert 164.
 Gellért (Sagredo sz.) 31,
 120, 301, II 89, 313.
 Georgievich Ján., püspök
 125, 133, 145, 146, 147,
 II 315.
 Georgievits Simon 218.
 Gerasimus 60, 89, II 315.
 Gerber, asztalos II 22.
 Gerber, őrnagy II 70, 123.
 Gergely, őrnagy II 37, 38,
 39.
 Gergits, tanár II 202.
 Gerübel János 236.
 Gettmann 135.
 — János 65, II 206, 227,
 238, 331.
 — Mihály 313.
 Geyer 197.
 Giczy 137.
 Gisella, főhercegnő II 233.
 Glád 30.
 Glas 197.
 Glaus Fer. József II 100 191.
 Glöckner 86.
 Goda Gáspár 184.
 Goethe 164.
 Goos Károly 7, 9, 10, 21,
 22, 23, 24, 25, 26.
 Gothov-Grünecke L. II 207.
 Göcz 268.
 Gönczy Pál II 193.
 Görgey Kornél II
 Gradl Sebestyén 237.
 Graef, altábornagy II 238.
 Grand Miklós II 223.
 Grassbeck, őrnagy II 123.
 Gratz Mórítz II 316.
 Grausam J. II 130.
 Grecsák Károly II 180, 244.
 Grencsarszky Szilárd II 301.
 Grizsán János 154.
 Grisellini Ferencz 23, 24, 33,
 34, 59, 61, 71, 80, 88, 99,
 100, 106, 107, 118, 135,
 151, 155, 158, 159, 160,
 161, 163, 164, 172.

- Gross Simon 191, 237.
 Gröber 135.
 — Ferencz 218, 265, 267,
 276, 298, II 246.
 — Károly II 65.
 — Károly ifj. II 301.
 — Rosalia 298.
 Gröschl 197.
 Grünwald 85.
 — Gellért II 301.
 — Péter 206.
 — Péter II 56.
 Gumbinger Péter 113, 132.
 Gutjáhr 85.
 Gyorgyevits Milán II 301.
 Gyulai, tábornok 159.
Haan Vincze 93.
 Hadamer J. B. 128.
 Hadzsics György 281.
 Hagel 85, 204.
 Haintz 86.
 Hajek W. J. II 146.
 Haky Dániel II 150.
 Halabur Jankul 52.
 Halavács Gyula 36, 37, 38,
 II 259.
 Halász Mihály II 44, 70, 78.
 Hammer Antal 113.
 — Ferencz 159.
 — József 58, 61, 110.
 Hammerschmidt 86.
 Hanke 117.
 Harpek János 184.
 Harrach, vezérőrnagy 215,
 216, 217.
 Hasszán 45, 48.
 — a kicsiny 51, 52.
 Hatz Károly II 44, 155.
 Hauk Lajos II 63, 64.
 Hauser Károly II 332.
 Havlasa Quida II 207.
 Höttl György 206.
 Heber 86.
 Heegn József II 301.
 — Károly II 170, 301.
 Heim Lipót 306 II 24, 54.
 — fia II 24.
 Heinrich Ferd. II 202.
 Helfert báró 17, 174.
 Hell 85.
 Held 85.
 Helle 85.
 Helleparth Antal 276.
 Hellewald Frigyes 29.
 Hennemann 205, 206, 267,
 — Jakab 206, 207, 211,
 214, 215, 219, 220, 253.
 — János 206.
 — János 206, 219, 220,
 271.
 — Katalin 219.
 — Lipót 219.
 — Menyhért 206.
 — Menyhért 237, 311.
 — Sámuel 219.
 Henszlmann Imre tudor 37.
 Herdegen János József 118.
 Herd János Antal 241, 245,
 251, II 243.
 — Lipót 259.
 — 309.
 Hering 86.
 Hermann Ottó tudor II 218.
 Herodot 9, 28, 29.
 Hertelendy József II 178,
 238, 244.

- Herzog 117.
 — Éva II 111, 112, 161.
 — Fer. József II 148, 167, 169, 171, 174, 177, 178, 192, 194, 202, 233, 235, 237, 245.
 — Gustáv 157, II 156, 199.
 — József 294, 297, 306.
 — Sebestyén II 56, 155.
- Hetz Jakab 134.
- Hetzl Sámuel 144, 213, II 192, 193.
- Hidvéghi Péter 261, 264, 265, 267, 268, 269, 271, II 245.
- Hietzinger L. B. 30.
- Hilscher Ferencz 236.
- Hilzer Ignác II 142.
- Hindy 290.
- Hinterlang 85.
- Hirsch, tábornok 159.
- Hirschfeld Móricz Dr. II 145.
- Hirtenfeld I. tr. 215.
- Hlavac II 207.
- Hofbauer Péter II 178, 238, 245.
- Hoffbauer András 90, 94, 97.
- Hoffmann Antal II 205.
 — M. II 193.
 — István II 121, 142.
- Hoffmann és fiai 306.
- Hoffmann és fiai II 114.
- Hofmann Károly II 202.
- Hofnungswald, őrnagy 209, 213.
- Hollbach 85.
- Holzhausen 86.
- Hora, aranyozó II 143.
- Horváth Dániel II 91.
 — Mihály II 4, 8, 9, 13, 14, 19, 23, 28, 29, 31, 32, 35, 37, 38, 40, 52.
 — István 33.
 — kapitány II 250.
- Hödl Joákim 194 II 314.
- Hönig Lőrincz 303.
- Hörbiger, orgonakészítő II 143.
- Höschl Frigyes II 195, 213, 220, 237, 238, 301.
- Hrabeczy, őrnagy II 50.
- Hrabovszky, altábornagy II 10.
- Hruby Károly, lovag II 140, 153, 155, 158.
- Hubert 85.
- Hufnagel József 162.
- Huler Anselm 90, II 313.
- Hummel Bonavent 285, II 246.
- Hunfalvy Pál 42, 56.
- Huszár 137.
- Hueber II 114, 150.
- Hübner János 227.
- Ibrahim Kyrim 49.
- Igelbeck Antal 155, 237.
- Ignatovich Miklós 236.
- Illic Oriovcsanin Lukács 16, 17, 24, 67, 106, 272.
 — Tódor II 315.
- Ilits Vitalis II 70.
- Illich II 18.
- Irnök 30.
- Iszkender basa 40,

- István (I Szt.) király 31.
 Ivanovics Lázár 177.
- Jagodits Pál II 69, 70, 73.
 Jahn 85.
 Jakab 108.
 Jakobinus II 250.
 Jakov 46.
 Jaksich, püspök 147.
 Jamliha 212.
 Janakovics 267.
 Jankovich isk. ig. 172.
 — kormánybíztos 190.
 Jankovits János II 61, 64,
 78, 79, 246.
 Janotycckh János II 53.
 Jellasics II 25.
 Jenő (szavójai) 35, 61, 73, 76,
 104.
 Joannovits II 202.
 Joanovits (sakabenti) Arsén
 123, 124.
 — (sakabenti) József 192,
 193, 231, 280, II 314, 315.
 Joanovics (vidaki) Péter
 271, 280, 281, 292, II
 314, 315.
 Joaskó 279.
 Jorgovits G. II 311.
 — Pál, író 232, II 348.
 — Pál, kerületi főnök II
 243.
 József (I) 88.
 — (II) 131, 146, 153, 155,
 164, 185, 190, 191, 193,
 195, 197, 198, 201, 202,
 203, 207, 208, 219, 238,
 239, 243, 255, 257.
 — főherceg II 237, 238.
- Joszt Mihály II 301.
 Jovanovics Mihály II 30,
 38, 39, 50.
 — Milán tudor II 348.
 — Nedelko 145.
 — Száva II 45, 46, 51.
 Jovanovits György, orvos
 tudor II 301, 318.
 — Milán II 301.
 — Pál II 345, 350.
 — István II 350.
- Jungblut 86.
 Jusszuf basa 55.
- Kadics Tódor II 61, 64.
 Kadocsa 30.
 Kakovitz 142.
 Kakujay Károly II 320.
 Kálvin 137.
 Kaltwasser 86.
 Kaplan basa 58.
 Karolina Augusztá 269.
 Károly (III) 61, 81, 92, 100,
 104, 117, 197.
 — Jenő, württembergi her-
 czeg 217.
 — főherceg 248.
- Karliczky Béla 283.
 Karlman 30.
 Károlyi, alezredes II 59,
 60, 61, 62.
 Karpff János József 93.
 Kasi Mullah 162.
 Kasim 45.
 Kaspar 197.
 Katona, történetíró 31.
 — 137.
 Kayser 85.
 Kehrér 85.

- Kehrer Gottlieb 189, 237,
 242, 245.
 — Károly ifj. II 178, 245,
 301.
 Kelemen (XII) pápa 92.
 — (XIII) pápa 142.
 Kemény, báró II 217.
 Kemkemmer Pál 113.
 Kemmler József II 301.
 Kempa Sándor 90, 98.
 Kempf 86.
 — András II 238.
 Kempkemmer 85.
 Kengyelác Emilian II 85,
 90, 135, 143, 168, 173,
 190, 194, 242, 314, 315.
 Kerkápolyi, miniszter II
 172.
 Keresztury István 244, 245,
 247.
 Killer Zsigmond II 84, 85.
 Kinizsy Pál 40, 41.
 Kirchgässner 85.
 — József II 302.
 Kirchner J. E. II 85, 120,
 163.
 — özvegye II 206.
 Kiss Á. tr. II 92.
 — Ernő II 30, 40, 41.
 — Pál II 34, 36.
 Kitmir 212.
 Klanitzay János 276, II 243.
 Klapka György II 8, 10,
 19, 25, 30, 32, 35, 36, 37,
 39, 40, 52, 57, 59.
 Klar József II 17.
 Klészky Fer. orv. tr. II 4.
 Klevetay Lajos II 91, 171.
 Klevetay Zsigmond II 61,
 167.
 Kling II 46, 47.
 Knezsevits Sánd. II 143,
 157.
 Knicsanin (Petrovits István)
 II 45, 46, 47, 49, 50, 51,
 52, 53, 54, 55, 56.
 Knieriem 86.
 Kniespeck 197.
 Koch 85.
 — 197.
 Koháry gróf 248, 249.
 Kohl 197.
 Kohlbauer J. II 193.
 Kohler János 94.
 Kohn A. II 193.
 Koics, őrnagy II 8, 16, 18.
 Kolb Ignác 128.
 Koller János 96.
 Kollmann, őrnagy II 29.
 — József II 300.
 Kolozsváry 137.
 Kolszky Venczel 242.
 Komor 137.
 Konstantin (Nagy) 27, 28.
 — (II) 28.
 Konstantius 28.
 Kopp 85.
 Koppini X. Ferencz 164.
 Korabinszky M. 196, 227.
 Kormann 85, 98.
 — János Mih. 206, 215,
 219, 239, 242, 244, 245,
 246, 247, 252, 254, 255,
 263, 275, II 244, 245.
 — Mihály ifj. II 153.
 Kormos Béla tr. II 179, 206,

- Koszanics, kapitány II 46,
 49, 56.
 Kossuth Lajos II 30, 32.
 Kosztka, mérnök 151, 152.
 Koteschel, hadnagy 209.
 Kovács 137.
 Kovách M. idősb. 288, 297.
 — — ifj. II 167, 168, 173.
 Kovácsévics Tódor II 49.
 Kölzer József II 153.
 — József utódai II 334.
 Kössl Ádám II 238.
 — József és fia II 331.
 — Mihály II 301.
 — Orbán 311.
 Köszegehy, püspök 281.
 Kraemling és társa II 334.
 Krajer II 7.
 Kramár Béla II 190.
 Kranzberg 247.
 Kraus 86.
 — kapitány II 29.
 — József 224, 226, 242.
 Krausz Pál 160.
 Kreczuk Márton II 17.
 Krestianszky, kapit. II 18.
 Kreutzer János 230, 281,
 282, II 314.
 Kreyczy II 18.
 Kriks Antal II 13.
 Krug 85.
 Kujuncsics II 202.
 Kuktay Sándor orv. tr. II
 140, 168, 301.
 Kulterer, lásd Murányi.
 Kumanovics Sándor II 4,
 5, 14, 19.
 Kumanovics Timót 190,
 237, 239, 242, 244, 245,
 247, 255, 266, II 245.
 Kunze József II 187, 301.
 Kupfer 197.
 Kurz 197.
 Kutka Mária II 146, 195,
 318.
 Kuzmanovics Éliás 235.
 — Márk 235.
 Küniegl, gr., ezredes II 123.
 Laczkovics István II 243.
 Lada György II 243.
 Lakatos Otto 124, 125, II
 5, 10, 28.
 Landolfi 101.
 Lang (Murnai) 85.
 — (Stelzendorfi) 85.
 Lányi Imre 288, 289, 290.
 Lajos (II.) 44.
 — (III.) 30.
 — (Nagy) 32.
 Lascy tábornok 202.
 Laszkovics István 183.
 Lattner János Gerg. 112.
 Laudon, tábornok 159, 188,
 204.
 Lauff István II 143.
 Lautás Dinul 171.
 Laykhart Ferencz 235.
 Lazárovits István fejed. 34.
 — Sándor 66, II 209.
 — Vazul II 108, 110, 167,
 168, 171, 193, 244.
 Lederer Ferencz 311, II 6.
 — János ifj. II 301.
 Le Gay II 21.
 Lehr 85.

- Lehr Mátyás 117, 118, 296.
 Leidl 85.
 — Ferencz II 238, 302.
 Lenckhart J. G. 236.
 Lengauer Alajos II 210.
 — Ferencz II 210.
 — testvérek II 222, 334.
 Lenhardt 197.
 Lentulus Ce. 11.
 — tábornok 108.
 Leonidás 220.
 Lessing 164.
 Letz 85.
 Lichtscheindl Ernő, orv. tr.
 II 236.
 Lilien, tábornok 214, 215.
 Limonyi, mérnök 259.
 Lindner 197.
 Lipót (I.) 57, 59, 60, 88.
 — (II.) 219, 239, 243.
 Lipp Vilmos 28.
 Loffl 85.
 — Fülöp II 302.
 — Mátyás 206.
 Lombardo 101.
 Lonovics, püspök 293.
 Lonyay Menyhért, gróf II
 172, 180, 196, 244.
 Losonczy 45, 101.
 Lotits György 273.
 Lovász S. 203, 264.
 Löser 85.
 Luitpold, bajor-herczeg II
 233.
 Lukics Miklós 236.
 Lutz Antal II 302.
Macszásy 58.
 Madarász II 157.
 Maderspach II 36, 37, 41,
 43, 44.
 Magyarics János 144.
 Mahmud, basa 58.
 Majer 86.
 Majláth György II 130, 131.
 — udvar. kamr. eln. 285.
 Makky Pál II 130.
 Malakovszky, tábornok II
 59.
 Mály István II 223.
 Mandukits Nika 39, 40, 41,
 59, 63, 64, 80, II 7, 55, 58.
 — Szvetozár II 302.
 Mann 85.
 Mannert 25.
 Manojlics 79.
 Manojlovich Emil II 139,
 180, 244.
 Manojlovics 79.
 — György II 70.
 Manujlovics M. 292, II 315.
 Márc Aurél 22.
 Marczányi, altábornagy II
 125.
 Marek Márton II 17.
 Mária (I) 32.
 — Terézia 124, 129, 139,
 144, 157, 170, 171, 172,
 174, 183, 184, 197, 198,
 209.
 Marimon 101.
 Marinov Márko, lásd Ma-
 rinovits M.
 Marinkovits lásd Marino-
 vits M.
 Marinovits család 39.

- Marinovits Márk II 61, 68,
 153, 171.
 Mark József II 238, 302.
 Marko 46.
 Markovics Stanissa 108.
 Marquet Alajos II 85.
 Martin 101.
 Martini Béla 282, II 313.
 Marx Antal II 148, 193,
 194, 300, 320.
 Marzano, ezredes II 116.
 Masierevits Samu II 315.
 Masliha 212.
 Mathes 197.
 Matinovits, Haram basa
 149.
 Maticzky Mihály 204.
 Mátyás király 41.
 — (II.) 54.
 Matzer 85.
 — Márton 93.
 May, kapitány 94.
 Maybach 86.
 Mayer 85.
 — Gábor 102.
 — János, postamester 134.
 — János II 302.
 — János Mih. 236.
 — Károly és István II
 222, 334.
 — Klaudius 150.
 — Lajos II 106.
 — Miksa II 101.
 Mayerhofer Ferd. II 23, 25,
 26, 52, 69, 73, 75.
 Mazkievitz, hadnagy 213.
 Mazsáry Rudolf II 232, 233.
 Medina 101.
 Mehemed, basa 54, 61.
 Méhessy, udvari tan. 247,
 248.
 Mehmed Memis, basa 211,
 212.
 Melegh N. 349.
 Melzner 290.
 Mendosa 101.
 Mendsdorff-Pouilly, gróf II
 127.
 Mentzer 85, 86.
 Menzer János II 302.
 — Rudolf II 187.
 Mercy Claudius Fl., gr. 68,
 73, 76, 77, 80, 86, 100,
 104, 106, 118, 127, 150.
 Mesterházy János II 243.
 Mesterovits Miklós 236.
 — Miklós II 56, 153.
 Mészáros 137.
 — Ferencz II 193.
 Metzger Ede II 224.
 Meusel 185.
 Meyer János 283.
 Meynert 41.
 Mihailovits Marko 177.
 — András 294.
 — Ferencz, id. 68.
 — Ferencz, ifj. II 64, 167,
 171.
 — József 135.
 — József, idősb. 311, 312,
 II 7, 28, 44, 55, 63, 153.
 — József, ifj. II 195.
 — Mátyás II 65.
 — Mátyás fia II 334.
 — Miklós II 137, 138, 244.

- Miklós, szőlőszeti-felügyelő,
 II 220.
 Miksa, király 48.
 — József, bajor herczeg
 269.
 Milekics, kapitány II 52.
 Miletz János 24, 45, 52, 67,
 102, II 61.
 Miletics Szvetozár, tudor II
 139.
 Milkovics Uros II 98.
 Milleker 135.
 — Bódog 4, 5, 18, 22, 28,
 99, 171, 205, 216, 306.
 — Fülöp 206.
 — Mihály II 56.
 Million Methud II 207, 342.
 Milloschitz Tamás II 79.
 Milner 85.
 Milosavlyevits 63.
 — György, tdr. II 301.
 Miloschevits Dániel II 119.
 Mitrovsky 159.
 Miskolczy II 157.
 Milutinovich Lázár 236, 237.
 Milutinovics Gergely II 56,
 69, 70.
 Mladenovits Vazul II 301.
 Mocsonyi György II 209.
 Mohamed, basa 54.
 Mohr 86.
 Moldoványi Sándor II 192.
 Mommsen Tódor 17.
 Moydzas Péter 51.
 Murányi Ignác II 29, 64,
 66, 140, 155, 244.
 Mustafa (II) 58.
 — basa 61.
 Müller 85.
 — 197.
 — András II 227.
 — Oszkár 297.
 Münster A. II 238.
 Nádasy László gr. 96.
 Nagel 85.
 Nagy 137.
 — Iván 220.
 Nagyvörös 137.
 Nedelkovits Tódor 289, II
 4, 245.
 — Lyubomir II 301.
 Nedetzky István II 180,
 197, 244.
 Nenits Áron 252, II 245,
 Németh György 193, II 315.
 — József, püspök II 189.
 — Péter 199, 260.
 Nenadovits Pál 124, 125,
 146.
 Nero 17, 21.
 Nesits György II 44, 56, 57.
 Nestorovits Miksa 89, 123.
 — Radivoj 236.
 — Miklós 172, 236, 281.
 Neu 85.
 Neufeind 197.
 Neukomm János Ádám 98.
 — Bálint fiai II 211, 222,
 235, 334, 343.
 Neumann 85.
 — Ferencz II 95.
 — József II 302.
 Neusiedler János II 97.
 Névery II 75.
 Neyser Zsigmond 289, 303,
 II 245.

- Nicolai könyvker. 164.
 Nieder Ferencz II 301, 311.
 Nikolits (Hadzsi) Elek 133,
 155.
 — István II 300.
 — (Rudnai) Sándor II 180,
 232, 244, 300.
 — (Szerbogradi) Izidor II
 73.
 Nitzky Kristóf, gróf 183,
 184, 185, 186, 198.
 Noger 132.
 Nostiz, gróf 159.
 Novák István II 130.
 — József II 168, 173, 188,
 194, 317.
 Novákovits Emil II 140,
 168, 170, 171, 245.
 — ügyvivő 244.
 Nugent Albert, gróf II 23,
 52.
 Nyáry, vezérőrnagy 238.
 Nyéky Béla II 65, 67, 243.
Obradovits Gábor II 61, 63,
 71, 155, 246.
 — Jefta 242.
 — Szilárd II 68, 301.
 Obrenovics Mihály fejedl.
 II 123.
 Oettingen Farkas gróf, 64.
 Oláh Gyula tudor, II 188.
 Oltványi Pál 138, 139.
 — István II 89.
 Ondra György II 224.
 Onóssy Mátyás II 243.
 Ormós Zsigmond id. 22,
 II 7.
 d'Orsay Miksa gróf II 12.
 Ortway Tódor 11, 16, 17,
 22, 26.
 Oster 197.
 Ostheimer György II 343.
 Osztóics Antal II 153, 243.
 — György II 130.
 Oswald 85.
 Ott 85.
 Ottep II 157.
 Otrubay K. II 244.
Pachmann, lásd Bachmann.
 Pálffy, gróf 214, 250.
 — Móríc gr. 136.
 Palatics György 50.
 Pál, (muszka czár) 161.
 Pál barát 90.
 Palaván Venczel 196.
 Pantyik János II 145, 316.
 Papházy Miklós II 243.
 Parcsetics 246.
 — Zsigmond II 34, 35.
 Parthenius (I) 40.
 — (II) 40.
 Paszt Ida II 203.
 — Károly II 6, 56, 65,
 70, 71, 74, 93, 96, 132,
 137, 168, 171, 172, 173,
 245.
 — Vilmos II 167, 170,
 173, 180, 203, 244, 301.
 Paukovics Márton II 244.
 Paulovics István 236.
 Paulovits Ignác II 130.
 Paunkovits Miklós II 170.
 Paunov Iván II 302.
 Pavellics, őrnagy II 60, 62.
 Pavkov Lukács II 302.

- Pavlovits Archim. II 262.
 — J. II 300.
 Pécsváry Ant. 232, 276.
 Pekarovits Gábor II 61.
 Pelm Éva Mária 132.
 — N. János 132, 169.
 Perczel, tábornok II 7, 62.
 Perjéssy Lajos II 207, 342.
 Pervulovits Markó II 302.
 Péscha Szvetozár (Kis-Zsá-
 mi) 306, II 4, 44, 69, 132,
 135, 137, 140, 169, 172,
 173, 174, 179, 245, 301.
 Pesty Frigyes 33, 34, 39,
 41, 51, 53, 54, 55, 58,
 60, 108, 109, 123, 125,
 145, 154, 167, 172, 186,
 217, II 250.
 Petőfi II 132.
 Petrovics György II 302.
 — Milovoj II 46, 47, 49.
 — Miklós II 302.
 — Proto II 14.
 — Simon II 302.
 — Timót 298.
 Petschinka Vilmos II 211.
 Peyer Kristóf 77, 96, 336.
 Pfafka 117.
 Pfalz II 157.
 Pfanner 85.
 Pfeilschmied II 162.
 Phillipovszky, őrnagy II 50.
 Piberger S. J. 91, 92, 93,
 102, 125, II 313.
 Piekarszky Ant. II 302.
 Pikatty Mih. II 130.
 Pippik J. II 230.
 Pirét, báró II 28.
 Pius (IX) II 89.
 Platnick György 94.
 Pleschern 119.
 Pogaan Domonkos 33.
 — Mihály 33.
 Polgár Gy. II 205.
 Popov (Garas) Lázár II 302.
 Popovich János 172.
 — Sebő 236.
 — Vincze 133, 172, 175,
 178, 192, 195, II 315.
 Popovits F. II 163.
 — Sterie György II 44,
 61, 150.
 — Sterie János II 150, 345,
 346.
 — P. Mita II 172.
 — István 292, II 4, 55,
 315.
 Pór 137.
 Pordok 137.
 Pósfay II 243.
 Poszavetz Zs. 290, II 71.
 Pott 85.
 Poydojevicz 155.
 Pozdech II 189.
 Pracht 117.
 Prandell 135.
 — János II 56, 65.
 Prech András II 232.
 Preyer János 61, 79.
 Prinzen, báró 138.
 Ptolomeus 9, 10.
 Pulszky Ferencz, tudor 4, 9.
 Putnik József 280, II 315.
 Pürchenfeld, herczeg 93, 94.
 Pyerker István 270, 285, II
 243.

Quint 197.

- Rácz Sándor II 220.
 Radák Lázár II 301.
 — Sebő II 302.
 — István II 63, 301.
 Rádics E., tr. 294, II 190.
 Radivojevits Péter 292.
 — Sinesius 292, II 315.
 Radojkovits, őrnagy II 59.
 Ráfael (barát) 90.
 Raics János II 80.
 — Lyuba II 167, 173.
 Rainer, udv. tanácsos 248, 249.
 Rajacsics, hadnagy II 39.
 — József, püspök 292, 294, 312, II 4, 5, 20, 29, 55, 56, 72, 315.
 Rajkovits József II 349.
 Rákóczy György 60.
 Rakuff Ferdinand II 231.
 Rammler 164.
 Rankovics Novák 146, II 315.
 Ráros 137.
 Ratsch 136.
 Rauch Alajos II 119.
 Rauscher Fülöp II 211, 226.
 Ravennai névtelen 25.
 Rebentisch Anselm br. 92, 93.
 Regelsbergi Thurnberg II 347.
 Reichert András 30.
 Reiffenrath 86.
 Reiszky, tábornok 216.
 Relics Trifun 177.
 Rémay Károly II 157.
 Reményi Ede II 130.
 Rimmelsberger 85.
 Renner 85.
 Resser, hadnagy II 33.
 Révay Péter, gróf 186.
 Reviczky Károly 257.
 Rezucha Venczel II 200.
 Rics 137.
 Rieben, vezérőrnagy II 123.
 Riedl György Ign. 138 II 314.
 Riedl János Kristóf 236.
 — selyemgombolyító-nő 157.
 Riedl és Vilsmayer II 227.
 Rieger Christóf 96.
 Rill József II 101.
 Ringmann Antal 119.
 Ristics Miklós II 56, 57.
 — Pál 269, 285.
 Rittchen 85.
 Rittinger 85.
 — Bernát 184, 237.
 — Ede II 229, 302.
 — Ferencz 312.
 Rochel Ant. 309.
 Rodle 86.
 Roles 10.
 Rossi, apát 127.
 Róth, tábornok II 7.
 — Lipót II 207.
 Rotteck Károly 162.
 Rottler Ferencz II 207, 213, 222, 223, 302.
 Rózsa Sándor II 32, 33, 34, 35.
 Rödl Kristóf 98.

- Rösch János 126, 131, 137,
II 314.
- Röszler Kristóf 91.
— Anna Mária 98.
— Wenczel 98, 236.
- Rudolf király, 52.
— János Ádám 143, 242,
— János István 143.
- Rukavina báró, II 9, 20, 57.
- Rummler Ignác II 215.
- Rupp F. 138.
- Ruvaracz Hilarion II 190.
- Ruziczka József 233.
- Ruzsinsky Kornél prépost
II 188, 314.
- Rüding 85.
- Rysz J. G. 236.
- Sabini** 288.
- Salamon Ferencz 30, 39.
- Sámuel II 313.
- Sanchez 101.
- Sárosy János 58.
- Sartory Cziczelle 96.
— J. Farkas 96.
- Schafarzik Ferencz tr. II
262, 263.
- Schaffner 85.
- Schams 300.
- Scharfenstein Bálint 190,
237.
- Scharics, kapitány II 51,
52, 59.
- Scherka G. II 193.
- Scherter 135.
- Scherübl, számtartó 134,
169, 257.
— János 311.
- Scheuermann 85.
- Schicklgruber Anna 95.
— Ernő Joákim 95, 236.
— Orsolya 95.
- Schickmayer ügyész 244,
245.
- Schider 85.
- Schilde Szilárd 213.
- Schiller Frigyes 164.
- Schinier J. (Danpse) 94, 96.
- Schirmer, udvari ügyvivő
265.
- Schittermayer 85.
- Schlemmer József II 171,
174, 179, 192, 194, 209,
233.
- Schlet 86.
- Schmalczer Kristof, espe-
res 113, 123, 125, II 313.
- Schmettau, tábornok 104.
- Schmiedburg Viktor, báró
II 85.
- Schmidt 85.
— Baltházár 83, 237.
— Hermann 90, 93.
— Péter 169, 237.
- Schmuzmayer 85.
- Schneider 85.
- Schodt János 132, 190, 242,
II 246.
- Schulhof József II 150.
- Schulz 85.
— Lénárd II 172, 225,
236, 322.
- Schütte A. Dr. II 8.
- Schwanda Imre II 243.
- Schwalb 85.
- Schwartner M. 223, 228,
230, 231.

- Schwicker J. H. Dr. 41, 45,
48, 53, 60, 124, 125, 134,
146, 147, 164, 172, 173,
177, 179, II 101, 192.
- Seemayer család 83, 97.
— Ádám II 302.
— Antal 84.
— Boldizsár 84.
— Bernát 84.
— Bódog II 302.
— Ferencz II 229, 238, 302.
— Henrik 84.
— Ignác 85.
— János 237.
— János, polgármester
II 192, 199, 224, 225,
229, 232, 233, 236, 239,
245, 300, 320.
— Károly 87.
— Károly, ügyvéd II 169.
— Károly, tudor II 301.
— Mihály 132.
— Mihály 294.
— Pál 85.
— Péter 85.
— Simon 84, 97.
— Tamás 206, 226, 237.
— Bálint 66.
— Bálint 191.
- Seiberth Antal II 110, 162,
210, 343.
— Antal és fiai II 334.
- Seidl Gyula II 211, 235,
264, 334, 343.
- Seifert N. II 300.
- Seitz Bernát 237.
— Antal II 204, 238.
- Selim (II.) 48.
- Senzel Gyula II 119.
- Septimius Severus 22.
- Seregély 137.
- Serra 101.
- Servaty 98.
- Sextus Aetius Catus 11.
- Sidon Adolf Dr. II 316.
- Sittner Ferencz II 199.
- Sivkó Petar 170.
- Soffy Sinan, basa 50, 51.
- Sokcsevics B. József II 89.
- Solenghy Carlo 158.
- Somogyi, állami tanácsos
249.
— József II 63.
- Soreau, gróf 246.
- Spaits család 287, 291.
— Szilárd 242, 246, 247,
255, 261, 262, 264, 265,
266, 268, 276, 286, 287,
II 244, 245.
— Maxim 245, 251, 255,
273.
- Spatariu Vladimir II 301.
- Specht II 54.
- Speer Mih. 259, 281, II 314.
- Speidl 135.
- Speier Ottilia 206.
- Sperl X. Ferencz 227.
- Spielmann 85.
- Spiridion 55.
— Stibicza 59.
— Sitibicza 59, 60, II 315.
- Splényi, báró 161.
- Sprunner-Menke 9.
- Stancsich György II 137,
146, 155, 158, 178, 180,
181, 244, 245.

- Stanimirovits D. II 7, 16,
 18, 21.
 Staniszlovich, püspök 118,
 121, 138.
 Stanojevits Mózsés 88, 89,
 II 315.
 Stanojlovits, kapitány II 45.
 Staub Bernát II 217.
 Stefanovits Szilárd II 172,
 301.
 — Lázár II 96, 135.
 — (Vilovoi) János II 183.
 Stein II 78.
 Steinbach Antal II 101.
 Steiger 85.
 Steiner 85.
 Steininger II 6.
 Stentzer 132, 197.
 — X. Ferencz 237.
 — József II 93, 94, 98.
 Stern 137.
 Sternberg II 226, 242, 331.
 Stoigizi Ján. 154.
 Stojácskovits Sándor 174,
 II 72, 75, 85, 89, 127,
 132, 180, 182, 244, 245.
 Stojánovits Sándor II 8.
 — Rajkó 237, 240, II 349.
 Stojka Pál II 301, 309.
 Stojkovics (Szilányi) Péter
 II 130.
 Stojtyev Milán II 301.
 Strach Ferd. II 302.
 — Sebestyén II 235, 301.
 Stratimirovits II 5, 7, 8.
 — István, patriárka 264.
 Strecker István 93.
 Streckfuss Ad. II 15, 19, 23.
 Stürmer János 303.
 — János II 302.
 Szulejman 44.
 Sublikatz, korm. bízt. II 70.
 — István II 5, 24, 30,
 34, 44.
 Suttag Ferencz II 193.
 Swieteczky Ignázt 236.
 Swoboda Ernő II 142.
 Szabó Antal 290, 310, 312,
 II 49, 67, 136, 137, 139,
 243, 244.
 Szabó, színingazg. II 119.
 Szalay László 60.
 Szalkay 137.
 Szapáry Ant. gróf II 140.
 Széchenyi István II 132.
 — Ödön gróf II 231.
 Szécsenyi Pál 183.
 Szegedy 249.
 Székács Józs. Dr. II. 144.
 Székely Mózsés 51.
 Szemere Bertalan II 6.
 Szeniczey Ödön II 174, 175,
 176, 180, 244.
 Szentkereszty Lipót 252.
 Szentkláray Jenő tudor, 64,
 68, 73, 75, 76, 77, 81,
 118, 128, 130, 144, 146,
 153, 159, 164, 167, 184,
 185, 186, 201, 204, 209,
 213.
 Szerjanovits II 64.
 Szilay 137.
 Szláv József II 172.
 Tadits, kapitány II 16, 18.
 Takcsa 137.
 Tangel András II 78.

- Tangel Ferencz II 78.
 — Viktor II 227.
 Taube, tábornok 162.
 Terstyanszky Péter 242.
 Tetz János 86.
 Theodor György II 44.
 Theodorovits, tábornok II
 44, 45, 50, 51, 52, 53, 56.
 — Arsa 281.
 Theodosius (II.) 29.
 Thier 85.
 — Ádám II 301.
 — Antal II 301.
 — Lipót II 301.
 Thokin 39.
 — Acza II 302.
 — István II 301.
 Thomics 39.
 — Jakab II 63.
 Thor József 85.
 — József 206.
 — J. 82.
 — Mátyás II 56.
 — Bálint 82.
 Thököly II 250.
 Thun Leo, gróf 92.
 Thurn 85.
 Thurnberg Mária II 345,
 347.
 Tiberius Nero 11,
 Tiburtius (barát) 90.
 Timáry Béla II 220.
 Tingius 86.
 Tinku-Velea 56.
 Tisza Kálmán II 181.
 — Lajos II 172.
 Titsch, lásd Dütsch 85.
 Titus 21.
 Titzer 159.
 Tódor 50.
 Tolnay 240.
 Tomaschek 24, 25.
 Torma Károly, tudor 11,
 13, 15, 16, 17, 18, 19,
 22, 24, 25, 28, 67.
 Tormássy József. 289, II 243.
 Torrente 101.
 Tos Mohamed, basa 105,
 108.
 Tót 137.
 Török Gábor II 61.
 — József 276, 285, II 244,
 245.
 Traján 12, 13, 15, 18, 19, 21.
 Trandaphilovits Fülöp II
 85, 147, 168, 315.
 Trattner, nyomdász 165.
 Trefort II 193.
 Trembalszky K. II 301.
 Trentschek 85.
 Trifunác Pál II 79, 85, 243.
 Trifunovits Simon 288.
 Trumauer Fridolin II 131.
 Tuskán 135.
 — Antal II 244.
 Uhl 85.
 Uhrmann 85.
 Ulászló (II.) király 41, 44.
 Ullmann 85.
 Ungár Ferdinand II 316.
 Unrein Keresztély 128.
 Valkó János 170.
 Várady Gyula II 219, 265.
 Várkonyi István 184.
 Vászits András 24, 40, 41,
 45, 46, 49, 55, 60, 62, 63,

- 64, 67, 73, 86, 89, 91, 96,
107, 111, 117, 118, 123,
125, 133, 149, 172, 187,
286, 292, 299, II 44, 78,
82, 83, 85, 95, 96, 101,
102, 110, 113, 117, 121,
129, 245, 249.
- Vászits Szvetozár Dr. II
301.
- Vay, kancellár II 130, 131.
- Vécsey, tábornok 202.
- Vergennes, gróf II 349.
- Veronits József II 206, 342.
- Verscheczi Domonkos (Do-
minico de Verschecz) 39.
- Versecer Anna Margit 98.
- Verzár József II 179.
- Vetter tábornok II 34, 35.
- Viatovits János 242.
- Villám, őrnagy II 41, 43.
- Ville-Omet 101.
- Visaczký István 259.
- Vizkelety József II 130.
- Vlajkovits, kapitány II 202.
- Vólits Sándor II 4, 44, 61,
135, 138, 167, 168, 170,
245.
- Vörös (Fárady) Antal 184,
185.
- Vöröss 267, 268, II 243.
- Vötter Károly 236.
- Vrbicza II 202.
- Vuja Ignác II 14, 67, 315.
- Vukovics Sebő II 7, 19, 24,
27, 28, 41.
- Vukasinovits György II
315.
- Vysocki II 60.
- W**abel, építész II 143.
- Wagner 86, 197.
— Ferencz II 302.
— Szérvác 169.
- Waigandt Ign. 237.
- Waiser Ferencz II 189.
- Waiz 85.
- Waldherr József II 218, 267,
318.
- Wallbrunn János György
236.
- Walter 85.
- Waltring, kapitány 94.
- Wammser József II 302.
— István 191.
- Wartensleben, tábornok 202,
214, 216.
- Watz Lőrincz 278.
— Nándor II 223.
- Watz Nándor és Jovanovits
Gy. Dr. II 332.
- Watz Mihály II 43, 61, 67,
70, 76, 77, 78, 79, 86,
88, 97, 127, 155, 245.
- Watzelhammer Balz 84, 97.
- Watzelhan Konrád 93.
- Wazlhan 85.
- Weber János II 207.
- Weckmann Kilián 150.
- Weifert 85, 170.
— János II 238, 302,
— Károly II 178, 206,
245, 300.
— Mihály II 301.
— Miklós 205.
- Weiterschan József II 302.
- Weizelheimer 84, 85.
— Boldizsár 84.

- Welther Máté 87.
 Wenkheim Béla, br. II 172.
 Weny János II 220.
 Werner Gottlieb 237.
 — János II 300.
 Wernhard, vezérőrnagy II 68.
 Wersching II 167.
 — Péter II 302.
 Wettel Antal II 227.
 — F. J. II 206.
 Wettstein II 244.
 Wiener II 193.
 Widinger 197.
 Wimpfen 159.
 Windauer II 301.
 Windischgrätz, herczeg II 57.
 Winkler, titkár 247.
 — II 7.
 Wodetszky Lajos II 97, 192, 193, 194, 214.
 Wojnovits 63.
 — György 190.
 — Timót II 78, 79, 119, 123, 153, 172, 174.
 Wolf 137.
 Wrbna Rudolf 262.
 Wurzbach 109.
- Z**ápolya Izabella 45.
 — János, király 44, 45.
 — János Zsigm. 45, 50.
 Zaym Hadzsi 281.
 — Mihály (Mitsa) 281.
 Zechenter Antal 133.
 Zedwitz 159.
 Zeh Ferencz II 78.
 — József II 301.
 — Károly II 157, 201, 233, 301, 348.
 Zeynek Dr. II 191.
 Zichy, gróf 185, 249.
 Zilszner 204.
 Zoffmann 85.
 — János 62, 66.
 — János II 110, 160, 225, 227, 301.
 — János és Fuchs II 331.
 — Károly II 205.
 Zrinyi Miklós 220.
 Zuard 30.
 Zwing 233.
 Zyraxes 11.
 Zsigmond, király 32, 33, 34, 39.
 Zsivanovits II 38, 39.
 Zsutty II 130.

Helynevek lajstroma.

- Aachen 85.
Abonovokno 76.
Agadics 167.
Aizizis 13.
Alibunár 6, 8, 12, 18, 58,
62, 68, 71, 75, 76, 137,
151, 153, 159, 207, 208,
212, 213, 214, 309, II 7,
11, 13, 15, 19, 31, 36, 37,
38, 39, 45, 212, 314.
Alibeg 204.
Allios 5.
András (Szt.) 5.
Anina-Steierlak 213.
Annewärk 85.
Antalfalva 239.
Apo 13, 18.
Apollonia 9.
Arad (Ó) 38, 64, 80, II 18,
40, 53, 66, 341.
Arad (Új) 205, 282, II 64.
Arcidava 10, 13, 17, 18, 19,
24, 25.
Avelone 9.
Bacaucis 10, 25.
Bács 80.
Bamberg 197.
Bánlak 152.
Bántelek 25.
Barbosa 76, 167.
Barensdorf 117.
Basel II 329.
Baziás 146, 309, II 107, 108.
Béba (Ó) 4.
Bécs 21, 44, 57, 100, 140,
160, 177, 244, 245, 246,
248, 249, 250, 251, 255,
261, 264, 266, 268, 288,
309, II 108, 131, 162, 163,
210, 303, 329, 342, 347,
348.
Becse 33, II 29, 30.
Becskerek (Nagy) 25, 33,
45, 58, 61, 102, 184, II
29, 36, 37, 44, 56, 212,
254, 340, 341.
Bécsújhely II 142.
Belgrád 20, 57, 61, 67, 68,
109, 165, 215, 218, 219,
II 62, 76, 146, 346.
Belobreszka II 176.
Bencsek 12.
Berekuczsa II 170.
Bergossova 76.
Berlin II 230.

- Berlistye 166.
 Bersovia 13, 22, 25,
 Bessenova 138, 139.
 Beuquerel 33.
 Binisch 75, 76, 167.
 Birda 12, II 91, 170.
 Blazsova 213.
 Bobda 12.
 Bodmogiel 76.
 Bogodincz 166.
 Bogsán 7, 50, 53, 105, 159,
 166, 191, 210, 217, II 29,
 32, 40, 60, 224, 340.
 Bokosnicza 57.
 Boksa 74.
 Bordeaux II 253.
 Boscovicz 98.
 Bottos 151.
 Bozovicš 204.
 Brassó II 59, 288.
 Bregenz 85.
 Breinich 85.
 Bréma II 329.
 Brestye II 170, 175.
 Brostyán 166.
 Brünn II 210, 329.
 Buda 43, 133, 244, 245,
 246, 260, 264, 269, II 63,
 131, 140, 213, 217, 329,
 349.
 Buda (ó) 199, 203.
 Budapest II 19, 174, 200,
 342.
 Budschin 75.
 Bukovecz 12.
 Buttin 167.
 Butyin 12 II 170, 175, 314.
- Caput** Bubali 13.
 Caraschova 76.
 Centum-putei 13, 18, 19.
 Cholch 33.
 Comoriste 76.
 Cononia 25.
 Corroja 76.
 Cruenza 74.
 Csákova 45, 49, 58, 107,
 204, 281, 282, II 31, 32,
 40, 59, 130, 200, 239.
 Csanád 53, 80, II 18.
 Csatád 163.
 Cservenka 47, 85, 86, 97,
 106, 110, 111.
 Csiklova 105, 166, 191.
 Csorda 166.
 Csudanovác 106, 167.
 Csukics 166.
 Csurug II 30.
 Custill 76.
 Cuvin 62, 71.
 Czamm 76.
 Czervenka 76.
 Czerova 76, 167.
 C k 76.
 Czunas 166.
- Dachau** 86.
 Deliblat II 176.
 Denta 22, 25, 58, 105, 107,
 208, 212, 213, 228.
 Derbent 162, II 170.
 Detta 18, 107, 118, 131,
 205, 228, 282, II 56, 59,
 130, 170.
 Detting 85.
 Dézsánfalva II 170, 175,
 214, 314.

- Dikván (Nagy) 167.
 — (Vel.) 76.
 Dikvan 75.
 Dilsa 76.
 Dirnova 76.
 Divics II 176.
 Dobricza II 314.
 Dognácska 76, 105, 186,
 213, II 331.
 Doklen 167.
 Doklens 76.
 Doklien 75.
 Dollova II 45, 176.
 Doman 57, 75, 76, 106.
 Domasna 112.
 Dombovár 38.
 Dragsinai telep 12.
 Dubos 213.
 Dubovác 7, 38, 105.
 Duplay 5.
 Durazzo 9.
 Dyrrhachium 9.

Egrisch 76.
 Endre (Szt.) 292.
 Ellwangen 85.
 Eszék 198.
 Esseris 75, 167.
 Esztergom II 288.
 Ezeres 13.
 Ezeris 167.

Facset 50, 51, 53.
 Falkenau 117.
 Farkasd II 220.
 Fatina 167.
 Fattina 76.
 Fehértemplom 7, 9, 18, 60,
 98, 107, 118, 135, 138,
 141, 199, 202, 204, 205,
 207, 210, 214, 216, 224,
 226, 305, 306, 309, II 7,
 10, 13, 20, 21, 22, 23,
 24, 29, 32, 33, 36, 40,
 43, 50, 62, 66, 71, 107,
 175, 190, 194, 220, 239,
 303, 315, 331, 340, 341.
 Fenek (zárda) II 55.
 Fény 25.
 Ferendia 54, 58, 137, 159,
 167, II 170, 175, 214.
 Firendia 76.
 Fisesch 76.
 Fisescho 74.
 Fisches 76.
 Fiume II 212.
 Forodik 76.
 Forotik 58.
 Forradik 167.
 Forsten 85.
 Freudenthal 282.
 Futak 87.
 Füzes 48, 159, 166, 167,
 186.

Gaisch 75.
 Gaitasoll 12, 76, II 314.
 Gallina 76.
 Gattaja 228, II 170.
 Gatt . . . 76.
 Gay (Kis) 34, II 170, 175.
 Genucla 11.
 Gera II 349.
 Gerdines 167.
 Gerlista 76.
 Gerlistye 106, 167.
 German 4, 12, 75, 76, 167,
 II 170, 175,

- Gernaschia 76.
 Gertenisch 76.
 Gibitz 85.
 Girliste 58.
 Glododis 76.
 Goruja 106, 167.
 Goruny 57.
 Gradiste 48.
 Gratz 227, II 329.
 Grebenacz 5, 6, 30, 109.
 Grebenz 76.
 Greona 167.
 Groblyiste 47, 58, 73.
 Grubiste 76.
 Gudritz 167.
 Gum 75.
 Gutorza 75.
 Gyarmata 217.
 György (kamarális-szt.) II 170.
 György (szt. györgyi zárda) 107, II 170.
 Gyula 53.
 Gyurgyevác 57.
 Gyurger 75.
 Haierdorf 86, 97, 98, 106, 111.
 Haram, 38, 51.
 Henrigau 117.
 Horodik 75.
 Hidegkút 12.
 Iktár 34.
 Ilanca 153.
 Ilanca 151.
 Ilka-Telek 18.
 Illadia 58.
 Illanca 68, 153, II 12, 37, 38, 39, 40, 314.
 Illuck 76.
 Ilosva (Alsó) 22.
 Innsbruck II 10.
 Ipek 59.
 Iregh 63.
 Istvánteleg II 220.
 Ivanovác 57.
 Izbiste 75, 76.
 Izbistye 109, II 7, 13, 61, 175, 314.
 Izgar 213.
 Jabalcsa 167.
 Jabasz 76.
 Jaboca 75, 76.
 Jabuka 47, 73, 166, 214, II 170, 214, 221, 254, 313, 314.
 — (Német-) 214.
 Jám 112, 166, II 25, 237.
 Jannova 12.
 János (Szt.-) 75.
 János (Szt.-) 76, 137, 151, 152, 167, 213, 217, II 11, 37, 45, 175.
 Janosch (Szt.-) 180.
 Jarak 48.
 Jarkovác 151, II 37, 40.
 Jarmata 45.
 Jasszenova 18, 58, 105, 108, 270, II 239.
 Jägerndorf 97.
 Jenő (Boros-) 54.
 Jertof 86.
 Jeszenovác 76.
 Judai 75.
 Julum 75.

- Kaidassovo 75.
 Kákova 76, 112, 167, II
 104, 213.
 Kalina 57, 166.
 Kalocsa 43.
 Kanak 34, 151.
 Karadia 76.
 Karánsebes 13, 45, 53, 55,
 58, 59, 60, 105, 146, 155,
 173, 202, 210, 213, 214,
 217, II 59, 236, 341.
 Karassova 57, 75, 106, 118,
 130, 166, 167, 186.
 Karlócza 124, 171, 265, II
 5, 10, 14, 25, 62, 135.
 Károlyfalva 18, II 13, 31,
 36, 37, 38, 39, 45, 175.
 Károlyvár 193, 280.
 Kassa II 23.
 Kecskemét 309, II 341.
 Kernyécsa 54, 167, II 69,
 70.
 Kézsincz 12.
 Keve 38, II 175.
 Keveris 58, 73, 205.
 Keverisch 75.
 Kikinda (Nagy-) 45, 204,
 248, II 56, 295.
 Kinaza 75.
 Kirliste 75.
 Kladova 14, 21.
 Klink 74.
 Klokodia 167.
 Klokotics 57, 167.
 Klopodia 54, 75, 76, II 170,
 214.
 Klucs 88.
 Koblsburg 85.
 Komlós 112.
 Komoristye 57, 112, 166,
 167, 186.
 Konstantinápoly 29, 49.
 Kornyacsá 58.
 Korvia 75.
 Kostill 75.
 Kosztolác 9, 13.
 Köllnik 76, 167.
 Königsgrád 6.
 Königsgrätz II 349.
 Köveres 42, 167.
 Köveres (Nagy-) 213.
 Krajova 138.
 Krassova 186.
 Krebanak 75.
 Kricsova 108.
 Krobiste 75.
 Kruzsevacz 40.
 Krzimitz (Kastély) II 349.
 Kubin 12, 38, 202, 205, 214,
 215, 217, II 62.
 Kudricz 34, 46, 54, 86, 97,
 98, 105, 108, 118, 121,
 167, 209, 212, 282, II
 107, 116, 170, 213, 214,
 221, 254, 267.
 Kuptore 57, 75, 167.
 Kurjacsicza 57.
 Kustély 233, 238, II 25, 116,
 170, 214, 219, 220, 254,
 313.
 Kustil 58, 167.
 Kuszics 146.
 Kuszova 117.
 Laczunás 58, 209, II 175,
 214, 221.

- Lagerdorf 6, 47, 76, 85,
 208, 270, II 25, 26, 27,
 33, 34, 254.
 Langenfeld 217.
 Lazumnasch 75.
 Lederata 13, 19, 24.
 Lemberg II 349.
 Lesdie 76.
 Leskovicz II 176.
 Liebling 213.
 Linz II 329.
 Lipcse II 342, 349.
 Lippa 12, 38, 45, 53, 54.
 Ludos 47.
 Ludováz 75.
 Lugos 13, 45, 51, 55, 121,
 145, 163, 173, 207, 210,
 213, 217, II 14, 40, 59, 76.
 Lupak 167.
Macedonia 4.
 Magyar Egregy 22.
 Makó II 28.
 Makovistye 166.
 Makovitz 85.
 Mánio 76.
 Mantua 100.
 Margida 76.
 Margiticza lásd Kis-Mar-
 gitta.
 Margitta (Nagy) 54, 75, 167,
 217, II 46, 175, 254, 314.
 Margitta (Kis) 151, 152, II
 150, 258, 314.
 Margum 29.
 Markovecz II 260, 263, 267.
 Markovác 46, 167, 209,
 260, II 214, 221.
 Máslak 5.
 Masovitz 85.
 Maydan 167.
 Mehádia 22, 45, 68, 173,
 207, 214.
 Meklenburg 29.
 Mercsina 50, 58, 112, 166.
 Mercyfalva 101.
 Meszics 46, 47, 146, 167,
 II 116, 126, 214, 221, 254,
 255, 257, 260, 313.
 Meszith 58.
 Miháll (Szt.) 76.
 Mihály (Szt.) 151, 152, 213,
 II 11, 12, 45, 176.
 Mihály (Német-Szt.) II 94.
 Miklós (Nagy-Szt.) 45, 205.
 Mirkovác 166.
 Módos II 32.
 Mohács 44, 57.
 Moldova 105, 108, 186, 204,
 215, II 176.
 Monastiriste 48.
 Monio 166.
 Monostor 12.
 Morava 75.
 Moravicza 134, 167, 211,
 282, II 47, 50, 56, 58,
 105, 175, 214.
 Móriczfalva 282, II 170.
 Mormenta 75.
 Mormind 76.
 Mosnicza 12.
 Mramorak II 176.
 Muniova 75.
 Murnau 85.
 München II 350.
Nagy-Várad 45.
 Naissus 9.

- Nancy II 329.
 Nándorfalva 314.
 Nápoly 101.
 Nermeth 167.
 Nicaea 22.
 Nikápoly 29, 32.
 Nikolincz 166, II 36, 37, 45,
 176.
 Nikolincz (Nagy-) 76.
 — (Kis-) 76.
 Nikolinzi 75.
 Nis 9.
 Nissa 9.
 Nitzkyfalva 213.

Obravaz 75.
 Omor 228, II 170.
 Opaticza II 170.
 Oppova 68.
 Oravicza 105, 112, 118, 136,
 167, 186, 189, 213, 217,
 II 106, 107, 142, 175, 239,
 329, 331, 340, 349.
 Oreschez 75.
 Oresacz 5, II 34, 249, 314.
 Oresics 58.
 Orlovat 208, 212.
 Oroszin 33,
 Orozy 33.
 Orschez 76.
 Orsova 9, 109, 204, II 59,
 62, 152.
 Ovdina 75.

Palanka (Ó és Új) 8, 11, 13,
 21, 38, 50, 61, 62, 94,
 104, 105, 117, 173, 204,
 205, 214, 215, 216, 227,
 230, II 176, 183.

 Pancsova 9, 41, 50, 58, 60,
 61, 68, 106, 109, 135, 151,
 165, 199, 205, 207, 211,
 214, 217, 230, 272, 308,
 II 7, 20, 35, 36, 37, 39,
 40, 42, 44, 58, 62, 67, 97,
 105, 110, 120, 125, 211,
 212, 218, 239, 295, 339,
 340, 341.
 Párizs II 162, 329, 350.
 Partha 75, 76, 109, II 34,
 314.
 Partos 34, 151, 152, II 110,
 175.
 Parvoss 74.
 Passau 85.
 Pathiu 76.
 Paulest 42.
 Paulis 12, 18, 42, 70, 75,
 76, 136, 137, 149, 167,
 II 15, 16, 17, 52, 175,
 214, 218, 220, 254, 258,
 313, 314.
 Pécs (Új) 32, 228 II 9.
 Pekosniza 75.
 Perkoszovo 75.
 Perkoszova 167, II 56, 170,
 174.
 Perlasz 227, 309.
 Pernjavor (Prnjau) 146.
 Pest 43, 295, 309, II 37,
 57, 108, 130, 131, 140,
 348.
 Peterisch 76.
 Pétervárad 68, 205, II 10.
 Petrilova 167.
 Petrovác 17, 112, 167.
 Petrovoszelo II 176.

- Pettau 21.
 Pilsen II 349.
 Ploszits 202.
 Pocksan 76.
 Podkars 57.
 Podboran 75.
 Podporán 58.
 Polgárd 28.
 Pomoristye 75.
 Posiatova 76.
 Potporán 76, 167.
 Potporány 4, 5, 12, 305, II
 170, 254, 313, 314.
 Pottok 9, 167.
 Potula 25.
 Pozsezsena (Szerb) 22, 25.
 Pozsony 227, 248, 264, II
 4, 348.
 Prága II 108, 329, 349.
 Prebul 13.

Rabna 74.
 Radimna II 176.
 Radulfalva 53.
 Radisova 167.
 Radovanzi 75, 76.
 Raffna 76, 130, 167.
 Raffnek 76.
 Rafnik 167.
 Rakastia 167.
 Rama 13, 24.
 Ravnik 57.
 Rebenberg II 176.
 Redisova 76.
 Regensburg 85 II 108.
 Regittova 167.
 Rékas 34.
 Resculum 21.

 Reschitza 76.
 Resicza 106, 167, II 32, 40,
 64, 331, 349.
 Rettisova 8, II 170, 214,
 219, 220, 254, 256, 313.
 Retziza 75.
 Rodischeva 75.
 Rom 138.
 Rudolfsheim II 161, 329.
 Ruppertsberg 83.
 Russova (Ó) 98, 106, 166,
 186.
 Russova (Új) 166.

Saalhausen 105, 110.
 Sagacze 76.
 Sakaiza 75.
 Sama 58.
 Sándorfalva 18.
 Sarmizegethuza 18.
 Scham 75, 76.
 Schidovina 74.
 Siltin 166.
 Schittingen 197.
 Scho . . . ischa 76.
 Schürschova 76, 167.
 Seccas 76.
 Sechshaus-Bécs II 161.
 Segading 33.
 Sekasch 75.
 Selmes 33.
 Semlak 146.
 Semlak (Nagy-) 167, II 170,
 254.
 Semlak (Kis-) 67, II 170.
 Szent 76.
 Sidovin 76.
 Sipeth 159.
 Sökkollar 167.

Solschan 76.
 Solchen 75.
 Somlyó (Mező-) 34, 38.
 Sophia 41.
 Sósdiá II 170.
 Speyer 85.
 Stassdorf 117.
 Steierlak II 349.
 Stelzendorf 85.
 Steuerdorf 167.
 Strázsa lásd Lagerdorf.
 Stuttgart II 342.
 Surdok 76.
 Surduk 75.
 Szabadka II 75, 329, 341.
 Szákos (Török-) 12.
 Szakul 214.
 Számos II 45, 314.
 Szárcsa II 40.
 Szászka 23, 166, 186, 204,
 217, II 32, 62.
 Szeben II 59.
 Szeged 30, 43, 309, II 42,
 66, 67, 190, 195, 224,
 341.
 Székas 57, 103, 167.
 Szelistye II 223.
 Szeleus II 38, 45, 176.
 Szendrő 40 II 328.
 Szépfalú 5, 12.
 Szrediste (Mal.) 75, 76.
 Szrediste (Vel.) 75, 76.
 Szigetvár 220.
 Szkulya 34, II 170.
 Szlatina 23, 108, 167, 204,
 207, 210.
 Szlaticza 146, II 176.
 Szocsán 167.

Szocsicza 58.
 Szolcsicza 47, 167, II 170,
 214, 221, 260, 263.
 Szóka II 175.
 Szolnok 132.
 Szredistye (Nagy-) 4, 5, 54,
 66, 167, 260, II 167, 170,
 213, 214, 215, 254, 267,
 314.
 Szredistye (Kis-) 46, 47, 54,
 146, 167, 260, II 170, 214,
 254, 255, 260, 262.
 Sztamora 282, II 170, 175.
 Szuboticza 167, II 314.
 Szurduk 13, 18, 22, 167.

Tapae 13.

Tarrasz 227.

Telva 57.

Temerkény 33.

Temesvár 12, 38, 40, 51, 53,
 54, 58, 60, 61, 64, 73,
 100, 101, 108, 110, 112,
 118, 121, 122, 128, 129,
 133, 139, 155, 156, 158,
 159, 163, 183, 184, 192,
 193, 199, 203, 204, 205,
 210, 213, 246, 260, 281,
 282, 292, 308, 309, II 7,
 9, 12, 13, 14, 18, 20, 28,
 29, 40, 41, 53, 57, 59,
 67, 69, 71, 73, 75, 77, 78,
 95, 104, 105, 106, 107,
 128, 129, 167, 171, 230,
 236, 254, 296, 329, 340,
 341, 342.

Teremia (Nagy) II 224.

Teplicz II 329.

Themerkén 33.

- Thesewlch 33.
 Tibiscum 13.
 Tikvan (Nagy) 6, 57, 58, 103.
 Tirnova 75, 166.
 Tolvadia 152.
 Tomasovacz 214, 215, II
 36, 37, 60, 62, 212.
 Topolovo 47, 67.
 Topolya II 170.
 Torda 137.
 Tordos 4.
 Trevier 85.
 Turin II 253.
 Turnu Szeverin 14, 21.
 Turris Hertha 24.
 — litterata 24.
 Udvarszállás II 25.
 Uersecz 62, 71,
 Újfalú 159, 214, II 39, 45.
 Újhely (Bécs-) lásd Bécs-
 Újhely.
 Újvidék 174, II, 10, 75, 135.
 329, 341, 342.
 Ulma 6, 76, 109, 137, 149,
 II 13, 37, 104, 314.
 Utvin 33, II 150.
 Uzdin II 62.
 Űrményháza II 10, 12, 175.
 Vác 205.
 Vak 57.
 Valova 213.
 Várad 42.
 Varadia 5, 9, 13, 17, 18, 24,
 25, 34, 42, 46, 47, 58,
 167, 173, 209, II 170, 213,
 214, 254, 260, 340, 348.
 Váralja (Sebes) 22.
 Várhely 13.
 Varsaz II 250.
 Varschocz II 250.
 Varsocz II 250.
 Varsolcz II 250.
 Vassiova 167.
 Vattina 8, 12, 54, 238, II
 170, 175, 214, 254, 314.
 Vegenye 34, II 249.
 Velencze II 253.
 Verbech 32.
 Verchet 33.
 Verestemplom 270.
 Vers 31, II 250.
 Versacz 39, II 250.
 Versailles II 349.
 Verschecz 39, II 250.
 Versecz I
 Versecz (Német-) 37 . . .
 Versecz (Rác-) 77 . . .
 Viaderiz 76.
 Viminacium 13.
 Vinga 247, 297, 308, II 341.
 Virsicza II 250.
 Vljakovác 8, 18, 54, 73,
 75, 76, 159, 167, 309, II
 14, 15, 16, 52, 170, 176,
 214, 313, 314.
 Vodnik 57, 167.
 Vojlovicz 41.
 Vojtek II 32.
 Vojvodincz 47, 54, 85, 167,
 II 24, 25, 33, 61, 170,
 214, 254, 313.
 Vojvodinecz 58.
 Vracsevgaj II 13, 21, 23, 176.
 Vransy 58, 112, 166, 211.
 Vransyucz 166, 211.

- Wadnek** 76.
Waradia 75.
Wassiova 75, 76.
Weers 33, II 250.
Weredin 75.
Wermy 76.
Werschitz II 250.
Widdin 30.
Willer 85.
Woiwodinzi 75, 76.
Wrschatz 67.
Wrschetz 76.
Wthwyn 33.
- Zadomirovci** 76.
Zagaicza 109, II 314.
Zenta 61.
Zerhova 76.
Zerobo 75.
Zervenka 75.
- Zichyfalva** 282, II 11, 12, 30, 32, 35, 37, 38, 40, 46, 47, 254.
Zimony 135, 202, 204, II 58, 63, 64, 70, 71, 125, 213.
Zombor II 9, 73, 75, 76, 295, 341.
Zonnasch 76.
Zsám 54, 130.
Zsám (Nagy-) 30, 112, 113, 159, 167, II 170, 175, 214.
Zsám (Kis-) 5, 167, II 170, 175, 254, 314.
Zsebely 159.
Zsidovin 13, 22, 108, 112, 159, 166.
Zsombolya 205, II 41, 52, 53, 56.
Zsupanck 207.
Zsurzsova 106.
Zürich II 329.

Igazítások.

Előszó VIII. lap, felülről: 13. sor 1788 helyett 1778.

I. kötet.

9. lap alulról 13. sor: kiindulva, után teendő: Scodra, Theranda (Trenovitzza) felé, majd
19. „ felülről 13. „ visszázkodásait helyett: vizzázkodásait
20. „ „ 16. „ városi kert h.: városkert
21. „ „ 13. „ spangol h.: Spanyol
23. „ alulról 9. „ tanyásztak h.: tanyáztak
25. „ felülről 1. „ földleiró, Arcidávára tett útjáról szóló művében elősorolja h.: földleiró, utrajzában Arcidáva után elősorolja
25. „ „ 8. „ szerbiai Pozsezenára h.: Szerb-Pozsezenára
25. „ alulról 14. „ Másfél századik h.: Másfél századig
25. „ „ 6. „ Susztán h.: pusztán
30. „ felülről 12. „ törzsök h.: törzsek
31. „ alulról 10. „ említetnék h.: említették
32. „ felülről 19. „ nagyait h.: nagyjait
33. „ „ 11. „ utolsó „i“ betűje a 12. sor végzavához „mai“ tartozik.
36. „ „ 17. „ toroy h.: torony
38. „ „ 14. „ építetői h.: építetők
42. „ alulról 7. „ középkorú h.: középkori
42. „ „ 4. „ nádfeleles h.: nádfeleles
48. és 49. lap ¹⁾ jegyzetei kölcsönösen felcserélendőek.
56. lap utolsó sorában Tinku-Velea Istoria: h.: Tinku-Veleia: Istoria
60. „ alulról 2. sor: 1681. h. 1861.
61. „ felülről 14. „ III. Rudolf h.: III. Károly
62. „ „ 19. „ helyiség h.: helység
64. „ „ 6. és 7. sor: a mostani h.: e régi
65. „ „ 13. sor: 1860. h.: 1816
72. „ alulról 6. „ fűzfafonyadékból h.: fűzfafonadékból
77. „ „ 19. „ Andrási h.: Andrásy

93.	„ felülről	13.	„ feltűnti h.: feltűnteti
94.	„ „	8.	„ misézet h.: misézett
106.	„ „	12.	„ rablás vágy h.: rablásvagy
108.	„ alulról	18.	„ zendülőket, után teendő: Szuboticza és Kru- csicza mellett
109.	„ felülről	13.	„ Barenklau h.: Bärenklau
109.	„ alulról	9.	„ felvirágozand h.: felvirágzani fog.
117.	„ felülről	6.	„ öröködési h.: örökösödési
118.	„ „	15.	„ leromboltatak h.: leromboltattak
119.	„ „	15.	„ előbinek h.: előbbinek
125.	„ „	12.	„ teleket h.: telket
130.	„ „	1.	„ érdekeik h.: érdekeinek
131.	„ „	10.	„ év ott jött h.: év óta jött
134.	„ „	11.	„ medrejének h.: medrének
138.	„ alulról	17.	„ szetatomester h.: szertartómester
141.	„ „	10.	„ praeceptum h.: praeceptum
145.	„ felülről	16.	„ fejesztetett h.: fejeztetett
149.	„ alulról	10.	„ fenyegető, vésszszel h.: fenyegető vésszszel,
150.	„ felülről	21.	„ a sort kezdő „tak“ letörrendő.
155.	„ „	14.	„ Poydojevicz h.: Poygójevicz
170.	„ alulról	11.	„ Valkó János h.: Valkó József
171.	„ felülről	5.	„ olvattak h.: olvadtak
176.	„ „	9.	„ sorokba h.: sarokba
209.	„ „	3.	„ felvirágozását h.: felvirágzását
235.	„ „	2.	„ nétfne h.: német
236.	„ „	14.	„ Schicklgruber Ernő János h.: Sch. Ernő Joákim.
244.	„ „	7.	„ kátrálékokra h.: hátrálékokra
250.	„ alulról	9.	„ Mező városi-privilegiumot h.: Mező-városi privi- legiumot
255.	„ felülről	2.	„ tüntetett ki h.: tüntettetett ki
267.	„ „	9.	„ Jankovits h.: Janakovics
275.	„ „	3.	„ foradalom h.: forradalom
275.	„ alulról	3.	„ tisztikara h.: tisztikara
276.	„ felülről	11.	„ olajfaj ültetvényekről h.: olajfa-ültetvényekről
276.	„ „	17.	„ fekete h.: fekete
276.	„ „	18.	„ napszámos h.: napszámos
276.	„ „	19.	„ forintot h.: forintot
281.	„ „	3.	„ teljesen helyreállítatott h.: teljesen helyreállít- tatott
281.	„ „	12.	„ művész h.: művész
282.	„ „	20.	„ jelenteték h.: jelentették
284.	„ alulról	12.	„ veroviczi h.: verőczei
289.	„ felülről	2.	„ vezéreljék h.: vezessék
303.	„ alulról	8.	„ őszszén h.: őszén
310.	„ felülről	4.	„ emlékeztett h.: emlékeztet

II. kötet.

5. lap	alulról	13. sor:	tépték szórták h.: téptek szórtak
13. "	"	3. "	I. köt. 198. l. h.: I. köt. 198—200. l.
20. "	felülről	17. "	tetetett h.: tettetett
20. "	"	21. "	véggett h.: végett
35. "	"	6. "	feléri-e azon kárt, h.: felér-e azon. . . . kárral,
55. "	"	13. "	holnap h.: hónap
58. "	"	20. "	eltávolította h.: eltávolíttatta
66. "	alulról	12. "	nyomatassék h.: nyomattassék
70. "	"	17. "	befejezttetett h.: befejeztetett
74. "	"	6. "	fellebbezni h.: felebbezni
81. "	"	8. "	képviselői h.: képviselőit
94. "	"	15. "	Eissinger Pált h.: E. Ferenczet
98. "	felülről	1. "	Stenzer János h.: S. József
105. "	alulról	15. "	a sor közepén „.“ h.: „.“,
111. "	"	10. "	arany-érdemmel h.: arany-éremmel
187. "	felülről	17. "	volt országos törvényszéki tanácsos h.: volt tar- tományi törvényszéki tanácsos
139. "	alulról	12. "	nemzetiségű h.: nemzetiségi
148. "	"	6. "	lakottban, is h.: lakottban is,
153. "	"	13. "	nyitassék h.: nyitassék
153. "	"	7. "	foglalkodtathassék h.: foglalkoztathassék
161. "	"	16. "	melyek h.: melyeket
163. "	felülről	1. "	Fritz Antal h.: Fritz András
165. "	"	4. "	vadászattal h.: vadászattól
168. "	"	9. "	hintóján h.: hintóján
168. "	"	12. "	váltott vala, az új főispán h.: váltott vala az új főispán,
178. "	alulról	16. "	adták h.: adta
184. "	felülről	7. "	körülárkoltásához h.: körülárkoltatásához
186. "	alulról	6. "	arányban h.: arányában
188. "	felülről	7. "	gyorsítassék h.: gyorsíttassék
191. "	"	18. "	Benisch Sándor h.: B. János
192. "	"	12. "	Ugyanaz.
195. "	alulról	6. "	átvitetett h.: átvítetett
201. "	"	2. "	állapottak h.: állapotok
203. "	felülről	10. "	városunk h.: városunkban
211. "	alulról	14. "	Rauscher Lipót h.: R. Fülöp
212. "	felülről	15. "	„lesznek“ kihagyandó.
221. "	"	1. "	András h.: Sándor
223. "	"	1. "	utánunk h.: utánunk
230. "	alulról	14. "	rokkantok h.: rokkantak
231. "	felülről	8. "	önkéntes h. önkéntes
238. "	alulról	5. "	üdvözölhattünk h.: üdvözölhettük

241.	„ felülről	9.	„	fatörzsököt h.: fatörzseket
244.	„ „	8.	„	„Kelterer“ h.: „Kulterer“ — alább szintén.
245.	„ alulról	17.	„	Demeter Mihály h.: D. György.
251.	„ „	6.	„	található. Nagysága egyez h.: találhatni. Nagysága egyezik
260.	„ „	6.	„	bocsátkoznék tenni h.: bocsátkoznám tennem,
261.	„ felülről	13.	„	területekként h.: területenként
263.	„ „	13.	„	jelenkezik h.: jelentkezik
267.	„ utolsó sor:			közeledő h.: közelgő
268.	„ felülről	9, 10.	„	sor: lassanként ékesítve h.: lassanként virágokkal ékített zöld lepel vonja be a földet.
269.	„ „	13.	„	sor: csatlakozik h.: csatlakoznak
270.	„ „	8.	„	töménytelen h.: töméntelen
270.	„ alulról	11.	„	e szó „azok“ kihagyandó
272.	„ felülről	19.	„	Bükkön h.: Bükköny.
281.	„ alulról	15.	„	„szívárog“ h.: „vetődik“ vagy „szállong“
282.	„ „	12.	„	mennyisége h.: sokasága
283.	„ „	17.	„	ízléses h.: ízletes
285.	„ felülről	13.	„	víznél h.: víz alkalmával
285.	„ „	16.	„	leggyakrabbi h.: leggyakoribb
286.	„ „	1.	„	partrészelein h.: partszerein
286.	„ alulról	6.	„	szőlőgyökér Tetű h.: Szőlőgyökér-Tetű
287.	„ felülről	3.	„	küldtek h.: elküldöztek
289.	„ „	13.	„	„(20-15)“ után a vessző „ „ törlendő.
292.	„ „	15.	„	bujasenv h.: bujasenyv
312.	„ alulról	14.	„	„felekezetek“ után a vessző „ „ törlendő.
316.	„ „	8.	„	látogat h.: látogat el
327.	„ „	17.	„	versenyezhetnék h.: versenyezhetne
333.	„ felülről	12.	„	vennék h.: vennének
351.	„ alulról	11.	„	kelemessé h.: kellemessé
369.	„ „	14.	„	Poydojevicz h.: Poygójevicz.

Jegyzet. A függelék VI., VII. és VIII. szakaszai nem az én fordításaim, hanem az illető szakaszok czimeinél megnevezett urak eredeti dolgozatai.

A fordító.

